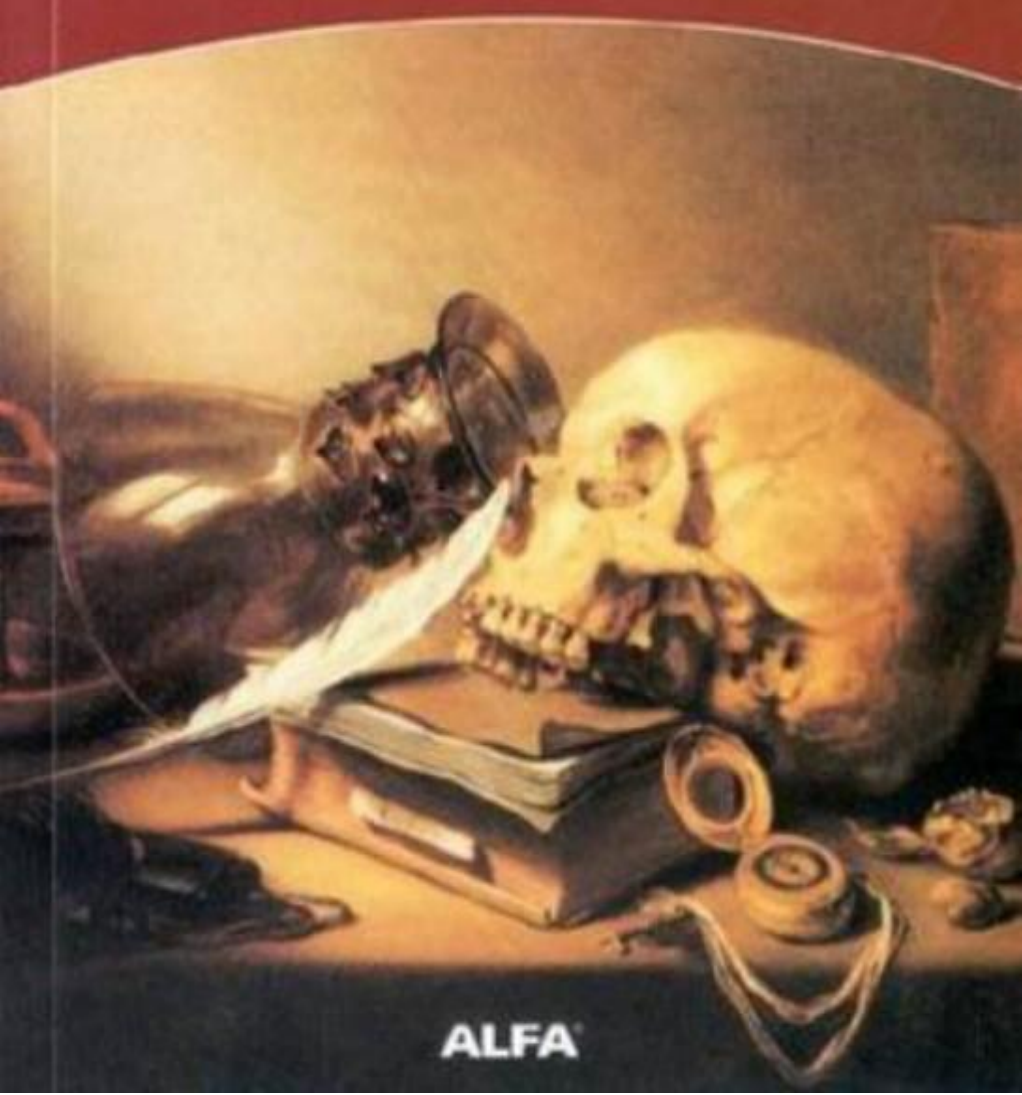

NIKOLAY GOGOL

ÖLÜ CANLAR

ROMAN

ALFA

GOGOL

Ölü Canlar

Türkçesi M. Emre Karaörs

ÖNSÖZ

Nikolay Vasilyeviç Gogol 1809'da Ukrayna'daki Soroçintsi-Poltava yakınlarında doğdu. Renkli köy yaşamı, Kazak gelenekleri ve halk kültürüyle Ukrayna, Gogol'un çocukluğunun arka plânını oluşturuyordu. Orta hâili toprak sahibi bir aileden gelen Gogol, 12 yaşında Nejin'deki liseye gönderildi. Burada iğneleyici dili, bir dergide yayımlanan şiirleri, yazıları ve okulda sahnelenen oyunlardaki mizah yeteneğiyle dikkati çekti. Memurluk, oyunculuk, şairlik gibi birçok işi denediyse de başarılı olamadı. Almanya'ya gitti; fakat parası bitince yeniden Petersbourg'a döndü. Bir yandan iş ararken bir yandan da dergilere yazılarını yolluyor, bu yazılarda Ukrayna'daki çocukluk anılarına sığınıyordu. Ukrayna'nın güneşli manzaraları, köylüler ve köyün kabadayı gençleriyle ilgili bütün anılarını kâğıda döktü. Şeytanlar, cadılar, cinler ve Ukrayna halk kültüründeki çeşitli fantastik öğelerle dolu öyküler yazdı. Geçmişin romantik öyküleriyle, günün gerçekçi olaylarının iç içe geçmesiyle Gogol'un gülmece anlayışı ve kötülük duygusu biçimlenmeye başladı. Bu sürecin sonunda sekiz öyküden oluşan Dikanka Yakınlarında Bir Çiftlikte Akşam Toplantıları adlı kitabı yayımlandı. Konuşma diline de yer veren canlı bir anlatımla yazılmış olan yapıt, Rus edebiyatına yeni ve diri bir hava getirdi. Halk kültürünün havasını yansıtmayı, Ukrayna sözcük ve deyişlerine yer vermesi Gogol'un alışılmışın dışına çıkan anlatımı sayesinde bu öyküler, Rus edebiyat dünyasında büyük ilgi topladı.

Bir Delinin Hatıra Defteri'nde, Petersbourg öykülerinde, ne bu dünyaya uyum sağlayabilen ne de ondan kaçabilen ve bu nedenle de onun

bayağılığını ve kötülüğünü sergilemeye çalışan bir romantiğin saldırgan gerçekçiliği egemendir. Nevski Bulvarı'nda romantik bir hayalci ile kaba bir maceracı karşı karşıyadır. Müfettiş'te ise Çar I. Nikolay dönemindeki yozlaşmış bürokrasiyi acımasızca alaya alır.

Gogol başyapıtı olan Ölü Canların büyük bir bölümünü Roma'da yazmıştır. Bu roman serflik düzeni ve devlet yönetimindeki adaletsizlikleriyle feodal Rusya'yı yansıtır. Romanın kahramanı kibar dolandırıcı Çi-çikof, birkaç kez servetini yitirdikten sonra kısa yoldan zengin olmaya karar verir. Çeşitli toprak sahiplerinden, yeni ölen, fakat henüz resmi kayıtlara geçmediğinden yaşıyor görünen serfleri (Rusya'daki adlarıyla "Canlar") satın almaya başlar. Çi-çikof bu "Canlar"ı bir bankaya rehine koyup, elde edeceği parayla saygıdeğer bir kişi olarak uzaktaki bir bölgeye yerleşmek amacındadır. Sonunda plâni ortaya çıkan Çi-çikof, kentten kaçır. Böylece serflerin hayvan gibi alınıp satıldığı Rusya'nın acıklı durumu sergilenir.

Ölü Canlar, Gogol'u ününün doruğuna çıkardı ve Belinski gibi demokrat aydınların kendi liberal düşünce ve özelemlerini bulmasını sağladı. Fakat bir süre sonra Gogol yaratıcılığını giderek kaybettiğini fark etti. Romanın ikinci bölümü için on yıldan uzun bir süre çalıştıysa da olumlu bir sonuç alamadı. 1852'de de notları arasında bulunan dört bölümün taslağı ile beşinci bölümün bazı parçalarını, etkisi altına girdiği bağınaz bir rahibin emriyle yaktı. Böylece kitabın ikinci bölümüyle ilgili hiçbir bilgi kalmamış, kitap da tamamlanamamış oldu. On gün sonra da yarı çılgın bir hâlde öldü.

O gün, oldukça şık bir araba N... şehrinin merkezindeki bir otelin önünde durdu. Bu üzeri açık, küçük, yaylı bir arabaydı ve o dönemde bu tür arabalara ancak emekli ve bekâr kaymakamlar, yüzbaşılar, en az yüz tane kölesi olan çiftlik sahipleri kısaca "orta hâili insanlar" diyebileceğimiz sınıfın insanları binebilirdi.

Arabada oturan adam yakışıklı değildi fakat çirkin de sayılmazdı. Ne şişman ne de zayıftı. Genç sayılmazdı. Kimse bu adamın şehre gelişinin farkına varmadı; sadece hanın karşısındaki meyhanenin kapısında bulunan iki köylünün dikkatini çekmişti. Bunlar da yolcudan çok arabayla ilgilenmişlerdi.

"Şu tekerleklerle bak, çok güzel. Sence bu araba bunlarla Moskova'ya kadar gider mi? Ne dersin? Bahse var mısın?"

"Elbette gider. Fakat ben derim ki Kazan'a kadar gidemez."

"Ya! Tabii Kazan'a kadar gidemez." Ve sessizlik oldu.

Araba, otelin önünde durduğu zaman oradan bir genç geçiyordu. Dar ve kısa beyaz bir pazen pantolon, modaya uygun bir frak ve kapalı bir gömlek giymiş olan bu genç, rüzgârla uçmak üzere bulunan kasketini bir eliyle tutarak başını çevirdi, arabaya baktı ve sonra yoluna devam etti.

Gogol

Beygirler avluya girdiler. Yolcu, çevik bir garson tarafından karşılandı. Pamuklu kumaştan uzun ceketi içinde iri ve zayıf görünen, ensesi gö-rünmeyecek derecede sırtı bükülmüş bu garson, elindeki havlusuyla koştu, saçlarını geriye attı ve yatacağı odayı göstermek üzere misafirin önüne düştü. Bu odada, taşra hanlarına özgü bir hâl göze çarpıyordu. Yolcular, günde iki ruble karşılığında, her köşesinden hamam böcekleri çıkan rahat bir oda bulurlar. Önüne dayalı bir konsol ile sanki hiç açılmamaya mahkûm bir kapıdan, sessiz ve sakin, fakat son derece meraklı bir komşunun odasına geçilir. Bu komşu, yeni gelen yolcunun nasıl zaman geçirdiğini öğrenmekten başka bir şey düşünmez.

Otelin dış tarafı da iç tarafı gibiydi: İki katlı uzun cephe. Havaların şiddetiyle kararmış kırmızı tuğlalar, birinci katı oluşturuyordu; ikinci kat ise, her zaman rastlanıldığı gibi sarıya boyanmıştı. Otelin altında ipler ve kırbaçlar satan dükkânlar vardı. Köşedeki dükkânın penceresinin yanında genç bir çırak oturmuştu. Yanakları, önünde dumanlar savuran bakır semaver kadar kırmızıydı. Sakalı olmasa ikisi de âdeta bir semaver zannedilirdi.

Yolcu kendisine gösterilen odaya göz gezdirirken eşyaları da yukarı çıkarıldı. Önce biraz yıpranmış beyaz deriden bir bavul geldi. Bavulu taşıyanlardan biri koyun postundan bir kürk giymiş arabacı Selifan; diğeri de ona yardım eden, otuz yaşlarında ve efendisinin eski redingotunu giymiş olan uşak Petruşka'ydı. Bavuldan sonra odaya kırmızı tahtadan küçük bir sandık, bir çizme kalıbı ve mavi bir kâğıda sarılı kızartılmış bir piliç getirildi. Bunlar odaya yerleştirilince arabacı Selifan atları tımar etmek üzere ahıra gitti. Petruşka da otelin, karanlık ve pis bir odasına yerleşti. Petruşka, asık suratlı, koca ağızlı, koca burunlu bir adamdı. Mantosu çok kötü kokuyordu. Eşyalarını torbasını ve mantosunu yere atmıştı. Bu berbat odada sadece üç ayaklı bir sedir vardı; Petruşka bu sediri duvara dayadı ve üstüne otel patronundan aldığı, yağlı bir şilte serdi. Hizmetkârların, ortalığı temizledikleri sırada, bay yolcu da umumi yemek

Ölü Canlar

salonuna indi.

Taşrada seyahat edenler bu çeşit salonları bilirler. Hep, üst kısımları soba borularının dumanı ile kirlenmiş ve alt kısımları da yolcuların ve pazar kurulduğu günler çay içmeye gelen pazarcıların sırtları ile aşınmış, kötü renkli sıvalı duvarlar; sürekli tüten bir lâmbanın isiyle kararmış tavan, yırtık halılar ve rengi atmış avize. Duvarları yukarıdan aşağıya dolduran yağlı boya tablolar da var; kısaca, her yerde görülebilen her şey... yalnız şu farkla ki, bu resimlerden biri, memeleri hayal gücünün üstünde büyük olan, bir periyi gösteriyordu. Tabiatın bu gibi acayipliklerine, Rusya'ya ne zaman ve kimin emriyle getirildiği bilinmeyen tarihî birçok tablolarda rastlanır. Bu eserlerden çoğu da, sanat âşığı bazı asilzadelerimiz tarafından İtalya'dan satın alındılar.

Bay yolcu, kasketini ve yünlü atkısını çıkardı; bu, eşlerinin, soğuktan korunmaları için kocalarına verdikleri atkılarından biriydi. Bekârlara gelince, onlara bu hediyeleri kimlerin verdiklerini yalnız Allah bilir; ben ömrümde boyun atkısı taşımış değilim...

Yolcu, böylece başını açtıktan sonra, yemeğini ısmarladı. Ona, bu tür otellerin alışılmış yemekleri olan lahana çorbası ile aşçıların geçici yolcular için sakladıkları poğçaça, bezelyeli beyin, lâhanalı domuz sucuğu, kızartılmış tavuk, hıyar turşusu, iri pasta getirildi.

Kendisine, sıcak ve soğuk olan bu yemekler getirildiği sırada yolcu garsondan otel hakkında yayılmış bütün dedikoduları, eski kiracıların hayatını, yeni patron hakkında söylenen şeyleri anlatmasını rica etti. Hizmetçi, bu son soru üzerine: "Oh! Bu tam anlamıyla bir külhanbeyidir, bayım!" diye bağırdı. O zamanlar, Rusya'da olduğu gibi batı ülkelerinde de, hizmetçileri sorgulamak ve onlarla şakalaşmak genellikle âdet olmuştur.

Fakat, bu defa, yolcunun sorduğu sorular öyle yabana atılır şeylerden değildi. Şehirde vali, mahkeme reisi, savcının kimler olduğunu sordu ve bu arada büyük memurları da sormayı unutmadı. Sonra, büyük bir ilgi ile en ileri gelen çiftlik sahipleri ve ne kadar köylüleri bulunduğunu ve bunla-

10

Gogol

rın ikâmet ettikleri yerler hakkında bilgi aldı; sık sık şehre gelip gelmediklerini, ahlâklarını öğrendi. Daha sonra, bu çevrenin sıhhi durumunu anlamak isteyerek, vilayette bulaşıcı hastalıklar, salgınlar, olup olmadığını sordu. Bu sorular, şüphesiz, merak sebebiyle sorulmamıştı.

Yolcunun her hareketi göze çarpıyordu. Neden yaptığını bilmiyorum, fakat her sümkürüşünde burnu boru gibi ötüyordu. Dıştan sade görünen tavırları otel garsonunu aldatıyor ve bu müşterisi aksırdığı zaman doğruluyor, saçlarını arkaya atıyor ve başını hafifçe eğerek: "Bayın bir şeye ihtiyacı var mı?" diye soruyordu.

Yemek sona erince, yolcu bir fincan kahve içti; belinin üst tarafına bir yastık koyup sedire yaslandı. Sonra, esnemeye başlayarak odasına çıktı ve iki saat uyudu. Böylece dinlendikten sonra, şehre geldiğini polise bildirecek bir kâğıdı doldurdu. Otel garsonu, her harfi güçlkle heceleyerek şunu okumuştı: "İşleri için seyahat eden kolej müşaviri, emlak sahibi Pavel İvanoviç Çiçikof."

Pavel İvanoviç Çiçikof, diğer vilayet şehirlerine nazaran pek güzel bulduğu bu şehri gezip görmek için otelden çıktı. Ahşap evlerin boz renkleri sönük görünmesine karşılık, beton evlerin sarımsak rengi göze çarpıyordu. Binalar bir veya iki katlı idiler. Bazı mahallelerde evler, bir tarla gibi geniş bir sokağın içinde, sonsuz çitlerin ortasında âdeta kaybolmuş gibiydiler; diğer mahallelerde ise sık kümeler hâlinde bulunuyorlardı; buraları daha fazla kalabalıktı ve doğal faaliyet de o oranda çoktu. Üstlerinde kuru peksimetler veya çizmeler asılı tabelâların yazıları yağmurla silinmişti. Bununla beraber, mavi pantolonlarda bir terzinin Arşavi ismi ve şapkacının "Yabancı Vasili Federov" adı anlaşıyordu; hatta, iki farklı oyuncunun arasında bir bilardo görünüyordu ve bu resmin altında: "Müesseseyi seyrediniz" cümlesi okunuyordu.

Kaldırımları bozuk bazı sokaklarda cevizlerle, çöreklerle dolu masalar dizilmişti. Şurada, kapısının üstünde etine çatal saplanmış kocaman bir balık resmi yapılmış bir meyhane; burada, s*ade bir "kabare" kelimesi, her gün biraz daha kaybolmakta olan imparatorun bayraktarı yerine ha-

Ölü Canlar

kim oluyordu.

Çiçikof, incecik ve ancak kamış yüksekliğinde ağaçlar dikilmiş olan şehir bahçesinden de geçti. Hakikat böyle iken, birçok gazeteler, bir yortu günü yapılan donanmadan bahsederlerken bu bahçe hakkında da: "Belediye başkanımızın çalışmaları sayesinde şehrimiz, çok dallı büyük ağaçlarıyla bütün meydanı gölgelendiren ve bahar günleri serinlik veren bir bahçe ile güzelleşti" diye methiyeler yazmışlardı. Hatta gazeteci, kasaba halkının, şehir kaymakamına karşı şükran göz yaşları ile minnettarlıklarını gösterdiklerini bile ilâve etmişti. Kiliseye giden en kısa yolu bir polisten sorup öğrenen Çiçikof, şehrin ortasından akan nehre doğru yürüdü; yolunun üzerinde duvara yapıştırılmış bir İlânı yırtıp aldı. Yaya kaldırımından giden ve elinde küçük bir paket bulunan asker elbiseli bir genç tarafından takip edilen güzelce bir kadına dikkatle baktı. Sanki zihnine kazımak istiyormuş gibi geçtiği yerleri inceledi; sonra, otele dönerek garsonla birlikte doğrudan odasına çıktı. Çay içti, bir mum istedi ve bir gözünü hafifçe kırarak ilânı okudu. Bu ilgiyi çeken bir şey değildi.

Kotzebue'nin bir piyesi oynanıyordu. Poplevkin Rolla rolünü, Zablova da Kora rolünü oynuyordu. Diğer şahıslar, ikinci derecede aktörlerdi. Böyle olmakla beraber Çiçikof, yerlerin fiyatlarına kadar bütün açıklamayı okudu ve ilânın, vilayet merkezi idaresi matbaasında basıldığını gördü. Sonra, arka tarafına da bakarak önemli bir şey göremeyince, özenle katladı ve genellikle eline geçen her şeyi koyduğu çekmeceye yerleştirdi. Gün, soğuk bir dana sövüşü, soğuk bir ekşi içki ve geniş Rus imparatorluğunun bazı yerlerinde kullanılan ifadeyle "bütün sürgüler sürülmüş olarak" derin bir uyku ile sona erdi.

Ertesi gün, tamamen ziyaretlere ayrıldı. Çiçikof, şehrin büyük memurlarını ziyarete başladı. Öncelikle; kendisi gibi ne şişman, ne zayıf olup Saint-Ann nişanına sahip bulunan valiye gitti. Bu zatın iyiliği bir atasözü gibi ağızdan ağıza dolaşıyordu ve şehirde, onun tül üzerine nakış işlemekteki ustalığını bilmeyen kimse yoktu.

12

Gogol

Ziyaretler birbirini takip ediyordu: Vali yardımcısı, savcı, mahkeme reisi, emniyet müdürü, maliye dairesi reisi... Ben, bu şehrin bütün nüfuzlu adamlarını hatırlamıyorum; fakat, onun bunlardan hiçbirini ihmal etmediğini de biliyorum. Hatta sağlık işleri müfettişine ve şehir mimarına bile gitti. Sonra, arabasına binince, daha göreceği kimseler olup olmadığını düşündü; fakat memurlardan görülecek kimse kalmamıştı.

Ziyaretlerinin her birinde, nüfuzlu dostlarına gayet ustalıkla bir tarzda yaltaklanmanın yolunu bulmuştu. Valiye; vilayetine, sanki cennete girili-yormuş gibi girildiğini, yollarda sanki kadife üstünde gidiliyormuş gibi gidildiğini ve böyle seçkin kişileri yüksek makamlara tayin eden bakanların her türlü övgüye lâyık olduklarını söyledi.

Emniyet müdürüne de, polisler hakkında bazı okşayıcı sözler söylemiş ve her ikisi de devlet meclisi üyesi olan vali muavini ve adliye başkanıyla görüştüğü sırada kendilerine yanlışlıkla iki defa "Saygıdeğer" diye hitap etmiş ve bu hitap da onların pek hoşlarına gitmişti.

Bu ziyaretler, bu kadar dalkavukluk birçok davetleri sonuçlandırdı. Vali, kendisini o gece verilecek bir aile toplantısına davet etti; diğer memurlar da onu yemeğe, Boston partisine, çaya davet ettiler.

Çiçikof kendisinden büyük bir alçakgönüllülükle söz ediyor, uygun ifadeler kullanarak, hakkında gösterilen iltifat ve ilgiye lâyık olmayan bir yer solucanından başka bir şey olmadığını, dünyada birçok çile çektiğini, daima hakikat uğrunda mücadele ettiğini, bundan dolayı hatta hayatına bile kastetmek isteyen birçok düşman kazandığını, en büyük arzusunun sakın bir hayat geçirebileceği bir şehir bulmak olduğunu, aralarına karıştığı andan itibaren kendilerine saygı göstermeyi bir görev saydığını söylüyordu. İşte valinin toplantısını kaçırmayan bu adam hakkında bütün bilinenler bunlardı. Bu toplantı için iki saat hazırlanmakla uğraşmış, tuvaletine son derece bir dikkat ve özen göstermişti. Yemekten sonra biraz uyudu; uyanınca sıcak su istedi. Uzun müddet yanaklarını, daha iyi sabunlamak için diliyle şişirerek ovdu; daha sonra, ağzını açarak kendisini seyre-

Ölû Canlar

13

den otel garsonunun omzundan havlusunu aldı ve garsonun suratına doğru iki defa gürültülü şekilde burnunu çekerek yüzünü bastıra bastıra sildi. Nihayet, aynanın karşısına geçti, gömleğini değiştirdi. Burun deliklerinden çıkan iki kılı kopardı ve kırmızı bir frak giydi. Aşağı indi ve özel arabasına binerek, pencerelerden yansıyan ışıklarla aydınlanan geniş sokaklarda ilerledi.

Valinin evi, büyük bir toplantıya yakışacak şekilde aydınlatılmıştı; fenerleri yanan birçok arabalar vardı. Kapının önünde iki jandarma duruyordu. Uzaktan arabacıların sesleri işitiliyordu. Kısaca her şey kibar şekilde olduğu gibiydi, hiçbir şey eksik değildi. Çiçikof, salona girince ışıkların ve kadın tuvaletlerinin parıltısıyla gözleri kamaştı. Siyah fraklar, bir yaz sabahı mutfağa akın ederek uçuşan sinekler gibi, oradan oraya gidiyorlardı. Çiçikof, bir an nefes almaya zaman buldu; vali onu elinden tutup çekerek karısına tanıştırdı. Bu tanışma sırasında da, Pavel İvanoviç, sosyal durumuna uygun gerekli nezaketi ustalıkla gerçekleştirmiş oldu. Davetliler, dans edenlere yer bırakmak için salonun iç tarafına oturdukları zaman, Çiçikof, elleri arkasında olarak birkaç dakika kadar dans edenleri dikkatle izledi. Bazı bayanlar, modaya uygun giyinmişlerdi; diğerleri ise, kasabalarında edinebildikleri şeylerle yetinmişlerdi. Baylar da, her yerde olduğu gibi, iki sınıfa mensuptular. Bir kısmı sıska olup, içlerinden bazıları bayanların etrafında dolaşıyorlardı; diğer kısmı ise, Peters-bourg'un kibar insanlarından hemen hemen farksızdılar; zarıfçe kesilmiş aynı çatal sakallar, mükemmel tıraşlı ve parlatılmış aynı yüzler ve tıpkı Petersbourg'da olduğu gibi kendileriyle Fransızca konuşarak güldürdükleri güzel kadınların yanında gösterilen aynı ilgisizlik...

İri göbekli şişkolar ikinci sınıfa mensuptular. Bunlar açıkça kadınları küçük görüyorlar ve uşağın vist masasını hazırlayacağı vakti sabırsızlıkla bekliyorlardı. Bunlar, dolgun yuvarlak çehreli adamlardı; aralarında çopur ve siğilli olanları da vardı. Bazılarının saçları uzun, taranmış ve bazılarının ise alabros kesilmişti. Bu göbekliler, şehrin en nüfuzlu ve itibarlı

14

Gogol

memurlarıydılar, bu dünyada, işlerini sıskalardan daha iyi yürütmeyi biliyorlardı! Sıskalar, daha iyileri bulunmadığı için kullanılmaktadır; bunlar kolayca yer değiştirirler; önemsiz, belirsiz, bir varlıkları vardır. Buna karşılık, göbekliler daima sabit ve sağlam makamlarda bulunurlar, postlarını bir yere serdiler mi hemen nüfuzlu ve geleceği parlak bir şahsiyet olurlar; işgal ettikleri makam sarsılmaz ve sarsılsa bile onlar düşmezler, ihtişamı sevmezler; suratları, sıskalarınki gibi itinalı bir şekilde tıraşlı değildir, ama keseleri daima Tanrısal bir bereket ve bollukla doludur. Üç seneye varmadan, sıskanın elinde ipotek edilmemiş hiçbir malı kalmaz; halbuki göbekli şişko, hiç zahmet çekmeksizin, çarçabuk, şehrin bir ucunda karısı namına satın alınmış küçük bir evin sahibi olur; sonra, köyün kenarında başka bir ev daha alır... Kısaca, yavaş yavaş, köyü eline geçirir. Nihayet, göbekliler, Allah'a ve çara hizmet ettikten sonra, büyük bir itibar kazanmış oldukları hâlde resmi görevlerini bırakırlar, yer değiştirirler, emlak ve arazi sahibi olurlar; bunlar o zaman, refah içinde yaşayan gayet misafirperver, yüce gönüllü Rus asilzadeleri namını alırlar. Fakat, eski Rus geleneklerine sadık kalmış olmak için, bu şişkoların mirasçıları, babalarından kendilerine kalan parça ve emlakı bitirerek sıskalar sınıfına geçerler. İşte Çiçikof, dans eden erkeklere bakarken böyle düşünüyordu. Sonra, aralarında bazı dost simalar tanıdığı göbeklileri takip etti. Bunlardan biri, kalın siyah kaşlı, suskun ve ciddî bir adam olan ve sanki yanındaki-ne: "Gel canım, sana anlatacak ne tuhaf şeyler var!" demek ister gibi sol gözünü daima kırpan savcıydı. Kısa boylu, hoş sohbet, kurnaz ve filozof posta müdürünü ve sevimli, akıllı, tedbirli mahkeme reisini de gördü. Hepsî kahramanımızı eski bir tanıdık gibi selâmladılar ve o da gösterişli bir selâmla karşılık verdi. Arkasından güler yüzlü bir kişi olan emlak sahibi Milanof a ve Sobakiyeviç'e takdim edildi; fakat, bu ikinci kişi,

nezaketsizlik göstererek: "Beni affediniz!" diye bağırp uzaklaştı. Dostları ona, vist oynamak için iskambil kâğıdı verdiler; o, buna alırken verenleri nazikçe selâmladı.

Ölü Canlar

15

Hepsi de yeşil masanın etrafına oturdular ve yemek vaktine kadar kimse yerinden kımıldamadı. Daima mühim bir işle uğraşıldığı zamanlarda olduğu gibi konuşma kesildi. Posta müdürü, lâf ebesi bir adam olmasına rağmen, alt dudağını ısırarak dalgın bir hâl aldı ve oyunun devamı boyunca bu hâlini muhafaza etti. Her kâğıt atışında masaya bir yumruk indiriyor ve bu kâğıt kız ise: "Haydi, cadı papaz kızı!" ve dağlı ise: "Haydi! İhtiyar Tambof köylüsü!" diye bağıırıyordu. Ve buna cevap olmak üzere, reis de: "Onu bıyığından çekeceğim." diyordu. Sonra, diğer sesler birbirine karışıyordu: "Evet, hayır... Gel bakalım, karo... kupa... ispati, karamaca..." Her zaman olduğu gibi, oyun bitince münakaşalar başlıyordu. Çiçikof, sözlerini büyük bir itina ile tam yerinde söylüyor ve oyun arkadaşlarına saygılı bir tavırla: "İkilinizi kırmakla şeref duyarım" diyordu. Hiçbir zaman: "Kesiniz" demiyordu.

i

Altına koyduğu iki menekşe ile kokulandırılan gümüş enfiye kutusunu herkese uzatarak ikramda bulunuyordu. Davetliler arasında özellikle arazi ve emlak sahibi Manilof ile Sobakiyeviç dikkatini çektiler. Mahkeme reisiyle posta müdürünü bir kenara çekerek bu iki adam hakkında bilgi aldı. Sorduğu sorular, ne istediğini ve hedefini pek iyi bilen bir adamın ilgisini gösteriyordu. Onların isimlerini, soyadlarını, çiftliklerinde ne kadar köylü bulunduğunu ve bu çiftliklerin şimdiki durumunu sordu. Kısaca, Çiçikof o şekilde hareket etti ki, birkaç gün içinde hemen bu adamların hepsiyle dost oluverdi. Şeker gibi tatlı gözleri her gülüşünde yan kapanan Manilof, bu yeni dostunu çılgınca seviyordu. O gece, bu yeni yabancı dostundan ayrılırken onun ellerini uzun süre sıkarak kendisini de ziyaretiyle şerefleştirmesini rica etti; çiftliği, şehirden ancak onbeş kilometre kadar uzaktaymış. Çiçikof, başını hafifçe eğerek gülümsedi ve bu ziyareti hem büyük bir şeref hem kutsal bir vazife kabul ettiğini söyledi. Sabakiyeviç, Rusya'da eşine rastlanılmayacak derecede kocaman ayağını salonun parke döşemesine sürterek ona kısaca: "Bana da geliniz" dedi. Ertesi gün, emniyet müdürünün ziyafetinde, Çiçikof gündüz saat üçten

16

Gogol

gece yarısından sonra saat ikiye kadar vist oynadı. Orada, çiftlik sahibi Nozdrefe rastladı. Bu, otuz yaşlarında, gayet ateşli bir gençti ve hemen senli benli konuşmaya başladı. O, savcı ve emniyet müdürüyle de senli benliydi. Bu iki kişi, onun dostluk güvencesine rağmen, oyun esnasında hep ona bakıyorlar ve her kâğıt toplayışını dikkatle gözlüyorlardı.

Ertesi gün, mahkeme reisinin evine gitti. Adam, kendisini, yağ lekeleriyle dolu robdöşambırda kabul etti. Ziyafetler birbirini takip ediyordu: Vali yardımcısı, savcı, belediye başkanı.... Çiçikof, bir saat bile odasında kalamıyordu. Yalnız uyumak için geliyordu. Duruma göre ne yapmak gerekeceğini biliyor ve tam anlamıyla kibar bir adam gibi hareket ediyordu. Hangi konu üzerinde olursa olsun başarılı bir şekilde konuşuyordu. Atlardan, adli soruşturmada, bilardodan, alıcılıktan, gümrükten bahsedildiği zaman fikirleri akıllıca idi; bazen, tam lüzumlu yerde, gözleri de yaşıyor-yordu. Onun hakkında herkes övgüde bulunuyordu. Vali onun için: "Namuslu bir adam"; savcı: "Muktedir bir adam"; jandarma albayı: "Bir âlim"; mahkeme başkanı: "Bilgili bir adam"; emniyet müdürü: "Sevimli bir adam" ve bunun karısı: "Candan bir adam" diyordu. Hatta, bazen insanlar lehinde bulunan Sobakiyeviç bile, gece evine dönüp karısının yanına yattığı zaman, ona: "Ben bu gece, okul müşaviri Pavel İvanoviç Çiçikof ile tanıştım, ruhum; son derece hoş bir adam" dedi. Karısı, onu ayağıyla iterek: "Ya!" cevabını verdi.

Bizim kahraman hakkındaki bu sevgi, hayal ettiği garip bir projenin şehirde hayret uyandırdığı güne kadar devam etti.

Çiçikof, şehire geleli bir hafta olmuştu; ziyaretçiler, toplantılar aralıksız birbirini takip ediyordu. Nihayet yolcu, şehir haricinde bulunanları da ziyaret etmeyi kararlaştırdı. Verdiği sözü yerine getirmek için çiftlik sahibi olan Manilof ile Sabakiyeviç'i gidip görmek istedi. Acaba onu, böyle

Ölü Canlar

17

sürekli dolaşmalara sevkeden sebep neydi? Ciddi bir iş mi, gönül işi mi?.. Okuyucu, olayların gelişmesini beklemek sabrını gösterirse, bu sebebi de yavaş yavaş öğrenecektir.

Arabacı Selifan, ertesi sabah erkenden arabayı hazırlama emrini aldı, Petruşka, evde bekçi kalacaktı. Okuyucu, kahramanımızın bu iki gölgesini tanımakla hiçbir şey kaybetmiş olmayacaktır. Gerçekten de bu adamlar önemli şahsiyetler değildirlir, hikâyemizde bazen bulunmaktadırlar. Azar doğruluğu ve açıklığı seven bir adamdır. Bu özellik gerçekten Ruslardan çok, Alınanlarda bulunur. Okuyucu, Petruşka'nın bol ceketini, iri burnunu, kalın dudaklarını biliyor. Bu, geveze olmaktan ziyade sessiz olup öğrenmeye hevesliydi; yani kitap okumayı çok seviyor, fakat okuduğu kitapların içerdiği konulardan pek o kadar tasalanmıyordu. Aşk maceraları, alfabeler, dua kitapları... Bunların hepsini de aynı dikkatle okuyordu. Hatta kendisine kimya kitabı da verilmiş olsa bunu reddetmezdi. O, okuduğu şeyden değil, okumaktan veya daha doğrusu okumanın devam etmesinden zevk alıyordu: İşte, harfler birbirine ekleniyor ve kelimeler meydana geliyor ve bu kelimelere gelince, onların anlamlarını da ancak şeytan bilir! O, sedirin üstünde, çoğunlukla buna benzer çalışmaları okuyordu. Petruşka'nın bu okuma tutkusundan başka bir özelliği daha vardı: Elbiseleriyle yatıp uyumak. Bu da, her gittiği yere öz kokusunu götürmesini sağlıyordu. Bu sebeple, boş bir odaya yerleşince, oraya aylarca yaşanmış olan odalarda meydana gelen gayet iğrenç bir koku yayılıyordu. Çiçikof, oldukça titiz ve bazen pek tuhaf huyluydu. Bu sebeple, sabahleyin, her yerde saf hava arar, kaşları çatılır ve başını sallayarak: "Hay Allah cezayı versin, dostum, terleyeceksen hanıma git bari!" diye bağırırdı. Petruşka bu sözlerle hiç cevap vermez, işiyle uğraşırdı: Efendisinin frakını süpürür veya eline geçen şeyleri yerine koyardı. Böyle ses çıkarmadığı zamanlar acaba neler düşünüyordu? Efendisi tarafından azarlanan bir kölenin zihninden geçen şeyleri yalnız Allah bilir!.. O, içinden şüphesiz: "Bana aynı şeyi kırk kez tekrar etmek cesaretini gösteriyorsun..." di-

18

Gogol

yordu. Petruşka hakkında söyleyeceklerimiz bundan ibarettir.

Arabacı Selifan. büsbütün başka bir adamdı... Fakat, böyle aşağı tabakadan insanlar için. okuyucuya değerli vaktini kaybettirdiğim için üzgünüm. Zira, Rus adamı bu yaradılıştadır. Sosyetede kendisinin üstünde bulunan herkesin sadık dostu olmaya can atar; hatta asaletçe kendisinden bir derece yüksek bile olsa, bir kont veya prensle, verdiği bir selâmla olsun münasebette bulunmayı büyük bir şeref sayar. Bu sebepten yazar, bir okul danışmanı olan kahramanı için pek de güvenilir değildir. Saray danışmanları onunla belki ahbablığa tenezzül edeceklerdir; fakat, dalavereler çevirmek suretiyle general rütbesine yükselenler şüphesiz yazara hakaretle bakacaklardır veya onun yanından onur kırıcı bir kayıtsızlıkla geçeceklerdir. Bütün bunlar pek üzücü şeyler... Neyse, yine Çiçikof a gelelim.

Gereken emirleri verdikten sonra yattı ve ertesi sabah erkenden uyandı. Yatağından fırladı; tıraş oldu, büyük bir özenle yüzünü temizledi; yanakları kadife gibi yumuşak ve parlak olmuştu. Kırmızı frağını, kürkünü giyindi ve aşağıya indi. Araba, otelin avlusundan gök gürültüsüne benzer bir gürültü ile çıktı. Sokaktan geçen bir papaz şapkasını çıkardı; üstü başı gayet pis birkaç çocuk: "Yetimlere sadaka veriniz" diye bağırarak ellerini uzattılar. İçlerinden biri arabanın arkasına asıldı, ama arabacı onu bir kırbaçla yere indirdi ve araba, taşların üzerinden sıçrayarak daha hızlı gitmeye başladı. Çiçikof uzaktan, şehrin çıkışındaki geçidi gördü. Her şey gibi kötü yolun da biteceğini bildiği için kafasını acıtan sarsıntılara tahammül etti. Şehirden dışarı çıkar çıkmaz kır, alışılmış şekliyle toprak tezekleri, çamlar, bodur ağaçlar, fundalar, yanmış ağaç gövdeleri... gözüne çarptı. Sonra, uzun bir köyler silsilesi başladı; buralardaki boz çatılı evler uzaktan, sıralanmış odun yığınları gibi görünüyordu. Dükkânlarının önünde oturan birkaç köylü esniyor, pencerelerde ise köylü kadınlarının gölgeleri görünüyordu. Kulübenin yakınında, bir dana, bazen geçen yolculara bakıyor ve bir domuz da burnunu oynatıyordu.

Ölü Canlar

19

Çiçikof, Manilof'un köyüne ulaşmış bulunması gerekeceğini hatırladığı zaman on beşinci kilometre geçilmiş bulunuyordu. Fakat, köy hâlâ meydana yoktu. Nihayet Çiçikof, geçmekte olan iki köylüye: "Zamali-novka'nın köyü daha uzakta mı?" diye sordu. Köylüler şapkalarını çıkardılar ve bunlardan sivri sakallısı: "Ben Manilovka'yı bilirim ama Zamani-lovka'yı hiç duymadım" cevabını verdi.

"Pekâlâ, Manilovka nerededir?"

"Daha bir kilometre gittikten sonra, sağa sapmak lâzım. Benim bildiğim Zamanilovka değil Manilovka'dır. Bir tepenin üstünde, iki katlı bir beton ev göreceksin. Çorbacı orada oturur, anladın mı?"

Araba, Manilovka'yı aramak için tekrar ilerledi. Üç, dört kilometre daha gidildi; hâlâ Manilovka görünmüyordu. O zaman Çiçikof, bir dost on beş kilometre uzakta oturduğunu söylediği zaman bu mesafenin iki mislini hesap etmek gerekeceğini düşündü.

Manilovka köyünde öyle dikkati çeken bir özellik yoktu. Bir sırtın üstünde bulunan evin her tarafı açıktı. Evin önünde bir çimenlik, leylâklar, sarı akasyalar, birkaç kayın ağacı, üzerlerinde "İnsanlardan uzaklaşıp hayal kurma tapınağı" kitabesi yazılı yeşil çatılı bir gölgelik; daha aşağıda Rus çiftlik sahiplerinin bahçelerinde değerli bir mücevher olan küçük bir göl. Sırtın eteğinde ve yine bayırın üstünde, bizim kahramanın merakla saydığı kül renkli ahşap kulübeler bina edilmişlerdi. Bunların sayısı iki yüzü geçiyorsa da aralarında ne ağaç, ne bitki vardı; her yerde, odun ve direk yığınları görünüyordu.

İki kadın manzarayı canlandırıyordu; eteklerini toplayarak dizlerine kadar suyun içinde yürüyen bu kadınlar, içinde iki yengeçle bir çamca balığı debelenen yırtık bir ağı güçlkle tutuyorlardı. Her ikisi de, bağıra çağıra kavga ediyorlardı. Uzaklarda, mavimsi bir ışığın içinde belirsiz bir şekilde, bir orman belirliyordu. Hava soluk ve boz renkteydi. Tiz sesi daima havanın değişeceğini bildiren horozu da unutmayalım. Diğer tavukların zamparalık ettiği vakitler rakipleri diğer horozlardan yediği dayaklara

20

Gogol

rağmen, her zamankinden ziyade bağırıyor, hırpalanmış kanatlarını çarpıyordu. Nihayet Çiçikof, evin dış merdiveni üzerinde, gelen arabayı daha iyi görmek için elini alınının üstüne koymuş ev sahibini gördü. Ve Çiçikof yaklaştıkça Manilof'un gözleri de sevinçle parlıyordu. "Pavel İvano-viç, demek bizi hatırladınız ha!" diye bağırırdı. İki dost kucaklaştılar ve Manilof, misafirini salona götürdü; sonra, dehlizden ve yemek odasından geçtiler.

Ev sahibi hakkında bir iki söz söylemek için şu bir iki dakikadan isti- • fade edelim. Yazar, bunun pek kolay bir iş olmadığını itiraf ediyor. Büyük zekâ sahibi insanları resmetmek pek daha kolaydır; resim muşambasının üzerine boyalar atılır; kara gözler parlar, kaşlar kuvvetlidir, buruşukluklar alını oymuşlardır, bir kırmızı manto gelişi güzel omzun üstüne konur, işte resim... Ama, bizim Manilof'a benzeyen adamlar çoktur ve bunları tarif etmek de gayet güçtür. Bununla beraber, bütün dikkatimizi sarfedelim, çehrenin en gizli hatlarını keşfedelim ve gözlemlene ilimimizi arttırıp geliştirelim, Manilof'un ahlâk ve tabiatını ancak Allah tarif edebilirdi. Ne şöyle, ne böyle ve Rus atasözüne göre "Ne şehirde Boğdan ne köyde Selinof" olan insanlar vardır. Manilof, bu akıllı insanlardan biriydi. İlk bakışta insanı aldatıyordu. Güzel yüzlüydü; mavi gözlü sarışınca . bir adamdı; fakat, güzelliği pek aldatıcıydı; her hareketi, yapmacık bir hayırseverliği gösteriyordu; tebessümü aldatıcıydı. İnsan onu görünce, önce: "Ne iyi, ne güzel adam!" derdi. Aradan birkaç dakika geçer geçmez, artık bir şey söylemez ve birkaç dakika sonra da: "Onun ne mal olduğunu ancak şeytan bilir!" diye bağırırdı. Çünkü, onun yanında kalacak olursanız şiddetli bir ümitsizliğe yakalanırsınız. Duygularını canlı bir şekilde ifade eden, yalnız hisleri coşanların ağızlarından çıkabilecek bir nidayı gurur ile övünmekten acizdi. Herkesin bir merakı, bir tutkusu vardır. Kimi tazıları sever, kimi kendini müzik tutkunu zanneder ve müzikten bahseder. Herkesin bir hevesi, bir merakı vardır. Manilof da bunların hiçbirisi yoktu. Evinde, az konuşur, çok düşünürdü; fakat, kimse onun ne düşün-

Ölû Canlar

21

düğünü söyleyemezdi. Kendi işleriyle meşgul olmazdı. Çiftliğinde de bütün işler iyi kötü gidiyordu. Kâhyası gelip de: "Yarın, bize şu veya bu lâzım" dediği zaman o, herkesin kendisine mütevazî, pek nazik ve bilgili bir subay nazarıyla baktığı orduda alıştığı piposunu içerek yumuşak bir tavırla: "Evet, fena olmaz" cevabını verir ve: "Evet, hakikaten fena değil" diye sözünü tekrarlardı. Bir köylü karşısına gelip de başını kaşıyarak: "Bayım, para kazanmak için bana bir gün izin ver; zira sözleşmeler pek ağırlaştı" demiş olsa, yine piposunu içerek: "Peki, git" cevabını verir ve kölesinin içki içmeye gideceği aklına bile gelmezdi. Bazen, penceresinden küçük gölü seyreder ve köylülerine lâzım olan eşyayı satacak dükkânlarla beraber bir taş köprü inşa ettirmenin faydalarını düşünürdü. O zaman yüzünde sonsuz bir memnuniyet belirirdi. Tabii, bütün bu düşünceler neticesiz kalırlardı. Çalışma odasında, daima on dördüncü sayfası işaretli ve iki seneden beri okumakta olduğu bir kitap bulunuyordu. Evinin içinde daima eksik şeyler vardı. Salondaki koltuklar gayet güzel eski bir ipek kumaşla kaplıydılar; fakat, ipek kumaş eksik geldiği için iki koltuğa hasır geçirmek gerekmişti. Böylece, Manilof, senelerden beri, evine ilk defa gelenlere: "Onlara oturmayınız, henüz tamamlanmamışlardır." derdi. Bazı odalarda da döşeme namına bir şey yoktu; halbuki, evlendikten sonra, haftalarca karşısına: "Ruhum, yarın

mutlaka bu oda için mobilya satın almak lâzım" sözünü tekrar etmişti. Kadim Yunanistan'ın güzellik timsali olan üç kızı temsil eden değerli bir şamdan ve pek usta işi bir sedef kalkan, yemek odasındaki masayı süslüyorlardı; takat, bu kalkanın yanında, hurda, bir ayağı eksik, yağ ve pislik içinde ve bir tarata eğrilmiş diğer bir şamdan bulunduğu ne Manilof, ne karısı ne de hizmetçileri farkında idiler. Manilof'un karısına gelince... Onlar mutluydular. Sekiz seneden beri evli bulunmalarına rağmen, hâlâ birbirlerine küçük hediyeler veriyorlar, tatlılar ve şekerlemeler ikram ediyorlardı. Birbirlerine tatlı bir sesle: "Cancağızım, aç ağzını, kapa gözlerini" diyorlardı. O zaman, ağız, bir elma parçasını ve bademli şekerlemeyi almak için

I

22

Gogol

hoş bir şekilde açılıyordu. Doğum yıl dönümlerine rastlayan günlerde; meselâ, değerli bir inci ile süslenmiş küçük bir kürdan kutusu... Ve buna benzeyen birçok hediyelerle birbirlerinin hatırını, gönülünü alıyorlardı. Ve genellikle karı ve koca salondaki sedire oturdukları zaman, aynı anda biri piposunu ve diğeri el işini bırakıyor ve dudakları, pek uzun süren bir buse ile birleşiyordu. Gerçekten, son derece mutluydular. Gerçekte, bu evde, öpüşmekten ve bir diğerine küçük hediyeler vermekten daha önemli yapılacak diğer birçok şeyler vardı. Meselâ, mutfaktaki o büyük israfa sebep neydi? Yemek dolabı niçin daima boştu? Hizmetçilerin hepsi hangi sebeple sabahtan akşama kadar uyuyorlar ve geri kalan vakitlerde de çapkınlık ediyorlardı? Oda hizmetçisi kadının hanımını ve efendisini rahat rahat soymasına, öte beri aşırmasına neden aldırış edilmiyordu? Fakat, bunlar böyle seçkin kişiler için pek adi, pek önemsiz şeylerdi. Seçkin kişiler mi? Saadet için lâzım bir lisan olan Fransızca'yı, müstakbel kocaları ile hoş vakit geçirecek piyanoyu, yıl başlarında hediye olarak verilecek para kesesi veya diğer şeyleri örmeyi pansiyonlarda öğrenenlere bu nam verilir. Bununla beraber, şu son seneler esnasında program da değişti; pansiyon müdirelerinin zekâ ve kabiliyetlerine göre çeşitli şekiller aldı. Ne ise, yine Çiçikofa gelelim. Birkaç dakikadanberi, kapının önünde Manilof ile onun arasında, ilk önce kimin geçmesi gerekeceğine dair bir nezaket rekabeti baş göstermişti. Çiçikof: "Lütfen izin veriniz, sizden sonra geçeyim" diyordu. Manilof, kapıyı göstererek: "Mümkün değil, Pavel İvanoviç" cevabını veriyordu. "Rica ederim, zahmet etmeyiniz, geçiniz Ah! Hayır, afedersiniz sizin gibi zeki, değerli bir zatın yanında buna imkân yoktur." "Hangi değerden bahsediyorsunuz?" "Geçiniz, rica ederim. Lütfen buyurunuz..." "Niçin?..." Manilof, tatlı bir tebessümle ısrar etti: "Çünkü..." Nihayet, iki dost, birbirine çarparak birlikte içeri girdiler.

Ölü Canlar

23

"Karımı size takdim etmeme izin veriniz... Cancağızım, işte Pavel İvanoviç.

Manilova, kendi rengine pek yakışan soluk renkli ipek robdöşam-bırının içinde oldukça güzel görünüyordu. Gayet hoş olan küçük bileği, masanın üzerine süratle bir şey attı; sonra, elinde çok zarif işlemeli bir patist mendil olduğu halde ayağa kalktı. Çiçikof, bu eli büyük bir zevkle tuttuğu sırada kadın ona, "R" harflerini hafifçe peltek telâffuz ederek kocasının her gün kendisine Pavel İvanoviç'ten bahsettiğini söyledi.

Manilof: "Pek doğru, diye onayladı. Ve karım da bana her gün, bu aziz dostun ne zaman geleceğini soruyordu. Ben de ona: sabret, sabret, canım... diyordum. Nihayet, ziyaretlerinizle bizi şerefledirdiniz. Bu her ikimiz için de gerçek bir sevinç, gerçek bir bayramdır. Kalbimiz, sevinç heyecanları içinde.

Çiçikof, "kalp heyecanı"nın sözkonusu olduğunu işiterek Manilof'un sözünü, şu alçak gönüllü sözlerle kesti: "Pek sade bir adam olduğuma, hiçbir asalet unvanına sahip bulunmadığıma sizi temin ederim."

Manilof da, tatlı bir tebessümle: "Haksızsınız; siz her türlü vasıflara, hatta fazlasıyla sahipsiniz" karşılığında bulundu.

Manilova: "Şehrimizi beğendiniz mi? Orada vaktinizi hoşça geçiriyor musunuz?" diye sordu.

Çiçikof: "Çok güzel bir şehir. Oturduğum yerden pek memnunum; herkes o kadar iyi ki! cevabını verdi.

Manilova: "Valimizi nasıl buldunuz?" diye sordu.

Manilof: "Pek muhterem ve pek sevimli bir adamdır" sözünü ilave etti.

Çiçikof: "Ben de tamamıyla size katılıyorum", cevabında bulundu. "O, çok saygıdeğer bir kişidir. Gerçekten o makama gücüyle değer kazandıran tek adamdır. Onun gibi birçoklarının bulunması pek

24

Gogol

arzu edilirdi."

Manilof, kulakları hafifçe gıdıklanan bir kedi gibi gözlerini zevkle kapayarak:

"Herkesi ne büyük bir nezaketle kabul eder, ne iyi bir insan!" dedi.

Çiçikof, hemen: "Eşi bulunmaz bir zat. Hem ne sanatkâr! Takdir edilmeye değer bir şekilde nakış işliyor: Bana, eliyle işlediği para kesesini gösterdi... Doğrusu, kanm da bundan daha iyisini yapamaz!" cevabını verdi.

Manilof, yine gözlerini kapayarak: "Ya vali yardımcısı, o da sevimli değil mi" dedi.

Çiçikof: "Çok kibar bir kişi..." karşılığında bulundu.

"Ya emniyet müdürü? O da, pek iyi bir adam, değil mi?"

Çiçikof: "Oh! Oh!.. Son derece zeki, kurnaz, bilgili bir kişi. Savcı, mahkeme başkanı ve ben bütün gece horozlar ötünceye kadar oynadığımız vistte kaybettik;

Manilova: "Emniyet müdürünün karısı hakkındaki fikriniz nedir?" diye sordu.

Çiçikof: "O, dikkati çeken bir bayandır" cevabını verdi.

Kısaca, hiçbir kimse unutulmadı ve mahkeme başkanından, posta müdürüne kadar bütün memurların hepsinin de iyi insanlar olduğu söylendi.

Pavel İvanoviç de sordu:

"Siz daima köyde mi oturuyorsunuz?"

Manilof cevaben:

"Evet, hemen hemen devamlı burdayız. Şehre yalnız, biraz aydın bilgili insanları görmek için gidiyoruz. İnsan her zaman kapalı kalırsa vahşileşiyor" dedi.

Çiçikof: "Doğru, pek doğru..." sözünü fısıldadı.

Manilof: "En iyisi, bir komşuya... kendisiyle nezaket ve terbiye

Ölü Canlar

25

daireesinde konuşulabilecek bir adama sahip olmak bir âlimi, ilmi araştırmalarında takip etmek... kısaca, ruhu yaşatmak... Ve onu daima harekete geçirmektir..." dedi.

Manilof, derin bir düşüncüyü ifade etmek istediye de, herhalde abartmış olmaktan korkarak belirsiz bir harekette bulundu ve sözüne şöyle son verdi:

"O zaman, bu şartlar dahilinde, köy hayatı ve ıssızlık pek hoş bir hal alırdı... Biz, ara sıra, "Vatan çocuğu"nu okuyoruz ve bu da bize yetiyor."

Pavel İvanoviç de tamamıyla bu fikre katılarak insan tabiatının güzelliğinden yararlanı ve yararlı, hoş kitaplar okursa bu sakin hayata doyum olmayacağını ekleyerek karşılık verdi.

Manilof: "Oh!" dedi; "kendisiyle dertleşecek bir dost bulunmazsa..."

Çiçikof, muhatabının sözünü keserek:

"Doğru, pek doğru..." dedi. "Dünyanın bütün hazineleri, onun yerini tutamaz." Hekimin biri: "Dostların bulunmazsa paranın ne önemi olur" demiştir.

Manilof, müşterisine hoş görünmek amacıyla usta bir hekim tarafından hazırlanan ve lezzeti tatlı olan bir ilaç gibi suni ve soğuk bir tatlılık vermek istediği bir eda ile:

"Hem biliyor musunuz Pavel İvanoviç, bir dost, insana genellikle manevi bir zevk bahşeder... Bu sebeple, talih bugün bize, sizi kabul etmek, sevimli arkadaşılığınızla tatlı dakikalar geçirmek gibi nadir ve hatta eşsiz denilecek bir mutluluk sağladı." sözlerini söyledi.

Çiçikof:

"Sevimli arkadaşlık sözüyle bana iltifat buyuruyorsunuz, ama ben hiçbir değeri olmayan bir adamım..." dedi.

"Oh! Pavel İvanoviç, izninizle fikrimi ve hislerimi açıkça söyleyeyim: Ben, sizdeki faziletler ve beğenilen özelliklerden pek azına sahip

26

Gogol

olabilmek için servetimin yarısını memnuniyetle verirdim.

"Tam tersine şeref ve mutluluk bana aittir..."

Eğer hizmetçi tam zamanında gelip de yemeğin hazır olduğunu haber vermemiş olsaydı, dostlarımızın birbirlerine karşı bu şekilde gösterdikleri iltifat ve nezaket kimbilir nasıl sonuçlanacaktı.

Manilof:

"Buyurunuz, yemek odasına geçelim..." dedi ve karısı da:

"Yemeğimizin sadeliğinden dolayı affınızı dileriz... Bir lahana çorbası..." sözünü ilave etti.

İki dost, kapıdan kimin evvel geçeceği hakkında tekrar münakaşada bulundular ve Çiçikof, kendisini küçülterek nihayet yemek odasına girdi. İki erkek çocuk daha evvel gelip sofraya oturmuşlardı. Bunlar, yüksek sandalyelere oturarak aile sofrasında yemek yiyebilecek bir yaşıydılar. Yanlarında oturan dadıları, gelenleri güler yüzle ve nazikçe selamladı.

İlk önce ev sahibesi oturdu ve Pavel İvanoviç de onunla kocasının arasına oturdu. Hizmetçi, çocukların boynuna birer havlu bağladı.

Çiçikof:

"Küçük yavrularınız pek sevimli, pek güzel," dedi... "Kaç yaşın-dalar?"

Manilof:

"Büyüğü sekiz yaşında ve küçüğü ise dün altı yaşına bastı." cevabını verdi ve hizmetçinin sıkıca bağladığı havludan çenesini çekmeye çalışan büyük oğluna hitaben: "Temistokliyas..." diye sözüne devam etti.

Hayrette kalan Çiçikof biraz Rumca kokan ve Manilof'un da sonuna bilinmeyen bir sebepten ötürü bir "yus" ilave ettiği bu ismi iştirince kaşlarını kaldırdı. Fakat, hemen kendini topladı.

"Söyle bakayım, Temistokliyas, Fransa'nın en güzel şehri hangisidir?"

Ölü Canlar

27

Dadı, talebesine dik dik baktı ve adeta onun gözlerini oymak için yerinden fırlayacak gibi oldu.

Temistokliyas: "Paris" cevabını verince rahatladı.

Babası tekrar sordu:

"Ya, bizde en güzel şehir hangisidir?"

Dadı, tekrar küçüğe yiyecek gibi baktı.

Çocuk:

"Petersburg..." cevabını verdi.

"Ya, öteki?"

"Moskova."

Çiçikof:

"Ne kadar zeki çocuk!.." diye bağırdı. "Yaşına göre dikkate değer bir şekilde okutulmuş... Çok gelişip yükselecek."

Manilof:

"Oh! Siz daha onu bilmezsiniz," dedi. Son derece zekidir... Küçük oğlum Aksid o kadar canlı bir zekâyâ sahip değildir; fakat, Temistokliyas, bir mayıs böceği, bir hamam böceği görünce derhal gözlerinden ateş fışkırır ve bütün dikkatini onlara verir. Ben onu diplomat yapacağım. Temistokliyas elçi olmak ister misin?"

Çocuk, ekmeğini çiğneyerek ve başını soldan sağa çevirerek:

"Evet..." cevabını verdi.

Bu anda, hizmetçi de, sümük damlalarının çorba tabağına düşmesine engel olmak için müstakbel sefirin burnunu sildi.

Arkasından, sakın kır hayatının hoşluğundan, eğlencelerinden, tiyatrodan, şehirden ve sanatkarlardan bahsedildi.

Talebelerinin ailesinin sözlerini candan dinleyen dadı, çocukların da onları dikkatle dinlediklerinin farkına varınca memnuniyetle gülüyordu. O nankör değildi ve Manilof'un kendisine gösterdiği övgü dolu sözlerin şükrünü bu şekilde ifade etmek istiyordu. Birdenbire, yüzü sertleşti ve çocuklara bakarak eliyle sofraya vurdu; tam zamanıydı,

28

Gogol

çünkü Temistokliyas, gözlerini kapayarak ve ağzını açarak tuhaf bir hal alan kardeşinin kulağını ısırmıştı. Bu, sırf meyveleri yemekten mahrum kalmak düşüncesiyle gözyaşlarını tutarak ve yanakları yağ içinde kalarak pirzolasının kemiğini kemirmeye devam etti.

Manilova, iştahsızlığından şikâyet ederek sık sık Çiçikof'a hitab ediyordu. Pavel İvanoviç, ona cevap verdi:

"Ben de aç değilim, sohbetin hoşluğu bana her şeyi unutturuyor."

Nihayet, sofradan kalkıldı. Pek sevinçli olan Manilof, dostunun sırtını okşayarak onu salona götürmek istiyordu. Bu sırada, Pavel İvanoviç ciddi bir tavırla, önemli bir mesele hakkında kendisiyle görüşmek istediğini söyledi.

Manilof:

"Öyle ise benim odama gidelim... diyerek onu penceresi, mavimsi bir sisle kaplanan küçük bir ormana bakan bir odaya götürdü.

Çiçikof:

"Ne hoş oda!" dedi.

Gerçekten de, duvarları açık mavi renkli kâğıt kaplı bu oda pek güzeldi. Dört sandalye, bir koltuk ve üstünde ondördüncü sayfasına kadar okunmuş olan sözü geçen kitapla mürekkeple kararmış birkaç kâğıt bulunan bir masa vardı. Fakat, en çok göze çarpan şey, tütündü. Hemen her yerde paketler ve açık tütünler vardı. Ve her iki pencerede birikmiş küller, ev sahibinin piposuna olan düşkünlüğünü gösteriyordu.

Manilof:

"Lütfen şu koltuğa oturunuz, daha rahat edersiniz," dedi.

"Hayır, sandalyeye oturacağım."

Manilof gülümseyerek:

"İzninizle ısrar edeceğim," dedi. "O koltuk misafirlerime mahsustur. Mutlaka oraya oturacaksınız.

Çiçikof, nihayet oturdu.

Ölü Canlar

29

"Size bir pipo ikram etmeme izin verir misiniz?"

Pavel İvanoviç, yavaş sesle ve adeta hüznle:

"Tütün içmiyorum," cevabını verdi.

Manilof da, yavaş sesle ve aynı hüznle:

"Niçin?" diye sordu.

"Ben bu alışkanlıktan sakınıyorum; pipo içmek sağlığa zararlıdır."

"Emin olunuz, bu fikir bir kuruntudan başka bir şey değildir. Pipo içmek, enfiye çekmekten daha az sağlığa zararlıdır. Alayda, gayet nazik ve çok halim bir teğmen arkadaşım vardı. Puposunu sofrada ağzından bırakmadığı gibi... sözüm meclisten dışarı... başka yerde bile içiyordu! İşte o adam bugün kırk yaşını geçkin olduğu halde sıhhati gayet mükemmeldir.."

Çiçikof cevabın: "Doğada, en ünlü âlimlerin bile anlayamadıkları, açıklayamadıkları böyle harika olaylar bulunması bakımından bunun-pek mümkün olduğunu" söyledi.

Çiçikof, garip bir tavırla sözüne devam ederek:

"Fakat izin veriniz... dedi ve birdenbire, ortada hiçbir sebep yokken başını çevirip arkasına baktı. Manilof da, sebebini bilmeksizin, aynı harekette bulundu.

"Kölelerinizin nüfus kâğıtlarını hükümete gönderdi ne kadar oldu?"

"Uzun zaman oldu, doğrusu, hatırlayamıyorum."

"Ve o gündenberi kölelerinizden kaçını kaybettiniz?"

"Bilmiyorum... hiç bilgim yok... bunu kâhyadan sorabiliriz.

Manilof bir hizmetçi çağırdı:

"Bana bak... kâhyaya söyle de buraya gelsin... bugün buradadır galiba.

Kâhya geldi: kırk yaşlarında, sakalsız rahat yaşayan bir adamın sakin haline sahip, sarımtırak renkli, kabarık şilteler ve yumuşak yastıklardan anlamakta tecrübe sahibi olduğunu gösteriyor. Hayatı bütün

30

Gogol

meslekdaşları gibi: Evde büyümüş, orada okumuş ve sonraları, ev sahibinin gözdesi olan kilercisi Agaşka ile evlenmiş, önce kilerci ve sonra da kâhya olmuştur. Bu görevi de, köyün en zengin adamlarıyla kardeş gibi geçinerek ve fakir olanlara acımayarak yerine getirmekteydi. Her sabah saat dokuzda uykudan uyanır ve çayını içmek için semaverin hazırlanmasını beklerdi.

"Bak dostum, son nüfus yoklamasından beri köylülerden kaç kişi kaybettik?"

"Kaç kişi mi? Ölenlerin sayısı pek çoktur..."

Kâhya, sezdirmeksizin kekeledi..

' Manilof: "Evet, ben de böyle zannediyorum. Pek çok adam kaybettik..." diye bağırdı.

Ve Çiçikof a dönerek:

"Pek çok..." dedi.

Çiçikof, ısrar ederek:

"Kesin bir sayı, bir rakam söylenmesini isterdim..."

Manilof:

"Öyle ya, bize kesin bir sayı lazım..." diye dostunun sözünü onayladı.

Kâhya:

"Size nasıl kesin bir sayı söyleyebilirim? Kimse ölenlerin ne kadar olduğunu saymadı" dedi.

Çiçikof:

"O halde, onları say ve bana isimlerinin bir listesini yap..." emrini verdi.

Kâhya:

"Başüstüne..." diyerek odadan çıktı.

Manilof:

"Bunu öğrenmekteki maksadınız nedir?" diye sordu.

Bu soru, Pavel İvanoviç'i biraz sıkır gibi oldu ve hatta hafifçe kı-

Ölü Canlar

31

zardı bile. Vereceği cevabı aramak istiyormuş gibi yüzünde, derin bir düşünce izleri belirdi. Gerçekte, Manilof, işittiği bu harika, beklenenin üstünde şeylerden dolayı hiçbir şüpheye düşmemişti.

"Bana sebebini soruyorsunuz; işte sebebi şudur: Sizden köle satın almak istiyorum..." dedi ve sonra tereddütlü bir tavırla sustu.

Namilof:

"Fakat, izninizle sorayım... Siz köylü satın alacaksınız. Ama, arazili mi yoksa arazisiz mi?" dedi.

Çiçikof:

"Benim istediğim köleler değil... Ben... ölmüşleri istiyorum..." cevabını verdi.

"Nasıl? Afedersiniz... Kulağım biraz ağır işitir... Garip bir söz işitir gibi oldum..."

Pavel İvanoviç:

"Son nüfus sayımına göre hâlâ sağ zannedilmekte olan ölüleri almak istiyorum..." dedi.

Manilof un piposu yere düştü; ağzı açıldı ve taş kesilmiş gibi bu durumda dona kaldı. Dostluğun faydalarından, iyiliklerinden bahseden iki dost, bir aynanın iki tarafına karşı karşıya asılmış bazı insan resimleri gibi gözlerini birbirine dikerek hareketsiz durdular. Nihayet, Manilof yerden piposunu aldı ve Çiçikof a yan gözle baktı. Dostunun çehresinde, şaka yaptığına işaret edecek bir eser görmek istiyordu. Fakat, eskisinden daha ciddi bir yüzle karşılaştı. O zaman, Manilof, acaba misafir birdenbire aklını mı bozdu diye düşündü ve ona korku dolu gözlerle baktı.

Bu sırada, Pavel İvanoviç'in gözleri sakindi ve delilerin gözlerinde görülen vahşi ve korkunç parıltı yoktu.

Manilof, boş yere düşünüyor ve ne diyeceğini, ne yapacağını bilmiyordu. Artık kendisi için, ağzında kalan son dumanı hafif helezonlarla çıkarmaktan başka yapılacak bir şey yoktu.

32

Gogol

Çiçikof, tekrar söze başlayarak:

"Kararınızı anlamak istiyorum: Gerçekte ölü ve fakat maliye bakanlığınca sağ olan bu adamları bana veriyor musunuz?" dedi.

Şaşırان, alıklaşan Manilof, cevap vermeksizin ona baktı.

Pavel İvanoviç:

"Tereddüt ediyorsunuz, galiba..." dedi.

"Asla... iş o değil... fakat... maksadınızı bir türlü anlayamıyorum... afedersiniz... tahsilim ve zekâm... derinliği her hareketinizde görünen tahsiliniz ve zekânız kadar yüksek değil... ve maksadımı ifade etmek sanatına sahip değilim... Sözlerinizin altında bazı şeyler gizli olması olası... Şüphesiz, zekânıza beni hayran etmek istiyorsunuz.

Çiçikof:

"Hayır, maksadım bu değil... yine tekrar ediyorum... mesele, sırf ölmüş olan adamlarınızı bana satmaktan ibarettir.

Manilof'un gözleri karardı, başı döndü... söylemesi, bir soru sorması gerekeceğini anladı... iyi ama, ne soracaktı? Onu yalnız şeytan bilebilirdi... ve ikinci defa olarak, burnunda kalan son dumanı hafif helezonlar halinde çıkardı.

"Bir ölüler satın alma sözleşmesi mi?"

"Yok canım... Nüfus sayımı listesinde olduğu gibi sağ olanların isimlerini yazacağız. Ben hiçbir zaman kanunların hükümlerine zıt harekette bulunmam; gerçek şu ki bu doğruluğumun da cezasını çekmemiş değilim... Af buyurunuz, görev benim için kutsaldır. Ben kanuna baş ederim.

Bu son sözler Manilof'un hoşuna gitmişti; fakat, işin esası kendisine biraz garip ve şüpheli görünüyordu. Ne cevap vereceğini bilmeyerek piposunu öyle bir doldurmuştu ki adeta boru gibi tütmeğe başlamıştı. Manilof, kendisini böyle zor bir durumdan kurtaracak sözleri piposundan bekliyormuş gibi ona bakıyordu; fakat, pipo devamlı kayıtsız bir şekilde tütüyordu.

Ölü Canlar

33

Pavel İvanoviç:

"Bazı şüpheleriniz olduğu anlaşılıyor..." dedi.

"Ne münasebet... Hatta, maksadınızın ne olduğunu incelemek aklımdan bile geçmiyor. Yalnız şu var ki, mesele, Rusya'da yürürlükte olan kaidelere, bu memleketin geleneklerine ters bir girişim, daha doğrusu bir ticaret konusu teşkil etmez mi?"

Manilof, bu sözlerin arkasından başıyla bir harekette bulundu ve imalı bir şekilde baktı. Fakat, muhatabının çehresindeki ifade, sıkılmış dişleri öyle kuvvetli bir azime işaret ediyordu ki, bizim Manilof, kendisini bir bakanın, derin düşüncelere dalmış büyük bir dahinin karşısında zannetti. Bununla beraber, Pavel İvanoviç: Bu girişimin, bu ticaretin, Rusya'da yürürlükte olan kurallara ve bu memleketin geleneklerine ters olmadığını söyledi. Hazine de bu işte kârlı çıkacaktı, zira vergiler kanuni bir şekilde gerçekleştirilmiş olacaktı.

"Ne düşünüyorsunuz?"

"Bu işin yapılabilir bir şey olduğunu düşünüyorum."

Hiçbir şüphesi kalmayan Manilof:

"O halde ben de razı oluyorum..." dedi.

"Şimdi fiyat üzerinde anlaşmak işi kaldı."

"Nasıl! Hangi fiyattan bahsediyorsunuz? Herhangi bir şekilde bu dünyadan göçüp giden insanlar için para alacağımı mı zannediyorsunuz? Eğer sizde... Nasıl söyleyeyim... Böyle hayali bir arzu mevcut ise ben de onları, satın almak sözleşmesinin masrafını da kendim yapmak suretiyle size veriyorum.

Yazar, hiçbir tenkid ve kınamaya uğramamak için şunu söylemeyi lüzumlu kabul eder. Bu sözler üzerine, Çiçikof'un yüzünde büyük memnuniyet belirdi. Nefsine çoğunlukla hakim olmakla beraber az kalsın sandalyesinin üzerinde sevincinden sıçrayacaktı. Hatta, oturduğu koltukta yaptığı bir hareketle dayandığı yastığı tamamıyla yırttı. Manilof, ona şaşkın şaşkın bakıyor, kızarıyor, bozarıyor ve dostunun

34

Gogol

teşekkür makamında söylediği sözlerle lüzum olmadığını anlatmak ister gibi başını sallıyordu. Nihayet: "Bütün bunların ehemmiyetsiz şeyler olduklarını, yalnız kalbinden geçen hisleri açıklamaya vesile bulduğunu... esasen o ölmüş insanların neticede bir değerinin olmadıklarını" söyledi.

Çiçikof, Manilof'un elini sıkarak ve derin bir nefes alarak: "Elbette, değerleri olamaz! diye bağırdı. Sonra, büyük sevinç ve

heyecan içinde:

"Bana ettiğiniz iyiliğin derecesini bilerseniz! dedi. Hayatımda ne acıklı felâketler geçirdim! Genellikle dalgalan dağlar gibi kaban sahillerin üzerinde çalkalanan bir kayık gibi sürüklendim! Ne ıstıraplar, ne üzüntüler çektim! Ve bütün bunlara, hep hakikate hizmet etmek, vicdanımı lekelememek, sefil dullarla yetimlere yardım etmek arzusu sebebiyle tutuldum!" dedi.

Pavel İvanoviç, gözünde parlayan bir yaş damlasını sildi. Heyecandan ne yapacağını şaşırarak Manüof, dostunun kucağına atıldı. Her ikisinin de gözlerinde yaşlar parlıyordu.

Manilof, bizim kahramanın elini bırakmak istemiyordu. Fakat, o, yavaşca elini çekmeyi başardı. Ayağa kalktı ve satın alma sözleşmesini bir an önce hazırlamasını dostuna tavsiye ederek şapkasını aldı, gitmek istedi.

Birdenbire kendine gelen Manilof:

"Nasıl, hemen gidiyor musunuz?" diye bağırdı.

Bu anda, Manilova da odaya girdi. Kocas, üzüntülü bir tavırla:

"Lisenka, Pavel İvanoviç bizi bırakıyor..." dedi.

Kadın:

"Biz, Pavel İvanoviç'i memnun edebilecek, eğlendirecek şen insanlar değiliz de onun için..." cevabını verdi.

Çiçikof,

"Bayan..." dedi; sizinle birlikte geçirdiğim saatlerin hatırası (par-

ölü Canlar

35

mağıyla kalbini göstererek) burada yaşayacak. Emin olunuz benim için, sizinle beraber, bir evde olmasa bile en yakın civarınızda yaşamaktan büyük, bir arzu ve mutluluk olamaz.

Bu fikir pek hoşuna giden Manilof:

"Böyle aynı çatı altında yaşamak cidden pek hoş olurdu... Bir kara ağacın gölgesi altında sohbetler yapılır, felsefeden söz edilir, büyük meselelerin gerçeğine erişilirdi" dedi.

Çiçikof içini çekerek:

"Bir cennet hayatı yaşanırdı. (Ve Manilova'ya yaklaşarak) Allahaismarladık bayan ve size de, aziz dostum; ricamı unutmayınız... sözlerini söyledi.

Manilof:

"Rahat olunuz, iki güne kadar tekrar görüşeceğiz..." cevabını verdi.

Her üçü de yemek odasına indiler.

Alsid ile Tenistokliys'un, tahtadan yapılmış elsiz ve burunsuz bir süvari askeriyle oynadıklarını gören Pavel İvanoviç:

"Allahaismarladık, aziz yavrular... Size bir hediye getiremediğim için beni affediniz... Sizin varlığınızdaki haberdar değildim. Gelecek defa, sana bir kılıç getireceğim. Kılıç ister misin?" dedi.

Temistokliys;

"İsterim ya!" cevabını verdi.

"Sana da bir trampet, değil mi?"

Alsid, başını eğerek:

""Evet, trampet!" diye mırıldandı.

"Pekâlâ! Ben de getireceğim."

Sonra, çocukları öptü, annesine ve babasına dönerek, bu masumiyet karşısında tatlı, şefkatli bir tebessümde bulundu.

Dış merdivene geldikleri zaman, Manilof:

"Bizimle kalınız, Pavel İvanoviç; bakınız bulutlara, bunlar hiç de

36

Gogol

hayra alâmet değil..." dedi.

"Oh! Onlar kadar yaramaz değildirler..." cevabını verdi.

"İyi ama, Sobakiyeviç'e gidecek yolu biliyor musunuz?"

"Ben de şimdi onu size soracaktım."

"İzin veriniz de arabacınıza tarif edeyim."

Manilof, arabacının yanına giderek onunla o derece senli benli konuşmaya başladı ki, yanlışlıkla "siz" diye hitapta bile bulundu. Üçüncü dönemece kadar dosdoğru gitmek gerekir dedi.

Arabacı:

"Herhalde bulacağız, ekselans..." dedi ve Çiçikof hareket etti. Manilof, uzun süre, uzaklaşan arabayı gözleriyle takip etti. Araba ufukta kaybolduğu sırada, o hâlâ orada duruyor ve piposunu içiyordu. Nihayet, içeri girdi, bir sandalyeye oturdu ve misafirini memnun etmekten doğan bir sevinçle düşünceye daldı. Dostluğun meydana getirdiği manevi hazları düşünüyor, uzak nehirlerden birinin kenarında bir dostuyla beraber yaşamayı arzu ediyordu.. Bir köprü yaptırıyordu... Sonra, yüzlerce mil uzaktan Moskova'yı görecek derecede yüksek bir çatısı

olan bir ev yaptıırıyordu... Akşamları, tatlı konular üzerinde konuşa konuşa orada çay içilecekti... Sonra, Çiçikof la birlikte, sosyetenin en seçme insanları arasında günler geçirilecekti... Hatta imparator bile onun Pavel İvanoviç'le olan dostluğunu haber alacak ve kendilerine general rütbesini verecekti... Nihayet, zihni bir çıkmaza saplanıp kaldı...

Bu sırada, Çiçikof un isteği, onun bu tatlı düşüncelerini altüst etti... Dostunun amacını anlamak için harcadığı çabalar boşa çıktı... Boş yere uğraştı... Sonra, bundan da vazgeçerek akşam yemeğine kadar piposunu içti.

Ölü Canlar

37

Son derece sevinç içinde olan Çiçikof un arabası hayli zamandan-beri yol alıyordu. Okuyucu, bizim kahramanın ne gibi işlerle uğraştığını anlamış olduğu gibi, şimdi aklının bunlara saplanmış olmasına, derin bir düşünceye dalmış bulunmasına hiç de hayret etmemelidir. Dudaklarında hafif bir tebessüm belirmişti; hesaplar, düzenler, varsayımlar, aklında birbirini takip ediyor ve bunlar, yüzünde memnuniyet izleri meydana getiriyordu. Böyle dalgın düşündüğü için, Manilof un uşakları tarafından gördüğü fazla ikram neticesi kafayı adamakıllı tüt-süleyen arabacısına hiç dikkat etmemişti. O, bu neşeli halinde, bakla kır beygire gerekli olan uyarılarda bulunmaktan da vazgeçmiyordu. Pek kurnaz olan bu hayvan, bütün işi, biri doru ve diğeri, zamanında Çiçikof tarafından bir mahkeme üyesinden satın alınmış olmasından-dolayı "üye" ismi verilen iki beygire bırakarak yan çiziyordu. Bütün gayret bu iki hayvana düşüyor ve bu zavallılar böylece zahmet çektikçe onun gözleri sevinçle parlıyordu.

Arabacı: "İstedüğün kadar kurnazlık et, şeytanlık et, dostum.. Ben senden daha kurnazım" diye bağırarak tembel beygiri sürekli kırbaçlıyordu... "İhtiyar Alman beygiri, sen sanatı ne zaman öğreneceksin? Bak, arkadaşın doğru görevini ne iyi yapıyor; üye de iyi bir hayvan... Ahmak, kulaklarını neye öyle sallıyorsun? Sana söz söylendiği zaman dinle... Sen cahilin birisin ve sözlerimden faydalanmalısın." Ve Seli-fan: "Haydi yürü bakayım, yabani! Yaptığın kurnazlığı bana mı yutturacaksın?.. Sana da iyi davranılmasını istiyorsan, ötekiler gibi çalış. Ben, yalnız mert insanlara hürmet ederim. Asıl barinine bak; o her zaman işini, görevini tam olarak yaptı, şimdi okul danışmanı oldu" diyerek hayvanı kırbaçladı.

Böyle söylene söylene, hayvanı kırbaçlayan Selifan öyle çamlar deviriyordu ki, Çiçikof bunları işitmiş olsaydı, arabacısının kendi hakkındaki fikirlerini daha iyi öğrenmiş olurdu; fakat, o da son derece ha-

1

38

Gogol

yal ve düşünceye dalmış olduğundan ancak birdenbire ortalığı sarsan müthiş bir gök gürlemesi onu oturduğu yerden sıçrattı ve etrafına bakmaya zorladı. Gökyüzünü kara bulutlar kaplamışa ve iri yağmur taneleri tozlu yola düşüyordu. Gök gürlemesi daha şiddetli olarak tekrarladı ve yağmur da gökten bardaktan boşanırcasına yağmaya başladı. Bu sel gibi boşanan yağmur, önce arabanın bir tarafına ve sonra diğer tarafına çarptı ve yönünü değiştirerek doğrudan doğruya arabaya yüklendi, yolcunun yüzüne fazlaca çarpmaya başladı. Bunun üzerine, Pavel İvanoviç kapının iki küçük perdesini çekti ve daha hızlı gitmesi için Selifan'a bağırdı. Arabacı, boş şeylerle vakit geçirmenin zamanı olmadığını anlayarak boş boğazlığı bıraktı, hemen kalın bir kaput giyerek üç beygiri kamçladı.

Fakat, Selifon geçtiği yolu bir türlü hatırlayamıyordu. Nihayet, yolun üçüncü dönemeç yerinin hayli zaman evvel geçilmiş olduğunu hatırlayabildi. Ruslar, böyle kötü zamanlarda hiç şaşırmadıkları için arabacı, ilk dört yol ağzına gelir gelmez, sonucun ne olacağını düşünmeden tereddütsüz sağa döndü.

Yağmur sürekli yağıyordu. Yollardaki tozlar çabucak çamur haline geldi. Zavallı beygirler de arabayı çok güçlükle çekiyorlardı.

Çiçikof, Sabokiyeviç'in köyünü bulmaktan ümidini kesmiş ve telaşlanmaya başlamıştı. Hesabına göre, çoktan köye ulaşmış olması gerekirdi. Yolun karanlığında boş yere etrafı görmeye uğraştı ve Selifan'a: "Köyü görüyor musun?" diye bağırdı.

"Hayır, bayım; hiçbir tarafta köy görünmüyor.

Sonra, arabacı, hayvanları kırbaçlayarak sonsuz uzun bir şarkıya başladı. Şarkının güftesi, ümid ve ümitsizlik, sevinç ve ıstıraptan bahsediyordu. Rusya'nın her tarafında söylenen şarkılar da böyledir. Seli-fan, şarkısını beygirlerine dinletiyordu. Ve birdenbire coşarak onlara: "İleri! Haydi, benim küçük dostlarım!" diye bağırdı.

Çiçikof, bu ısrada, arabanın kendisini sağa, sola, ileri, geri atarak

Ölü Canlar

fazla sallanmakta olduğunu farkına vardı. Arabanın caddeden ayrılarak pek az zaman önce sürülmüş tarlaların içinde güçlükle ilerlediğini anladı. Selifan da bunun farkına vardı ve şarkısını kesti.

Pavel İvanoviç:

"Alçak herif! Hangi yoldan gidiyorsun?" diye bağırdı.

"Bu karanlıkta başka bir yolu takip etmeme imkân yoktu; bayım, kırbacımı bile göremiyorum."

Bu sözleri söylerken oturduğu yerde öyle bir kımıldandı ki az kalsın araba devrilecekti ve Çiçikof da düşmemek için iki iliyle tutunmak zorunda kaldı. Ve ancak o zaman, arabacının sarhoş olduğunu anladı.

Çiçikof:

"Dikakt et! Dikkat et! Devriliyoruz" diye haykırdı.

"Hayır, bayım; arabanın devrilmesi için hiçbir sebep yok... Devrilmek iyi bir şey değil... Ben asla devrilmem."

Arabacı, yönünü değiştirmek için arabayı döndürmek istedi... Döndü, bir daha döndü ve araba devrildi.

Pavel İvanoviç çamurun içine yuvarlandı; Selifan beygirleri durdurdu; yerinden indi, ellerini kalçalarına dayayarak arabanın karşısında şaşkın şaşkın durdu. Çiçikof, ayağa kalkmaya çalışarak çamurun içinde çabaladı ve nihayet:

"Sersem, ahmak, işte görüyorsun ya, araba devrildi. Bir kunduracı gibi sarhoşsun..." dedi.

"Hayır, bayım, sarhoş değilim; hem neye sarhoş olacaktım Sarhoşluğun kötü bir şey olduğunu çok iyi bilirim... Biraz evvel, dostlarla, pek mert insanlarla konuştum... Birlikte yemek yedik... Namuslu bir insanla yemek yenebilir."

"Son defa içtiğin zaman sana söylemiş olduğum sözleri hatırlıyor musun, sersem? Unuttun değil mi?"

"Benim bayım, neye unutayım? Ben sanatımı bilirim. Sarhoşlar pek kötüdürler. Deminden namuslu bir adamla konuştum, çünkü..."

40

Gogol

"Sana bir sopa çekeyim de namuslu bir adamla çene çalmanın ne olduğunu öğren."

Selifan:

"Emredersiniz bayım..." cevabını verdi. Sopaya karşı, dinim hakkı için bir şey diyemem... Hem, mademki gereklidir... Niçin itiraz ede-cekmişim... O, bayımın iradesine bağlıdır... Köylü, içip sarhoş olduğu zaman cezalandırılmalıdır... Emre itaat gerekir.

Pavel İvanoviç, bu cevap üzerine yumuşadı. Fakat, bu anda da talih ona acıdı: Uzaklardan gelen köpek seslen işitti ve sevindi. Tekrar arabaya binerek arabacıya, beygirleri hızlı sürmesini emretti.

Rus arabacısı, ne kadar güçlükle karşılaşır karşılaşırsa, keşif melekesini hiç kaybetmez. Selifan, gecenin karanlıkları içinde beygirleri doğruca köye yönelterek arabayı sürdü ye ancak arabanın okları bir engele çarptığı zaman durdu; artık daha ileriye gitmenin imkânı yoktu. Pavel İvanoviç, karanlıkta bir evin gölgesini görür gibi oldu ve seli-fan'ı, ilerisini araştırma göreviyle gönderdi. Ve eğer, Rusya'da zeki köpekler kapıcılar yerine bulunmasaydı, muhakkak uzun süre orada beklerdi. Bu sadık hayvanlar, öyle müthiş bir havlama tutturdular ki, o da, selifan'ı takip ederken kulaklarını tıkmak zorunda kaldı.

Pencerenin birinde bir ışık parlıyordu ve yolcular, bu hafif ışık sayesinde yollarını buldular: Selifan kapıyı çaldı ve bir köylü gömleği giymiş birinin demir parmaklığı açtığını gördü ve kısık bir ses: "Kim o, böyle uğursuz bir havada gelen kimdir?" diye sordu.

Çiçikof:

"Yolcuyuz, nine" cevabını verdi. "Bizi bu gece misafir et."

"Siz çıldırmışsınız, galiba... Burası han değil, bir evdir."

"Ne yapalım nine, yolumuzu şaşırdık, gecemizi bu fırtınalı havada kırdık geçiremeyiz."

Selifan:

"Evet, hava pek kötü..." dedi.

Ölü Canlar

41

Çiçikof:

"Sen sus, ahmak! diye arabacısını azarladı.

Kocakarı:

"Siz kimsiniz?" diye sordu.

"Asil ailelerden biriyim," nine.

Bu söz, kocakarıyı düşündürdü.

"Durunuz, gidip bayana haber vereyim..." dedi.

İki kadika sonra, elinde bir fener olduğu halde geldi... Parmaklık kapı açıldı... Diğer pencerede de bir ışık parladı.

Selifan, arabayı avluya soktu ve karanlıkta pek az görülebilen bir küçük evin önünde durdu. Yağmur, evin ahşap çatısına şiddetle çarpıyor ve sular, sel gibi avluya dökülüyordu. Köpekler hâlâ havlıyorlardı. Biri, aralıksız havlıyor; ikincisi, bir kilise zangocunun sözleri gibi kesik kesik, aralıklı havlıyordu; henüz yavru olduğu anlaşılan üçüncü köpek de, bir çingirak sesini andıran ince seslerle bu ahengi tamamlıyordu.

İliklerine kadar ıslanan, soğuktan tiril tiril titreyen bizim kahraman, rahat bir yataкта yatmaktan başka bir şey istemiyordu. Arabadan atladı; o derece yorgundu ki, ayağı sürçtü ve az kalsın düşecekti. İlk öncekinden daha genç bir kadın görüldü ve onu odasına götürdü. Çiçikof, süratle odaya bir göz gezdirdi: duvarlara, küçük kuş resimleriyle süslü eski bir kâğıt kaplanmıştı; pencerelerin arasında, oyma ağaç çerçeveli pek eski aynalar gördü. Her aynanın arkasında iskambil kâğıtları, mektuplar, kadın çorapları göze çarpıyordu. Çiçikof, camının üzeri çiçekli bir duvar saati de gördü. Daha fazla bakamadı. Yorgun gözleri, ister istemez kapanıyordu.

Aceyleyle giyinen, başına bir gece takkesi geçiren, boynuna bir fanile atkı saran ev sahibesi onu takip etti. Bu, konsolların çekmecelerinde gizli torbalan altınla doldurmakla beraber, her kötü hasatta ağlayan, her para kaybedişte sızlanan küçük arazi sahibi kadınlardan biriydi. Bu torbalardan birinde rubleler, diğ-

42

Gogol

rinde elli kapiklik paralar ve üçüncüsünde de yirmi beş kapiklik ufaklıklar vardır. Konsollarda çamaşırlar, birkaç iplik makarası, yangın hepsini yakıp kül etmezse veya kendiliğinden yıpranmazsa elbiseye çevrilmek için saklanan sökülük mantolar dolu. Fakat, ne yangın hepsini yakacak ve ne de yıpranmaya korkusu var; fakat, ihtiyar kadın çok dikkatlidir. Onun küçük yeğeni de, vasiyetname ile bütün bu paçavraların mirasçısıdır. Çiçikof, böyle çıkageldiğinden dolayı özür diledi. Kadın: "Ben bundan hiç rahatsız olmam; fakat, ne kötü havada geldiniz! Bir şey yemeniz gerekli, ama vakit pek geç ve hazırda yiyecek bir şey yok..." dedi.

Ev sahibesinin sözleri garip bir ısıklık sesiyle kesildi. Pavel İvano-viç, bir yılan ordusunun gelmiş olmasından korkarak ürktü, etrafına bakındı ve saatin çalmak üzere olduğunu anlayarak sakinleşti... Gerçekten, ısıklı bir hınkı takip etti ve saat de, güçlkle, kırılan bir cam gürültüsü gibi iki defa çaldı. Sonra, rakkası yine soldan sağa doğru ağır ağır sallanmasına devam etti.

Çiçikof, ev sahibesine: "Yiyeceğe ihtiyacı olmadığını, yalnız bir yatak istediğini ve kaderin kendisini nereye getirmiş olduğunu öğrenmekle çok sevineceğini söyledi ve:

"Sobakiyeviç'in oturduğu köy buraya uzak mı?" diye sordu.

Ev sahibesi, bu ismi tanııyordu.

Pavel İvanoviç:

"Fakat, herhalde Manilof u tanırırsınız, değil mi?" dedi.

"Bu Manilof kimdir?"

"Bir çiftlik sahibi."

"Burada öyle biri yoktur."

"O halde arazi sahibi olarak kimleri tanıyorsunuz?"

"Bobrof, Sivin, Konopatiyef, Şarpakin, Trepakin, Pliyeska-kof..."

Ölü Canlar

43

"Bunlar zengin midirler?"

"Hayır, bayım... Kiminin yirmi", kiminin otuz adamı var... Yüz adamı bulunan'kimse yoktur."

Çiçikof, o zaman, çölün uzak bir yerinde bulunduğunu anladı ve sonra sordu:

"Şehir buradan uzak mıdır?"

"Altmış kilometre kadar... Size yiyecek bir şey ikram edemediğime çok üzgünüm... Çay içmez misiniz?"

"Teşekkür ederim, bayan, sizden bir yataktan başka bir şey istemem."

"Tabii değil mi ya, böyle bir yolculuktan sonra dinlenmeye ihtiyacınız var. Şu mindere oturunuz... Fetinya, bir puf, çarşaf, yastık getir... Ne müthiş hava! Mumu, Meryem Ana resminin önünde yakılı bıraktım... Fakat,

bayım, bu ne hal, tıpkı küçük bir domuz gibisiniz; sırtınız ve yanlarınız çamur içinde... Üstünüzü öyle nerede kirlettiniz?"

"Çok şükür ki, fırça ile temizlenebilecek bu küçük aksaklıkla kurtuldum. Az kaldı kaburga kemiklerim kınılıyordu."

"Aman Allahım, ne acıklı kaza! Arkanızı ovmamı istemez misiniz?"

"Teşekkür ederim, hiç üzülme yiniz. Yalnız, elbiselerimi kurutmasını ve temizlemesini hizmetçinize söyle yiniz."

İhtiyar kadın, hizmetçisine:

"İştittin, değil mi, Fetinya?"

Hizmetçi kadın, büyük bir pufla ile içeri girdi; bunu kabartmak için öyle kuvvetli vuruyordu ki tüyler odanın içinde uçuşmaya başlamışlardı.

"Bu elbiseleri alacaksın, ölen aziz kocamın kileri yaptığın gibi yapacaksın... Onları ateşin önünde kurutacaksın ve sonra fırçalayacaksın.

Fetinya, puflanın üstüne çarşafı yayıp yastıkları koyarken:

"Başüstüne, bayan..." cevabını verdi.

44

Gogol

Ev sahibesi de:

"İşte yatağınız hazır; geceniz hayırlı olsun, bay. Gerçekten bir şeye ihtiyacınız yok mu? Herhalde yatmadan önce ayaklarınızı ovdurmak adetinizdir. Zavallı kocacığım, böyle yapmazsa uyuyamazdı" dedi.

Pavel İvanoviç, bu nazik tekliften istifade etmek istemedi.

İhtiyar kadın odadan çıkınca, Çiçikof hemen soyundu ve yağmurdan ıslanan elbisesiyle çamaşırını Fetinya'ya verdi. Hizmetçi kadın da iyi geceler dileyerek odadan çıktı.

Dostumuz yalnız kalınca, yatağına sevinçle baktı... Yatak, hemen hemen tavana kadar yükseliyordu; çünkü, Fetinya puflayı kabartmayı pek iyi biliyordu. Pavel İvanoviç, yatağına girmek için bir iskemlenin üstüne çıkmak zorunda kaldı, yatar yatmaz, ağır ağır yere kadar düştü; puflanın tüyleri etrafında uçuşuyorlardı. Mumu söndürdü, pamuk yorganın altında büzüldü ve hemen uyudu.

Çiçikof, ertesi gün geç uyandı. Güneşin ışıkları gözlerine çarpıyor ve bir gün önce rahat rahat duvarlarda uyuyan sinekler de kulaklarına, dudaklarına veya gözlerine konarak etrafında uçuşuyorlardı. Sersem bir sinek burnuna girdi; Çiçikof, uyku sersemliğiyle burnunu şiddetle çekti ve sinek de böylece daha içerilere girdi; onu gürültülü şekilde aksırttı.

Odaya göz gezdirdi ve general Kutuzof ile imparator Pol zamanına ait asker elbisesi giymiş bir ihtiyarın yağlıboya resimlerini gördü. Bu anda saat de ıslığa başladı ve 10'u çaldı.

Kapı aralandı bir kadın başı görüldü ve hemen kayboldu; çünkü, Çiçikof, daha rahat uyumak için çırılçıplak soyunmuştu. Biraz düşününce bunun, ev sahibesinin yüzü olduğunu hatırladı. Çabucak gömleğini ve kurutulup katlanarak sandalyenin üzerine konulmuş olan elbisesini giydi; tuvaletini yapmak üzere aynanın karşısına gitti. Orada tekrar öyle gürültülü bir aksırış aksırdı ki, pencereye yaklaşmış bulu-

Ölü Canlar

45

nan bir hindi hemen, kendi sırlı diliyle ona "Afiyet olsun, bayım!" cevabını verdi. Hindinin bu ötüşüne, Çiçikof da: "Ahmak!" diyerek karşılık verdi.

Pek alçak olan pencere avluda bir kümese bakıyordu. Pavel İvanoviç, bu pencereye yaklaştı. Bir sürü ehli kuşlar ve hayvanlar gördü: hindiler, tavuklar, büyüklenerek ağır ağır gezinen ve ibiklerini sallayan horozlar vardı. Bunlardan başka, çoluğu çocuğuyla geçen ve dikkatsizlikle bir pilici ezerek bir köşede kocayemiş kabuklarını yemeye başlayan bir de domuz gördü. Küçük avlu bir tahta çitle kapalıydı ve bunun öte tarafında lahana, soğan, patates, pancar ve sair sebzeler ekilmiş tarlalar vardı. Öteye beriye uçuşan kuş sürülerinden korumak için ağlarla örtülü bir hayli yemiş ağaçları da görünüyordu.

Her tarafta bostan korkulukları göze çarpıyordu ve bunlardan birinin başına, ev sahibesinin gece takkesi geçirilmişti. Çiçikof, sebze tarlalarının öte tarafında, birçok köylü evini saydı; bunlar dağınık bir halde bulunmalarına rağmen köylülerin refahına işaret ediyorlardı. Damların bütün tahtaları yeni, kapılar sağlamdı, her barakada yedek olarak bir veya iki iyi araba vardı. Çiçikof: "Oldukça mühim bir köy, bunun hakkında ev sahibesiyle konuşmalıyım" diye düşündü. Anahtar deliğinden baktı ve ev sahibesinin masa başında çay içmekte olduğunu gördü; gülümseyerek onun yanına gitti.

Kadın ayağa kalkarak:

"İyi günler bayım; nasıl, iyi uyudunuz mu?" diye sordu.

İhtiyar kadın, gecekinden daha iyi giyinmiş olup, yine o atkı boy-nundaydı.

"Çok rahat uyudum, bayan. Ya siz?"

"Ben kötü bir gece geçirdim!"

"Ne gibi ve niçin?"

"Böbreklerim ağnyor, bacakları ve kalça kemiğim sızlıyor.

"Geçer, geçer, bayan; bunlara fazla önem vermemeli.

Gogol

"İnşallah geçer! Daima, domuz yağıyla, trementi ruhuyla ovduruyorum... Çayınızı neyle içersiniz? İşte size bir küçük likör şişesi."

"Çok iyi, çok iyi bayan; likör ile içeriz."

Okuyucu: Çiçikof'un nezaketi elden bırakmamakla beraber ihtiyar kadınla, Manilof'a gösterdiği ciddiyet ve tedbire dikkat etmeden daha serbest konuşmakta olduğunu farketmiştir. Şunu unutmayalım ki, Rusya'da bizler, birçok bakımdan gerçi yabancılara göre geri kalmış isek de, hemcinslerimize karşı gösterilecek davranışta onları kat kat geçmi-şizdir Fransızlar ve Almanlar, bizdeki bu farkları ve özellikleri anla-maksızım yaşayacaklardır. Onlar, ister bir milyonerle, ister bir tütüncüyle konuşsunlar, milyonere dalkavukluk etmek ve alçak gönüllülük göstermekle beraber her ikisiyle de aynı dille ve aynı tavırla konuşurlar. Biz Ruslar böyle hareket etmeyiz; iki yüz veya üç yüz ve daha fazla, beş yüz, sekiz yüz ve hatta bir milyon adamı bulunan zengin çiftlik sahipleriyle konuştuğumuz zaman, bunların derecelerine göre sözü idare etmeyi biliriz. Resmi Rus dairelerinde geçen şeyleri biraz gözden geçirelim. herhangi bir amiri ele alalım ve bunun, yanındaki memurlara emir verdiği zamanki halini düşünelim. Memurlar, korkudan ağız açmazlar. Amirin simasında gurur, asalet, daha neler bulunmaz. O cidden tasvir edilmeye değer; hakiki bir Prometedir, hareket ve davranışında bir kral büyüklüğü vardır. Fakat, bir de bu kralı, üstünün yanına gitmek üzere dairesinden çıktığı zaman takip edelim: Evrak cüzdanı koltuğunun altında olarak bir kuş gibi uçar. Davetlerde, sosyete, bizim Tann daima Tanrılığını devam ettirir, fakat, şayet kendisinden rütbece büyük biri gelecek olursa bizim Promete birdenbire öyle bir değişiş değişir, öyle bir başkalaşır ki, bizzat Ovid bile bunu düşünmemiş, aklından geçirmemiştir: "Bir sinek, bir sinekten daha küçük bir şey, bir kum tanesi kadar küçüldür." "Fakat, bizim İvan Petroviçle ne oldu acaba?" Sorusu akla gelir. İvan Petroviç, daha vakarlı, azametlidir, bu başkalaşıma uğrayanı ise küçük, sıskadır; öteki, büyüklene-

Ölü Canlar

47

rek, ciddiyetle konuşur ve hiç gülmez; bu ise, ağzını yalnız gevezelik etmek için açar. Bununla beraber, yanına yaklaşıldığı zaman onun, İvan Petroviç'in ta kendisi olduğu görülür.

Ne ise, yine bizim kahramanlara gelelim.

Çiçikof, hiç sıkılmamaya karar verdi, çay fincanı ile likörü aldı ve:

"Köyünüz bana büyük görünüyor, bayan, nüfusu ne kadardır?" diye sordu.

Ev sahibesi:

"Aşağı yukarı seksen kadar, bay," dedi. Ve devam ederek: Geçen sene ürünün çok kötü olduğunu söyledi.

"Bununla beraber, köylüleriniz dinç, evleri de pek sağlam... Müsa-denizle soyadınızı sorabilir miyim?"

"Karaboçka... Kocam okul yazıcısıydı."

"Teşekkür ederim... Gece geldiğim için size bunu soramamıştım... Ya, asıl isminiz nedir?"

"Nastasya Petrovna."

"Güzel bir ad... Benim de Nastasya Petrovna adında bir teyzem vardır."

Ev sahibesi de, misafire:

"Ya, sizin adınız nedir? Muhakkak hakim olmalısınız..." diye sordu.

"Hayır, bayan, ben hakim değilim... Yalnız işlerim için seyahat eden bir adamım."

"Ya, demek bir iş adamısınız, öyle mi? Balımı o tacirlere ucuzca sattığıma şimdi ne kadar üzüldüm. Siz herhalde balımı alırdınız, bayım."

"Bal mı! Emin olunuz, onu almazdım."

"O halde, başka şeyler... örneğin kenevir..." Şimdi bizde de çok az var, yedi kilo kadar bir şey.

48

Gogol

"Hayır, bayan, benim istediğim başka bir maldır. Bu son zamanlarda köylülerden kaç kişi kaybettiniz?"

"Pek çok, bayım... Tam on sekizkişi... Hepsi de iyi işçilerdi! O zamandan beri başkaları dünyaya geldiler ama bunlar henüz bir işe yaramazlar... Tahsildarlar geldi, her adam için vergi vermek gerekti; halbuki bunlar ölmüşlerdi ve ben de sağmışlar gibi onlar için de vergi verdim. Bakınız, daha geçen hafta, mükemmel bir çilingir olan demircim, yanarak öldü."

"Demek bir yangın oldu, öyle mi, bayan?"

"Tanrı bizi böyle bir felâketten korusun... bir yangın olaydı, halimiz harab olurdu... Adam, içkiyi fazla kaçırmıştı; yalnız kendisi yandı. Küçük mavi alevler etrafını sardı ve kömür gibi simsiyah kesilerek ölüp gitti. Bilseniz, ne usta bir demirciydi." . Çiçikof, içini çekerek:

"Allah böyle istemiş, bayan. Allahın iradesi her şeyden üstün ve kuvvetlidir. Onları bana veriniz, Nastasya Petrona."

"Kimleri?"

"Ölmüş olan bütün adamları."

"Onları size nasıl verebilirim!"

"Basbayağı... Daha iyisi, onları bana satınız, size para vereyim."

"Anlayamıyorum... Onları mezarlarından mı çıkaracaksınız?"

Pavel İvanoviç, ihtiyar kadının güclük çıkaracağını anlayarak açıklamaya girişti. Ona kısaca satışın yalnız kâğıt üzerinde yapılacağını ve ölülerin bu kâğıtta diriymişler gibi yazılacaklarını anlattı.

Anastasya Petrovna gözlerini açarak:

"İyi ama, ölmüş insanlar senin ne işine yarayacaklar?" diye bağırdı.

"O, benim bileceğim şey."

"Ama onlar ölmüşlerdir!"

"Ben de sağdırlar demiyorum ya. Bunları, sırf sizi zarardan kurtar-

Ölü Canlar

49

mak için alıyorum. Siz bu ölüler için vergi veriyorsunuz; ben de sizi yorgunluktan ve bu vergiden kurtarıyorum... Anladınız mı? Üstelik size on beş ruble de veriyorum... Bundan daha açık ne olabilir ki..."

Kadın, düşündükten sonra:

"Hayır, anlayamıyorum... Ben ömrümde ölmüş insan satmadım... cevabını verdi.

"Eğer daha önce böylelerini satsaydınız, bir mucize gösterdiğinizize karar verirdim. Acaba, onların bir işe yarayacaklarını mı zannediyorsunuz?"

"Hayır, bunu düşünmüyorum... Tereddüt edişimin sebebi... onların ölü olmalarıdır!"

Pavel İvanoviç: "Vay cadı karı!.. Amma da kalın kafalı diye düşünerek ev sahibesine:

"Dinleyiniz, bayan; siz ölüler için bir vergi vermekle zarar görüyorsunuz," dedi.

"Gerçekten, kötü bir şey; geçen hafta, memura bir hayli yalvardık-tan sonra elli ruble verdim..."

"İşte görüyorsunuz ya, bayan, artık bundan böyle memurlara da yalvarmayacaksınız. Bütün vergileri ben üstüme alacağım, hepsini ben ödeyeceğim, hatta satış anlaşmasının ücretini de."

İhtiyar kadın düşündü. Gerçekten, iyi bir iş, çok olağanüstü bir şey... Kadın, geceyarısı nereden geldiği belirsiz bu adamın kendisini aldatmasından da korkuyordu.

"Eh, artık karar verdiniz, değil mi, bayan?"

"Bay, doğrusunu istersen, ben ömrümde ölüleri satmadım; üç sene kadar önce Protopopof a diri köylüler satmıştım; bunlar da iki kız idi; her biri için yüz ruble aldım... Ve o da bana çok teşekkür etti; zira, kızlar iyi nakış işliyordı."

"Fakat, konumuz dirilerle ilgili değil —Allah rahmet etsin— ben ölülerden bahsediyorum."

50

Gogol

"Ben de, çabucak satmaktan korkuyorum, belki de zarar ederim... belki de beni aldatıyorsun... bu ölü insanlar, belki daha fazla ederler."

"Ne tuhaf huyunuz var, bayan... bu ölü insanlar, şimdi toprak olup gitmişlerdir. Anlıyor musunuz? Onlar topraktan başka bir şey değillerdir! Bakınız, örneğin bir paçavra... Bu, kâğıt imaline yaradığı için bir değeri vardır... Halbuki bu ölü insanlar hiçbir işe yaramazlar... Onların neye yarayacaklarını bana söyleyebilir misiniz?"

"Doğru, onların hiçbir değeri yoktur... İşte beni düşündüren de budur ya onlar ölmüşlerdir.

Çiçikof içinden: "Hay şu kadının Allah belâsını versin. Anlaşmanın imkânı yok. Allahım, ne de terledim!" diyerek mendilini çıkarıp alnından akan terleri sildi. Lüzumsuz yere kızılıyordu; çünkü, ister devlet adamı, ister adi bir tacir olsun, böyle bir teklif karşısında kendisi de Nastasya Petrovna'dan başka türlü hareket edemezdi. Kafadaki o sabit fikir çıkarılamaz ve gösterilen deliller ne kadar açık olursa olsun inatla karşılaşırlar ve duvara çarpan bir lâstik top gibi geri sıçrarlar. Bununla beraber, Pavel İvanoviç son bir girişimde daha bulundu.

"Bayan, sözlerimi anlamak istemiyorsunuz. Adeta, söz olsun diye söylüyorsunuz. Ben size para, on rublelik banknot veriyorum; bu, iyi bir paradır; onu sokakta bile bulamazsınız... balınızı kaçsa sattınız, söyleyiniz?"

"On dört kilosunu on iki rubleye."

"Hayır, onu on iki rubleye satmadınız."

"Yemin ederim ki böyledir."

"Ne farkedir! O, baldır! Onu elde etmek için bir sene zahmet çektiniz, arı beslediniz; ölü insanlara gelince...

Bu, bu dünyaya ait olmayan bir satıştır ve sizin için de hiçbir zahmet gerektirmez. Bu insanlar Allanın emriyle dünyadan göçüp gittiler. Ötede bir iş karşılığında on iki ruble kazanıyorsunuz; bundan ise, havadan on beş ruble alacaksınız!.. Yepyeni on beş rublelik banknotlar.

Ölü Canlar

51

Çiçikof, ihtiyar kadının anlaşmak üzere olduğunu zannetti.

Ev sahibesi:

"Hakkınız var, ama ben dul bir kadını ve tecrübem de yoktur. Biraz beklemeyi tercih ediyorum. Belki diğer alıcılar da gelirler. Fiyat hakkında daha iyi bir fikir edinmiş olurum..." cevabını verdi.

"Canım, ne ayıp şey... cidden ayıp, bayan, siz ne söylediğinizi bilmiyorsunuz... Bu ölü insanları kim satın alır? Hem onlar neye yararlar?"

"Böyle işlerde daima bir fırsat ortaya çıkabilir."

"Siz ölüleri hangi işlerde kullanırsınız? Abartıyorsunuz, bayan... siz, bu ölmüş insanları ancak geceleri sebze bostanlarınızda serçeleri korkutmak için kullanırsınız..."

İhtiyar kadın, istavroz çıkararak:

"Küfrediyorsunuz..." diye mırıldandı.

"Onları nereye yerleştirmek istiyorsunuz? Esasen, iskeletler ve mezarlar size kalıyorlar... satış yalnız kâğıt üstünde olacak... şimdi neye karar veriyorsunuz. Söyleyiniz bana."

İhtiyar kadın hâlâ düşünüyordu.

"Ne düşünüyorsunuz, Nastasya Petrovna?"

"Cidden akıl erdiremedim bu işe... size kenevir satmayı tercih ederim."

"Kenevire hiç ihtiyacım yok. Ben sizden büsbütün başka bir şey istiyorum ve siz de beni kenevirinizle yoruyorsunuz. Kenevir bir nesnedir; fakat ölü insanlar da başka bir şeydir. Eh, ne diyeceksiniz. Nastasya Petrovna?"

"Bu iş öyle çapraşık... Duyulmamış bir şey ki..."

Çiçikof'un sabrı tükendi, hemen ayağa kalktı, sandalyeyi yakaladı ve şeytanlara bir sürü küfür savurarak kuvvetle yere vurdu.

Şeytanlara yapılan bu küfürlü hitab ihtiyar kadını korkuttu ve yüzü, bu korkunun tesiriyle sapsarı kesilerek:

52

Gogol

"Oh! Şeytandan bahsetme. Üç gecedan beri rüyamda hep lanetli şeytanı görüyordum. Sonra, birçok dua ederek iskambil kâğıtlarıyla fala baktım ve Tanrı'nın, bazı suçlarımdan dolayı cezalandırmak için bana rüyamda bu şeytanı bela olarak gönderdiğini anladım..." sözlerini kekeledi.

"Bu rüyaları daha sık görmediğinize şaşıyorum... Ben merhamet nedeniyle hareket ettim; karşımda ihtiyaç içinde kıvranan, didine didi-ne yorgunluktan eriyip giden zavallı bir dul kadın gördüm... Bütün köye Allah lanet etsin!"

İhtiyar kadın korku ile bakarak:

"Ne de kolay lanetler yağdırıyorsunuz!" dedi.

"Beni bu sözleri söylemeye siz mecbur ettiniz. Şahsınıza bir hakareti yöneltmeksizin şunu söyleyeyim ki, siz gayet büyük bir saman yığınının yanında durarak bunu ne yapacağını bilmeyen ve kimseye de vermek

istemeyen hakiki bir kö"y kızı gibi hareket ediyorsunuz. Ben sizden diğer bazı şeyler de satın almak istiyordum; zira, hazine hesabına öte beri almakla da görevliyim."

Yalan söylüyordu; fakat, gelişi güzel söylenen bu sözler umulmayan bir etki yaptı. "Hazine hesabına öteberi satın almak" sözü derhal Nastasya Petrovna'yı yumuşattı.

"Canım niye böyle kıızıyorsun? Eğer hiddetlenmemiş olsaydın derhal istediğini yapacaktım."

"Hiddetlenmek mi?... Niye hiddetlenecek misim... Bu işin bir çürük yumurta kadar değeri, ehemmiyeti yoktur."

"Pekâlâ! Ben de on beş rubleye satmaya razı oluyorum. Yalnız... alacağın diğer şeylerde beni unutma... Çavdar unu, bulgur, kara buğday ve koyun satın aldığın zaman beni aldatmaya kalkma.

Çiçikof, alının terini bir daha silerek:

"Ne münasebet, bayan..." dedi.

Ve ihtiyar kadına, şehirde, anlaşmayı imzalayacak ve gerekli giri-

Ölü Canlar

53

simlerde bulunacak bir vekili veya bir dostu olup olmadığını sordu.

Nastasya Petrovna:

"Elbette var! Baş papaz Siril... Oğlu mahkemeye üyedir" cevabını verdi.

Bunun üzerine Çiçikof, ona bir mektup yazmasını rica etti ve yeniden zorluğa uğramaması için mektubu bizzat yazdı.

Bu sırada, ihtiyar kadın: "Benden mutlaka un ve koyun satın almalıdır" diye düşünüyor ve onu daha iyi avlamak için kendi kendine: "Dünkü hamurdan daha bir miktar kaldığını biliyorum; bize güzel yumurtalı çörekler yapmasını Fetinya'ya söyleyeyim. Biz bu çörekleri yapmayı pek iyi biliriz; hem uzun da sürmez" diye söylenerek emir vermek ve yemeğin mükemmel olmasına bakmak üzere odadan çıktı. Pavel İvanoviç'de yol çantasından kâğıt almak üzere bunun arkasından çıktı. Odasında her şey düzeltilmişti. Puflalar kaldınlmış, sedirin yanına da bir sofa kurulmuştu. Çiçikof çantasını aldı ve bir an dinlendi. Zira, kocakarıya niyetini anlatmak kendisini çok yormuştu.

"Lanet olası cadı, beni yordu, terletti" dedi ve yol çantasını açtı.

Okuyucu, belki bu çantanın içinde neler olduğunu merak eder, niye bu merakı gidermeyelim? Ortasında bir sabun ve bunun etrafında usturalara mahsus altı, yedi küçük göz. Sonra, hokkalan, rihdanlıklar, kalemleri, mühür mumlarını koymak için dört köşe birkaç göz, bir de, kartvizitler, başsağlığı kanları, tiyatro biletleri gibi hatıra olmak üzere sakladığı bir çanta cebi. Çantanın arka tarafında da para koymaya yarayan gizli bir küçük çekmece vardı. Bunun açılmasıyla kapanması bir oluyordu ve içinde bulunan paranın miktarını tayin etmek de imkânsızdı. Çiçikof, kalemini yonttu ve yazmaya başladı. Bu anda ev sahibesi içeri girdi ve yanına oturarak:

"Ne de güzel yol çantan varmış, bay!" diye bağırdı. Herhalde onu Moskova'da almış olacaksın?"

Çiçikof, yazmaya devam ederek:

"Evet, Moskova'da aldım."

54

Gogol

"Nasıl bildim... Moskova'da iyi şeyler var. Üç sene kadar evvel hemşirem orada çocuklar için küçük sıcak çizmeler aldı. Mallar da ne dayanıklıymış, çocuklar hâlâ giyorlar... (İhtiyar kadın çantaya bakarak) oh, oh! Ne kadar da soğuk damgalı kâğıtlarınız varmış, ben de hiç yok; bir tane verir misin? Mahkemeye bir dilekçe yazmam gerekirse işime yarar.

Gerçekten, Pavel İvanoviç'in çantasında birçok soğuk damgalı kâğıt vardı. Onların, köleler satın almaya ait işlerde kullanıldığını ihtiyar kadına anlattı, fakat onun isteğini yerine getirmek için bir ruble kıymetinde bir kâğıdı çıkarıp verdi. Mektubu bitirdi, kadına imzalattı ve kendisinden köylülerin isim listesini istedi.

Nastasya Petrovna'da böyle bir liste yoktu; fakat, bütün köylülerinin isimlerini ezberden biliyordu. Çiçikof, bu isimleri kendisine yazdırmasını söyledi. Bazı isimler ve özellikle lâkablar, Pavel İvanoviç'i hayrete düşürdü.

İhtiyar kadın yazdırıyordu:

"Piyotr Saveliyef, işte melek..."

Çiçikof:

"Ne de uzun isimmiş bu!" dedi.

Bundan başka: "İnek kerpici", "Tekerlek İvan" gibi lâkablar da vardı. Bu iş de bitince, Pavel İvanoviç rahatça bir nefes aldı.

Ev sahibesi:

"Buyurunuz, yemek hazır..." dedi.

Çiçikof, sofraya baktı: Bol bol küçük mantarlar, güzel yumurtalı çörekler, soğanlı yemekler, kızartılmış tatlı su balıkları, yoğurt... neler yoktu ki... yemeğe yumurtalı çörekten başladı; pek hoşuna gitmişti; ne de güzel olmuş diye övdü... Özetle adamaklı karnını doyurup ellerini ve ağzını sildikten sonra ihtiyar kadına arabanın hazırlanmasını söyledi. Nastasya Petrovna, bu emri Selifan'a söylemek üzere Fetina'yı gönderdi ve dönüşte sıcak yumurtalı çöreklerden daha getirmesini emretti.

Ölü Canlar

55

Çiçikof, yolluğunu da bol bol temin ederek:

"Bayan, yumurtalı çörekleriniz gerçekten pek nefis..." dedi.

"Evet, ahçı bunları pek iyi yapar; fakat, bu sene ürün çok kötü olduğundan un iyi değildir. ' Çiçikof un, şapkasını aldığını görerek gitmekte ne kadar acele ediyorsunuz, bayım; arabanız henüz koşulmadı..." sözlerini söyledi.

"Koşulur, bayan, koşulur. Selifan pek beceriklidir."

"Sözünüzü unutmayacaksınız ya?"

"Aklımda... Unutmayacağım."

"Domuz yağımı da alacaksınız," değil mi" -

"Elbette... Daha sonra."

"Zaten ancak noelde hazır olur."

"Belki kuş tüyüne de ihtiyacınız olacak... yakında bunlar da hazır bulunacak."

Çiçikof:

"Peki... peki..." dedi.

İkisi de, kapının önüne çıktıkları zaman, ihtiyar kadın:

"Görüyorsun ya, araba henüz koşulmamış..." diye acele ettiğini anlatmak istedi.

"Nerede ise o da olur... Söyleyiniz bakalım, cadde nerede?"

"Onu bulmak çok güç... birçok dönemeçler var... Yanına bir küçük kız katacağım; arabacının yanında ona da bir yer bulunur, değil mi?"

"Elbette."

"Kız yolu bilir... Yalnız onu alıp götürme. Bazı tacirler böyle bir kızı benden çalmışlardı."

Çiçikof, kadını temin etti. Bu sırada, Nastasya Petrovna, ev sahibesi gözüyle avluda, olan biten şeylere bakıyordu. Bir köylü kadın bal getiriyordu; bir köylü işiyle meşgul oluyordu.

Hâlâ Nastasya Koroboçka ile ilgilenmemize sebep kalmadı. Mani-

56

Gogol

lova, Koroboçka, özel hayatları, ev hayatları önemli değil! O kadar ince eleyip sık dokumayalım. Umutsuz olmalarından korkarak, mutlu hayat sayfelerini açarken yakalamak lâzımdır.

Belki okuyucu: "Acaba Koroboçka, sonsuz insanî olgunlaşma merdiveninin en alt basamağında mı?" diye düşünecek. Acaba onu, kokulu merdivenli, parlak bakır takımlı, güzel maun mobilyalı, kıymetli halılı kibar evinin duvarları içinde kapanan, yanına varılması mümkün olmayan hemşiresinden ayıran uçurum o kadar büyük müdür? Bu kibar bayan, yarım kalan bir kitabın sayfelerini çevirirken esner ve kendisine ihtişamını göstermek, bir hafta devamlı olarak şehirde çalkanan ve evinin, çiftliklerinin karmakarışık işleriyle hiç ilgisi olmayıp Fransa'da olabileceği görünen bir siyasi değişimle ve alâmod katolikliğiyle ilgili papağan gibi ezberlenmiş ısmarlama fikirlerini açıklama fırsatını verecek bir ziyareti bekler. Geçelim, geçelim, bunlar ilgi gören faydalı şeyler değildir, gamı unutalım. Gülmeye devam edelim; bu hikâyenin alt tarafında daha başka insanlar da göreceğiz, yüzümüz başka bir ışıkla aydınlanacak.

Nihayet, arabanın yaklaştığını gören Çiçikof:

"İşte, araba da geldi!" diye bağırdı. "Ahmak, niye böyle geç kaldın? Dünkü sarhoşluğunun hâlâ geçmemiş olduğunu görüyorum."

Selifan cevap vermedi.

"Allahaismarladık, bayan... Haniya, o küçük kız nerede?"

Nastasya Petrovna, avluda yalınayak gezinen on iki yaşlarında bir kıza:

"Hey, Pelageya!" diye seslendi.

Bu kızın bacakları o derece çamurluydu ki, uzaktan görenler çizme giymiş zannederlerdi.

Kız gelince, ihtiyar kadın:

"Haydi, bay'a yolu göstereceksin..." dedi.

Selifon, yanına oturması için kıza yardım etti. Fakat, binmek üze-

Ölü Canlar

57

re ayağını koyar koymaz basamağı kirletti. Çiçikof, onun arkasından bindi.

"Şimdi, işler yolunda," dedi. Allahaismarladık Nastasya Petrovna."

Ve araba hareket etti. Selifan, yolun devamı süresince üzgün görünmüştü. Bu hal onda, her sarhoşluktan sonra veya suçu yakalandığı zaman görülürdü. Beygirleri son derce temizdiler; bunlardan birinin yırtık hamudu bu sefer dikilmişti.

Selifan, felsefi bir şekilde ses çıkarmaksızın, dizginleri hafifçe çekerek beygirleri kırbaçlıyordu. Bunlardan en iyisi olan ikisi, alışıkları okşayıcı tatlı sözleri bu sefer işitmediklerinden dolayı umutsuz görünüyordular. Fakat, üçüncüsü, vücudunun kabarık yerlerine sık sık, hiç de hoşuna gitmeyen kırbaç darbeleri yiyordu. Kulaklarını dikerek: "Bugün bizim arabacı hiddetli; nereye vuracağını da çok iyi bilir! Kırbacını hiçbir zaman sırtımda şaklatmayacak... Daima, en hassas yerleri, kulakları veya karnı seçer" diye düşünüyordu.

Selifan, son yağmurla yeşillenen tarlaların ortasındaki bir yolu kırbaacıyla göstererek kıza sordu:

"Sağa dönelim mi?"

"Hayır, hayır, ben sana gösteririm."

Yola yaklaştıkları zaman, arabacı tekrar sordu:

"Öyle ise nerede bu yol?"

Kız, elini uzattı:

"Canım, orası sağ taraf işte... Sen sağını, solunu bile bilmiyorsun..." diye bağırdı.

Hava çok güzeldi; fakat, toprak pek çamurlu olduğundan tekerlekler saplanıyor ve araba güçlükle ilerliyordu.

Biraz, sonra, kız bir ev gösterdi ve:

"İşte cadde," dedi.

"Ya, o bina nedir?"

I

58

Gogol

"Bir handır."

"Biz artık yalnız başımıza gidebiliriz, haydi sen git!" Selifon, arabayı durdurarak çocuğun inmesine yardım etti. Çiçikof, kıza para verdi ve o da, arabaya bindiğinden dolayı sevinerek geri döndü.

Çiçikof, hana gelince, Selifan'a durmasını emretti. Bu emri vermesinde iki sebep vardı: Beygirleri dinlendirmek ve iyi bir yemek yemek. Yazar, Petersburg veya Moskova'nın en yüksek sosyetelerine mensup olan kibar insanlara metelik vermeyen dünyanın bütün Pavel İvanoviç'lerindeki iştah ve mideye imrendiğini itiraf eder. O kibarlar yalnız, tedavi için Karlsbad veya Kafkasya'ya gitmeden önce bol bol yiyip içecekleri yarınki, öbür günkü yemek listelerini dolduracak yemeklerin çeşitlerini, hapları, istiridyeleri ve diğer maddi zevkleri düşünürler. Fakat, kahramanımızın mensup bulunduğu tabakadan olanlara gelince: onlar istasyonun birinde jambon, diğerinde domuz eti ve bir üçüncüsünde mersin balığı, börek, sucuk isterler ve bununla yetinirler; canları istediği zaman ve ne bulurlarsa yerler... İşte Allah, bunları en büyük lûtfuna eriştirmiştir. Böyle sağlam bir mideye sahip olmak için kölelerinin, ipotekli veya ipoteksiz mallarının yansını sevine sevine feda etmeye razı olan ne kadar zenginler vardır; fakat mide denilen bu organ ne yazık ki, ne satılır ve ne de satın alınır.

Ahşap küçük han, kilise şamdanlarını andıran sütunlar üzerine yapılmıştı. Bu han, oymalı kornişleriyle, üzerlerine boya ile çiçek saksıları resimleri yapılan pencere kanatlarıyla, büyük bir Rus köylü evine benziyordu. Pavel İvanoviç, dar bir merdiveni çıkarak geniş bir koridordan geçti ve gıcırdayarak açılan bir kapı gördü.

Alaca basmadan bir entari giymiş olan ihtiyar bir kadın: "Bu taraftan, rica ederim" sö-

Ölü Canlar

59

zünü mırıldandı. Pavel İvanoviç, salonda eski tanıdıkları, yani bu gibi yerlerin demirbaş eşyalarını gördü.

Bunlar da: semaver, üstünde çaydanlık ve çay fincanları duran üç köşeli küçük büfe, hristiyan azizlerinin

resimleri önünde mavi ve kırmızı şeritlere bağlanarak asılı duran küçük porselen yumurtalar, bir dişi kedi, bir dev aynası, kokulu otlar, kuru karanfillerden ibaretti.

"Domuz eti var mı?"

Çiçikof'un ihtiyar köylü kadına ilk söylediği söz bu oldu.

"Evet, var."

"Bayır turbu ve kremle, değil mi?"

"Evet."

"Öyle ise getir bana."

İhtiyar kadın, yemeği hazırlamaya gitti; sonra, tabak, gayet katı kolalanmış olduğundan, adeta bir ağaç kabuğuna benzeyen bir havlu, bir ayağı kırık bir tuzluk, yalnız iki dişi kalan bir çatal getirdi. Pavel İvanoviç, her zamanki gibi köylü kadınla konuşmaya başladı. Bu hanı yalnız başına mı işlettiğini, bir patronu olup olmadığını, kazanıp kazanmadığını sordu. Patronun ailesini de öğrenmek isteyerek evli mi yoksa bekâr mı, aile babası mı yoksa mesud bir kaynata mı olduğunu, gelinin oğluna çeyiz getirip getirmediğini sordu. Tabii, etrafta bulunan çiftlik sahipleri hakkında da sorular sordu.

İhtiyar kadın:

"Bloşin, Poçitaiyef, Milnof, albay Çeprakof, Sobakiyeviç..." cevabını verdi.

"Ya! Demek sen Sobakiyeviç'i de tanıyorsun?"

İhtiyar kadın: Yalnız Sobakiyeviç'i değil Manilof'u da tanıdığını söyledi. Fakat birincisini daha üstün tutuyordu. O, birinciye göre çok nazikti. Gerçekten de, her ikisi de hana geldikleri zaman, Sobakiyeviç hemen bir piliç pişirmesini emrediyor ve sonra, dana eti istiyor, kısaca en iyi ne gibi şeyler varsa hepsi getiriliyordu. Halbuki Manilof bir kap

60

Gogol

yemekten başka bir şey yemiyor ve yalnız bu yemeğin parasını veriyordu.

Böyle konuştukları sırada, Pavel İvanoviç son domuz parçasını mideye indirirken bir araba gördü. Arabadan, biri uzun boylu sarışın ve diğeri kısaca esmer iki adam indi. Sarışın, koyu mavi renkte bir ceket ve esmeri de uzun, kırmalı bir palto giymişti. Geriden, hamutları yırtık dört beygir koşulu pek külüstür boş bir araba daha geliyordu. Sarışın adam hemen yukarı çıktı; arkadaşı ise arabada bir şey arıyor, arkadan gelen arabaya işaretler yaparak arabacıya çağırıyordu. Bu ses, Çiçikof'a yabancı gelmiyordu. Pavel İvanoviç ona böyle bakıp dururken, sarışın adam içeri girdi. Uzun boylu, zayıf yüzlü, küçük sarı bıyıklı olan bu, Çiçikof'u nazikçe selamladı. Pavel İvanoviç'le bu adam, yollardaki tozların yağmurla temizlendiğini görmekten doğan sevinçlerini gösterdiklerinden, herhalde konuşacaklar ve dost olacaklardı. Fakat, bu sırada esmer adam da içeri girdi. Kasketini masanın üstüne attı ve eliyle sık saçlarını dikleştirdi. Bu, orta boylu, biçimlice, dolgun kırmızı yanaklı, kar gibi beyaz dişli ve kömür gibi kara çatal sakallı bir babacandı. Halinden sağlam, sıhhatli, güçlü kuvvetli bir adam olduğu anlaşılıyordu.

Çiçikof'u görür görmez:

"O, o, o! diye" bağırırdı. "Bu, ne hoş bir rastlantı!"

Çiçikof, savcının ziyafetinde rastladığı ve birkaç dakika içinde, kendisiyle senli benli konuşan ve yüzgöz oluveren Nozzdref'i tanıdı.

Nozzdref:

"Nereye gidiyordun?" diye sordu ve cevabı beklemeden: "Ben, birader, panayırdan geliyorum... Beni tebrik edebilirsiniz! Bütün paramı kumarda kaybettiğime inanmazsın... Bak nasıl bir arabayla geldim... Pencereden bak..." dedi.

Sonra, Çiçikof'un başını tutarak kuvvetle pencereye götürdü.

"Görüyorsun ya, ne berbat bir araba!.. Arkadaşımdan arabasına bi-

Ölü Canlar

61

niverdim." Nozzdref, arkadaşını göstererek: "Henüz tanışmadınız, değil mi?" Size, kayınbiraderim Mijuyef'i takdim ederim... Sabahleyin ona hep senden bahsettim; ona, göreceksin, mutlaka Çiçikof'a rastlayacağız dedim... A! Birader, kaybettiklerimi bilsen! Hiçbir şeyim kalmadı, hepsi gitti, ne saatim kaldı ve ne de kordonum."

Çiçikof, adama baktı. Gerçekten saati ve kordonu yoktu; hatta çatal sakallarından biri diğerinden daha küçük ve daha seyrek bile göründü.

Nozdref, sözüne devamla:

"Eğer cebimde yirmi ruble olsaydı, hepsinin paralarını yutacaktım... Yalnız hepsini yutmakla kalmayacaktım, cüzdanımı da otuz bin ruble ile dolduracaktım.

Mijuyef, söze karışarak:

"Sana elli ruble de ben verdim, onları da kaybettin..." dedi.

"Kaybetmeyecektim, yemin ederim ki kaybetmeyecektim; ama sen o uğursuz yediliyi görüyor musun, o gelmeseydi ortadaki paraların hepsini silip süpürecektim.

Kayınbiraderi:

"Bununla beraber hiçbir şeyi silip süpürmedin..." dedi.

"Oh! Bu bir şanssızlık! Sen binbaşının iyi oynadığını mı zannediyorsun?"

"İyi veya kötü... Seni yendi ya, ona bak."

"Adam sen de! Ben de onu yeneceğim, hem de iki kat acısını çıkaracağım; o zaman onun nasıl oyuncu olduğunu göreceksin... Birader, bu son günlerde ne çok eğlendiğimizi bilsen! Panayıra gelen tacirler bile bu kadar kalabalığı pek az gördüklerini söylüyorlar... Köyden getirdiğim şeylerin hepsi de iyi fiyatla satıldı. O ne cümbüştü, birader! Ama ne tatlı hatıralar... Senin bulunmadığına çok üzüldüm... Oraya üç kilometre uzakta bir dragon alayı vardı... Bu alayın kırk kadar askeri içmeye başladılar. Yüzbaşı Potseloniye, o ne koca bıyıklı, ne hoş bir

62

Gogol

adam! Bordo şarabına burdaşka diyor ve "Haydi, burdaşka getir" diye bağıyor. Teğmen Kuvşinikof... sapına kadar bir zevk adamı... Ya, Ponomaref... bize ne şaraplar içirmedi... gerçekten kepaze herifin biri... içilecek hiç iyi bir şey yok... şarap şişelerine neler doldurmamış... mürver, sandal, daha bilmediğim şeyler!.. Fakat biraz uzakta, "özel" dediği bir odada birçok küçük şişeler saklamış! Orası sanki bir cennet!.. Ne şampanyalar vardı... Valinin konağındakiler bile bunların yanında sıfır kalır... sonra, "bonbon" isimli nefis bir Fransız şarabı... O ne latif koku, Allahım, kısaca, harika bir eğlence! Bizden sonra bir prens geldi, bir şişe şampanya bulmak için bütün dükkânları gezdi... hiç bulabilir mi ki... biz hepsini içtik... Bana gelince, bir yemekte şöyle on yedi şeyi yuvarladım!"

Kayınbiraderi:

"On yedi şişe içmedin," dedi.

"Namusum üzerine yemin ederim ki içtim."

"Sen istediğin kadar söyle... on şişe bile içemezsin."

"İçerim... bahse girer misin?"

"Nesine?"

"Satın aldığın tüfeğe."

"Olmaz.."

"Hele bir dene bakalım."

"Hayır..."

"Tüfeğini kaybetmekten korkuyorsun!"

Nozdref, Çiçikof a dönerek:

"Senin orada bulunmadığına ne kadar üzüldüm. Teğmen Kuvşinikof tan ayrılamazdın... hemen arkadaş oluverirdiniz. Bir kapık için titreyen şehirdeki savcı ve diğer cimrilerle bu teğmen arasında ne büyük fark var... bu hiçbir şeyden geri kalmıyor... Çiçikof, ne olurdu, sen de gelseydin... ne kaybederdin, sanki? Hakikaten, ahmaksın... domuzsun... haydi, öp beni, canım... seni ölünceye kadar seveceğim! Miju-

Ölü Canlar

63

yef... sen de bir şey söyle... şansın bizi gerçekten birleştirdiğine inanmıyor musun? Biz, Çiçikof la ben, neyiz? Onun nereden geldiğini bilmiyoruz; ben, daima burada yaşıyorum... Panayırdı ne kadar çok araba vardı... bütün bunları sana, şöyle etraflica anlatıyorum... biliyor musun, ne oynadım? İki kutu pomata, bir çini fincan ve bir kitara kazandım... sonra, bir daha şamsımı deneyeyim dedim ve kaybettim... Şu Kuvşinikof ne zampara

adam! Onunla beraber bütün balolara gittik. Öyle açık saçık kıyafetli bir kadın vardı ki... elbisesi hep ince tül ve tentene!..

Kuvşinikof, onun yakınına oturdu... ve Fransızca öyle iltifat dolu sözler söyledi ki... bütün kadınları büyüledi o...

"Biz oradan gayet nefis balıklar, mersin balıkları getirdik... bereket versin ki bunları param varken almıştım... Şimdi nereye gidiyorsun?"

Çiçikof:

"Birinin evine gidiyorum," cevabını verdi.

"O gideceğin adamı şeytan alsın! Bana gel!"

"Mümkün değil, görülecek bir işim var."

"Bir işin mi vit? Yine ne düzen kuruyorsun, koca külhanîL"

"Gayet acele bir iş, emin ol."

"Yalan söylediğine hiç şüphem yok... kimmiş o göreceğin adam?"

"Kim olacak... Sobakiyeviç."

Nozdref, şeker gibi beyaz dişlerini meydana çıkaran bir kahkaha salıverdi.

Bu gülüşten biraz kızan Çiçikof:

"Bunda gülmeyi gerektiren bir tuhafılık görmüyorum..." dedi.

Fakat, Nozdref: "Oh, oh, gülmekten katılacağım, bayılacağım!" diye bağırarak sürekli gülüyordu.

"Ona söz verdim; tuhafılık bunun neresinde..."

Nihayet, Nozdref:

"Onun evine gittiğin zaman şansına lanet edeceksin" dedi. Yeryü-

64

Gogol

ziinde, cimrilikte Sobakiyeviç'in daha bir eşi yoktur. Ben seni bilirim; eğer orada kumar ve şarap şişeleri bulacağını umuyorsan aldanıyor-sun. Dinle, birader, vazgeç oraya gitmekten... Seni evime davet ediyorum.

Orada, hiçbir yerde bulamayacağın balıklarım var. Onları satın aldığım Ponomaref, bilsen ne yaman heriftir.

Bana: "Şehri altüst et, bak bunların eşini bulabilir misin?" dedi. Kuvşinikof la beraber her gün onun dükkânında yemek yiyoruz... Hem, birader, sana öyle bir şey göstereceğim ki, onu bin ruble bile versen yine vermem. O sırada uşağına, "Hey, Porfiri, küçük köpeğimi getir bana," diye bağırdı. Ve Çiçikof a dönerek: "Jörsen, ne güzel hayvan... Onu almak için sahibine, hani bilirsin ya, Şvostiref ile değiş tokuş ettiğim al kısırağı söz verdim.

Tabii ki Pavel İvanoviç, ne Şvostiref ten ve ne de al kısıraftan bahsedildiğini duymuştu.

Bu anda, hancı kadın, Nozdrefe:

"Bayım, bir şey içmek istemez misiniz?" diye sordu.

"Hayır... O eğlencenin, tadı damağımda kaldı... Neyse, bana bir küçük kadeh votka ver. Neli votkan var?"

"Anasonlu."

"Getir ondan... Tiyatroda, artist kadınlardan biri, bir melek gibi şarkı söylüyordu. Karşımda oturan Kuvşinikof hep: "İşte iyi bir fırsat, dostum, küçük çilekten istifade fırsatı" sözünü tekrarlıyordu.

Bu anda, ihtiyar kadın da gelerek votkayı getirdi. Nezdref, küçük kadehi aldı ve Porfini'nin köpekle beraber geldiğini görünce:

"Onu buraya getir!" diye bağırdı.

Porfiride bayı gibi, içi pamuklu fakat daha kirli uzun bir ceket giymişti.

"Onu yere bırak."

Uşak, köpeği yere bıraktı. Serbest kaldığına sevinen hayvan her tarafı koklamaya başladı. Küçük köpeği kaldıran Nozdref:

ölü Canlar

65

"Ne de güzel!" diye bağırdı ve Porfini'ye hitab ederek:

"Sana söylediğimi yapmamışsın; onu fırçalamamışsın..." dedi.

"Fırçaladım."

Nozdref, küçük hayvanın karnına dikkatle bakarak:

"Yalan söylüyorsun."

"Fırçaladım."

"Ya, bu pireler nedir?"

"Belki arabadan gelmişlerdir."

"Yalan, yalan... ahmak... eminim ki, bu pireler ona senden geçmiştir... Bak, bak, Çiçikof, ne kulaklar!.. Ya, şu pençeler!"

Çiçikof:

"Evet, görüyorum, cins köpek."

"Hele bak canım, kulaklarını elle..."

Çiçikof, dostunu kırmamak için, köpeğin burnunu da okşadı: "Gerçekten, ne de güzel burnu var!" dedi.

"Yetişir, al götür, Porfiri."

Uşak, köpeği alıp götürdü.

"Dinle, Çiçikof, mutlaka bana geleceksin. Evim, buraya beş kilometre kadar uzaktadır. İstersen, oradan Sobakiyeviç'e de gidersin."

Çiçikof: "Herhalde ona gitmeliyim. Bunun ötekilerinden ne farkı var?.. O da bir insan... Üstelik, nesi varsa kaybetmiş... Böylece, arzulanma belki daha kolay ulaşırım" diye düşündü ve Nozdrefe dönerek:

"Pekâlâ! Sana geleceğim; haydi gidelim, fakat, bir şartla, vaktim çok kıymetli olduğundan beni fazla alıkoymayacaksın..." dedi.

Nozdref:

"Ha şöyle, canım!" diye bağırdı. "Hele dur, seni bir öpeyim..."

İkisi de, birbirine sarılarak öpüştüler.

"Haydi, üçümüz birlikte gidelim."

Kayınbiraderi:

"Hayır, bana müsaade et, eve gideceğim," dedi.

66

Gogol

"Yok, yok, olmaz... Bizimle beraber geleceksin." "İyi ama, karım darılır. Artık sen, bu bayın arabasına biner gidersin."

"Olmaz, dedim a..."

Mijuyef, ilk görüşte, kendisine söylenen şeylere karşı koyan, hiçbir şeyde uzlaşmayan inatçı adamlardan biri zannedilirdi. Bununla beraber, bu gibileri, hiç umulmadığı halde, inkâr ettikleri şeyleri kabul ederler; şimdi budala dediklerine biraz sonra zeki derler ve sonunda etkilere karşı koyamayarak başkalarının isteğine boyun eğler; yani ilk önce akıllıca davranırlar, fakat sonunda zırvalarlar.

Nozdref, kayınbiraderinin kasketini alıp giydikten sonra: "Zırvalıyorsun!" diye bağırdı.

Bu hareket, Mijuyef in onayıyla sonuçlandı ve üçü de harekete hazırlandılar.

İhtiyar kadın:

"Bayım, votkanın parasını vermediniz..." Uyarısında bulundu. "Peki, peki... Aziz kayınbiraderim, lütfen benim için sen ver. Cebimde bir kapık bile yok." Kayınbirader: "Kaç para?" diye sordu. "İki griven..." Nozdref:

"Yalan söylüyorsun..." diye bağırdı. Ona yansını ver... o kadar yetişir."

"Pek az, bayım."

İhtiyar kadın, parayı memnuniyetle aldı ve yolculara kapıyı açmak için koştu. O, votkanın dört misli parasını istemişti.

Üç dost aşağı indiler ve arabaya bindiler. Çiçikof un arabası, Mijuyef inkinin yanında gidiyor ve böylece her üçü de kolayca konuşabiliyorlardı. Nozdref in küçük arabası, cılız beygirler tarafından güçlükle

Ölü Canlar

67

çekildiği için arkadan daha ağır geliyordu. Bu arabayı, küçük köpeği kucağına alan Porfiri sürüyordu.

Yolcuların arasındaki konuşmanın okuyucu için önemli olmadığı için hikâyemizde oldukça mühim bir rol oynayan Nozdref i iyi tanıtmayı daha uygun bulduk.

Okuyucu, Nozdref in ahlâk ve tabiatını, şimdiye kadar geçen şeylerden iyice anlamıştır. Bu çeşit adamlara hemen her yerde rastlanılır; bunlar "açıkgöz] üler" dir; okulda, iyi arkadaş olarak tanınırlar ve bu tanınma, onların sık sık dayak yemelerine engel olmaz. Hallerinde samimiyet, saflık ve kendini bilmezlik vardır. Çabucak dost olurlar ve hemen senli benli konuşmaya başlarlar. Size karşı gösterdikleri dostluk sonsuz gibi görünür, fakat genellikle, bu canciğer dostlar arasında daha o akşam bir kavga çıkar. Onlar gezeve, akılsız olurlar ve

otuz yaşına geldikleri halde —Nozdref gibi— on sekiz veya yirmi yaşındaki çocuklar gibidirler. Az zaman sonra eşsiz kalan ve ne yapacağını bilmediği iki çocuğu bulunan Nozdref in huyunu evlilik bile değiştirmemişti. Bereket versin ki, küçüklerin iyi bir dadıları vardı. Nozdref, evinde bir gün bile kalmıyordu. Uzaktan baloların, panayırların, top-, lantıların kokusunu almakta özel bir yeteneğe sahipti. Oralara bir şimşek hızıyla gider, bağırır, münakaşa eder, kumar masasının başında gürültü patırtı çıkarırdı. Onda kâğıt oyununa büyük bir düşkünlük vardı.

"Hile ve kâğıt düzmede usta olduğundan kumarda fırsat buldukça mızıkçılık ediyor ve parti de çoğunlukla genel bir dövüşle son buluyordu. Çizmelerle dövüşülüyor, Nozdref in çatal sakallan yolunuyordu; bu sebeple, genellikle evine, sakalının bir tarafı diğerine göre daha kısa ve az kıllı olarak dönüyordu. Fakat, dolgun yanakları büyük bir hayat gücüne sahip olduklarından sakalı hem az zamanda uzuyor ve hem yeni çıkan kıllarla gürleşerek daha güzelleşiyordu.

İşin en garip yönü, —ki, bu durum yalnız Rusya'da vardı— dost-

68

Gogol

İann, bu müthiş döğüşünden az sonra, sanki hiçbir şey olmamış gibi, geçmişini unutarak tekrar canciğer oluşlarıydı.

Nozdref tarihi bir adam olmuştu; gerçekte, kendisinin de bulunduğu toplantılardan hiçbirinde patırdı ve kavga eksik olmuyordu: Ya, jandarmalar gelip onu salondan çıkarıyorlar veya bizzat dostları kendisini kovmaya mecbur kalıyorlardı. O her zaman olağanüstü bir maceranın kahramanı oluyordu.

Ya, adamakıllı sarhoş olarak sürekli gülüyor veya, arşından endazeden hariç yalanlar uyduruyor ve böylece diğerlerinin yanında rezil oluyordu. O, hiçbir işe yaramayan yalanlar söylerdi; örneğin, pembe veya mavi bir atı olduğuna iddia eder ve öyle saçma sözler söylerdi ki, onu dinleyenler: "Bu ne abartı yahu, bizimle alay mı ediyorsun!" diye yanından ayrılırlardı. Bazı insanlar vardır ki daima hemcinslerine sebepsiz kötülük etmekten zevk alırlar. Buna bağlı olarak görünüşte terbiyeli, ağırbaşlı görünen, göğsünde bir nişanı olan bir adam elinizi sıkarak, ilginizi çeken önemli konulara dair fikirler yürütür ve sonra... yüzünüze karşı, bir belirti taşıyan asil bir adam gibi değil, tıpkı adi bir köy yırtıcısı gibi sizi iftiralara lekeler. Nozdrefde de bu garip düşkünlük vardı; genellikle, en iyi dostu olan bir adama en büyük kötülüğü yapıyordu. Onun yaptığı delilikleri bir başkasının yapması hakikaten pek güçlü: evlilikleri, bozar, mühim ticari işlerin yapılmasına engel olur ve... bu hareketlerinden dolayı da kendisini size düşman saymazdı, aksine tesadüfen karşılaştığınızda gayet dostça bir tavırla yanınıza yaklaşır ve nazik bir tarzda: "Sen gerçekten değıştin.. Artık hiç bana gelmez oldun" sözlerini söylerdi.

Nozdref, aynı zamanda, dostlarını isterse dünyanın öteki ucuna gitmeye davet eder, bir ticaret işi yapar, birçok şeyleri —(tüfek, beygir, köpek gibi)— her ne ile olursa olsun değıştokuş eder ve bütün bunları hakaret için değil, renkli yaradılışının garip arzularını yerine getirmek için yapar. Şayet, pazarda bön bir adamı aldatmayı başarır

Ölü Canlar

69

derhal şehrin dükkânlarında gözüne ilışen: hamutlar, kuru üzüm, ağaç fidanı, çocuklarının dadısı için mendiller, gümüş tuvalet eşyası, tütün, çini tabaklar gibi şeyleri satın alır, bütün kazandığı parayı sarfederdi. Bununla beraber, satın aldığı bu birçok şeyleri eve getirdiği nadirdi; çünkü, kendisinden daha düzenbaz bir kumarcı tarafından yutulur, hepsini ve üstelik şahsi eşyasından bir kısmını bile verirdi. İşte, bu sebeple, arabasını, dört beygirini ve hatta arabacısını bile kumarda kaybetmiş bulunduğu olurdu. O zaman, evine, kısa bir ceket veya gömlekle, iyi yürekli bir dostunun ödünç verdiği arabaya binerek dönerdi. İşte size Nozdref in nasıl bir adam olduğunu anlattım. Belki, bu yaradılışta adamların artık zamanımızda bulunmadığı söylenecek. Heyhat! Böyle düşünenler, daha çok aldanırlar. Nozdref tipi dünyadan eksik olmayacaktır, her yerde aramızda bulunacaktır; fakat, daima aynı elbiseyi giymez... Ve insanlar gayet kayıtsız, çok az dikkatli olduklarından onu tanımazlar.

Nihayet, üç araba, Nozdref in evine ulaştı. Bunları ağırlamak için henüz hiçbir şey hazır değildi. Yemek odasının ortasında, iskemlelerin üzerinde ayakta duran iki köylü, bir şarkı mırıldanarak duvarları badana ediyordu. Nozdref, iskemleleri ve köylüleri hiddetle odadan çıkardı ve koşup emirler verdi. Misafirleri, onun ahçıya akşam yemeği için emirler verdiğini işittiler. Çiçikof, bundan hiç memnun olmadı: çünkü, saat beşten önce yemek yemeye imkân yoktu, oysa midesi açlıktan zil çalıyordu.

Nozdref, odaya dönerek dostlarını aldı ve malikânesini gezdirdi. Tam iki saat süren bu dolaşma sırasında onlara her şeyi gösterdi.

Önce ahırlardan başladı; orada biri kır, diğeri al iki kısarak ve on bin rubleye satın aldığı söylediği bir de yağız at vardı.

Kayınbiraderi:

"Sen bu ata hiçbir zaman on bin ruble vermedin; o, bin ruble bile etmez..." dedi.

70

Gogol

"Yemin ederim ki on bin rubleye aldım!"

"Sen artık istediğin kadar yemin et!"

"Bahse girer misin?"

Fakat Mijuyef bahse girmek istemedi.

Sonra, üç dost, zamanında güzel atların bulundukları boş ahırlara gittiler. Orada bir teke vardı; eski bir inanışa göre, bu erkek keçiyi atların yanında bırakmak uğurluymuş. Bu teke, o zamanlar atlara çok alışıkmiş ve onların yanında ısınmış. Sonra, Nozdref, misafirlerine, yularla bağlı bir kurt yavrusu gösterdi.

"Onu özellikle çiğ etle besliyorum; tam anlamıyla bir yırtıcı hayvan olmasını istiyorum."

Sıra küçük göle geldi. Nozdref zamanında orada, ancak iki kişi tarafından taşınabilecek kadar büyük balıklar bulunduğunu söyledi, Mijuyef, bu söze karşı da, aykırı bir şey olduğunu söyleyerek itiraz etti.

"Çiçikof, sana şimdi gayet güzel köpekler göstereceğim. Ama ne köpekler görsen! Bu yakınlarda, onların eşi kimsede yoktur."

Hayvanlar, etrafı tahtaperde ile çevrilmiş bir büyük avludaydılar. Üç dost oraya gidince: sıçrayan, havlayan, şuraya buraya koşan, kuyruğunu havaya kaldırarak uluyan her cinsten, her renkte, her biçimde bir sürü köpek gördüler. Bunların da, esas özelliklerine göre takılmış: Streliai, Obrugai, Nagrada, Pojar gibi adları vardı. Adetleri üzere, bütün köpekler efendilerini karşılamaya geldiler, şen havlamalarla onu selamladılar. İçlerinden on tanesi pençelerini Nozdref'in omuzlarına koydular. Sonra, aynı iltifatı Çiçikof'a da gösterdiler ve hatta bazıları arka ayaklarının üstüne kalkarak Pavel İvanoviç'in yüzünü bile yaladılar; o ise, bu hareketten tiksiniyor başlandı. Üç dost, bu hayvanların iri gövdelerine hayran kaldılar ve her üçü de birden:

"Gerçekten çok güzel köpekler.." diye beğendiğini söyledi."

Sonra, sıra, kör bir kurt köpeğinin ziyaretine geldi. Nozdref'e göre bu köpeğin çok az bir ömrü kalmıştı; fakat:

"İki sene öncesine kadar

Ölü Canlar

71

bana çok hizmet etmişti" sözlerini ilave etti.

Üç dost, daha sonra, suyu bitmeyen bir dere kenarındaki değirmene gittiler. Fakat, bu değirmenin de aletlerinden birçoğu eksikti.

Nozdref:

"Şimdi, demirhaneyi görelim!" diye bağırdı.

Burası da gezildi, görüldü ve sonra:

"Şu tarlayı gördünüz ya, orada o kadar çok tavşan vardır ki, adeta toprak görünmez. Hatta bunlardan birini ellerimle arka ayaklarından yakaladım..." dedi.

Mijuyef:

"Amma yaptın ha, bir tavşan elle yakalanmaz.." diye itiraz etti.

"Elbette yakalanır... Onu mahsus tuttum... (Ve Çiçikof'a dönerek) haydi arkamdan gel, malikânemin son sınırını görelim..." sözlerini ilave etti.

Nozdref, misafirlerini oldukça bozuk bir tarladan geçirerek ekilmiş tarlalara götürdü. Çiçikof yorulmuştu.

Toprak, yer yer sulu ve çamurluydu; bu sebeple başlangıçta hepsi de dikkat ederek yürüyorlardı; fakat, dikkatin de bir şeye yaramadığını anladılar ve artık gelişi güzel bataçığa yürüdüler. Biraz sonra, nihayet malikânemin dikili bir direk ve dar bir hendekle işaretli sınırına vardılar.

Nozdref:

"İşte arazimin sınırları, diye bağırdı, bütün bu gördüklerin benimdir ve hatta ilerideki şu küçük orman ve etrafı da benimdir.

Mijuyef:

"İyi ama, o orman ne zamandanberi senin oldu," diye sordu. Onu yakında mı satın aldın yoksa? Daha önce senin değildi.

"Evet, onu yakında satın aldım."

"Ne zaman, canım?"

"Üç gün kadar oluyor, hem de pek pahalı aldım."

"Ayol, sen üç gün önce panayırdydın."

72

Gogol

"İnsan hem panayırdaki bulunur ve hem bir arazi satın alamaz mı, sanki? Ben panayırdaki onu kâhyam almış."

"Ya, kâhya ha!.. Ve Mijuyef, şüphesini gösterir bir hareketle başını salladı."

Üç dost, aynı yoldan eve döndüler. Nozdref, onları kendi çalışma odasına götürdü. Burası, yalnız ismen çalışma odası olan bir yerdi; zira, meydanda ne kitabı, ne kâğıt vardı. Yalnız birkaç kılıç ve biri üç yüz, diğeri sekiz yüz ruble kıymetinde iki tüfekten başka bir şey görülüyordu. Mijuyef, silahları kontrol etti ve söylenen fiyatları abartılı bulduğunu gösteren bir hareket yaptı. Sonra, sıra hançerlere geldi ve Nozdref bunların Türkiye'den gelme olduğunu söyledi. Fakat, bunlardan birinin üzerinde yazık ki, şu: "Saveli Sibiryakof" Rus damgası vardı. Nihayet, Nozdref, son olarak bir laterna gösterdi ve bir de hava çaldı. Acaba ne oldu? Mazurka "Malborug harbe gidiyor" parçasıyla biteceği yerde birden valse dönüştü. Nozdref, çalgının kolunu bırakalı çok olduğu halde flüt bir süre daha öüneye devam etti.

Bundan sonra, pipolar gözden geçirildi. Bunlar çeşitli markalı olup bazısı uzun süre kullanıldığı için kararmış, bazısı kararmamış, tahtadan veya topraktan yapılmış pipolardı.

Nihayet, rakıyla karışık mader şarabı için üç dost sofraya oturdular.

Yemek, Nozdref i hiç ilgilendirmiyor gibiydi. Yemekler, hiç iyi değildi; biri yanmış geliyor, diğeri adeta çiğ...

Ahçı kendi keyfine göre hareket etmiş ve eline ne geçtiyse koymuştu: karabiber gözüne ilişmiş, onu koymuş; lahana görmüş, tencereye atmış; süt, janbon, bezelye... Hep aynı tencereye karma karışık atılmış... Aşçı yalnız: Yeter ki sıcak olsun, daima çeşit verir" diye düşünüyordu.

Nozdref, intikamını şarapla aldı: İki dost büyük bir bardak porto şarabı ve sotern şarabı içtiler. Sonra, gayet nefis mader şarabı getirildi. Bu, ağzı yakıyordu; şarapçılar, çiftlik sahiplerinin zevklerini bildikleri

Ölü Canlar

73

için, içine bol bol rom ve votka katıyorlardı. Bunun arkasından Nozdref, özel bir şişe getirilmesini emretti; bu, ona göre, bir burgony ve şampanya karışımıydı. Yorulmaksızın, kayınbiraderinin ve Çiçikof'un bardağını dolduruyordu. Pavel İvanoviç, onun da bol bol içtiğine dikkat etti. Ve ev sahibinin bir şeyle uğraşmasından yararlanarak kendi bardağını tabağına boşalttı. Sonra, üvez likörü geldi. Nozdref, bunun erik lezzetinde olduğunu söyledi ve fakat, misafirler, içinde çok fazla adi rakı bulunduğunu farkettiler. İsmi ezberlemek güç olan diğeri bir likör daha ikram edildi. Nozdref, hemen bunun da adını değiştirdi.

Yemek biteli hayli zaman olduğu halde hâlâ şarap içiliyordu.

Pavel İvanoviç, içini kemiren şeyi, Mijuyef'in yanında söylemek istemiyordu; çünkü, bu konu özeldi ve bundan dolayı, üçüncü bir şahsın bulunmaması gerekti. Bununla beraber, Mijuyef de anık tehlikeli bir adam değildi; çok içmişti, kafası sallanıyordu, burnu adeta tabağının içine girecek gibiydi. Kendisi de nihayet bu halinin farkına vardı ve giuuek istediğini söyledi.

Nozdref:

"Yok, seni bırakmayacağım..." diye bağırdı.

"Hayır, hayır... Bana ilişme... Gideceğim..."

"Haydi, zırzalama... Daha kumar oynayacağız..."

"Ne istersen oyna.. Ben kalamam... Karım darılır... Ona, panayırdaki ne yaptığımı anlatmalıyım. Panayırdaki eğlencemi kendisine borçluyum."

"Hay, o karını şeytan alsın! Beraberce yapacağınız daha mühim şeyler yok mu?.."

"Hayır, birader, karım çok iyi, muhterem ve sadık bir kadındır... Örnek gösterilmeye değer bir kadındır...Bana çok iyi bakar, onu ne kadar sevdiğimi bilemezsin... Onun için müsaade et de gideyim.

Çiçikof, Nozdref'in kulağına:

"Canım, bırak gitsin... zaten bize bir faydası yok..." diye fısıldadı.

Gogol

Nozdref de yavaşça:

"Hakkın var... Ben kılıbıklardan nefret ederim..." cevabını vererek yüksek sesle:

"Hay Allah cezanı versin, kılıbık herif! Haydi git, karıcığınla oynaş..."

"Birader, sen aldanıyorsun; ben hayatımı karıma borçluyum... Yumuşak, şefkatli, güzel bir kadındır... Beni incitmez, hep okşar... Bana, panayırda ne yaptın diye sorar ve ben de hepsini ona anlatmalıyım. Ah! Bilsen ne nazlı, ne terbiyeli bir kadındır."

"Haydi git, ona yalanları yuttur bakalım... İşte kasketin."

"Birader, onun hakkında yanlış fikirler beslemekte haksızsın... Ona karşı gösterdiğin saygısızlık bana hakaret demektir..."

"Peki, peki!.. Haydi artık, tut caddeyi!"

"Gidiyorum, birader... Sizi yalnız bıraktığımdan dolayı beni affet... Kalman mümkün olsaydı çok sevinirdim."

Mijuyef, arabasında yapayalnız bulunduğu farkında olmaksızın hâlâ özür diliyordu. Karısına gelince, panayırda olup biten şeylerden onun hiç haberi olmadığını da söylememiz gerekir.

Pencerenin önünde ayakta durarak giden arabaya bakan Nozdref:

"Pis herif!" dedi... Bilsen ne iyi bir beygiri var... çoktandır onu almak istiyorum ama kendisiyle anlaşılmaz ki... Kılıbık herifin biri..."

İki dost, Nozdref'in odasına gittiler. Porfiri şamdanları getirdi. Çi-çikof, birdenbire, Nozdref'in elinde, nereden aldığını anlayamadığı bir deste iskambil kâğıdı gördü.

Nozdref:

"Zaman geçirmek için oynayalım; üçyüz rublesine..." dedi.

Çi-çikof, bu sözü iştmemezlikten gelerek sanki mühim bir şey hatırlamış gibi:

"Tam zamanında aklıma geldi... Dinle, şimdi senden bir şey isteyeceğim..." diye bağırdı.

Ölü Canlar

"Ne gibi bir şey?"

"İlk önce, vereceğine yemin et."

"İstediğin nedir?"

"Hele sen yemin et bakayım!"

"Peki, ettim."

"Namusun üzerine söz veriyor musun?"

"Evet, namusum üzerine söz veriyorum."

"Pekâlâ, dinle öyleyse: Şüphesiz son nüfus sayımından beri kayıtları silinmeyen ölmüş kölelerin vardır."

"Evet, var... Niçin soruyorsun?"

"Onları şimdi benim adıma yaz."

"Sebebi ne ama?"

"Onlara ihtiyacım var... O bana ait bir iş... Kısaca, onları istiyorum."

"Herhalde, kafanda gizli bir fikir var... Söyle, itiraf et."

"Niye gizli bir fikrim olacakmış?.. Böyle basit bir işte ne gibi gizli bir gaye olabilir? Sen ne zannediyorsun bakayım?"

"Öyleyse onlara niçin ihtiyacın var?"

"Oh! Ne de meraklıymışsın!"

"O halde, bu istediğinin sebebini bana niçin söylemek istemiyorsun?"

"Bunu öğrenmek sana bir fayda sağlamaz onun için... Bu benim bir hevesimdir."

"Ya, öyle mi? Sen bu sebebi bana söylemedikçe ben de hiçbir şey yapmayacağım."

"Ama, bu namussuzluk olur; namusun üzerine söz vermiştin, şimdi o sözünde durmuyorsun."

"Adam sen de... Ben, sebebini anlamadan hiçbir şey yapamam."

Çi-çikof: "Şimdi buna ne söylemeliyim?" diye düşündü ve bir dakika kadar düşündükten sonra, halkın gözünde kendisine bir değer

Gogol

verdirmek için bu ölü adamlara ihtiyacı olduğunu ve büyük bir araziye sahip olmadığından alacağı kölelerin sayısının sosyetedeki yer ve derecesini korumaya yardım edeceğini" söyledi.

Nozdref, onun sözünü keserek:

"Yalan... Yalan söylüyorsun! diye bağırdı... Yalan söylüyorsun, kardeşim."

Çiçikof da içinden, bu sebebin akla yakın bir şey olmadığını itiraf etti.

"Pekâlâ, ben de sana açıkça söyleyeceğim; yalnız, söz aramızda kalacak, değil mi? Ben evleneceğim; nişanlığımın anababası çok azgöz-lü insanlar. Bu iş, emin ol ki bir denemedir ve pek hoş bir şey de değil. Onlar, damatlarının en az iki yüz kölesi olmasını istiyorlar... Bende ise bu miktarın yüz ellisi noksan."

Nozdref, yine:

"Yalan... Yalan söylüyorsun!" diye bağırdı.

"Hayır, hayır; bu sefer yalan söylemedim."

"Eğer yalan değilse kafamı kessinler."

"Çok oldun artık, bana hakaret ediyorsun... Niçin sana yalan söyleyecek misim?"

"Seni bilirim, canım... Sen dolandırıcının birisin... Bunu sana bütün samimiyetimle söylüyorum. Emin ol, amirin olsaydım seni ilk ağaca astırverirdim."

Çiçikof, bu sözlerle iyice içerledi. Biraz kabaca ve onuruna dokunan ifadelerden hiç hoşlanmazdı. Sosyetedeki yüksek bir yere sahip olan başka kimsenin senli benli davranmasına asla izin vermiyordu. Bu sebeple, hiddetini tutamadı..

Nozdref tekrar:

"Yemin ederim ki seni asardım; bunu samimiyetle söylüyorum... Maksadım sana hakaret etmek değil...

Aramızdaki dostluk nedeniyle söylüyorum..." dedi.

ölü Canlar

77

Çiçikof, ağırbaşlı bir tavırla:

"Her şeyin bir sınırı var... Eğer bu arabacı dilini kullanmak istiyorsan kışlalara git," cevabını verdi.

Ve bir dakika kadar süren bir sesizlikten sonra:

"Eğer onları bana hediye etmek istemiyorsan, para ile sat..." diye ilave etti.

"Satmak mı?" Senin ne rezil bir sinsi olduğunu ve ölmüş kölelerim için çok para vermeyeceğini bilirim."

"Herhalde, o ölü adamların gerçek inci değerinde değildirler ya..."

"İşte... Senin ne sinsi olduğunu bilirim dedim ya... Sözüm nasıl çıktı?"

Çiçikof:

"Ne tüccar ruhlusun, yahu! Senin onları bana bedava vermen gerekirdi."

"Peki, öyle olsun! Asil ruhlu cömert bir adam olduğumu göstermek için ölü kölelerimi sana parasız vereceğim; ama, sen de benim damızlık atımı satın alacaksın."

Bu teklif karşısında şaşırarak Çiçikof:

"Canım, senin aygır atını ben ne yapayım?" dedi.

"Ne yapayım ne demek? Ben onu on bin rubleye aldım, sana dört bin rubleye veririm."

"Damızlık ata ihtiyacım yok... Ahırım da yok."

"Sen laf anlamıyorsun. Bugün senden yalnız üç bin ruble alırım, geri kalan bin rubleyi de ileride verirsin."

"Şeytan alsın atını... İstemem ben."

"Öyle ise, al kısrağı satayım."

"Kısrağı da istemem."

"Dinle... Gördüğün kısrağı ve kır beygir için iki bin rubleni alırım."

"Beygirlere ihtiyacım yok."

78

Gogol

"Satarsın be... Onları senden bu fiyatın üç misline satın alırlar."

"Madem ki üç misli kazanacağına eminsen, kendin sat onları."

"Elbette kazanırım; ama, maksadım sana kazandırmak..."

Çiçikof, bu iyi niyetinden dolayı dostuna teşekkür etti, fakat tekliflerinin hepsini de kesinlikle reddetti.

Nozdref:

"Öyleyse, köpeklerimden al... Onların en güzellerinden bir çiftini sana satayım... Çok memnun olursun. Onlar, bıyıklı ve brudast cinsin-dendirler; tüyleri dik, yapısı sağlam, pençeleri kuvvetli köpeklerdir."

"Köpekleri ne yapayım?.. Avcı değilim ben."

"Canım, ben, senin de köpeklerin olmasını istiyorum... Haydi bunları da istemiyorsun, ya laternayı da almaz mısın? Vallahi bir eşini bulamazsın... namusum üzerine yemin ederim bana bin beş yüz rubleye mal oldu; onu sana dokuz yüz rubleye veririm."

"Benim laternaya da ihtiyacım yok... Çalgıcı değilim ki, sokak sokak gezip dileneyim."

"Canım bu çalgıcıların taşıdıklarından değil... onu sana bir daha göstereceğim... tamamen maun ağacıdır."

Bu sözün arkasından, Nozdref, Çiçikof'un elinden tutarak götürdü ve o da, istemeyerek "Malbrug harbe gidiyor" müziğini bir daha dinlemek zorunda kaldı.

"Dinle, eğer bu parayı bana vermek istemiyorsan, şöyle yaparız: Ben sana çalgıyı ve bütün ölü kölelerimi veririm, sen de bana arabayı ve üç beygirini verirsin."

"Hah, işte bir bu eksikti? Ya ben sonra nasıl gideceğim?"

"Canım, sana başka bir araba veririm; haydi ahıra gidelim de onu sana göstereyim. Yalnız bir boyaya ihtiyacı var, mükemmel bir araba olur."

Nozdref'in bütün tekliflerini reddetmeye karar veren Çiçikof: "Ne şeytan soyu herif bu" diye düşündü.

Ölü Canlar

79

Ev sahibi:

"Demek artık laternayı, ölüleri ve arabayı aldın..." dedi.

"Hayır, hayır... aldığım falan yok... hiçbir şey istemiyorum ve almıyorum."

"Niçin?"

"Boşuna ısrar etme, hiçbir şey istemiyorum işte."

"Ne garip huylu adamsın! Seninle, başkalarıyla olduğu gibi konuşmanın imkânı yok... ne kadar iki yüzlü olduğun belli."

"Ya!.. İyi ama sen beni resmen bir avanak yerine koyuyorsun., düşün bir kere ve hüküm ver: hiçbir işime yaramayacak şeyleri niye ala-cakmışım?"

"Haydi, artık sesini kes., ne mal olduğunu anladım... kepazenin birisin. Dinle, bir parti iskambil oynayacağız, ben yenilirim sana ölü insanları ve laternayı vereceğim."

"Kumar oynamak, bilinmeyene bel bağlamak demektir."

Çiçikof, bu sözleri söylerken, ev sahibinin elinde tuttuğu iskambillere yan gözle baktı; bunlardan bazılarının resimleri, arkalarından görünüyordular. Bu durum şüphesini bir kat daha artırdı.

Nozdref:

"Niye bilinmeyene bel bağlamak olsun," dedi. "Bilinmeyen denilen şey yoktur. Eğer talih sana gülerse istediğin her şeyi kazanabilirsin.. (Ve dostunda oynama arzusunu uyandırmak için kâğıtları açarak) işte uğur... Bak işte... Onu avucumuzda tutuyoruz... Şu mendebur dokuzluyu görüyor musun, o bana geçen gün bütün paralarımı kaybettirdi. Hapı yuttuğumu pek iyi anlıyordum; bununla beraber, gözlerimi kapayarak ve içimden: "Kahrolası dokuzlu, haydi bana top attır bakayım!" diyerek oynamaya devam ediyordum."

Nozdref bu sözleri söylerken Porfiri bir şişe şarap getirdi. Fakat, Çiçikof, hem kumarı ve hem şarabı istemedi.

Nozdref:

80

Gogol

"Canım, niye oynamak istemiyorsun?" diye sordu.

"Kumarı sevmem... Kumarbaz da değilim."

"İnsan hiç kumarı sevmez olur mu?"

Çiçikof, omuzlarını silkerek:

"Ben sevmem işte..." dedi. "Ne budalaymışsın sen!"

"Allah beni böyle yaratmış."

"Sen gerçekten hayvansın. Ben ise senin namuslu bir adam olduğunu sanıyordum... Aklanmışım... Seninle anlaşmak, konuşmak imkânsız... Hissiz, samimi olmayan bir adamsın... Tıpkı Sobakiyeviç gibi tam anlamıyla hayvansın."

"Niçin bana hakaret ediyorsun? Kumar oynamamak hakareti gerektirecek bir suç mudur?.. Ölmüş kölelerine gelince, madem ki bugün yaşayan insanlardan istifade etmek isteyen bir adamsın, sat onları bana."

"Evet, ben de onları sana verecektim. Hem de bedava vermek istiyordum. Ama, şimdi artık avucunu yala... Bana üç ülke bağışlasan, bir şey alamazsın. Ah, serseri, köpek herif!.. Seninle hiç alışveriş etmeyeceğim."

Sonra, uşağına dönerek:

"Porfiri, ahıra git, beygirlere yulaf vermemelerini söyle; kuru ot onlara yetişir..." diye ilave etti.

Çiçikof, sonucun böyle olacağını beklemiyordu.

B onunla beraber, iki dost, gece yemeğini de birlikte yediler. Fakat, Nozdref iyi şaraplardan ikram etmedi. Bir şişe gayet adi şarap getirtti. Nihayet, ev sahibi misafirini, yatak odasına götürdü.

"İşte yatağın... Fakat, sana iyi geceler demeyeceğim."

Nozdref gidince, Çiçikof yalnız kaldı. Neşesizdi; Nozdref in evine gelerek boş yere kıymetli zamanını kaybettiğinden dolayı kendi kendine kızıyordu. En çok canını sıkan şey de, Nozdref ayarında bir adama

Ölü Canlar

81

budala gibi kanmış olmasıydı. Nozdref, gayet bayağı bir adamdı; yalan söylemek, abartarak yalan dolan haberler uydurmak, kısaca en kötü şeyleri ondan beklemek çok doğal bir şeydi. Bizim kahraman: "Ne budala adammışım ben" diye söyleniyordu. Çok kötü bir gece geçirdi; tahtakurularının, pirelerin sayısını hatırlamıyordu. Kaşınarak: "Hay sizi de, Nozdref i de şeytan alsın!" sözlerini tekrar ediyordu. Çok erken kalktı. Robdüşambırını ve ayakkabılarını giyerek ahıra gitti ve hemen arabayı koşması için Solifon'a emir verdi. Avludan geçerken Nozdref le karşılaştı. O da, arkasında robdüşambırını ve ağzında piposu, geziniyordu. Nozdref, misafirine dostça, "bonjur" diyerek geceyi nasıl geçirdiğini sordu.

Çiçikof, soğuk bir tavırla:

"Pek iyi değil..." cevabını verdi.

"Ben, bu gece beni ısırın, sokan tahtakurularından, pirelerden bahsederek canını sıkmayacağım. Rüyamda kırbaçla dayak yediğimi gördüm. Bil bakayım, beni kim dövdü?.. Nereden bileceksin... Potsel-yef le Kuvşinikof..."

Çiçikof, içinden: "Sen, diri diri derisi yüzülmeye layık bir pisliksin" diye söylendi.

Nozdref, devamla:

"Pek rahatsız oldum; uykum kaçtı... Çok acı çektim... Hep o pis pirelerin yüzünden... Haydi, git, elbiselerini giy; ben de hemen gelirim. Ama, önce, kâhyam olacak o kepaze herifi yakalayacağım."

Çiçikof, odasına çıktı; yüzünü yıkadı, giyindi. Yemek odasına gittiği zaman çayı hazır buldu; bir şişe rom da vardı. Akşam ve gece yemeklerinin artıkları hâlâ sofranın üzerinde duruyordu. Galiba bu evde, süpürge denilen nesnenin önemli bir görevi yoktu. Yerde ve sofra örtüsünün üstünde ekmek kırıntıları, sigara külleri ve sigara izmaritleri vardı. Nozdref de biraz sonra geldi; robdüşambırının altına hiçbir şey giymemişti; göğsü çıplaktı. Elindeki uzun bir çubukla, berber

82

Gogol

dükânların camekânlarında görülen yapma suratlara benzeyen poma-talı, gayet süslü çehrelerden nefret eden ressamlar için hoş bir model olurdu.

Nozdref:

"Söyle bakalım, ölü kölelerime oynayacak mısın, oynamayacak mısın?" diye sordu.

"Sana, oynamayacağımı söyledim ya... Onları yalnız para ile alırım."

"Ben onları satmıyorum. Dostlar arasında alım satım olmaz. Ben böyle bir işten kâr etmek istemem. İskambile gelince, o başka konu... Haydi, kes bakalım."

"Oynamam dedim ya..."

"Değiş tokuş da etmiyorsun, öyle mi?"

"Hayır, etmiyorum."

"Öyle ise, dama oynayalım! Eğer sen beni yenersen, ölü kölelerimi alırsın. Porfiri, haydi dama tahtasını getir."

"Boş yere ısrar ediyorsun; oynamayacağım."

"Canım, iskambil değil... Damada ne şans ve ne de hile vardır. Sadece iyi veya kötü oynanır. Ben damayı iyi bilmediğimi de itiraf ederek senden birkaç taş çıkarmanı rica edeceğim."

Çiçikof:

"Onunla dama oynayacağım; ben bunu gayet iyi oynarım ve bunda hile yapmakta güçtür," diye düşündü ve sonra: "Peki, oynayacağım..." dedi.

"O halde, sen yenersen ölü kölelerimi alacaksın; yenilirsen bana yüz ruble vereceksin."

"Niçin yüz ruble olsun... Elli yeter."

"Alay ediyorsun!.. Yüz ruble isterim; ben, ölmüş kölelerimden başka kocaman köpeklerimden birini ve bak, şu altın mühür damgasını da vereceğim."

Ölü Canlar

83

"Peki, şartları kabul ediyorum."

"Kaç taş çıkaracaksın?"

"Ne münasebet!"

"Hiç olmazsa iki taş çıkar. Başlangıçta iki hamle yapayım."

"Buna sebep nedir? Ben de iyi bilmem."

Nozdref, bir taş sürerek:

"Ah! Bu külhanbeylerinin hepsi kötü oynarlar!" dedi.

Çiçikof da taşını sürerek:

"Çoktan beri ben de dama oynamamıştım... Sözünü söyledi...."

Bu anda, Nozdref, taşını sürerken kolunun kenarıyla ikinci bir taşı da sürdü.

Çiçikof:

"Evet, çoktanberi..." diye mırıldandı... İyi ama, şu taşı tekrar eski yerine koy...

"Hangi taşı?"

"Şunu, canım."

Ve Pavel İvanoviç, bu anda üçüncü bir taşın da, hemen damaya çıkmak üzere süratle ilerletildiğini gördü.

Onun nereden geldiğini anlayamamıştı.

"Hayır... seninle oynamaya imkân yok..." diye bağırdı. Üç taşı birden ilerleten bir adamla oynanmaz."

"Üç taş mı?... Yanlış olmuş! İşte, şunu geri alıyorum."

"Ya, şu?"

"Hangisi?"

"Canım, damaya çıkmak üzere olan şu işte."

"O, tamamıyla yerindedir."

"Hayır, dostum, ben taşın nasıl sürüleceğini, ilerleyeceğini bilirim. İşte onun yeri burasıdır."

Nozdref, kıpkırmızı kesilerek:

"Hayır, sen yalan söylüyorsun..." diye bağırdı.

84

Gogol

"Yalan söyleyen sensin, birader... Fakat, bana yutturamazsın."

"Beni kim sanıyorsun? Hile yapan bir adam mı zannediyorsun?"

"Seni kimse sanmıyorum; yalnız, oyundan vazgeçiyorum."

Nozdref, hiddetle:

"Oynamaya başladık bir kere, artık vazgeçemezsin..." diye bağırdı.

"Sen namuslu bir adam gibi oynamadığın için benim de oyunu bırakmaya hakkım var."

"Yalan söylüyorsun sen."

"Asıl yalanı söyleyen sensin."

"Ben hile yapmadım, oyunu bitireceksin."

Çiçikof, soğuk bir tavırla:

"Beni oynamaya mecbur edemezsin..." diyerek tahtanın üzerindeki taşları karıştırdı. Bunun üzerine Nozdref hiddetlendi ve Pavel İva-noviç'in yanına öyle bir sıçradı ki, Çiçikof birkaç adım geri çekilmeye mecbur oldu.

"Seni oynamaya mecbur edeceğim; taşların durumu pek iyi hatırımda; onları tekrar yerlerine koyacağım."

"Boş yere zahmet; ben bir daha oynamam."

"Demek, oynamayacaksın, öyle mi?"

"Seninle oynamayacağını kendin de pekâlâ bilirsin."

Nozdref, Çiçikof a daha çok sokularak:

"Söyle, oynayacak mısın?" dedi.

Çiçikof, yüzünü korur gibi iki elini kaldırarak:

"Oynamayacağım.." cevabını verdi.

Gerçekten de, bu tedbir çok gerekliydi; Nozdref, şiddetli bir harekette bulunarak bir tokat savurdu. Ve kahramanımızın dolgun yanakları az kalsın kızaracaklardı. Fakat kendini bu tokattan korudu ve Nozdref in iki elini tutarak şiddetle sıktı.

Ellerini kurtarmaya çalışan ve hiddetten kudurma derecelerine ge-

Ölü Canlar

85

len Nozdref:

"Porfiri, Pavluşka!" diye bağırdı.

Bu feryad üzerine, uşakların bu kötü olayı görmelerini istemeyen ve Nozdref i daha fazla tutmanın lüzumsuz olduğunu anlayan Çiçikof, onu bıraktı. Bu anda da Porfiri ile Pavluşka odaya girdiler. Pavluşka, kendisiyle boy ölçüşmek isteyeniyi görünüşüyle korkutan dev gibi bir adamdı.

Nozdref:

"Bir kelime ile cevap ver, partiyi bitirmek istemiyor musun?" diye sordu.

Çiçikof:

"Bu parti oynanamaz, cevabını verdi ve pencereden baktı. Hazırlanan arabasını ve Selifan'ı gördü. Fakat, odadan çıkmanın ihtimali yoktu; çünkü, iki ahmak köle, üzerine atılmaya hazır bir halde kapının önünde duruyordu.

Hiddetinden kıpkırmızı kesilen Nozdref

"Demek, partiyi bitirmiyorsun, ha?" diye bağırdı.

"Namuslu bir adam gibi oynamış olsaydın, bitirirdim."

"Alçak herif, kaybedeceğini anladığın için devam etmek istemiyorsun."

Ev sahibi, yabancı kirazdan bir çubuk sapını kaptı ve iki uşağa da:

"Dövünüz, vurunuz!" diye bağırdı.

Çiçikof, sapsarı kesildi. Bir şeyler söylemek istedi; fakat, bir söz söylemeye gücü olmaksızın dudakları titredi.

Sanki bir kaleye hücum ediyormuş gibi terleyen, köpüren Nozdref

"Dövünüz onu, basınız sopayı!" diye bağırdı ve meydan savaşı sırasında karşısına general Suvorof un hayali dikildiğini gören bir teğmen gibi: "İleri arkadaşlar!" emrini verdi. Gerçi, hücumu kalkan bir subaya benziyorsa da düşmanın, zaptı güç bir kaleye benzer bir yeri yoktu. Kendini koruduğu sandalye düşmanın eline geçmişti ve bitkin

86

Gogol

bir halde pataklanma anını beklerken, birdenbire nereden geldiği anlaşılmayan bir çingirak sesi işitildi; bunu, evin önünde bir arabanın gürültü ile durması takip etti ve atların şiddetli soluyuşları evin hemen her tarafında duyuldu. Gayri ihtiyari hepsi de pencereden baktılar; iri bıyıklı, yan sivil yarı asker elbiseli bir adam arabadan çıktı. Girişte gerekli bilgiyi aldıktan sonra, odaya girdi. Henüz korkusunu yenemeyen Çiçikof, bir idam mahkûmunun acıklı durumu içerisinde bulunuyordu.

Meçhul adam, elindeki çubuk sapını, sanki birisine vurmak istiyormuş gibi kaldırarak durmakta olan ev sahibine bakarak:

"Bay Nozdref kimdir?" diye sordu.

Ve sonra, yavaş yavaş kendini toplayan Çiçikof u da tepeden tırnağa kadar süzdü.

Nozdref, yabancı adama sokularak:

"Önce, lütfen söyleyiniz, kiminle şerefleniyorum?" cevabını verdi.

"Ben, kaza polis müdürü Yüzbaşıyım."

"Ne arzu ediyorsunuz?"

"Aleyhinizde açılan davanın sona ermesine kadar, sizi derhal adliyeye teslim etmek emrini aldım ve bunu haber vermeye geldim.

"Garip! Bu, ne davasıymış?

"Siz, çiftlik sahibi Maksimof u sopayla dövmüşsünüz ve bunu sarhoşken yapmışsınız. Bu durumda soruşturma yapılmaktadır. "Yalan söylüyorsunuz! Ben ömrümde o Maksimof u bir kez dahi görmedim. "

"Bana bakınız, şunu size bildireyim ki, ben polis amiriyim ve siz, o biçim sözleri bana değil, uşağınıza söyleyebilirsiniz."

Çiçikof, Nozdref in vereceği cevabı beklemeksizin hemen şapkasını aldı, polis amirinin arkasından geçerek aşağı indi, arabasına atladı ve Selifan'a arabayı dörtlal sürmesini emretti.

Ölü Canlar

87

Bizim kahraman müthiş bir korkuya tutulmuştu. Arabasının süratle gitmesine, Nozdref in köyü çoktanberi gözden kaybolmuş bulunmasına rağmen Pavel İvanoviç, takip edildiğini sanarak ikide bir korkuyla arkasına bakıyordu. Güçlkle nefes alıyordu; elini kalbinin üzerine koyunca, bir kafeste hapsedilmiş olan zavallı bir kuş gibi yüreğinin şiddetle çarptığını hissetti. Kendi kendine: "Vay canına yandığım! Kuduz herif, ödümü patlattı!" diye söylendi ve yavaş sesle Nozdrefe birçok küfürler savurdu, lanetler yağdırdı. Hiddeti son derece artmıştı; olayın epey haydutvari bir şey olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. "Eğer o polis müdürü yüzbaşı gelmemiş olsaydı, şimdi belki ben de öbür dünyayı boylamış olurum; varissiz, müstakbel çocuklarına servet ve şerefli bir isim bırakmaksızın suyun içindeki hava kabarcığı gibi kaybolup gidecektim" diye mırıldandı.

Arabacı Selifan da düşünüyordu:

"Ne adi adammış o! Ömrümde böyle bayağı bir adam görmedim; suratına tükürülecek herif!.. Kepaze, bana yemek vermemelerini emretmek gibi namussuzca bir harekette bulundu; beygirlere de yarı aç yarı tok denecek kadar ot verdirdi..."

Beygirler de Nozdref hakkında iyi fikir beslemiyorlardı. Üç beygir de neşesizdiler. Gerçekten de, sık sık adi cins yulaf yiyorlardı ve Selifan, onlara bu yulaftan verirken kendilerini itip kakıyor, hırpalıyordu, ama yine iyi kötü yulaf yiyorlardı. Halbuki Nozdref in ahırında ottan başka bir şey yetmemişlerdi... Hepsi de, insanlar ve hayvanlar, öfkeliydiler.

Fakat ani bir ©lay, umulmadık bir şekilde bu neşesizliğe son verdi. Altı beygir koşulu bir araba şiddetle çarpar çarpmaz, bayı da, arabacısı da, beygirler de kendilerine geldiler. Bu anda, kadınların savurdıkları tehditler, feryatlar, küfürler, Selifan'ın kulaklarında müthiş yankılar meydana getirdi. Bundan başka, o arabanın arabacısı da: "Hayvan herif! Sana sağa dönmeni söylemiştim; mutlaka sarhoşsun!" diye bağırdı-

88

Gogol

di. Selifan, o zaman dalgınlığını anladı; fakat, Ruslar, yabancıların yanında suçlarını asla itiraf etmek istemediklerinden, Selifan da daha fazla bağırarak cevap verdi:

"Hayvan asıl sensin!.. Gözlerin kör mü? Nereye gittiğinin farkında olmadan bir sersem gibi arabayı sürüyorsun! Herhalde, bir meyhanede, gözlerini şişenin içinde bırakmış olmalısın!"

Sonra, Selifan, beygirleri birkaç adım gerileterek arabayı kurtarmak istedi; çünkü, her şey birbirine girmiş, karışmıştı. Bakla kır beygir, kendisine sokulan yeni dostlarını sevinçle kokluyordu.

Arabada bulunan kadınlara gelince, bunların da yüzlerinde büyük bir korku ifadesi vardı. Bunlardan biri ihtiyardı; diğeri ise on altı yaşlarında görünen bir genç kız olup güzel saçları, beyaz, parlak, sevimli bir küçük çehreyi çerçeveliyordu. Şeffaf ince kulaklarından, pembe ılık bir ışık geçiyordu: Aralık duran dudakları korkusunun derecesini gösteriyordu; gözleri de yaşlıydı. Şahsında öyle bir güzellik ve cazibe vardı ki, meydana gelen duruma tamamiyle kayıtsız kalan bizim kahraman, kızı birkaç dakika seyretti. Yabancı arabacı: "Ne duruyorsun be! İhtiyar Nijninovgorod kargası herif! Haydi, çek arabanı!" diye bağırdı.

Selifan, dizginleri kuvvetle kendine doğru çekti; öteki de aynı şekilde hareket etti. Beygirler önce gerilediler ve sonra tekrar ilerlediler. Araba oklan, ve koşumlar yine birbirlerine karıştı.

Bu olay, bakla kır beygirin pek hoşuna gitti ve arabacısının emirlerine itaat etmek istemedi; burnunu yeni dostunun başına dayayarak ona pek tuhaf bir şeyler fısıldamış olmalı ki, o da memnuniyetini ifade etmek için kulaklarını salladı. Yakında bulunan köyün, bu gürültüyü işiten halkı hemen koşup geldiler. Bu tür sahneler, Rus köylülerine, kulüplerin ve gazetelerin Almanlar'a verdiği aynı zevk ve neşeyi verirler. Bu sebeple, arabaların etrafına az zamanda bir sürü insan toplandı.

Ölü Canlar

89

Köyde, yalnız ihtiyarlarla küçük çocuklar kalmışlardı. Nihayet, koşumlar çözüldü ve bir iki kırbaç darbesi, bakla kır beygiri gerilemeye mecbur etti. Birkaç saniye içinde, arabalar birbirinden ayrılmış bulunuyorlardı.

Beygirler, böyle ayrılmış olmaktan öfkelenildiler mi; yoksa, inatlarını göstermek mi istediler, her nedense,

arabacıların indirdikleri kırbaçlara rağmen yerlerinden kımıldamadılar ve oldukları yere çivilenmiş gibi kalmakta inat ettiler. Köylülerin gayreti arttı, her biri bir fikir öne sürdü: "Haydi, Andriyuşka, sen şu sağdaki beygiri çek ve sen de, Mitiya amca, şu ötedeki beygire bin!" Ve iri yarı, zayıf, kırmızı sakallı Mitiya amca beygirin üzerine atladı. Bazıları onu, köyün çan kulesine ve diğer bir kısmı da, kuyulardan su kovalan çekilen uzun bir sırığa benzetiyorlardı. Arabacı, beygirleri tekrar kamçıladi... Fakat, bu da bir sonuç vermedi. Mitiya amca bir iş yapamadı.

Köylüler:

"Dur, dur... Mitiya, sen sağa geç; senin yerine de Minyai amca gelsin!.." diye bağıldılar.

Geniş omuzlu, kömür gibi kara sakallı, içinde sbiten kaynayabile-cek kadar büyük semaver gibi iri karınlı bir köylü olan Miniyai amca, ağırlığı altında beli çöken beygire bindi. Köylüler, hep bir ağızdan:

"Şimdi yürüyecek!" diye bağıldılar. "Vur kırbacı vur gitsin; yerinden kımıldamayan o kepaze beygire ve kırbaça acıma!"

Derken üçüncü bir köylü de diğer beygire bindi; fakat yine bir şey yapılamadı. Fakat, arabacının da nihayet sabrı tükendi, köylüleri kovdu ve böyle yapması da pek yerinde oldu. Çünkü, zavallı hayvanlar, sanki birçok kilometre yol katetmişler gibi kan ter içinde kalmışlardı. Arabacı, onları birkaç dakika dinlendirdi ve sonra kendiliklerinden hareket ettiler.

Bütün bu olay esnasında, Pavel İvanoviç gözlerini yine kızıdan ayırmamıştı. Birkaç defa onunla konuşmak istediye de, fırsatını bulamadı. Araba gittiği sırada, o güzel yüzlü, ince belli, narin kız da bir

90

Gogol

hayal gibi kayboldu... Tekrar yol başladı...

Hayatta, her yerde, gerek insan topluluğunun, pislik, sefalet, kabalık içinde yaşayan en aşağı tabakalarından olsun ve gerek vakar ve ilgisizlikleri için de soğuk görünen yüksek tabakalarında olsun, bir an gelir ki, insan, kendinde o zamana kadar duymadığı bir his uyandıran bir güzellik örneği ile karşılaşır. Hayatımızı dolduran elemeler ve kederlere rağmen her yerde, ani bir sevinç alevi fışkırır. Bundan dolayı, koşumları yaldızlı, atları oynak, kapılarında asalet armaları parlayan son derece gösterişli bir araba, halkının ömürlerinde adı bir kızıktan başka bir şey görmedikleri ücra bir köyden geçtiği zaman, köylüler uzun süre şapkalarını ellerinde tutarak ağızlarını hayretle açıp uzaklarda gözden kaybolan bu ilahi arabayı seyre dalarlar. Bunun gibi, böyle birdenbire, hiç akılda yokken karşımıza çıkan o kumral güzel kızın da, görünmesiyle kaybolması bir oldu.

Durum şu ki, arabanın içinde Çiçi-kof'un yerine yirmi yaşında bir delikanlı, bir talebe, hayata yeni giren bir genç bulunsaydı onun kalbinde ne gibi hisler uyanmazdı, o kalp nasıl şiddetle çarpmazdı! Yolculuğunu, geciktiğinden dolayı işiteceği azarlamaları, görevlerini, dünyayı ve hakikati unutarak kendinden geçmiş olduğu halde gözlerini uzaklara diker ve uzun süre olduğu yerde hareketsiz kalırdı.

Fakat, kahramanımızın olgunluk çağına gelmiş ağır ve sakin yaratılıştaydı. Yine de, düşünmedi, hülyaya kapılmadı değil... Ama, hep sükûnetle, ağır başlılıkla düşündü. Enfiye kutusunu açıp bir tutam enfiye alarak: "Çok güzel kız... İyi ama, onda beni büyüleyen nitelikler nelerdir? Pek genç; şüphesiz bir enstitüden veya bir kız yatılı okulundan henüz çıkmış; kendisinde henüz kadınlık hali yok veya daha doğrusu onda, kadında bulunan çirkin şeyler yok. Adeta bir çocuk gibi... Aklından geçen her şeyi söyleyecek ve canı istediği zaman hiçbir şey düşünmeksizin gülecek saf bir kız o... Onu, mükemmel bir kadın haline getirmek çok mümkündür; pek can sıkıcı, üzücü bir kadın olması

Ölü Canlar

91

da muhtemel... Zamanın bu kızcağızı, bu ikinci hale getirmesinden korkarım. Hele annesi ve teyzesi daha şimdiden onun terbiyesini üstlensinler, aradan bir sene geçmeden onu öyle şirret bir hale getirirler ki, babası bile kendsini tanıyamaz. Yalancı, ağırbaşlılığı sahte ve mağrur olur; her hareketinde yapmacık, iki yüzlülük sezilir ve artık bir daha ahlâkı düzelmez, mahvolur gider.

Çiçikof biraz dalgınlıktan sonra, yine kendi kendine: Bu kızın ailesini, babasının zengin bir çiftlik sahibi ve düzgün ahlâklı, şerefli bir adam mı yoksa hizmete karşılık kazanılmış bir sermayeye sahip namuslu bir adam mı olduğunu, bu genç kızın iki yüzbin rublelik bir cihazı olup olmadığını öğrenmek iyi bir şey olacağını ve eğer gerçekten böyle önemli bir cihazı varsa, tam anlamıyla bir yağlı kuyruk olup namuslu bir adamın bundan pek memnun olabileceğini düşündü.

Kısaca, bu iki yüzbin ruble Pavel İvanoviç'in hayalinde öyle bir canlandı ki, kendisini budalaca hareket ettiğinden dolayı suçladı bile. Kızın arabacısından bunları sorabilirdi ve arabacı da muhakkak almak istediği bilgiyi verirdi. Bereket versin ki Sobakiyeviç'in köyünü meydana getiren evlerden bir kısmının ufukta görünmesi, onu bu düşünceden ayırdı ve kendisini ilgilendiren işi hatırlattı.

Köy ona büyük göründü; sağ ve sol tarafı, biri açık ve diğeri koyu renkli iki kanat gibi çerçeveleyen iki kayın ve çam ormanı vardı.

Köyün ortasında, kırmızı dam, duvarları boz renkli, askeri kolonileri için yapılan binalar türünden ara katlı bir ahşap ev göze çarpıyordu. Bunu yapan mimarın, ev sahibinin zevkleriyle sık sık mücadele ettiği açıkça görülüyordu.

Bir ilim adamı olan mimar, her şeyin daima birbirine ve manzaralara uygun olmasını istemekte inat ediyordu; halbuki, konfordan başka bir şey aramayan ev sahibinin, bir tarafa bakan pencerelerinin hepsini kapatmış ve çatının altında bir tek pencere açmış olmasına hiç şüphe yoktu.

92

Gogol

Girişin üstündeki süsleme, cephenin tam ortasında değildi ve mimarın bütün ısrarlarına rağmen, düzenli dört sütundan birini yıkmak gerekmişti. Binanın avlusu sağlam ve kalın bir tahta parmaklıkla kapalıydı. Ev sahibinin, her şeyin sağlam olmasına epey önem verdiği anlaşıyordu.

Ahırların, arabalıkların ve mutfağın inşasında, ağır ve geniş kirişler kullanılmıştı. Sanki dünyanın sonuna kadar dayanmaları arzu ediliyormuş gibi, köylülerin kulübeleri de aynı tarzda yapılmıştı: Hafif bir rüzgârla yıkılacak hiçbir duvar yoktu; hepsi de sağlam bir şekilde yapılmıştı. Hatta kuyular bile, değirmenler veya beylik gemileri için kullanılan birinci sınıf meşe tomruklarıyla donatılmışlardı. Pavel İvano-viç nereye baktıysa hep sağlam ve biraz kaba olmakla beraber kusursuz yapılmış şeyler gördü.

Kapının önündeki taş merdivene yaklaştığı sırada, pencerenin birinde, kendisini gözleyen iki baş gördü.

Bunlardan biri, uzun ve dar bir hıyar şeklinde bir şapka giyen bir kadın başı ve diğeri bir Eflâk helvacı kabağı gibi geniş ve yuvarlak bir erkek başı.

Bu iki başın görünmesiyle kaybolması bir oldu.

Taş merdivenin üzerinde, açık mavi renkli, dik yakalı boz bir ceket giymiş olan bir uşak göründü. Aynı zamanda ev sahibi de gelerek Çiçikof'u karşıladı ve sadece "buyurunuz" diyerek salona soktu.

Çiçikof, Sabakiyeviç'i şöyle bir gözden geçirdi. Bu adam kendisinde, orta büyüklükte bir ayı tesiri meydana getirdi. Giydiği elbise, bu benzeyişi bir kat daha arttırıyordu: frakı, ayı postu rengindeydi. Yenleri uzun ve geniş olup pantolonu da pek büyüktü. Sobakiyeviç, sallanarak yürüyor ve kocaman ayaklarıyla sık sık, yanında yürüyenlerin ayaklarına nezaketsizce basıyordu. Rengi de, bir bakır para gibi koyu kırmızı idi. Dünyada birçok kafalar vardır ki, tabiatın bunları çarçabuk makas, ege, burgu ve bunlara benzer diğer aletleri kullan-maksızın özensiz bir tarzda yapıverdiği zannedilir. Sabakiyeviç'in ba-

Ölü Canlar

93

şını da, tabiat, balta ile yontarak yapmışa benziyordu: Burun için iki kere, dudaklar için bir kere balta vurmuştu; gözleri de bir burguyla delinmişti. Bundan memnun olan doğa, eserini hiç düzeltmeksizin, ona bir biçim vermeksizin: "Yaşıyor" diye bağırıvermişti.

İşte bu şekilde yapılmış olan Sabakiyeviç'in başı hemen hemen daima yere bakmak için eğiliyor ve gökyüzünü görmüyordu. Bundan başka, Sabakiyeviç'in başını her zaman dik tuttuğu ve boynunu kımıldatmadan muhatabına bazen bakıyor ve gözlerini ya bir kapıya veya bir şömineye dikiyordu. Salona girdikleri zaman, Pavel İvanoviç ev sahibine bir daha baktı ve içinden: "Bir ayı... Tıpkı bir ayı!" dedi. Diğer bir garip tesadüf de, isminin: Mihail Semyonoviç olmasıydı. Rusya'da bu, aylara verilen isimdi. Çiçikof, onun, yanındakilerin ayaklarına basarak yürüdüğünü bildiği için, Sobakiyeviç'in arkasında yürüyordu.

Tabiatını ve bu kötü huyunu bilen ev sahibi ise ona birkaç defa: "Ayağınızı acıttım mı?" diye sormuştu.

Pavel İvanoviç, bu konuda gösterdiği özenden dolayı kendisine teşekkür ederek oraya gelinceye kadar ayağına basılmamış olduğunu söylemişti.

Salona girdikleri zaman, Sobakiyeviç, misafire bir koltuk sandalyesi göstererek oturması için yine sadece "buyurunuz" demişti. Çiçikof, oturunca, tablolarla bezenmiş duvarlara göz gezdirdi. Bunlar, Yunan kahramanlarından kırmızı pantolonlu, gözlüklü Mavrokordato, Miyauli ve Konari'yi temsil ediyorlardı. Bu

ihtilâl önderlerinin öyle iri kalçaları, kocaman ve uzun bıyıklar vardı ki, insan titremekten kendini alamazdı onların resimlerine bakınca.

Hepsi de iriyan adamlar olan bu Yunan generallerinin arasında, Çiçikof, Prens Bagrasyon'un da resmini görmüş fakat, küçük bayraklar ve küçük toparla küçük bir çerçeveye sığdırılan bu narin yapılı meşhur Rus kumandanının buraya konulmasındaki sebebi bir türlü anlaya-

94

Gogol

mamıştı. Sonra Yunanistan'ın kahraman kadınlarından Bobelina'nın da resmini gördü. Bu kadının bir tek bacağı, bugün salonları dolduran bütün o küçük adamların vücutlarından daha büyüktü. Ev sahibi de sağlam bünyeli, güçlü kuvvetli bir adam olduğundan, bu odanın da herkül gibi yüceltilen kahramanların resimleriyle süslenmesini istemiş olmasına hiç şüphe yoktu. Bobelina'nın yanı başında, bir kafes ve bu kafesin içinde Sobakiyeviç'e çok benzeyen beyaz benekli bir kara tavuk vardı.

İki arkadaşın salona girmesinden hemen iki dakika sonra ev sahibesi de geldi. Bu; uzun boylu, kordelâlarını özellikle tekrar boyadığı bir şüpkâ giymiş olan tavırları ağırbaşlı olan ve başını dik tutan bir bayandı.

Sobakiyeviç:

"Eşim Feodulya İvanovna" dedi.

Pavel İvanoviç, ev sahibesine yaklaşarak elini tuttu. Kadın, ani bir hareketle elini, misafirinin dudaklarına kadar götürdü. Bu el, hıyar turşusu kokuyordu; herhalde Feodulya İvanovna elini bir turşu suyuyla yıkamış olmalıydı.

"Canım, kendisini valinin ve posta müdürünün evlerinde tanımakla şereflendiğim Pavel İvanoviç Çiçikof u sana takdim ederim.

Feodulya İvanovna, bir kraliçe rolünü oynayan bir aktrisin yaptığı gibi baş hareketiyle "buyurunuz" diyerek misafiri oturmaya davet etti. Kendisi de sedirin üzerine oturdu. Merinos yününden örülmüş atkısına sarıldı ve bir heykel gibi kımıldamaksızın oturarak hiçbir sebeple harekette bulunmadı.

Çiçikof gözlerini kaldırdı ve tekrar Konari'nin uzun bıyıklarına, Bobelina'nın iri bacaklarına ve kafeste dalgın pinekleyen karatavuğa baktı. Beş dakika kadar süren bu sesizliği yalnız, ekmek kırıntılarını yiyen kuşun gaga vuruşları bozuyordu. Pavel İvanoviç tekrar duvarlara göz gezdirdi. Gördüğü şeylerin hepsi de ev sahibine pek çok benze-

I

Ölü Canlar

95

yen iriyarı, kaba şeylerdi. Salonun bir köşesinde, dört ayaklı, büyük bir ceviz mobilyalı yazıhane vardı. Masa, koltuk sandalyeleri vardı, sandalyeler de kabasaba şeylerdi. Odada bulunan eşyanın hepsi: "Ben de Sobakiyevi'im... Ben Sobakiyeviç'e çok benzerim" der gibiydi.

Çiçikof, ev sahiplerinin hiçbir söz söylemediklerini görünce:

"Mahkeme başkanı İvan Grigoriyeviç'in evinde sizden bahsettik... Geçen perşembe günü orada idim, pek hoş vakit geçirdik.." dedi.

Sobakiyeviç:

"Bugünlerde oraya gitmedim..." cevabını verdi.

"Çok hoş, sevimli bir adam..."

Sobakiyeviç, şöminenin köşesine bakarak:

"Kim?" diye sordu.

"Mahkeme başkanı..."

"Siz iyi anlayamamışsınız onun ne mal olduğunu... Eşi ender bulunur sersem herifin biridir."

Çiçikof, biraz ağır olan bu hükme şaşakaldı; fakat, kendini toplayarak:

"Gerçek şu ki, kusursuz kimse yoktur... sözünüz doğru olabilir... Buna karşılık, vali de pek mükemmel bir zat..."

"Vali mi dediniz?"

"Evet."

"Bildiğim haydutların en büyüğüdür."

Çiçikof, bu hükmün ne dereceye kadar doğru olduğunu anlamak isteyerek:

"Vali, bir haydut, ha!" diye bağırdı. "Emin olunuz, böyle bir şey aklımdan hiç geçmemiştir... Fakat, izninizle şunu söyleyeyim ki, kendi dairesi dahilindeki hareket ve davranış şekli, bu ifadenizi yalanlıyor... Bilâkis, pek yumuşak bir adam olduğunu gösteriyor.

Çiçikof, bundan sonra, valinin kendisine işlediği para çantasından bahsederek yüzünden iyilik akağını söyledi.

96

Gogol

Sobakiyeviç:

"Tam anlamıyla bir hayduttur o!" diye bağırdı. "Eline bir bıçak veriniz ve tek başına caddeye salıveriniz; bir kapik için adam öldürür... Gerek o ve gerekse yardımcısı, her ikisi de kalles ve ikiyüzlüdür!"

Pavel İvanoviç: "Anlaşıyor, aralan çok kötü... Bakalım, bir de polis müdüründen bahsedeyim, bence iyi dostturlar" diye düşündü ve:

"Adam sen de... Bence hava hoş... İyi olmuşlar, kötü olmuşlar, bana ne ki... Fakat, polis müdürü onlara her hususta üstün bir kişi... İyi ahlâklı, namuslu, temiz yürekli..." dedi.

"O da akılsız, rezil herifin biridir.Sizi satar, aldatır ve sonra sizinle yemek yemeyi kabul eder... Ben onların hepsini bilir ve tanırım... Bir diğerini çeken ve iten bir sürü alçaktan oluşmuş bütün şehir... Hepsi de hain... İçlerinde en namuslusu ve hatta tek namuslusu olanı savcıdır ve doğrusunu söylemek gerekirse, o da domuzun biridir."

Çiçikof, şehrin büyük memurlarını böyle kısaca saydıktan sonra, diğer memurlardan bahsetmenin faydasız olduğunu anladı. Aynı zamanda, Sobakiyeviç'in daima herkesi çekıştirdiği, herkesin aleyhinde bulunduğunu da hatırladı.

Karısı, Sobakiyeviç'e:

"Haydi, kocacığım, artık yemek yiyelim..." dedi. Bu sözün arkasından, ev sahibi her zamanki gibi: "Buyurunuz!" diye yol gösterdi. Sonra, çeşitli çerezlerin bulunduğu masaya yaklaşan iki adam, birer votka içtiler ve büyük Rusya'nın şehirlerinde, köylerinde adet olduğu gibi bol bol tuzlu et yediler. Daha sonra yemek odasına geçtiler.

Yemek odasının küçük masasında dört takım vardı. Dördüncü sandalyeyi biraz sonra bir kadın işgal etti.

Bunun kim olduğunu anlamak hemen hemen imkânsızdı: Genç kadın mı, kız mı, ev sahiplerinin akrabasından birisi mi, yoksa evin kâhya kadını mı idi? Başında hiçbir örtü yoktu; yaklaşık otuz yaşlarında kadardı; arkasına parlak renkli bir

Ölü Canlar

97

rob giymişti. Öyle insanlar vardır ki, yeryüzünde, bunlar kendi başına belirli şeyler gibi yaşamazlar, arızalar, lekeler gibi görünürler: aynı yere otururlar daima, yine daima başlarıyla aynı hareketi yaparlar; ve daima da sustukları için insanın onları adeta ev eşyasından bir parça sanacağı gelir. Fakat, onları genç kızların odasında, mutfakta, başka bir yerde gözlemleyiniz... O zaman, onların da bir dili olduğunu görürsünüz!..

Sobakiyeviç, koyun göğsü, dana parçası, beyin ve kara buğdaydan yapılan ve çorba ile beraber yenilen niyanyadan alarak:

"Karıcığım, bugüm lahana çorbası çok nefis olmuş," dedi ve Çiçikof a hitaben de:

"Şehirde böyle niyanya bulamazsınız... Orada size yedirilen şeyin ne olduğunu ancak şeytan bilir..." sözlerini söyledi.

Pavel İvanoviç:

"Valinin konağındaki yemekler de hoşuma gitmişti...." cevabını verdi.

"Bilir misiniz, orada yemekleri nasıl pişirirler? Eğer size söyleyecek olursam bir daha orada yemek yemezsiniz."

"Gerçekten nasıl pişirildiğini bilmiyorum... ama, domuz pirzoları ve balıklan pek nefistiler."

"Size iyi gelmiştir... Ben onların çarşıdan aldıkları şeyleri bilirim... Sanatını Fransızların yanında öğrenen çapkın ahçısı bir kedi satın alır ve onu keserek size tavşan diye yedirir."

Ev sahibi:

"Sus... Aman ne iğrenç şey!" dedi.

"Canım, ben hakikati söylüyorum... Kabahat benim değildir... Bizim Akulka'nın, sözüm meclisten dışarı, çöp tenekesine attığı şeyleri onlar çorba tencerelerine koyarlar.... İşte çorbaları budur!"

Feodulya İvanovna:

"Artık yeter, sofranın başında böyle şeyler söylenmez!.." uyarısında

98

Gogol

bulundu.

"Ruhum, düşün bir kere, hiç ben böyle bir şey yapar mıyım! Hiçbir zaman öyle murdar şeyler yemem... Kurbağaları şekere bula, bak elimi sürer miyim... İstiridyeler de yemem... Biz, istiridyelerin ne olduklarını biliriz! Pavel İvanoviç, şu koyun etinden alınız, çok iyidir... Murdar kibar mutfaklarında, kasap dükkânında dört gün sürünen kokmuş etlerden yapılan yahnilere benzemez... Bunu icad eden onların alman veya Fransız hekimleridir. Ben, o hayvan herifleri asardım!.. O perhizlerini de şeytan alsın! İnsanı açlıktan öldürerek tedavi ediyorlar! Bu yöntem, belki Alman mizacına uygundur; fakat, biz Rusların mideleri, onların perhizlerine ihtiyaç kalmayacak derecede sağlamdır. O şeyler bana gelmez... Hepsinin de: "Medeniyet, kültür!" diye bağırmaktan başka bir şey bildikleri yok. Ben buna başka bir isim verirdim ama; sofrada söylenmesi uygun değil... Bizim evde, iş başka türdür. Domuz eti varsa, patlayıncaya kadar yeriz... Koyun eti de öyle... Kaz eti de öyle... İki türlü yemek yediğim zaman adamakıllı yer, midemi doldururum."

Sobakiyeviç, bu pernsibi hemen o anda tatbik ederek tabağına, yemeğin yarısını aldı ve bütün etleri silip süpürdü.

Çiçikof:

"Gerçekten sağlam mideli adam..." diye düşündü.

Sobakiyeviç, ellerini yemek havlusuna silerek sözüne devam etti:

"Bizim evde yemek işi, Piliuşkin'in evinde olduğu gibi değil-dir. Herifin sekiz yüz kölesi var ama, benim en adi çiftlik yavaşmamdan daha az yer.

Pavel İvanoviç:

"Kimdir o Piliuşkin?" diye sordu.

"Dolandırıcının biri... Aynı zamanda pinti mi pinti. Zindandaki kürek mahkûmları ondan daha iyi yerler.

Köylüleri açlıktan geberiyor-lar."

Ölü Canlar

99

Çiçikof, merakla:

"Sahi mi?" dedi.

"Evet, sinekler gibi ölüyorlar."

"Buradan beş kilometre uzakta."

Bu sözden sevinen Çiçikof:

"Bu kadar yakın ha!..." diye bağırdı... "Lütfen söyler misiniz, buradan çıkınca sağda mı yoksa solda mı?"

"Onun gibi bir köpeğin evine nereden gidileceğini hiç sormamanızı tavsiye ederim. Kötü nam almış bir eve gitmek suç değildir ama, Piliuşkin'in evine ayak basmak affolunmaz bir suçtur."

Pavel İvanoviç:

"Olabilir... Benim de soruşum... Hani, biraz her şeyle ilgilenirim de onun için..." sözlerini söyledi.

Koyun göğsünden sonra tabak dolusu kaymak peyniri geldi; bunu da, yumurta, pirinç, karaciğer, yürek, katı ve saire ile doldurulmuş kocaman bir hindi takip etti... Bu, sonuncu yemek idi. Çiçikof, sofradan kalktığı zaman en az on kilo kadar ağırlaşmış olduğunu hissetti.

Salona geçildi; burada da bir masanın üzerinde reçel dolu bir tabak vardı. Ev sahibesi, tek bir tabak görünce, diğerlerini de getirmek üzere hemen dışarı fırladı. Çiçikof, onun çıkmasından istifade ederek bir koltuğa çöküp şiddetle burnundan soluyan ve fazla yemeğin neden olduğu bazı gürültüleri gizlemekte güçlük çekerek hemen istavroz çıkaran ve elini ağzına götüren Sobakiyeviç'e:

"Sizinle bir iş hakkında görüşmek isterdim..." sözünü söyledi. Ve bu anda içeri giren ev sahibesi de: "İşte reçel... Bal ile yapılmış kara turp reçeli..." dedi. Sobakiyeviç:

"Onu sonra yeriz: Bizi yalnız bırak... odana git... Pavel İvanoviç'le ben, fraklarımızı çıkarıp biraz dinleneceğiz..." cevabını verdi.

Feodulya İvanovna, yastık getirmek istediye de kocası, koltukla-

98

Gogol

bulundu.

"Ruhum, düşün bir kere, hiç ben böyle bir şey yapar mıyım! Hiçbir zaman öyle murdar şeyler yemem...

Kurbağaları şekere bula, bak elimi sürer miyim... İstiridyeler de yemem... Biz, istiridyelerin ne olduklarını biliriz!

Pavel İvanoviç, şu koyun etinden alınız, çok iyidir... Murdar kibar mutfaklarında, kasap dükkânında dört gün

sürünen kokmuş etlerden yapılan yahnilere benzemez... Bunu icad eden onların alman veya Fransız hekimleridir. Ben, o hayvan herifleri asardım!.. O perhizlerini de şeytan alsın! İnsanı açlıktan öldürerek tedavi ediyorlar! Bu yöntem, belki Alman mizacına uygundur; fakat, biz Rusların mideleri, onların perhizlerine ihtiyaç kalmayacak derecede sağlamdır. O şeyler bana gelmez... Hepsinin de: "Madeniyet, kültür!" diye bağırımdan başka bir şey bildikleri yok. Ben buna başka bir isim verirdim ama; sofrada söylenmesi uygun değil... Bizim evde, iş başka türdür. Domuz eti varsa, patlaymcaya kadar yeriz... Koyun eti de öyle... Kaz eti de öyle... İki türlü yemek yediğim zaman adamakıllı yer, midemi doldururum."

Sobakiyeviç, bu pernsibi hemen o anda tatbik ederek tabağına, yemeğın yarısını aldı ve bütün etleri silip süpürdü.

Çiçikof:

"Gerçekten sağlam mideli adam..." diye düşündü.

Sobakiyeviç, ellerini yemek havlusuna silerek sözüne devam etti:

"Bizim evde yemek işi, Pilişkin'in evinde olduğu gibi değil-dir. Herifin sekiz yüz kölesi var ama, benim en adi çiftlik yavaşmamdan daha az yer.

Pavel İvanoviç:

"Kimdir o Pilişkin?" diye sordu.

"Dolandırıcının biri... Aynı zamanda pinti mi pinti. Zindandaki kürek mahkûmları ondan daha iyi yerler.

Köylüleri açlıktan geberiyor-lar."

Ölü Canlar

99

Çiçikof, merakla:

"Sahi mi?" dedi.

"Evet, sinekler gibi ölüyorlar."

"Buradan beş kilometre uzakta."

Bu sözden sevinen Çiçikof:

"Bu kadar yakın ha!..." diye bağırdı... "Lütfen söyler misiniz, buradan çıkınca sağda mı yoksa solda mı?"

"Onun gibi bir köpeğın evine nereden gidileceğini hiç sormamanızı tavsiye ederim. Kötü nam almış bir eve gitmek suç değildir ama, Pilişkin'in evine ayak basmak affolunmaz bir suçtur."

Pavel İvanoviç:

"Olabilir... Benim de soruşum... Hani, biraz her şeyle ilgilenirim de onun için..." sözlerini söyledi.

Koyun göğsünden sonra tabak dolusu kaymak peyniri geldi; bunu da, yumurta, pirinç, karaciğer, yürek, katı ve saire ile doldurulmuş kocaman bir hindi takip etti... Bu, sonuncu yemek idi. Çiçikof, sofradan kalktığı zaman en az on kilo kadar ağırlaşmış olduğunu hissetti.

Salona geçildi; burada da bir masanın üzerinde reçel dolu bir tabak vardı. Ev sahibesi, tek bir tabak görünce, diğerlerini de getirmek üzere hemen dışarı fırladı. Çiçikof, onun çıkmasından istifade ederek bir koltuğa çöküp şiddetle burnundan soluyan ve fazla yemeğın neden olduğu bazı gürültüleri gizlemekte güçlük çekerek hemen istavroz çıkaran ve elini ağzına götüren Sobakiyeviç'e:

"Sizinle bir iş hakkında görüşmek isterdim..." sözünü söyledi.

Ve bu anda içeri giren ev sahibesi de:

"İşte reçel... Bal ile yapılmış kara turp reçeli..." dedi.

Sobakiyeviç:

"Onu sonra yeriz: Bizi yalnız bırak... odana git... Pavel İvanoviç'le ben, fraklarımızı çıkarıp biraz dinleneceğiz..." cevabını verdi.

Feodulya İvanovna, yastık getirmek istediye de kocası, koltukla-

100

Gogol

ra yaslanarak dinleneceklerini söyledi ve kadın salondan çıktı.

Sobakiyeviç, dostunu dinlemek üzere başını hafifçe eğdi. Çiçikof, doğrudan doğruya konuya girmede; Rus devletinden, onun ululuk ve büyüklüğünden, arazisinin genişliğinden bahsederek eski Roma imparatorluğunun bu derece büyük olmadığını, buna Avrupalıların ve diğer yabancıların hayret ettiklerini... Şan ve şerefçe bütün diğer devletlerden üstün olan bu memleketin kanunları, nüfus sayımından sonra ölen

insanları, daha sonraki nüfus sayımına kadar hayatta kabul etmekle devlet dairelerini gereksiz derin araştırmadan kurtarmak ve devlet işlerini kolaylaştırmak gerekeceğini... Gerçekten bu kanunları koymakta hükümetçe bir menfaat varsa da, onların birçok çiftlik sahipleri için pek ağır olduklarını ve bunları ölümler için de sağ olanlar için olduğu gibi vergi vermeye mecbur kıldıklarını ifade ettikten sonra Sobakiye-viç'e olan saygısı dolayısıyla bu vergileri ödemeyi üstüne almaya hazır olduğunu söyledi.

Ziyaretinin asıl sebebine gelince, Pavel İvanoviç bunu ihtiyatlı bir lisanla söyledi; ölü köleleri, "ölü" diye değil, "yaşamayan" tabiriyle nitelendirdi.

Sobakiyeviç, yüzünün ifadesini değiştirecek hiçbir harekette bu-lunmakızın başını eğmiş olduğu halde sürekli olarak dinliyordu; adeta, canı teninden ayrılmış veya daha doğrusu, gayet sert ve kalın bir kabuk örtüsü olduğu için dışına çıkması mümkün olmayan Kaçef in ruhu gibi bulunmaması gerektiği yerde bulunuyor düşüncesine kapılıyordu.

"E, siz ne dersiniz?" diye sordu.

Sobakiyeviç de gayet tabii bir tavırla:

"Ölü insanlara mı ihtiyacınız var?" dedi.

"Evet... Artık yaşamayan insanlara." \

"Onlardan çok ne var ki... Her yerde bulunur."

"Demek sizde de var... Şüphesiz, onlardan kurtulmak istersiniz."

Ölü Canlar

101

Sobakiyeviç, müşterinin bu işte bir kân olduğunu anlayarak başını biraz kaldırıp:

"Onları size satmaya hazırım..." dedi.

Çiçikof, içinden: "Vay canına yandığımı daha açıklama bile yapmadan herif satmaya hazırlanıyor" diye söylendi ve yüksek sesle:

"Ne fiyatla?.. Malın cinsine göre... Gerçekten fiyattan bahsetmek de biraz garip olur, değil mi?" sözlerini söyledi.

Sobakiyeviç, buna cevap olarak:

"Ölü başına sizden yüz ruble istersem, fazla fiyat söylememiş olurum.." dedi.

Birdenbire şaşırان ve yanlış işitmiş olmasından veya dalgınlığı sırasında Sobakiyeviç'in gelişi güzel bir rakam hatası yapmasından şüphelenen Çiçikof, karşısındaki adamın yüzüne bakarak:

"Yüz rublemi dediniz.." diye bağırdı.

"Söylediğim fiyat size pek pahalı mı geldi?.. Peki, siz ne veriyorsunuz bakalım?"

"Ben mi ne veriyorum?.. Arada bir yanlış anlama var... Birbirimizi anlayamıyoruz ve satışın konusunu da unutmuş oluyoruz... Bütün samimiyetimle söylüyorum, ölü başına sekiz girven pek iyi bir fiyattır."

"Ben sekiz griveni ne yapayım?"

"Ben de daha fazlasını veremem."

"Ben kavat değilim..."

"Afedersiniz... Ben de sizden canlı insan satın almıyorum."

"Kontrol listesinde ismi yazılı bir adamı size sekiz grivene satacak bir ahmak hayal edebilir misiniz?"

"İyi ama, bu insanlar artık nüfustan çıkmışlardır... Hayli zamandan beri ölmüş bulunuyorlar... Varlıkları yalnız ödeyeceğiniz vergiyle mümkündür... Son fiyatım, ölü başına bir buçuk rubledir, daha fazlasına imkân yok."

102

Gogol

"Bana böyle bir para teklif etmeye sıkılmıyor musunuz?.. Pazarlık etmeyiniz. Uygun bir fiyat belirleyiniz."

"Daha fazlasına bence imkân yok, Mihail Mişef... Mümkün olmayan şey karşısında akan sular durur."

Bununla beraber, elli kapık daha ilave etti. "Canım, böyle cimrilik etmekte ne manâ var?" Pahalı değildir... Bir başkası sizi aldatır, ölü insan yerine tapon şeyler satar... Benim malımın eşi yoktur... İçlerinde güçlü kuvvetli babacan olmayanların da kendilerine göre özellikleri vardır. Mesela, şu araba ustası Mişel'e bakınız. Bütün arabaları yayhıdır. Hem Moskova'da yapılmış değildir. Yirmi dört saat içinde hepsini satar. Çünkü, çok sağlam şeylerdir. Döşemelerini de, cilasını da hep kendisi yapar.

Çiçikof, Mişel'in çoktan öldüğünü söylemek istemişti. Fakat, birdenbire çeneleri açılan ve sözleri birbirini takip eden Sobakiyeviç'i durdurmak mümkün olamıyordu.

"Ya, dölger Probka Stepan... Onun değesinde bir köylü bulabilirsensiz ben kafamı keserim. Ne arslan gibi bir adamdı o! Eğer imparatora bağlı alayda bulunmuş olsaydı, Petersburg'da kimbilir şimdi rütbesi ne olurdu! Boyu üç arşından fazla idi!

Çiçikof, bu Probka'nın da ölmüş olduğunu söylemek istediye de Sobakiyeviç söylemeye başlamıştı ve onu susturmanın artık imkânı yoktu; mutlaka dinlemek lazımdı.

"Ya, benim tuğlacı Liluşkin... Baca yapmakta eşı bulunmayan yaman bir ustaydı. Kunduracı Maksim Teiyatnikof da yüzleri kalıba bir çekti mi, hemen çizmeler hazır olurdu; hem görsen ne çizmeler! Ömründe ağzına bir damla votka koymayan bir adamdı o! Ermei Soro-kopliyoşin'i de unutmayalım. O hepsinden üstündü, Moskova'dan geliyor ve efendisine, borcuna karşılık beş yüz ruble getiriyordu. İşte hep böyledir benim adamlarım... Onlar, Pluşkin'in size satacağı adamlara benzemezler!"

Ölü Canlar

103

Bitmeyeceđe benzeyen bu lâkırdı silsilesini dinlemekten yorulan Pavel İvanoviç, nihayet:

"Lütfediniz... O adamları bana medhetmenin ne anlamı var? Artık hepsi de ölmüş bulunduklarından hiçbir işe yaramayacaklarını siz de kabul edersiniz..." dedi.

Kendini toplayan ve o adamların hepsini kaybettiğini hatırlayan Sobakiyeviç:

"Elbette ölmüşlerdir. Şunu da ilave edeyim ki, geri kalanlar, sağ olanlar... adam değil, sinek çeşidi şeylerdir.

"Bununla beraber, sağdırlar ya... Halbuki ötekiler, artık bir rüya..."

"Hiç de öyle değil! Mişef in eşı yoktu. Omuzları o derece kuvvetliydi ki bir beygirde bile ondaki kuvvet yoktu.

Bana başka yerde böyle bir adam bulunuz bakayım!..."

Sobakiyeviç, bu son sözleri söylerken, güya beklenen karşıtı vermiş ve cevap vermemek, soru sormamak şartıyla hakemliğine başvurulmuş üçüncü bir şahsa hitab ediyormuş gibi başını Bagrasyon ve Kolokotroni'ye doğru çevirmişti.

Çiçikof:

"İki rubleden fazla veremem..." dedi.

"Beni, sizden fazla para istemiş ve dostça hareket etmemiş olmakla itham etmemeniz için ölü adamlarımı size yetmiş beşer rubleye veriyorum... Ve bunu da, sadece dostluk adına yapıyorum."

Çiçikof, içinden: "Acaba, herif beni budala mı zannediyor" diyerek yüksek sesle

"Cidden garip şey... Ben, adeta komedi oynadığımızı zannediyorum ve bu durumu başka türlü ifade etmeme de imkân yok... Sizin zeki, bilgili bir zat olduğunuzu görüyorum... Bu alışveriş sadece zihnimizde var olan bir şey üzerine yapılıyor. Onun için bugün hiçbir değeri yok. Kimseye de gerekmeyen bir şey..." sözlerini söyledi.

"Pardon... Siz onu satın alıyorsunuz..." demek size lazımmış."

104

Gogol

Pavel İvanoviç, dudaklarını ısırđı ve ne cevap vereceğini bilemedi. Aile gereklerinden, özel işlerden sözetti.

Fakat, Sobakiyeviç, bunlara sadece: "Aile işlerinize ne karışmak ne de haberdar olmak isterim... Onlar sizin bileceğiniz şeyler... Siz, ölü adamlar satın almak istiyorsunuz, ben de onları size satıyorum... Sonunda, bunları alamadığınıza hayıflanacaksınız." cevabını verdi.

Çiçikof:

"İki ruble..." dedi.

9

"Hani bir misal vardır: Jakın saksadıanı bir söz öğrenmiş hep onu tekrarlamış, derler. Siz de tıpkı öyle yapıyorsunuz; ağzınızda iki rubleden başka bir şey çıkmıyor... Haydi canım, başka bir fiyat veriniz..."

Çiçikof, içinden: "Hay kahrolası herif! Bakalım elli kapik daha vereyim, ne halledecek!" dedi ve yüksek sesle:

"Pekâlâ, iki buçuk ruble olsun..." sözünü söyledi.

"Benim de son fiyatım elli -rubledir... Bu işte kaybeden benim... Hiçbir yerde, bu derece ucuz fiyatla böyle eşsiz mal bulamazsınız."

"Canım, biz de ne tuhaf adamlarız... Sanki pek önemli bir mal alıp satıyormuşuz gibi çekişe çekişe pazarlık ediyoruz. Bu ölü adamları her yerde bedava verirler... Ve üstelik onları başlarından attıklarından dolayı da sevinirler. Onları saklamak ve budalacasma vergi vermek için insanın tam anlamıyla bir ahmak olması lazımdır.

"İyi ama, bilmeniz lazım ki, bu gibi alış verişler —söz aramızda kalsın— pek öyle kanuni değildir. Meselâ ben bunu haber vermiş olsam veya bir başkası gammazlık etmiş olsa... Bu işle meşgul olan kimse bütün itimadı kaybeder; artık ne kimse ile anlaşma yapabilir ve ne de ticari bir işe girişebilir.

Pavel İvanoviç: "Vay habis vay! Tam can alacak noktaya basarak göz dağı veriyor!" diye düşündü ve sonra, soğukkanlılıkla:

—Nasıl isterseniz... Ben, ölüleri, sizin zannettiğiniz gibi gerekli olduğu için değil, bazı fikirlerden dolayı satın alıyorum. İki buçuk

Ölü Canlar

105

rubleye razı olmuyorsunuz, öyle mi?... O halde, şimdilik Allahısmarladık..." dedi.

Sobakiyeviç, Çiçikof'un elinden tutarak ve aceleyle ayağına basarak:

"İzin veriniz.." dedi.

Bizim kahraman, kendini korumayı unutmuştu. Can acısıyla bağırdı ve bir ayağının üzerinde sıçrayarak birkaç adım geri çekildi.

"Galiba, canınızı acıttım, affediniz... Buyurunuz, şurya oturunuz."

Sobakiyeviç, iyi terbiye edilen, susta durmayı ve: "Göster bakalım, Mişa, kadınlar hamamda nasıl terlerler?"

"Mişa, yaramaz çocuklar nasıl bezelye çalarlar?" gibi sorulara manâlı bir tarzda cevaplar vermeyi bilen bir ayı gibi büyük bir maharetle Çiçikof'u oturttu.

Çiçikof:

"Değerli zamanımı kaybediyorum, gitmeliyim..." dedi.

"Bir dakika sabrediniz, size hoşunuza gidecek bir şey söyleyeceğim..." Ve Sobakiyeviç, dostuna sokularak kulağına: "Haydi canım, yirmi beş ruble olsun, darılma!" diye mırıldandı.

"Hayır, hayır, verdiğim fiyata bir kapık bile ilave edemem."

Sobakiyeviç sustu. Çiçikofta bir şey söylemiyordu. Böylece iki dakika geçti. Kartal gagası burunlu Bagrasyon, acaba bu satış nasıl neticelenecek diye iki ahbaba dikkatle bakıyordu.

Nihayet, Sobakiyeviç:

"Eh, son fiyatınız nedir?" diye sordu.

"İki buçuk ruble. Ölü bir adamın ruhu, sizin için rendelenen bir karaturp kadar değerli değildir."

"Canım, haydi, üç ruble veriniz."

"Olamaz."

"Sizinle anlaşma ihtimali yok... Peki, öyle olsun... Bende köpek tabiaü vardır, hemcinsime iyilik etmekten vazgeçemem. Fakat usulüne uygun olması için bir satış anlaşması düzenlemeliyiz."

106

Gogol

"Tabii..."

"İşte can sıkıcı bir iş... Şehre gitmem gerekecek."

Pazarlık böylece bitti. İki dost, ertesi gün şehirde buluşmayı ve bu ölü insanların satış işlemini kanuni şekilde yapmak için mahkeme sekreterliğine gitmeyi kararlaştırdılar. Pavel İvanoviç, kölelerin isim listesini istedi ve Sobakiyeviç'de yazı masasına geçerek yalnız isimleri değil, o ölü insanların vasıflarını da eliyle yazdı. Bu sırada Çiçikof, Sa-bakiyeviç'in sağlam ve güzel vücudunu seyrediyordu. Sırtı, Viyatka yarış atlarının sağrıları kadar genişti; bacakları, yaya kaldırımları üzerine dikilen iri ve kalın taşlara benziyorlardı. Ve Pavel İvanoviç: "Tanrı sana karşı pek cömert davranmış... Kabasın ama, pek sağlamısın... Acaba ayı olarak mı doğdun, yoksa bu köy hayatı, buğday tarlaların, köylülerinle sıkı münasebetin mi seni böyle kuvvetli bir adam yaptı? Hayır, sen hatta Petersburg usulü terbiye görmüş ve başkentin kibar hayatına atılmış olsaydın bile yine ayı olacaktın. Arada şu fark olacaktı: burada sen, bir sürü çerez yedikten sonra bir tabak dolusu kaşar ve koyun döşünü midene indiriyorsun; halbuki, başkentte mantarlı nefis pizolalar yiyecektin. Burada, belirli kölelerin bayısın; onlarla olan münasebetlerin iyi; onlara fenalık da yapmazsın; çünkü, sana ait olan adamlara karşı yapılacak fenalık herhalde seni tepe taklak getirir. Pe-tersburg'da ise, yanında istediğin gibi ezebileceğin memurlar bulunacaktı; onların ıstırapları seni hiç alâkadar etmeyecekti... Veya, hazineyi soyacaktın! Çünkü, yumruğu kuvvetli bir adam, yumuşaklığın ne olduğunu bilmez, bir yumruk halini alan bir eli tanımamak daha hayırlıdır... Eğer bu adam, bilginin de değerini anlamış olur ve eğitim görmüş bulunursa vay yanındakilerin haline! Çünkü, amirlerinin her sözüne boyun eğmek zorunda kalacaklardır... Ve onun ne türlü kurallar

koyacağını da Allah bilir! Yumruğu kuvvetli olan adamların hepsi kahrolsun!" diye düşünmekten kendini alamadı.

Sobakiyeviç, dönerek:

Ölü Canlar

107

"Liste bitti..." dedi.

"Ver bakayım..."

Pavel İvanoviç, bu listeyi hemen gözden geçirdi ve bu derece açıklığa hayran kaldı. Hiçbir eksiği yoktu. O ölülerin herbirinin ismi, yaşı, sanaü, aile durumu yazılı olduğu gibi ahlâklarına dair düşünceler de yazılmıştı. Sobakiyeviç:

"Bana pay vereceksiniz..." dedi.

"Niçin? Yarın, anlaşma imzalanınca parayı tamamen size vereceğim."

"Adet böyledir."

"Yanımda fazla para yok... Alınız, işte size on ruble."

"On ruble olur mu hiç? En azından elli ruble veriniz."

Çiçikof, ısrar etmek istediye de Sobakiyeviç, kesin bir dille.

"Yanınızda yeterli miktarda para olduğuna eminim..." dedi.

İsrarın boşuna olacağını anlayan Çiçikof:

"Şu on beş rubleyi de buldum; işte size yirmi beş ruble. Bana, bir makbuz veriniz..." dedi.

"Bu makbuzu ne yapacaksınız?"

"Eh, ne olur ne olmaz; günler birbirini takip ederler ama aralarında benzeyiş yoktur. Yarın ne olacağı bilinmez."

"Pekâlâ! Veriniz paralan..."

"Niye verecekmişim... İşte elimde duruyor. Makbuzu alınca, istediğiniz parayı size vereceğim."

"Eğer parayı görmezsem, yirmi beş rubleyi aldım diye nasıl yazarım."

Çiçikof, parayı Sobakiyeviç'e verdi. O da kâğıt paraları masanın üzerine ve kocaman sol elinin altına koyarak küçük bir kâğıda, ölü insanların satış bedeline hesaplanmış yirmibeş ruble aldığını yazdı.

Bu makbuzu imzaladıktan sonra, kâğıt paralan tekrar gözden ge-

108

Gogol

çirdi; bir tanesini pencereye yaklaştırarak:

"Bu kâğıt para biraz eski ve hafifçe yırtık... Ama dostlar arasında böyle şeyler aranmaz..." dedi.

Çiçikof içinden: "Zorba herif ve üstelik kaba bir hayvan!" sözlerini geçirdi.

"Ölmüş kadınları da satın almak istemez misiniz?"

"Hayır, teşekkür ederim."

"Onlar için çok para istemezdim... tanesine bir ruble..."

"Öyle ise, artık onlardan bahsetmeyelim. Herkesin başka başka zevkleri vardır: "Biri papazı sever, diğeri papazın karısını sever" derler.

Çiçikof, hareket ederken:

"Sizden, bu işin aramızda kalmasını rica edeceğim..." dedi.

"Ona ne şüphe... Üçüncü bir adama haber vermenin ne faydası var. İki dost arasındaki itimadı bozmak hayırlı bir iş değildir. Güle güle gidiniz... Ziyaretinizden dolayı teşekkür ederim... Bizi unutmayınız ve boş vaktiniz olunca buyurunuz, birlikte yemek yeriz ve laflarız. Belki; birbirimize yapacağımız hizmetler de olur."

Arabasına giren Çiçikof:

"Hay hay!" dedi ve içinden: "Haydut herif, bir ölü adam için benden iki buçuk ruble aldı. Ne de hayvanmış bu!" diye söylendi.

Sobakiyeviç'e içerlemişti; fakat, ona valinin, emniyet müdürünün evinde rastladığı için dost kabul etmesi lazımdı, ama bu dost, kendisine karşı bir yabancı gibi davranmıştı. Böyle ölü adamlar için hiç para alınır mıydı? Araba, avludan dışarı çıkınca, Pavel İvanoviç başını çevirip baktı ve Sobakiyeviç'in, nereye gitmekte olduğunu öğrenmek istiyormuş gibi hâlâ merdivenin üzerinde dimdik durduğunu gördü. Dişlerinin arasından: "Kepaze herif, hâlâ orada duruyor" diye mırıldandı. Ve Selifan'a, çiftlik sahibinin evinden görünmeyecek şekilde köylülerin evlerine doğru gitmesini emretti. Maksudı, köleleri sinekler gibi

Ölü Canlar

109

ölen Pilişkin'in köyüne gitmekti; fakat, bunun Sobakiyeviç tarafından bilinmesini istemiyordu. Araba, köyün sonuna ulaşınca omuzunda ağır bir direk taşıyan bir köylüyü çağırdı.

"Bana bak, kaba sakallı! Barin'in evinin önünden geçmeden Pilişkin'in evine nereden gidilir."

Köylü, ne cevap vereceğini bilmiyormuş gibi göründü.

"Bilmiyor musun?"

"Hayır, bayım, bilmiyorum."

"Ak saçlı bir adam olasin da, o cimri, kölelerini aç bırakan Piliş-kin'i bilmeyesin... Şaşılacak şey, doğrusu!"

Köylü:

"Ha, o dilenci kılıklı, yamalı elbiseli herifi soruyorsun, öyle mi?" diye bağırdı. "İhtiyar köylü, herifle ilgili olarak pek kötü bir kelime daha söylemişti ama, biz o kelimeyi yazmaktan utandık. Okuyucu, söylenen bu kelimenin tam yerinde olduğunu tabii anlamıştır ve Çiçikof da, uzun müddet gülümsemekten kendini alamadı. Rusiar'da bu gibi tabirler pek çoktur. Köylü, birine, tamamen uygun bir lâkab buldu mu, artık o adamın bundan kurtulmasına imkân yoktur. Nereye giderse gitsin, lâkabı da onunla beraber gider. Bu lâkabı gidermek için neler yapılırsa yapılsın, hepsi de boşunadır. O, öyle bir lekedir ki çıkarılması asla mümkün olmaz. Yapıştırılan böyle bir lâkab, zamanın bozamayacağı bir yazı gibidir; ne silinir, ne kaybolur. İşte, yabancı tesirle bozulmamış halis Rus ruhunun derinliklerinden kopup fıskıran her şey böyledir.

Kutsal ve asil Rusya'da nasıl sayılamayacak derecede çok haçlı, kubbeli, çan kuleli kiliseler, manastırlar varsa yeryüzünde de o kadar çok nesiller, kavimler, milletler, ırklar vardır. Ve nefsinde birçok kudreti toplayan, yaratıcı zekâ ve eğilimlere sahip olan, kişiliğinden ve kendisinde bulunan doğal yeteneklerden emin olan bu milletlerden, bu toplumlardan herbiri, sözünün kendine has inceliğiyle dünyayı zengin-

110

Gogol

leştirir... Fakat onların hiçbirinde, Rus halkının nitelik farkı olan o kalpten doğan, kapsamlı ve korkusuz, zinde ve tok, nükteli ve gerçeğe tamamiyle uygun sözler bulunamaz.

Bundan, henüz pek genç, anık bir daha dönmemek üzere geçip giden o çocukluk seneleri esnasında, ilk defa olarak köy, harap bölge merkezi gibi yabancı bir yere gittiğim zaman son derece sevindim. Meraklı çocuk gözlerim her şeyi görmek ister ve birçok şeyler keşfederdi. Her binanın, dikkatimi çeken her şeyin karşısında durur, bakar, hayrete düşerdim. Etrafını çeviren bir katlı küçük evlerin ortasında tek başına usanmış ve hüzünlü yükselen resmi bir beton bina, kar gibi beyaz badanalı yeni bir kilisenin üzerinde teneke kaplı düzenli bir kubbe; bir çarşı, zarif bir taşralı adam... Kısaca hiçbir şey kuvvetli ve delip geçen bakışlarımdan kaçmazdı. Burnumu, arabanın penceresine dayar, biçim biçim elbiselere, küçük bir bakkal dükkânının camekânında kuru bonbon şişelerinin yanında duran ve içleri çivi, kükürt, kâfur, kuru üzüm, sabun dolu tahta kutulara bakardım. Bu uzak yerde çile doldurmak için hangi taşra şehriden geldiği bilinmeyen bir askeri, dört nala sürdüğü arabasında görünmesiyle kaybolması bir olan bir satıcıyı gözlerimle izler ve onların geçirdikleri bu yoksul, tekdüze, dar hayatı düşünürdüm. Karşıma bir memur çıksa, zihnimde onu takib ederdim: nereye gidiyordu acaba? Biraderinin evinde gece yatısına mı? Yoksa, akşamın alaca karanlığına kadar evceğizin taş merdiveninde yarım saat kadar oturduktan sonra anasıyla, karısıyla baldızıyla, bütün aile üyeleriyle birlikte akşam yemeğini yemek için evine mi gidiyordu? Boncuk gerdanlıkları beslemeleri veya bol gömlekli yanaşmaları, çorbadan sonra, nesilden nesle geçen eski bir şamdana dikilmiş bir mum getirdiği zaman acaba onlar ne konuşacaklardı?

Ölü Canlar

111

Zengin bir çiftlik sahibine ait büyük bir köye geldiğim zaman yüksek ahşap çan kulesini veya eski kiliseyi merakla seyrederdim. Uzakta, yeşil ağaçların arasından yükselen, köy sahibinin evinin kırmızı damı, beyaz bacaları dikkatimi çekerdi ve iki tarafta uzanıp giden bahçelerin, genel durumu çok güzel olan şatoyu görmeme izin vermelerini beklerdim. Yine aynı sorular zihnimi kurcalardı: bu çiftlik sahibi kimdi? Şişman mıydı? Oğulları, şen kahkahalı ve gürültülü oyunlu, en genci gayet güzel olması gereken yarım düzine kara gözlü kızları var mıydı? Kendisi de acaba şen miydi yoksa eylülün son günleri gibi gamlı mıydı? Gözlerini takvimin yapraklarından ayırmadan genç yavrularını, otlardan, çavdardan ve arpadan bahsederek sürekli sıkıran bir adam mıydı?

Bugün ise artık, seyahatlerim esnasında, yeni bir köy karşısında kayıtsız kalıyorum, onun sade manzarasına isteksiz bakıyorum; bakışlarımda bir ilgi yok; gençliğimde, beni heyecanla titreten, esvinçle güldüren, bir sürü sorular sormama sebep olan şeyleri şimdi önemsemiyorum onlara hiç aldırış bile etmiyorum. Ah! Gençlik... Ah! Tazelik!..

Çiçikof, arabasında böylece düşünmekte ve köylünün Piluşkin'e takdığı o kötü lâkaba gülmekte iken, birçok kulübelerle sokaklardan oluşmuş büyük bir köyün ortasına geldiğinin farkına varmamıştı. Fakat oldukça şiddetli bir sarsıntı onu dalgınlıktan uyandırdı. Çünkü, tahta kaldırımlar bu gibi sarsıntılarda, şehrin taş kaldırımlarına rahmet okutuyorlardı. Bu tahtalar, bir piyanonun tuşları gibi inip kalkıyorlar ve bunu bilmeyen yolcu da kafasını çarpıyor, alnını vuruyor veya, istemeden, dişleriyle dilini ısınıyordu.

Çiçikof, köy evlerinin hemen hepsinin eski, harap bir halde olduğuna dikkat etti: evlerin tahtaları kararmış ve çürümüşü; çatıların birçoğu çökmüş, delik deşik olmuş ve bazılarının yalnız üst kuşakları ve çürük direklerle tutulu üst makasları kalmıştı. Harap evciklerinin ken-

112

Gogol

dilerini yağmura karşı iyice muhafaza edemeyeceklerini ve sokakta veya bir handa daha muhafaza altında bulunacaklarını pek haklı olarak düşünen köylülerin, çatı tahtalarını bizzat kaldırmış olmaları akla daha yakın geliyordu.

Pencerelerde cam denilen nesne yoktu. Bazıları, bir paçavra ile veya ıhlamur ağacı kabuklarından örülmüş hasırlarla kapatılmıştı. Hangi sebeple yapıldıkları bilinmeyen küçük balkonların hepsi de çarpılmış, kararmıştı. Bu küçük köy evlerinin arkalarında, hayli zaman-danberi unutulmuş olduklarına şüphe edilmeyen birçok buğday yığınları vardı. Bu buğdaylar, iyi pişmemiş tuğla rengini almışlardı. Üzerlerinde küfün her çeşidi göze çarpıyordu. Yakınlarında yabani otlar bitmiş, yükselmişti. Bu buğdaylar, şüphesiz, köy sahibine aittiler. Bu buğday yığınlarının, bu küçük çatılı evlerin öte tarafında iki kilise vardı. Çiçikof, arabanın sağa sola dönmelerine göre, bunları kâh sağda, kâh solda görüyordu. Biri ahşap ve diğeri, duvarları sararmış, kirlenmiş beton olan bu iki kilise bomboştu. Sonra, köy sahibinin evinin bir köşesi ve nihayet tamamı görüldü. Bu, iki sıra köy evinin arkasında ve bir sebze bostanının sonunda bulunup etrafı, yer yer yıkılmış alçak bir çitle çevrilmişti. Oldukça uzun olan bu garip şato, bazı yeri bir katlı, bazı yeri iki katlı, kara damlı bir harap binaydı ve iki tane de boyası dökülmüş, yıkık çatısı vardı. Sıvaları dökülmüş duvarların tavanları görünüyordu; sonbahar fırtınaları bunları pek çok hırpalamışlardı. Yalnız iki pencere açıktı; diğerlerinden bir kısmının kepenkleri indirilmişti ve bir kısmı da, duvara çakılmış kalın tahtalarla kapatılmıştı. Ev sahibinin kullandığı bu iki pencereden birinde cam yerine, çerçeveye yapııştırılmış üç köşeli bir eski mavi kâğıt görünüyordu. Şatonun arkasında, köyün gerilerine kadar uzanan ve boş bir tarlaya ulaşan büyük bir bahçe vardı. Uzaklarda ağaçların yeşil yapraklı dallarının meydana getirdiği düzensiz ve titrek kubbeler göze çarpıyordu. Bu sık yeşilliklerin üstüne kadar yükselen ve tepesi yıldırımla parçalanmış bir beyaz

Ölü Canlar

113

kayın ağacının çok iri olan gövdesi, bir mermer sütun gibi sallanıyordu. Onun bu kırık tepesi, kar gibi beyaz bir yere konmuş kara bir kuşa benziyordu. Mürver, üvez ve yabani fındık ağaçlarının alanda ezilip kalan şerbetçi otu, kayın ağacının gövdesine sarılmış ve hemen hemen yarısına kadar çıkmıştı. Sonra, oradan sarkarak diğer ağaçların tepelerine sarılıyor veya dallara halka gibi sarıldıktan sonra havada asılı kalarak rüzgârla hafifçe sallanıyordu. Şurada burada, güneşin ışınları altında parlayan ve yer yer gölgelerde karanlık uçurumlara benzeyen açık boşluklar oluşturan yeşil yaprak yığınları görünmekteydi.

Daha uzakta, dar bir küçük yol, yıkık parmaklıklar, kurt yemiş bir kuru akasya, birbirine dolaşmış sapsar ve kökler, kuru dallar bu karanlık içinde güçlükle farkediliyordu. Daha kenar tarafta, bu büyük bahçenin son kısmında, gayet yüksek ve iri alaca kavak ağaçlarından bazılarının tepelerinde karga yuvaları vardı. Bazılarının kırık dalları, kurumuş yapraklarıyla sarkıyorlardı. Her şeyde, ne tabiatın ve ne de sanatın yapabileceği bir güzellik vardı. Bu güzellik ancak, tabiatın çabası ve insan gayreti birleştiği, insanların ağır ya da verimsiz işini tabiat tamamladığında olur. Tabiat, kalın, kaba şeyleri inceltir, kaba düzeni bozar, biçimsiz şekiller oluşturan kötü hataların izlerini yok eder ve hesapların, hesaplı düzenlerin cansızlığı içinde oluşan her şeye bir canlılık verir.

Araba, bir iki köşe daha döndükten sonra, bizim kahraman nihayet Barin'in evinin önüne vardı. Bu evi şimdi daha berbat bir halde görmüştü. Tahta perdenin ve kapıların çürük tahtalarını yosunlar kaplamıştı. Avlunun

içinde barakalar, arabalıklar, anbarlar, dükkânlar, ufak evler gibi bir sürü binalar vardı. Sağda ve solda, diğer avlulara açılan kapılar da görünüyordu. Her şey geçmişteki gelirlerinin doğaüstü çokluğunu gösteriyordu. Fakat, şimdi o ihtişamın yerinde yeller esiyor, her taraf harap bir manzara arz ediyordu. Burada hayat belirtisi gösteren hiçbir şey yoktu: Kapıların, yıllardanberi kapalı oldukları görülü-

114

Gogol

yor, bir insan çehresine rastlanmıyor, hareket adına bir şey göze çarpmıyordu. Bu sırada, hasır yüklü bir arabayı süren bir köylü içeri girdiği için avlunun kapısı açılmıştı. Kilit yerinde sarkan koca asma bir kilit, bu kapının da diğer zamanlar hep kilitli bulunduğunu gösteriyordu. Çiçikof, avludaki küçük evlerden birinin önünde, arabacıya bağırmağa başlayan bir insan gördü. Acaba, bu erkek miydi, yoksa kadın mıydı? Bunu farkedebilmek için hayli uğraştı. Arkasındaki şey, daha çok bir kadın mantosunu andırıyordu; başında, köyün ihtiyar kadınlarının giydikleri bir başlık vardı; yalnız sesi, bir kadın sesi denilemeyecek derecede kalın ve sertti. Çiçikof "Yaman bir kocakarı!" diye düşündü... Sonra, bunun bir kadın olamayacağına karar verdi ve bu garip yaratığa daha dikkatle bakarak "Evet, gerçekten bir kocakarıymış!" Kararını verdi. O da, gözlerini bu yeni gelen adama dikmişti. Böyle bir yabancıнын oraya gelmesini bir mucize saydığı anlaşıyordu. Yalnız Çiçikofu değil, Selifan'ı, başından kuyruğuna kadar gözden geçiriyor beygirlere de büyük bir ilgi ve merakla bakıyordu. Çiçikof, arabadan inerek: "Matuşka, Barin nerede?" diye sordu. Kadın:

"Dışarı çıktı... Niye sordunuz?" "Kendisini görmek istiyorum." "Öyleyse, içeri giriniz!"

Ve kocakarı arkasını çevirdi. Robu unla kirlenmiş ve alt kısmı tamamıyla yırtılmıştı. Çiçikof, geniş, karanlık, soğuk bir koridora girdi. Sonra, yine karanlık ve yalnız kapının altındaki bir yarıktan giren bir ışıkla kısmen aydınlanan bir odaya geçti. Bu kapıyı açtı ve tek ışıklı bir oda gördü... Burası son derece karışık bir haldeydi. Diğer odaların döşemelerini yıkayıp silen uşakların bütün eşyaları buraya yığıldıkları zannedilirdi. Bir masanın üzerinde kırık bir sandalye; bunun yanında, arkası örümcek ağlarıyla örtülü bir duvar saati; duvara çarpık dayatıl-

Ölü Canlar

115

mış bir dolap ve bunun içinde, eski gümüş takınılan, birkaç sürahi ve çini tabaklar...

Sedef kakmalarla süslü ve bazı yerlerinde düşen bu sedef parçaları tutkalla yapıştınmış bir yazı masasının üzerinde tozlu birçok şeyler görülüyordu: Yeşillenmiş bir mermer kâğıt baskısının altında bir sürü sayfalar, kenarları kırmızı ve deri ciltli eski bir kitap, kurumuş bir limon, kınlanmış koltuk sandalyelerinin kolları içinde üç sineğin boğulduğu bir likör artığının bulunduğu bir şişe, bir mühür mumu parçası, bir küçük paçavra, iki kalem; Pilişkin'in Moskova'nın Fransızlar tarafından alınmasından önce kullanmış olacağı sararmış bir kürdan...

Birbirlerine pek sıkışık olarak asılmış olan birkaç levha, odanın duvarlarını süslüyordu; bunlar da: İri tranpetleriyle, bir nehri yüzerek geçen atların üzerinde bağırarak askerleriyle beraber bir meydan savaşını gösteren birçok sarı lekeli uzun bir kara kalem resmi; içinde yemişler, çiçekler, bir koca yemişi ve başını yere eğmiş bir ördek bulunan büyük bir tablo da, duvarın yansıma kaplamış. Tavanın ortasında, tozlu bir örtüyle sarılmış bir avize sarkıyordu. Daha kaba şeyler de odanın bir köşesine yığılmışlardı. Bu biçimsiz eşya yığınının neler içerdiğini anlamak zordu. Onun içine sokulan eller, hemen simsiyah çıkıyordu; yalnız bir kürek parçası, eski bir çizme tabanı göze çarpıyordu. Kimse, bu odada bir insan oturduğunu söylemeye cesaret edemezdi; bununla birlikte, masanın üzerinde yıpranmış, fakat temiz eski bir takke duruyordu. Çiçikof, odayı böyle gözden geçirirken yanda bir kapı açıldı ve daha önce gördüğümüz kilerci kadın görüldü. Pavel İvanoviç, onu görür görmez. "Herhalde bu erkek olmalı" diye düşündü. Gerçekten de, bir kadın tıraş olmaz; oysa bu adamın seyrek de olsa tıraş olduğu belliydi. Çünkü, çenesinin alt kısmında, ahırlarda kullanılan demir kaşığılara benzeyen sert ve dik kıllar vardı.

Çiçikof, sabırsızlığını anlatmak maksadıyla adamı gözüyle sorguladı; Oysa kilerci de bu yabancıнын konuşmasını bekliyordu. Sonunda,

116

Gogol

Pavel İvanoviç, söze başlayarak:

"Barin burada mı?" diye sordu.

"Burada işte..."

"Nerede, canım..."

"Babalık, gözleriniz görmüyor mu" İşte, Barin benim..."

Çiçikof, ister istemez geri çekildi ve gözlerini karşısındaki adama dikti. O, hem benim ve hem de okuyucunun bilmediği birçok insan görmüştü; fakat, Pilişkin'e benzeyen bir adamla ömründe karşılaşmamıştı.

Bu adamın, bütün zayıf ihtiyarların çehresine benzeyen kuru yüzü hiçbir özellik ifade etmiyordu. Yalnız, çenesi pek ileri çıkık olduğundan, üstüne tükürmemek için mendilini daima ağzına götürmesi lazımdı. Küçük gözleri, karanlık deliklerinden çıkan, bıyıklarını oynatan, bir kedinin veya afacan bir çocuğun bulunup bulunmadığını hissetmek, anlamak için kulaklarını dikerek havayı koklayan fındık sıçanlarının keskin ve oynak bakışlarına benzer bir bakışla kalın kaşlarının altında parlıyorlardı.

Ev sahibinin en çok dikkat çeken şeyi elbisesiydi. Sırtındaki rob-döşambnn hangi kumaştan yapılmış olduğunu anlamak güçtü. Bunun yağlı, parlak kollarıyla kıvrık kenarları çizme yapılan telâtin derisine benziyordu. Bu robun arka tarafındaki yırtık iki eteği, pamuklu astarını meydana çıkaran delikli dört parça oluştuyordu. Pilişkin'in boynunda da bir çoraba, bir pantolon askısına veya bir kuşağa benzeyen fakat bir kravata benzer hiçbir yeri bulunmayan bir sargı vardı. Eğer Çiçikof bu adama bir kilise kapısında rastlanmış olsaydı eline bir kapık sıkıştırırdı; çünkü kahramanımızın merhametli bir yüreği vardı ve sadaka vermeden bir dilencinin yanından geçtiği görülmemişti. Fakat karşısında bulunan adam bir fakir değil, bin kadar kölesi, pek çok buğdayı, unu, anbarı, bezi, kumaşı, yünü, balığı ve sebzesi bulunan bir çiftlik sahibiydi. Evinin boş avlusunda öyle çok tahta ve her cinsten

Ölü Canlar

117

tahta aletler vardı ki bunları gören her insan kendini çıkırcı işi eşyalar, gerdeller, tekneler, kasnaklar, fıçılar, mastalalar, kovalar, iskemleler, sepetler, kısaca zengin ve yoksul Rus halkının kullandıkları bu çeşit tahta eşyayı satın almak için kaynalarının, gelinlerini beslemeleri veya hizmetçileriyle birlikte her gün akın akın gittikleri Moskova'nın o büyük tahta eşya pazarında zannederdi.

Acaba Pilişkin, bütün bu malları ne yapıyordu? Onda, kendisinin-ki gibi daha iki çiftlik ihtiyacına yetecek miktarda bu çeşit eşya vardı ve bununla beraber yine onları az buluyordu. Her gün, köyünün sokaklarından birkaç defa geçiyor, köprülerin altına, çöp yığınlarının altına bakıyor, arıyor ve bulduğu eski kundura altlarını, paçavraları, çivileri, kırık çanak çömlek parçalarını, kısaca eline her ne geçerse hepsini alıp getiriyor, eşya odasının tozlu köşelerine atıyordu. Çorbacılarının araştırmaya çıktığını gören köylüler birbirlerine: "İşte, bizim çorbacı yine avlamaya çıktı" diyorlardı. O geçtikten osnra, artık sokaklarda süpürülecek bir şey kalmıyordu. Askerin biri, bir gün çizmesinin topuğundaki demiri düşürmüştü. Pilişkin onu yerden aldı. Bir köylü kadın kovasını kuyunun yanında unutmuştu; sonra onu bulamadı. Pilişkin onu da almıştı. Eğer köylünün biri onu böyle bir şey alırken görürse, hiç sesini çıkarmaz ve aldığı şeyi hemen iade ederdi. Fakat, bir kerede eve getirip o eşya yığınının içine attımı, artık, elinden almanın imkânı yoktu.

Pilişkin, onu filan gün filan yerden satın aldığını veya o şeyin büyük babasından kendisine miras kaldığını yeminle söyleyerek benimsiyordu. Evindeyse, yerde bulduğu her şeyi, küçük birmühür mumunu, en ufak bir kâğıt parçasını, bir kalemi alıyor ve bunları ya yazıhanesinin üstüne veya pencerenin kenarına koyuyordu. Bununla beraber, vaktiyle bu adam uzağı gören, tutumlu, evli, aile babası bir çiftlik sahibiydi. Uzaktan gelen ve çiftliklerini daha iyi idare etmek için kendisinin görüşünü almak isteyen komşularını misafir

118

Gogol

ederek ikramda bulunurdu. Her şey düzenli ve her taraf bayındırdı. Değirmenlerde, kumaş imalathanelerinde, atelyelerde, fabrikalarda, boyahanelerde, her yerde büyük bir faaliyetle çalışıyordu.

Onun gözlerinde, bakışlarında hassasiyet değil zekâ parlıyordu; sözleri, tecrübe ve dünya hakkındaki bilgisine dayandığı için herkes onu memnuniyetle dinliyordu. Ev sahibesi misafir sever ve şen bir kadındı; gayet güzel, gül gibi ter ve taze iki kız bu aile saadetini artırıyor ve sevimli, afacan bir çocuk da koşup gelerek hepsinin boynuna sarılıyor ve bu hareketinin hoş görülüp görülmediğine hiç önem vermiyordu. Eviri bütün pencereleri açık kalıyor ve üst kata, avı çok seven bir Fransız çocuk eğiticiyi yerleşmişti. Bu adam hemen her zaman yemek vakti, ördekler veya yaban tavuklarıyla gelir ve genellikle toplayıp getirdiği serçe yumurtalarından yaptırdığı omleti, başkalarına vermediği için yalnız başına yerdi. İki kızın eğiticiyi olan bir Fransız kadını da onunla aynı katta oturuyordu. Ev sahibi sofraya bazan, eski temiz ceketiyle gelirdi.

Piluşkin, karısı ölünce, evin iç idaresiyle ilgili yükün bir kısmını yükledi. Karısı ölünce eşsiz kalan bütün erkekler gibi vesveseli ve cimri oldu. Büyük kızı Aleksandra'ya güvenemiyordu ve bunda da hakkı vardı; zira, günün birinde, küçük bir köy kilisesinde aceleyle nikâhlandığı bir süvari askeriyle kaçtı; çünkü, babasının kumarbaz ve hilekâr insanlar dediği bütün askerlerden nefret ettiğini biliyordu. Piluşkin, Aleksandra'ya beddua ederek onu evlatlıktan reddetti. Ev daha sönük kaldı ve Barin'in de cimriliği arttı, saçları ağardı. Fransız eğitime yol verildi; çünkü oğlu devlet hizmetine girecek yaşa gelmişti. Aleksandra Stepanovna'nin planına yardım etmiş olmasından şüphe edilen mürebbiye de savuldu. Mahkemelerdeki işler hakkında bilgi almak üzere hükümet merkezine gönderilen oğlu bir alaya yazıldı ve durumu, sözleşmeyi imzaladıktan sonra babasına yazarak askeri ihtiyaçları için para istedi.

Ölü Canlar

119

Tabii, babasının buna verdiği cevap kolayca anlaşılır: "Bir kapik bile vermem ve artık seni de evlatlıktan reddettim." Yalnız başına evde kalan ikinci kızına gelince, o da kısa bir süre sonra ölmüş ve ihtiyar adam da, geniş malikânesinin bütün servetlerinin tek sahibi ve bekçisi olarak kalmıştı. Geçirdiği yalnız hayat, onun cimriliğinin büsbütün artması sonucunu doğurmuştu. Piluşkin'in ailesiyle beraber yaşadığı esnada bile pek az olan insanlık hisleri tamamıyla kaybolmuş ve ruhu her gün bir parça daha sönmeye başlamıştı. Az zaman sonra, Piluşkin'in askerler hakkında beslediği fikri sanki kuvvetlendirircesine, oğlu kumarda büyük bir para kaybetmişti. İhtiyar onu da lanetledi ve o andan itibaren biricik oğlunun hayatıyla da ilgilenmedi.

Her yıl, birkaç pencere, bir daha açılmamak üzere kapanıyordu. (Zaten Çiçikof, yalnız iki pencerenin açık olduğunu görmüştü) ve gitgide bahçe ve şato da yıkıklaşıyordu. Piluşkin, artık kâğıt parçaları ve çöplerden başka bir şeyle uğraşmıyordu. Ürünleri için kendisine iyi fiyat teklif eden müşterilerle anlaşmak hususunda günden güne daha titiz davranıyordu. Nihayet, bu müşteriler de onun bir insan değil pek kötü ve huysuz bir adam olduğunu söyleyerek bir daha semtine uğra-mıyorlar. Otlar ve buğdaylar çürüdüler, yığınlar gübre haline geldiler, mahzenlerdeki unlar taş kesildiler ve ancak kazmayla parçalayabiliyorlardı; kumaşlar, çohalar, bezler tozlar altında kayboluyorlardı.

Piluşkin'in kendisi bile, sahip olduğu bu servetleri unutmuş gibiydi; yalnız likörlerin yıllanmış iğrenç tortularının bulunduğu sürahilerini düşünüyordu ve kimsenin içmemesi için bu tortuların hizalarını işaretliyordu. Bundan başka yazı kalemleriyle mühür mumlarını sakladığı yefleri de hatırlayabiliyordu. Bununla beraber, geniş malikânenin geliri aynı haldeydi; çünkü, köylüler aynı borcu ödemeye, her köylü kadın aynı miktar fındığı vermeye veya aynı miktar bez dokumaya mecburdular. Her şey, anbarlarda küfleniyor, mağazalardaki eşyayı

120

Gogol

güveler yiyordu. Bütün bu servete sahip olana dam da sefil bir insan oluvermişti.

Kızı Aleksandra Stepanova, biraz para sızdırmak maksadıyla çocuğuyla birlikte iki kere babasını görmeye gelmişti. Kocasını olan zabitle geçirdiği ordugâh hayatı, evlenmeden evvel ümit ettiği kadar tatlı ve hoş olmadığı anlaşılıyordu. Piluşkin onun kusurunu affetti ve hatta torununa, oynaması için küçük bir düğme bile verdi; fakat, kızına bir kapik vermedi.

Aleksandra, ikinci defa, iki çocuğuyla beraber geldi ve babasına, çayla beraber yemek için çörek ve bir de yeni robdöşambır getirdi. Çünkü, onun giymekte olduğu robdöşambır pek eskimiş ve kötüleşmişti.

Piluşkin, torunlarını okşadı, dizlerinin üzerinde sıçrattı, kızma çörek ve robdöşambır için teşekkür etti, fakat yine para namına bir şey vermedi.

İşte şimdi Çiçikof'un karşısında duran çiftlik sahibi böyle bir adamdı. Ve bu gibi garip bir adam, insanların suskunluktan çok iç duygularını açıklamaya meyilli oldukları, bir memleket olan Rusya'da az görülür... Etrafta oturan malikâne sahipleri zevk ve sefa içinde yaşayan, hayatın bütün zevklerinden bol bol istifade eden, bu uğurda bol para harcamaktan çekinmeyen şen hovardalar olduklarından, Piluşkin'in bu garip hali daha fazla göze çarpmıyordu... Bu yerlerden ilk defa olarak geçen yolcular, bu şatoları gördükleri zaman pek hayret ederler ve acaba bunlar hangi prenslerin malikâneleridir diye düşünürlerdi... Onların beyaz boyalı beton evleri; teraslar, bacalar, aniden gelebilecek dostlarının kalması için ayrılmış birçok odalarıyla saraylara benzerlerdi. Gündüz gibi aydınlanan bahçelerinde balolar, oyunlar, konserler verilirdi. Vilayetin hemen bütün kibar halkı oralarda toplanır ve ağaçların serin gölgelerinde gezinirdi.

Piluşkin bir söz söylemeksizin durdu; ev sahibinin ve odanın man-

Ölü Canlar

121

zarasından şaşırılmış ve dalgın bir halde kalan Pavel İvanoviç de söze başlayamadı. Önce, Piluşkin'in üstünlüklerinden, meziyetlerinden bahsederek, bizzat gelip saygılarını sunmaktan büyük memnurluk duyduğunu açıklayarak bir giriş yapmakla ziyaretine bir sebep uydurmak istediye de, bu ölçüde bir adamın karşısında böyle bir dil kullanmanın pek abartılı bir şey olacağını hemen anladı. Odayı dolduran eşyaya son bir göz gezdirdi ve "üstünlükler, meziyetler gibi vasıfların yerine düzen ve para biriktirmez" kelimelerinin daha uygun olacağını düşünerek cümleyi değiştirdi. Kendisi gibi biriyle tanıştığından ve saygısını sunma fırsatı bulduğundan çok hoşlandığını söyleyerek sözlerini bitirdi.

Dışleri tamamen dökülmüş olan Piluşkin, dudaklarının arasında mırıldadığı anlaşılmayan sözlerle karşılık verdi. Bu sözlerin manâsı da: "Seni de saygını da şeytan alsın!" gibi bir şeydi. Bununla birlikte, Ruslar'da misafirsevenlik oldukça kökleşmiş bir gelenek olduğundan, hatta en cimri olanlar bile o geleneğe uyarlardı. Bu sebeple, Piluşkin de:

"Buyurunuz, oturunuz... Pek çok zamandan beri hiç kimseyi kabul etmiyorum... Ve bundan da pek memnun olduğumu söyleyebilirim... Mekik dokur gibi birbirlerini ziyaret etmek kötü bir adettir... Gelen yabancıların hayvanlarını da beslemek lâzım... Yemek yiyeli çok oldu... Zaten yediğim de pek bayağı şeyler... Muftağım harab... ve bacası da bu sabah yıkıldı... Orada ateş yakarsam mutlaka bir yangın çıkar" sözlerini ilave etti. Çiçikof, içinden: "Dedikleri pek doğruymuş, bereket versin ki Sobakiyeviç'de karnımı doyurdum" dedi. Piluşkin sözüne devam etti: "Ota gelince, bir sap bile yok... Hem nasıl saklayabilirim? Köyüm küçük, köylü tembel, çalışmaktan nefret ediyor ve zamanını kır meyhanesinde geçiriyor... Ömrümü, sırtıma bir dilenci dağarcığı alarak dilenmekle bitireceğim."

Çiçikof, kararsızca:

122

Gogol

"Buna sizin binden fazla köleniz olduğunu söylemişlerdi..." dedi.

"Bunu size kim söyledi? Siz, o sözü söyleyenin yüzüne tükürme-lyediniz! O, sizinle eğlenmek isteyen edepsizin biridir... Bana ait olan köylüler çabucak öbür dünyaya göçüverdiler. Bu son üç sene zarfında kölelerimden pek çoğu sıtmadan öldü."

Çiçikof, acıyan bir adam tavrıyla:

"Gerçekten kölelerinizden pek çoğu öldü mü?" diye bağırdı.

"Evet, ölenler pek çoktur."

"Ölenlerin sayısını öğrenebilir miyim?"

"Seksen."

"Seksen mi dediniz? Olamaz!."

"Ben yalan söylemem, bayım."

"Siz bu miktarı, son nüfus sayımından beri hesaplıyor musunuz?"

"Hayır; sayımdan beri tam yüz yirmi köylü kaybettim."

Çiçikof, hayretle:

"Yüz yirmi, ha!" diye bağırdı.

"Bayım, ben yalan söylemeyen ihtiyar bir adamım; tam yetmiş yaşındayım."

Piluşkin, Pavel İvanoviç'in gösterdiği hayreti bir hakaret saymıştı. Bizim kahraman, başkalarının felaketlerine acımamanın kötü bir davranış olduğunu anladı ve içini çekerek Piluşkin'in uğradığı bu felâkete çok üzüldüğünü söyledi.

"Bayım, acımış olmakla elimize bir şey geçmez... Bakınız, buraya pek yakın bir yerde oturan bir yüzbaşı vardır. Kahrolası herif benim akrabam olduğunu söylüyor... Bilmiyorum, bu akrabalar da nereden çıkıyorlar! Bana "aziz amcacağım" diye hitab eder ve ellerimi öper... Ya, bana öyle bir acıması vardır ki... Sözlerini işitmek için kulaklarıma pamuk tıkarım... Daima, yanakları ateş gibi kıpkırmızı... İçkiden başını kaldırmaz! Askerlik hayatında servetini kaybetmiş...Herhalde bir aktristle olmalı... Şimdi de sıkıntı içinde bulunmama acıyor..."

Ölü Canlar

123

Çiçikof, kendisinin hissettiği üzüntünün zabitin gösterdiği iki yüzlülüğe benzemediğini bunu da hareketleriyle ispatlayacağını söyledi. Ve dolambaçlı sözlerle girmeden, son nüfus sayımından beri ölen bu yüz yirmi kölenin vergisini vereceğini açıkladı. Bu teklifin, Pilişkin'de büyük bir tesir oluşturduğu görüloyordu; gözlerini açarak uzun süre Çiçikof'a baktı ve sonunda:

"Siz hiç askerlik yapmadınız değil mi bayım?" dedi.

"Hayır... İdari memurluklarda bulundum."

"İdare memurluklarında..." sözünü tekrar eden Pilişkin, ağzında bir şey çiğniyormuş gibi dudaklarını oynatmaya başladı ve:

"Fakat, bundaki amacınızı anlayamıyorum... Yok yere para kaybedeceksiniz..." dedi.

Pilişkin:

"Ah, bayım, siz ne iyiliksever bir adamsınız!" diye bağırdı. Fakat, bu sevinci arasında, burun deliklerinden düşen enfiyenin ve robdö-şambırının da terbiye sınırını aşacak derecede açılmış bulunduğunun farkında olmamıştı. Sözüne devamlı:

"Siz bir ihtiyara iyilik ediyorsunuz... Ah, Allahım! Allahım!" daha fazla söyleyemedi.

Fakat, bu sözlerin arkasından, ağaç gibi sert çehresinde beliren sevinç birdenbire kayboldu ve yine eski üzüntülü halini aldı. Yüzünü bir mendille sildi ve sonra üst dudağını silerek:

"Bana açıklayınız... darılmayınız... Siz, bu senelik vergiyi nasıl verebilirsiniz? Parayı... bana mı, yoksa maliye dairesine mi vereceksiniz?"

"Bakınız, nasıl yapacağımı size anlatayım... Şimdi, o köleler için, sanki hayatta imişler gibi, bir satış sözleşmesi yapacağız ve onları bana satacaksınız."

Pilişkin, düşünceli bir tavırla:

"Bir satış sözleşmesi, evet..." dedi ve yine dudaklarını oynatmaya

124

Gogol

başladı ve sözüne devam etti:

"Satış anlaşması masraflı olur. O memurlar vicdansız adamlardır... Zamanında birkaç kapık veya bir çuval un verince her istediğini yaptırabilirdin... Bugün ise, arabalar dolusu bulgur ve on rublelik bir banknot lazım... Bu ne para kırsıdır!.. Bu rüşvet belasının önünün hatta alınmamasına şaşıyorum. İlgililer o memurlara bu durumun dünyada yasak ve günah olduğunu anlatmalı değil midirler? İyi sözler, daima insanın ahlâkını düzeltir... Kimse, kendisini kötülükten alıkoyan sözlerin etkisini inkâr edemez."

Çiçikof içinden: "Sen herhalde inkâr ederdin" dedi ve yüksek sesle de Pilişkin'e karşı beslediği saygıdan ötürü anlaşmanın masrafını kendisinin ödeyeceğini söyledi.

Bu sözleri işiten Pilişkin, muhatabının ömründe idare memurluğu etmemiş bir ahmak olduğuna hükmetti ve bununla beraber sevincini de gizlemedi ve yalnız Çiçikofa değil, bütün çocuklarına da —olup olmadığını sormaksızın— bu dünyada başarılar ve saadetler diledi. Sonra pencereye yaklaştı, bir cama vurdu ve: "Hey! Proşka..." diye bağırdı.

Aradan uzun bir zaman geçti, sonra birinin dehlizde koştuğu, orada uzun süre durduğu işitildi; nihayet, kapı açıldı ve üç yaşlarında kadar görünen ve ayağına pek büyük çizmeler giymiş olan bir çocuk içeri girdi. Acaba, Proşka niçin böyle ayağına göre çok büyük çizme giymişti? Bunun da sebebi Pilişkin'in hizmetindekilerin hepsi için sadece tek bir çizmenin bulunmasıydı. Bu bir çift çizme daima Barin'in kapısı önünde dururdu.

Pilişkin tarafından çağrılan her kıyılı yalınayak, avludaki su birikintilerinin, taşların üstünden sıçrayarak koşar ve aceleyle çizmeleri giyer ve sonra Barin'in huzuruna çıkardı. Güz mevsiminin sonlarına doğru, sabahları kırıgılar tesirlerini gösterdikleri zaman, kölelerin nasıl sıçradıklarını görmek hakikaten meraka değer bir şeydi.

Pilişkin, Proşka'nın suratını göstererek:

Ölü Canlar

125

"Hele şu kirli surata bak!.. Tahta bir put gibi sersemin biridir; fakat, sakın bir şey unutayım demeyiniz, hemen aşırın Söyle, buraya ne yapmaya geldin, sersem?.. Haydi, git, çay semaverini hazırla, işitiyor musun? Al şu anahtarı, Mavra'ya ver ve ona, kilere gidip kızım Alek-sandra Stepanovna'nın bana getirdiği çöreği almasını ve çayla beraber getirmesini söyle... Dursana be... Nereye koşuyorsun? Ne sersem çocuk bu? Tabanlarını şeytan mı kaşıyor, senin?.. Dinle, çöreğin üstü belki küflenmiştir... Mavra küfleri bir bıçakla kazısın, ama sakın

atmasın, tavuklara versin... Sen de, kilere burnunu sokayım deme... Sopayı bilirsın! Gerçi, sopa da senin iştahını açar... Hele bir oraya gir... O zaman görürsün!.."

Proşka giderken, Pilişkin, Çiçikofa dönerek:

"Buna hiç güvenilemez!" dedi.

Pilişkin, Pavel İvanoviç'e şüpheyle bakmakta gecikmedi. Böyle olağanüstü bir iyiliği imkânsız görmeye başlamıştı. İçinden "Bunun da o hilekâr askerler gibi övünmediğini nereden bileyim. Yalnız konuşmak ve çay içmek için yalan söylemesi ve sonra da bana bir şey vermeden defolup gitmesi de mümkün!" diye söylendi. Sonra, Pavel İva-noviç'i tecrübe etmek isteyerek, yarın ne olacağını kimsenin bilmediğini, bugün yaşayanın yarın ölebileceğini söyleyerek satış sözleşmesini hemen yazıvermesini rica etti. Çiçikof da, sözleşmeyi derhal yazmaya hazır bulunduğunu ve bunun için de bütün ölmüş kölelerin listesini istediğini söyledi.

Bu sözler üzerine içi rahat eden Pilişkin, misafirini daha iyi ağırlamak istedi, bir dolabın yanına giderek onu açtı ve bardakları, fincanları uzun uzadıya karıştırdıktan sonra, nihayet: "Acaba bulabilecek miyim?.., nefis bir likörüm vardı... Mutlaka onu içmişlerdir... Bunlar öyle hırsızdırlar ki... Hele şükür, buldum işte!" dedi.

Çiçikof, gerçekten de Pilişkin'in elinde tozlu küçük bir sürahi gördü; O: "Bunu karım yapmıştı... Kilercim olacak uğursuz kadın onu

126

Gogol

buraya atmış ve ağzını kapamayı bile unutmuş... İçine böcekler, tozlar dolmuş... Ama, işte hepsini çıkardım, temizledim... Ondan size küçük bir kadeh ikram edeceğim..." sözlerini söyledi; fakat, Çiçikof, oraya gelmeden önce karnını iyice doyurduğunu, bahane ederek bir şey içemeyeceğini söyledi. Pilişkin: "Yediniz, içtiniz öyle mi?.. Doğrudur, iyi aileye mensup insanlar derhal belli olurlar... Yemedikleri halde bile yine karınları toktur... Halbuki, o dolandırıcı hırsızlara ne kadar yedir-sen yine doymadık derler. Örneğin, komşum olan yüzbaşı, buraya gelir gelmez: "Amcacığım, karnım aç" derdi. Evinde yiyecek bir lokma ekmeği bile yok... Gelir, yemek dilenir. Halbuki, ben onun ne amcası-yım, ne de bir şeyi... O haydutların bir listesini istiyorsunuz, öyle mi?.. Gelecek nüfus sayımında memurlara göstererek hesaptan düşürmek için onların hepsini özel bir kâğıda yazmıştım" dedi.

Pilişkin gözlüğünü taktı ve kâğıt aramaya başladı. Çeşitli büyüklükte tozlu kâğıt destelerinden çıkan ve burnuna kaçan tozlar Çiçikof u aksırttılar. Nihayet, köylü isimleriyle dolu bir kâğıt çıkardı ve : Para-manof, Pimenof, Ponteleimonof, Grigori..." diye okudu. Burada ismi yazılmış olan ölü köylüler yüz yirmi beşten fazlaydılar. Çiçikof, böyle birçok ölü insanların adlarını görünce sevindi ve kâğıdı cebine koyarak Pilişkin'e, bu sözleşmeyi kanuni olarak yapmak için şehre gelmesi gerekeceğini söyledi.

"Şehre mi, dediniz?.. Ya, evimi kime bırakayım?.. Buradakilerin hepsi de hırsız, hayduttur. Yirmi dört saate varmadan ne var ne yoksa hepsini yağma ederler... Döndüğümde gömleğimi bile bulamam!"

"Hiç bir dostunuz yok mu?"

"Bir dost mu.. Dostlarımla hepsi de ya öldüler veya benden ayrıldılar... Durunuz, durunuz, aklıma geldi, bir dostum var... Mahkeme yazıcısının ta kendisi... Önceleri buraya gelir bana misafir olurdu... Bütün gençlik çılgınlıklarını beraber yapardık... Ona yazabilirim."

"Uygun buluyor musunuz?"

Ölü Canlar

127

"Onunla samimi okul arkadaşıldık!"

Pilişkin'in hissiz simasında birdenbire, bir heyecanın sönük gölgesi belirdi. Bu, denize düşen bir adamın son defa olarak suyun yüzünde görünmesine benzeyen bir olaydı: Halk sevinçle bağırır; kardeşleri, hemşireleri ve dostları ipler atarlar... Ama boşuna sevinç ve zahmet... adamcağız bir daha görünmez, denizin yüzü de yine eskisi gibi hissiz, durgun kalır. Bunun gibi, Pilişkin'in çehresi de, bu aldatıcı his ışığından sonra, yine daha çirkin, daha sert oldu.

Her tarafı, masanın altını, diğer eşyaların üstlerini arayarak:

"Masanın üstünde dört köşeli beyaz bir kâğıt vardı, acaba ne oldu?" dedi ve sonra: "Mavra, Mara!" diye bağırıldı. Elinde, Barin'in istediği çöreği koyduğu tabak olduğu halde bir kadın koşarak geldi. Pilişkin buna:

"Sefil karı, kâğıt parçasını nereye koydun?" diye sordu.

"Görmedim, Barin; yemin ederim ki görmedim... Yalnız, bu sürahinin ağzına tıkadığınız kâğıt parçasını görmüştüm."

"Onu çaldığını gözlerinden anlıyorum."

"Niçin çalacak mışım?.. Onu ne yapacak mışım ben? Okuma bilmem!"

"Yalan söylüyorsun... Onu zangoca götürdün. Onun işi gücü kâğıt karalamaktan ibaret... Bu kâğıdı da sen ona verdin."

"Zangoca kâğıt lâzım olursa satın alır... Sizin kâğıdınıza ihtiyacı yok!"

"Hele sabret... Mahşer günü, zebaniler seni alıp cehennemde, yanmış kömürlerin üstünde kızartacaklar. O zaman görürsün."

"Beni neye kızartsınlar, kâğıdınıza elimi bile sürmedim. Belki, diğer bazı kadınlık hatası yapmış olabilirim, ama hırsızlık etmem."

"Sana diyorum işte, zebaniler tarafından eevli ateşte kızartılacaksın; çünkü, efendini aldatmaktan vazgeçmiyorsun... Onlar sana kaynar zift içirecekler."

128

Gogol

"Ben de onlara, yaptıkları davranışta haksız olduğunu söylerim... İşte, dört köşeli kâğıdınız... Siz insanı her zaman haksız olarak suçlarsınız."

Gerçekten Pilişkin de kâğıt parçasını gördü. Bir an sustu ve sonra:

"Neye öyle kızdın, somurttun? Ne fena kadınsın sen! Hele haddi-niz varsa bir söz söyleyiniz, karşılık yirmi tane söyler! Haydi git, bana ateş getir, bir mektubun zarfını mumla mühürleyeceğim... Dur.... Bir mum getir... Hayır, bu da olmaz; çünkü çabuk yanar ve çok pahalıya gelir... Daha iyisi, bir kibrit getir."

Mavra odadan çıktı. Pilişkin bir koltuğa oturarak eline bir kalem aldı, yarısının yetip yetmeyeceğini anlamak için kâğıt parçasını parmaklarının arasında bir süre çevirdi ve buna imkân olmadığını anlayınca kalemini, içi sineklerle dolu ve katılaşmış siyah bir su bulunan bir hokkaya batırdı. Sonra, musiki notasına benzeyen harfler çizerek yazmaya başladı. Sağ eli fazla titrediği için kalemi sol eliyle kullanıyordu. Satırları mümkün olduğu kadar sık yazıyor ve sayfanın altında boş yer kalacağını düşünerek üzülüyordu.

İşte bu adam böyle ahlaken düşkün, mendebur, pinti biriydi. Böyle bir halin varlığı mümkün mü diyeceksiniz! Her şey olabilir, insan denilen yaratıkta her türlü kötü alışkanlık, kötü huylar bulunur. Hayatın bütün zevkleri içinde yaşayan bir delikanlı, ihtiyarlığında göreceği şeyleri düşününce tüyleri ürperir. Her yaşta, o yaştan tatlı zevklerini tadararak yaşayınız, insanlık nişlerinizi küçümsemeyiniz, çünkü, o tatlı zamanlar bir daha ele geçmez, geri gelmez. İhtiyarlık sert ve merhametsizdir; hiçbir şeyi geri vermez, hiçbir şeyin tekrar yapılmasına izin vermez. Mezar ondan daha merhametlidir; çünkü, orada: "Burada bir adam gömülüdür" kitabesi okunabilir; fakat, insanlık hislerinden uzak ihtiyarlığın donmuş, asık simasında hiçbir şey okunmaz. Pilişkin, yazdığı mektubu katlarken:

Ölü Canlar

129

"Ölü insanları değil, kaçan insanları satın alacak hiçbir dostunuz yok mu?" diye sordu.

Çiçikof, gözlerini dört açarak:

"Kaçan köleleriniz de var, öyle mi?" dedi.

"Evet, var.... Damadım bunları yakalamak için çok çalıştı ama, izlerini bulamadı... Fakat, damadım bir asker, işe yaramayan bir adamdır. Mahkemelere müracaat etmek gerekiyordu..."

"Kaçanlar kaç kişidir?"

"Yaklaşık yetmiş kişi kadar."

"Olamaz!"

"Yemin ederim ki bu kadardır. Kölelerimin kaçmadığı bir tek yıl yoktur... Hepsi de obur insanlar... işkembelerini tıkabasa doldurmaktan başka bir şey düşünmezler... Benim ise kendim için bile yiyeceğim yok... Ben, bunlar için çabuk uyuşurum; dostunuza böyle söyleyiniz. Eğer on tanesini yakalayabilirse zengin olur. Bir kölenin değerinin beş yüz ruble olduğunu bilirsiniz."

Çiçikof: "Tabii bunu kimseye güvenemeyeceğini, böyle bir işin gerektirdiği masrafların elde edilen kârdan fazla olduğunu, mahkemeye başvurulduğu takdirde oradan paltonun eteğine varıncaya kadar her şeyi kaybederek çıkılacağını... fakat kendisi, Çiçikof, Pilişkin'e faydalı olmaktan başka bir şey düşünmediğini ve bunun da söylemeye bile değmeyen önemsiz bir şey olduğunu öyledi.

Pilişkin:

"Bana ne vereceksiniz?" diye sordu ve bunu söylerken de elleri, aç gözlü bir yahudinin elleri gibi büzüldü.

"Adam başına yirmi beş kapık."

"Peşin mi?"

"Evet."

"Bayım, ben fakir adamım, hiç olmazsa adam başına kırk kapık veriniz."

130

Gogol

"Sayın bayım, ben size adam başına kırk kapık değil beş yüz ruble vermek isterdim. Çünkü, sizin gibi yürekli bir ihtiyarın sıkıntı çekmesine hiç dayanmam."

Piluşkin, hüznü bir tavırla başını eğerek: "Doğru söylüyorsunuz... Ben çok iyi bir adamım..." dedi.

"Görüyorsunuz ya, sizi nasıl anladım... Size niye adam başına beş yüz ruble vermeyeyim... Fakat, ben de maalesef zengin, servet sahibi değilim... Bununla beraber, beş kapık daha ilave ederek adam başına otuz kapık vereceğim... Elimden daha fazlası gelmez." "Herhalde iki kapık daha ilave edeceksiniz." "Peki... Otuz iki kapık olsun... Yetmiş olduğunu söylemişsiniz, değil mi?"

"Hayır, benden kaçanların yetmiş sekiz köle olduğunu söyledim." "Yetmiş sekiz köle, her biri otuz ikişer kapıktan —bizim kahraman bir saniye düşünerek— yirmi dört ruble doksan altı kapık eder." Çiçikof hesapta pek kuvvetliydi.

Kaçan kölelerin de bir listesini düzenlemesini Piluşkin'e söyledi ve parayı da verdi. Piluşkin parayı yazıhanesine götürdü ve büyük bir itina ile bir çekmeceye koydu. Bu para orada, köyün papazları olan rahip Karp ve Polikarp onu kızıyla damadının ve belki de akrabası olduğunu söyleyen yüzbaşının sevinçleri arasında toprağa gömecekleri güne kadar kapalı kalacaktı. Piluşkin, parayı yerleştirdikten sonra, oturdu ve bir konuşma konusu bulamayarak uzun süre sustu.

Çiçikof un, mendilini almak için yaptığı bir hareketi görerek: "Gidiyor musunuz?" diye sordu.

Bu soru, Pavel İvanoviç'e, kaybedecek zamanı olmadığını hatırlattı. Şapkasını alarak:

"Evet, artık gitme zamanı geldi..." dedi. "Ya, çay içmeyecek misiniz?" "Çayı, başka sefer içeriz, olmaz mı?"

Ölü Canlar

131

"Nasıl olur!... Semaveri hazırlamalarını söyledim... Ben de pek çay tiryakisi değilim... Hem pahalıya maloluyor... Şeker fiyatı da müthiş yükseldi."

Ve kapiya doğru giderek:

"Proşka!" diye bağırdı. "Semaveri hazırlamasınlar. Şu çörek parçasını da Mavra'ya ver, götürüp yine eski yerine koysun... Yok, sen dur onu ben götüreceğim... Öyle ise, uğurlar olsun bayım, Alıah da sizin muratlarınızı ihsan etsin! Mektubumu mahkeme başkanına verirsiniz... Okusun... O, benim eski bir dostumdur... Zamanında birlikte ne kadar hovardalık etmiştik!.."

Sonra, bu garip ihtiyar, insanlıktan çıkmış bu pinti adam taslağı, Pavel İvanoviç'i sokak kapısına kadar uğurladı; o çıkınca, kapıyı içerden kilitledi. Bekçilerin yerlerinde durup durmadıklarını anlamak için her tarafı dolaştı; onların, tahta yabalarla boş fıçılara vurduklarını gördü. Böyle hareket etmelerinden amaç, hırsızlara, evin koruma altında bulunduğunu anlatmaktı. Bundan sonra, mutfağa gitti, bir tabak dolusu bulgur lapası yedi; kölelere hırsızlar, ayyaşlar, alçaklar diye bağırdı ve tekrar odasına gitti. Yalnız kalınca, kendisine yaptığı bu eşsiz iyilikten dolayı misafirine nasıl ikram edeceğini düşündü. "Ona bir cep saati hediye edeceğim... Hem de bir gümüş saat... Ama, iyi işlemiyorsa da, tamir ettirir... Henüz genç adamdır, nişanlısını ziyaret için saate ihtiyacı vardır... Hayır, hayır... Bu saati ona vasiyetnameme yazarak terkedeceğim... Böylece, öldükten sonra beni hatırlamış olur..." diye düşündü.

Bizim kahraman, hediyesiz gitmesine rağmen, çok keyifli, neşeliydi. Aldığı şeyler, herhalde bir cep saatinden çok kıymetliydi. İki yüzden fazla ölü ve kaçak köle... Aslında, Piluşkin'in evine geldiği zaman iyi bir iş yapacağı içine doğmuştu; fakat bu derece büyük bir basan kazanacağını ümid etmemişti. Bu başarısından dolayı şimdi neşesi bir kat daha artmıştı: Boru öttürüyormuş gibi parmaklarıyla ısıklık çalı-

132

Gogol

1

yordu; sonra öyle tuhaf bir şarkı tutturdurdu ki, Selifan bile bu hale şaşarak: "Bizim bay, bugün ne keyifli... Ne tuhaf şarkı söylüyor!" diye mırıldandı.

Şehre vardıkları zaman ortalık kararmıştı. Tekerlek gürültüsü, birkaç sarsıntı, Çiçikof a, arabanın kaldırımlar üzerinde gittiğini anlattı. Sokak fenerleri daha henüz yıkılmamışlardı; pencerelerin arasından tek tük ışıklar sızıyordu. Dört yol ağzlarında, sokaklarda, askerler, arabacılar, işçiler birbirlerine rastlıyorlar, konuşuyorlar, şakalaşiyorlardı. Kırmızı omuz atkılı, çorapsız kadınlar da görülüyordu.

Çiçikof un gözü artık bir şey görmüyordu. Hatta, bastonlarına dayanarak şehir dışındaki gezinti yerinden dönen memurları bile görmemişti. Ara sıra, bazı kadın sesleri duyuyordu: "Yalan söylüyorsun, sarhoş herif... Onun bana öyle kaba davranmasına hiçbir zaman izin vermedim" veya, "Ne vuruyorsun, pis herif; haydi, polis komiserine git ben de geliyorum..." gibi, tiyatrodan çıktıktan sonra İspanya sokaklarında geceleyin gitar sesleriyle kaçırılan güzel kadınları hayal eden yirmi yaşındaki gençleri çileden çıkaran sesler... Hayal saçmalıkları!.. Onlar gökte, Şiller'i ziyaret ederken birdenbire pazar meydanının, meyhanelerin, her günkü adi dünya hayatının kötü sözleri içine, bu sözlerin uğursuz hakikati içine düşüyorlar.

Son bir sarsıntıdan sonra, araba, otelin büyük kapısının önünde sanki bir hendek içinde gidiyormuş gibi yürüdü ve Çiçikof, Petruşka tarafından karşılandı. Bir eliyle paltosunun eteğini tutan uşak, efendisinin arabadan inmesine yardım etmek için öteki elini uzattı. Otel garsonu da, omuzunda havlusu ve elinde bir mum olduğu halde geldi. Petruşka, efendisinin gelmesinden memnun muydu, acaba?.. Bunu bilmiyorum. Selifan ile göz göze geldiler ve kaba çehresinde bir an bir sevinç tebessümü belirdi.

Elindeki mumla önde giden otel garsonu, Çiçikof a: "Epeyce gezdiniz..." dedi.

Ölü Canlar

133

"Doğrusu öyle... Eh, sen nasılsın bakalım."

"Çok şükür, iyiyim... Dün buraya bir asteğmen geldi, 16 numaralı odayı aldı."

"Bir asteğmen mi?"

"Riyazay'dan geldi... Atlan çok güzel."

"Pekâlâ,... Pekâlâ... Haydi sen de rahatına bak."

Çiçikof, bu sözleri söyleyerek odasına girdi. Dehlizden geçerken eli burun deliklerini sıkarak, Petruşka'ya:

"Hiç olmazsa pencereleri açsaydın, ayol..." dedi.

"Açtım..."

Çiçikof, onun yalan söylediğini anladı ama, fazla ısrar etmek istemedi. Uzun yolculuktan dolayı çok yorgun olduğundan hafif bir akşam yemeği ısmarladı; sonra, soyundu, yatağına uzandı ve yalnız basur memelerinden, pirelerden, tahta kurularından ve fazla akli ilgilendiren meşguliyetlerden üzüntü duymayanlara mahsus derin ve vücudu dinlendirici bir uykuya daldı.

Soğuktan, çamurdan, titiz menzil memurlarının hırçınlıklarından son derece üzgün olarak yaptığı uzun ve sıkıntılı bir yolculuktan, uykusuz geçen bir geceden, çingirak seslerinden, koşum tamirlerinden, kavgalardan, nalbantlardan, yolda rastlanan bir sürü külhanbeylerinin maskaralıklarından sonra nihayet evine gelen adam ne bahtiyardır! Evinin damını tekrar görür, arabadan iner inmez getirilen ışıkla içi ferahlanır, sevdiği odaları dolaşır, çocuklarının "Hoşgeldin" sözlerini sevinçle dinler, ailesinin sevgilerine kavuşur ve derhal, yolculuğunun bütün acı hatıralarını unuttur. Böyle bir yurda sahip bulunan aile sahibi mesut bir adamdır; fakat bekârın vay haline!

Hırçın, soğuk ruhlardan uzaklaşan, acıklı ve elemli gerçeği terke-

134

Gogol

derek asil ve zarif insanları açıklayan yazar da mutludur... Ne mutlu o adama ki, insel sosyetenin en alçak katında yaşayanlar arasında yalnız, heyecanlarının yüksek ilhamını sezdirmeyen az bulunur tabiatları seçer, sefil çılınlara sokulmaz, bayağılıktan kaçır, yalnız hoş ve güzel yaratıkların yaşadıkları esiri yüksekliklere çıkar. Ona iki yönden gıpta edilir: O, bu yerlerde kendi yurdunda bulunur ve şan ve şerefine yankıları çok uzaklara kadar yayılır; hayatın acılarını hafifletmek ve sırf güzel, soyla olan şeyleri tasvir etmek sebebiyle de okşadığı adamlara o hayatın tatlı yüzünü gösterir. Halk onu alkışlar, takib eder, evrensel dahi diye kutlar. İsmi anılınca bütün kalpler heyecana gelir, gözlerde takdir yaşlan belirir. Artık eşi bulunmayan bir şey, bir ilah olur!

Fakat kayıtsız gözlerin asla göremedikleri şeyleri, sefaletin tiksindirici, korkunç levhalarını, her gün her adımda rastladığımız bu soğuk, adi, aşağı hayat manzaralarını göstermeye cesaret eden yazann şansı hiç de böyle değildir. Bu amansız şair, bu gerçeği, herkesin öğrenmesi için gösterir ve kuvvetli olarak tasvir eder. O, halkın alkışlarına ulaşacağını ummamalıdır; hiçbir zaman ne şükran gözyaşları ve ne de ruh-lann derinliklerinden

kopup gelen sevinç gösterileri görür. Hiçbir genç bakire ona doğru hayranlıkla koşmaz ve o da, şiirlerinin büyüleyici tatlılıkları içinde asla kendinden geçmez. Nihayet, eserlerini beğenmeyerek onları: insanlığı aşağılayan, ruhu ve kalbi ve bunlara ilham veren ilahi nuru inkâr eden alçak yazılardan sayılan iki yüzlü ve vicdansız çağdaşlarının hükmünden kurtulamaz. Çünkü, bu bilginler: Uzak güneşleri tasvir eden dahi ile, kimsenin dikkatini çekmemiş olan böceklerin hayatını tasvir eden dahinin aynı deha sahibi olduklarını; genel düşüncenin nefretle lanetlediği şeyleri bütün çıplaklığıyla meydana koyan zekâ ve yaratma kudretinin büyüklüğünü; kuvvetli ve heyecanlı bir kahkahanın, büyük bir ilhamlı harekete eş olduğunu ve bu gülüşle panayır şarlatanlanntn iğrenç taklitleri arasında derin bir uçurum bulunduğunu asla anlamazlar. Hayır, çağdaş edebiyat bilginleri

Ölü Canlar

135

bu gerçekleri bilmezler ve övgüden, yardımdan mahrum olarak tek başlarına sert bir hayat ve acı bir yalnızlık içinde yaşayan yazara hakaretten bir an olsun uzaklaşmazlar.

Bana gelince... Daha uzun süre, garip kahramanlanmla beraber seyahat ederek önümde açılan geniş ve sınırsız manzaralı hayatın bütün safhalarını seyredeceğim ve onları, herkesi güldürecek bir gülüşle, anlaşılmayacak ve sezilmeyecek gözyaşlarıyla inceleyeceğim. Müthiş ilham dalgalarının daha büyük bir kuvvetle saldıracakları ve insanların da, üzüntü ve endişeyle titreyerek, henüz bilinmeyen o korkunç yokluk trajedisini hissedecekleri zaman daha uzakta, fakat yürümekte, ilerlemekte, yaklaşmaktadır!

Pavel İvanoviç uyandı, gerindi, vücudunun tamamıyla dinlendiğini hissetti. Arkaüstü yatarak yaklaşık dört yüz kadar köle sahibi olduğunu hatırladı ve sevinçle parmaklarını çıtlattı. Sonra, aynaya bile bakmaksızın hemen karyoladan atladı. Aynaya bakmak onun adeti idi, çünkü yüzünü ve çenesini seyretmekten pek zevk alırdı.

Dostlarının yanında tıraş olurken: "Bakınız, ne kadar yuvarlak çenem var" diyerek onu okşardı. O sabah, konçlan her renkte arabesklerle süslü telâtin çizmelerini aceleyle giydi. Çantasını aldı ve çetin bir araştırmadan sonra yemeğe başlayan bir sorgu yargıcı gibi sevinçle ellerini birbirine sürttü, kâğıtlarını çıkardı. Çiçikof, işini ertesi güne bırakmamaya ve kâtiplere para vermemek için sözleşmeleri kendisi yazmaya ve bir kopyalarını çıkarmaya karar verdi. Aslında bu sözleşmelerin nasıl yazılacağını bildiği için hemen kalın harflerle yazmaya başladı ve iki saatte bu işi bitirdi.

Yazdığı kâğıtları tekrar gözden geçirerek o köylülerin, bir zamanlar yaşayan, çift süren, namuslu bir köylü olarak dürüst çalışan veya sarhoşluk ve har vurup harman savurarak vakit geçirerek efendilerini her suretle aldatan bu adamların isimlerini okuduğu zaman, içinde, kendisinin de anlayamadığı garip bir his oluştu. Bu listelerden herbiri-

136

Gogol

nin özel bir içeriği vardı ve onlarda isimleri yazılı köleler de gözlerinin önünde kendilerine ait farklarla canlanıyorlardı. Koroboçka'nın köylülerinden hemen hepsinin birer gülünç lâkabı vardı. Piluşkin'in listesi, birçok kısa harflerle diğerlerine göre bambaşka bir şekil alıyordu; köylülerin isimleri, yalnız iki veya üç ilk harflerle yazılmış ve birkaç nokta ile sonuçlanmışlardı. Sobakiyeviç'in listeleri, bir sürü ayrıntıyı içeriyorlardı, kölelerin vasıfları tamamen yazılmıştı. "Mükemmel bir marangoz" zeki adamdır, "içki içmez" ve ilah. Sobakiyeviç, hatta köylülerin babalarını, analarını da yazmayı ihmal etmemişti. Örneğin, bunlardan Fedotof hakkında: "Babası belli değil; çiftlik hizmetçisi, Kapitolina'nın dölünden dünyaya gelmiştir; fakat, ahlâkı düzgündür ve hırsızlık etmez" açıklamasını yazmıştı Bütün bu ayrıntılar, listeleri canlandırıyor.

Pavel İvanoviç, bu isimleri tekrar okurken hüzünleniyor, ara sıra içini çekerek: "Babacanlar, ne kadar da çoksunuz! Söyleyiniz bakalım, hayattayken neler yapıyordunuz? Açlıktan ölmek için nasıl hareket ediyordunuz?" diye mırıldanıyordu. Gözleri, ister istemez bir isme takıldı; bu, Koroboçka'nın eserlerinden: Pitor Saveliyef Nevvaya Korito idi. Çiçikof hayretle: "Ne uzun isim bu! Tam bir satırlık yer tutuyor... Sen, bir iş başı mıydım, yoksa adi bir köylü müydün? Nasıl öldün? Bir meyhanede mi, yoksa yolda bir araba tekerleğinin altında ezilerek mi?... Probka Stefan, dülger ve pek kanaatkar bir adam... Galiba, bu, imparatorun miayyet kıtasında hizmet etmiş olan dev cüsseli adam olacak! Baltasını beline sokarak, çizmelerini omuzuna atarak bir ka-piklik ekmek ve iki kapiklik isli balıkla karnını doyurarak bütün vilayeti dolaşmış ve sonra, kazandığı dört yüz frankla evine dönmüş... ve çizmelerinin içine de ileriye düşünerek biraz akçe saklamıştı. Ya, sen nasıl öldün? Bir çan kulesinin tepesini tamir ederek çokça para kazanmak istedin de oradan düşerek mi öldün?.. Aşağıda bir adam seni öyle cansız olarak yerde yatarken görerek ensesini kaşıyıp: "Hayvan, kuy-

ruğu titrettin demek" diye söylendi ve hemen ipi beline sarıp senin yerine kuleye tırmandı mı acaba?.. Maksim Telyatrikof, kunduracı; bir çizmeci gibi çakır keyifsin, azizim... Eğer istersen bütün hayat hikâyeni de söyleyebilirim. Bir Alman'ın yanında çıraklık ettin. O, size çorba hazırlar ve bir kusur yaptınız mı sopayı atardı... Bir dakika bile serbest değildiniz... Seni çok severdi ve gecelen karısı konuştuğu zaman seni överdi. Çıraklık süren bitince: "Şimdi ben de dükkân açacağım!.. Tabii, hayatta hiçbir şey kazanmayan o Alman gibi yapmayacağım; zengin olacağım" dedin. Sonra, ustana karşı borcunu ödedin ve bir dükkân açtın; birçok siparişler aldın... Artık gel keyfim gel! Son derece düşük köseleler aldın... Çizmeler yaptın ve iki misli kazandın... Fakat, bu çizmeler, aradan on beş gün geçer geçmez delik deşik oluvermişlerdi... Müşterilerin seni afaroz ettiler, dükkânın tamtakır kaldı.... Ve sen de, sarhoş olarak sokaklarda sabahtan akşama kadar: "İşler bozuldu!.. Artık Ruslar kendi memleketlerinde yaşayamazlar... Her sanat Almanların eline geçti!" diye bağırıp durdun.

"Ya, şu köylü... A! A!.. O bir kadın mış! Elizabeta Vorobei... Onun burada işi ne... O haydut Sobakiyeviç beni kafese koydu!" Çiçikof'un hakkı vardı; o, gerçekten bir kadındı... Sobakiyeviç, Elizabeta ismine bir de erkek ismi ilave etmek suretiyle bunu adamakıllı yutturmuştu. Pavel İvanoviç onu hemen listeden sildi."

"Grigori ya gelir, ya gelmez!".. Ya, sen nasıl bir adamdın? Bir araba edindin, köyünden çıktın, bir sürü mal ile panayırlar arasında mekik dokudun... Ve sonunda, yollarda can verdin, değil mi? Dostların, sana kırmızı yanaklı şişman, güzel bi-r dul asker karısı alivermedi-ler mi? Bir yol kesen haydut, güzel beygirli arabana imrenmedi mi? Kimbilir, belki de biraz düşündükten sonra, bir bara girdin ve sonra da... Bir deliğe... Ve unutuldu gittin... Şu Rus milleti de ne tuhaf bir millettir!.. Rahat döşeğinde eceliyle ölmeyi hiç sevmez!" Çiçikof, Pilişkin'in kaçak kölelerinin isimleri dolu kâğıtları oku-

arak söylenmesine devam etti: "Ya siz, aziz dostlarım... Hâlâ yaşıyorsunuz değil mi?.. Ama, sizinle bir şey yapamam... Ne olurdu, siz de ölmüş olaydınız nerelere cehennem olup gittiniz, acaba? Demek, Pilişkin'in hizmetinde bulunmaktan bıktınız ve şimdi kimbilir hangi ormanda yol kesicilik edip halkı soyuyorsunuz! Yoksa hapishanede misiniz? Sakın başka efendilere kölelik etmeyesiniz? Ermei Karyat-kin, Nikita, Volokita, bunun oğlu Anton Volokita... Azılı haydutları tanımak için bu isimleri bir kere okumak yeterli... Çiftlik yanaşması Popof, bu da herhalde okuma yazma bilse gerek.. Bıçakla adam öldürmez ama, namuslu bir hırsız olmuşa benziyor... Fakat, elinde pasaportun olmadığı için polis komiseri seni tutuklamıştır... Yaman bir sorguya çekilmişsiniz..

Komiser sana: "Kimin kölesisin?" diye sorar ve sen de korkusuzca cevap verirsin: "Filân çiftlik sahibinin" "Burada ne yapıyorsun?" "İzinliyim. "Hani pasaportun?" "Patronum Pimenof'un yanında" "Pi-menof'u getiriniz."

"Pimenof sen misin?" "Evet, benim." "Bu adam, pasaportunu sana verdiğini söylüyor." "Hayır, bana öyle bir şey vermedi." "Niye yalan söyledin?" Sen yine korkusuzca cevap veriyorsun: "Evet, pasaportumu ona vermedim, çünkü eve geç geldim. Pasaportumu kilise çancısı An-tip Proşorofa verdim." Kilise çancısını çağırınız!.. Bu adam pasaportunu sana verdi mi?" "Hayır, vermedi." Komiser, bu sefer küfrederek bağırır: "Söyle herif, nerede pasaportun?" Sen yine korkusuzca cevap veriyorsun: "Evet, bir pasaportum vardı... Ama, belki de yolda kaybetmişimdir." "Asker kaputunu niye çaldın? Papazın bavulunu ve parasını niye aldın?" "Almadım; ben ömrümde hırsızlık etmiş adam değilim." "Öyle ise, bu kaput sana nasıl geldi?" Komiser başını sallayarak, yumruklarını kalçalarına dayayarak: "Hayvan herif! Alçak herif!" diye bağırır ve: "Ayaklarına zincir takarak hücreye atınız!" emrini verir. Sen de: "Pekâlâ! Memnuniyetle!" cevabını verirsin. Sessizlik ve so-

ğukkanlılıkla enfiye kutunu çıkarır, ayaklarına zincir takan iki sakat askere birer tutam enfiye ikram ederken onlara ne zaman çürüğe çıktıklarını ve hangi savaşlara katıldıklarını sorarsın. Hakkında incelemeye devam edilirken sen de hapishanede yatmaktasın artık. Derken, mahkeme, senin Çarevo Koçaisk hapishanesinden bir başka hapishaneye nakline karar verir; sonra, hapishaneden hapishaneye, Vesie-gonsk'tan başka yere yollarırsın ve yeni kalacağın yere gelince: "Vesi-egonsk hapishanesinin hücresi daha temiz, daha geniş ve hapishane daha kalabalıktı!" dersin.

Çiçikof, yine okumaya devam etti: "Abakum Firof'.. Ya, sen de kimsin, babalık? Limanların serbest amele hayatına imrendiğin Volga-yı mı sevdin?".. Pavel İvanoviç düşünceye daldı. Acaba ne düşünüyordu? Abakum Firof un hayatını mı yoksa, her tabakaya mensup Rusların sevdikleri serbest ve rahat içindeki hayatın safhalarını mı? "Firof, nerede acaba? İşte tahılların yığılmış bulunduğu limanda şen ve şakrak dolaşüyor ve malını almak isteyenlerle pazarlık ediyor. Şapkalarına çiçekler ve şeritler takan bütün işçiler, iri vücutlu, biçimli ve iyi giyimli metreslerini veya karılarını terketmeden önce gülüyorlar, eğleniyorlar; şarkı söylüyorlar, dansediyorlar... Bu sırada, hamallar da sırtlarında, bağirmalar ve küfürler arasında önüne gelenleri iterek kakarak ağır, buğday, bezelye çuvallarını getirip gemilere boşaltıyorlar. Daha uzakta, çuvalardan oluşan yığınlar var; bunlar da boşaltılacakları daha büyük, yük gemilerini bekliyorlar. Liman işçileri, işte sizin işiniz budur ve daima şen, keyifli ve hatta hem türkü söyler, hem zıplar ve hem de ağır işleri yapmaktan çekinmezsiniz.

Çiçikof, saatine bakarak:

"Vay... Öğle olmuş!" diye bağırdı. "Geç kaldım... Hiç olmazsa işimi bitirmiş olaydım... Daha bir şeye başlamadım bile... Hep hülya ile vakit geçirdim... Ne hayvan adamım ben!"

Giyindi, karnının iriliğini azaltmaksızın belini sıktı, kolonya sü-

140

Gogol

ründü, kasketini ve kâğıtlarını aldı ve satış sözleşmelerinin düzenlenmesi için mahkemeye gitti. Böyle acele etmesine sebep, geç kalmış olmasından doğan endişe değildi; mahkeme başkanı bir dostuydu ve iş onun elinde olduğundan, bu yönden korkusu yoktu. Çok sevdiği kahramanlarına, bir savaşı kazanmaları veya bir kavgayı sona erdirmeleri için gereken üstünlüğü temin etmek istediği zaman günleri uzatan ve geceleri kısaltan Homer'in Zeus'u da böyle hareket ederdi. Pavel İva- | noviç, işlerini çabuk bitirmek istiyordu; çünkü her şey ona henüz çok kapalı görünüyordu. Ölülerini satın almayı çok şüpheli bir iş saydığı gibi, bu işi bir an önce usûlüne göre sona erdirmeye can atıyordu.

Arkasına, kestane renkli çuha astarlı ayı derisinden güzel bir kürk giyerek sokağa çıkıp dalgın dalgın giderken, arkasına ayı derisinden bir kürk ve başına su samurundan bir kasket giymiş olan bir adama dirseğiyle çarptı. Adamın ağzından bir çığlık fırladı; bu, Manilof idi. | İki dost birbirlerine sarıldılar, beş dakika böyle sarmaş dolaş kaldılar. Manilof son derece sevinmişti; gözleri uzun süre kapalı kaldı ve elleri tam onbeş dakika dostunun ellerini bırakmadı. Çiçikof un parmakları da, bu sıkılmadan kurtulunca şiddetle yanmaya, acımaya başlamıştı.

Manilof, şehire gelişini, Pavel İvanoviç'i kucaklama isteğini, gayet tatlı sözlerle anlattı ve sonunda, ancak baloda kendisiyle dansedi-len bir genç kıza söylenebilecek bir de iltifat savurdu. Çiçikof, ne cevap vereceğini bilmeksizin ağzını açarken Manilof ona, pembe kurdeleyle sarılı bir kâğıt verdi.

"Bu kâğıt nedir?" "Köylülerin isimleri" Pavel İvanoviç, kâğıdı aldı, açtı ve yazının güzelliğine hayran kaldı. "İsimleri o derece güzel yazmışsınız ki, onları tekrar yazmama gerek kalmıyor... Hele şu resme bak... Sizde böyle güzel resim yapan kim var?" "Ondan hiç bahsetmediniz" "Ah! Sizi böyle zahmete soktuğuma çok üzgünüm. "Pavel İva-noviç'in işi bizim için zahmet değildir." Çiçikof, teşekkür ederek eğildi. Manilof, dostunun, satış sözleşmesi için mahkemeye gitmekte ol-

Ölü Canlar

141

duğunu öğretilince birlikte gitmeyi teklif etti. İki dost, kolkola mahkemeye gittiler. Yolda, tümsekler, çukurlar gibi atlanması ve merdivenler gibi çıkmayı gerektiren engellerle karşılaştıkları zaman, Manilof, Çiçikof a yardım ediyordu. İki dost böylece, mahkemelerin bulundukları büyük meydana ulaştılar. Mahkemeler, üç katlı, beyaz boyalı, adliye memurlarının saf ve hâlis kalplerine işaret eden bir temizlikte büyük bir bina içindeydiler. Meydanda, önünde bir askerin "silah omuza" vaziyetinde durduğu bir nöbetçi kulübesi, müşteri bekleyen iki üç araba, kömür veya tebeşirle yazılan ve çizilen, yazılar ve resimlerle dolu bir tahta perdeden başka göze çarpan bir şey yoktu.

Büyük binanın ikinci ve üçüncü kat pencerelerinde, adliye memurlarının ağırbaşlı görüntüleri dikkat çekiyordu. Bunlar birdenbire kayboldular. Herhalde mahkeme başkanı kalem odalarını geziyordu. İki dost, merdivenleri koşarak çıktılar. Çiçikof, Manilof un kendisine yardımda bulunmasından korkarak yürüyüşünü hızlandırmıştı. Manilof, ise dostunun yorulmaması için sıçrayarak ileride gidiyordu. Böylece, her ikisi de, soluya soluya, kalem odalarının bulunduğu katın loş koridoruna ulaştılar. Koridorların ve odaların temizliğini

övme zahmetine girmediler. Kimse buraları temizlemeyi önemsemediği için kirli olan yerler günlerce o kırıyla kalıyorlardı. Mahkeme başkanı misafirlerini gelişi güzel ya ev kıyafeti veya robdöşambıyla kabul ediyordu. Kalem odalarının halini hayal etmek gerekirdi. Ama, yazar, memur odalarından korktuğu için, bundan vazgeçme lüzumunu duyuyor.

Bizim kahramanlar birçok beyaz ve karartılmış kâğıtlar, eğilmiş başlar, kalın enseler, fraklar, köylü biçimi elbiseler gördüler. Özellikle, gayet açık renkli bir ceket giyen bir adam dikkatlerini çekmişti. Bu, sanki büyük bir kâğıda başını yapıştırırcasına yaklaştırarak kavgadan hoşlanmayan bir çiftlik sahibinin kullandığı bir mülke ait karan aceleyle kopya ediyordu. Bu emlak sahibi, yaşadığı süre içinde adli incelemeden yakasını kurtaramamakla beraber, mesut bir baba ve büyük

142

Gogol

baba sıfatlarıyla bir sürü çocuklarının ve torunlarının atasında rahat ömür geçiriyordu. Ara sıra "Lütfen Feodossi Fedossiyeviç işine ait 368 numaralı dosyaya bakar mısınız?" ricası işitiliyor ve bu sırada bir amirin: "Al, şunun kopyasını çıkar, ama çabuk ol; aksi halde on günlük ücretini keserim, aç kalırsın!" sözleri duyuluyordu. Kâğıtların üzerinde kayan kalemler cızırdıyorlardı.

Çiçikof ile Manilof, doğruca, iki memurun oturduğu masaya giderek: "Kölelere ait meseleler için nereye müracaat edeceğimizi lütfen söyler misiniz?" dediler. İki kâtip, başlarını kaldırarak: "Siz ne istiyorsunuz?" diye sordular. "Bir dilekçe vereceğim." "Bir şey mi satın aldınız?" "Önce, sözleşme bürosunun yerini öğrenmek istiyorum; buras mı, yoksa başka oda mı?" "Önce satın aldığınız şeyi ve fiyatını söyle yiniz, biz de size nereye başvuracağınızı söyleyelim. Aksi halde si: bilgi veremeyiz."

Çiçikof, bu memurların da bütün gençler gibi meraklı olduklarını, kendilerine önem verdirmek istediklerini anladı ve : "Dinleyiniz dostlarım, ben köle alım satımına ait işlemlerin bu oda da yapıldığını biliyorum. Bu sebele, bana o masayı göstermenizi rica ediyorum. Eğer, sizler bu dairede ne yapıldığını bilmiyorsanız biz de başkalarına sorarız" dedi. Genç memurlar hiç cevap vermediler; yalnız bunlardan biri parmağıyla odanın bir köşesini gösterdi. Orada, ihtiyar bir adam masasının üstündeki kâğıtları düzenlemekle meşguldü. Çiçikof ile Manilof, birçok masaların arasından geçip, önündeki işi pek meşgul görünen ihtiyar memurun yanına gittiler.

Çiçikof, selamlayarak sordu: "Köle alım satımına ait sözleşmeler için buraya mı müracaat edilir, bayım?"

İhtiyar, gözlerini kaldırarak ağır ağır: "Burada kölelik işlerine bakılmaz" cevabını verdi. "O halde, nereye müracaat edelim?" "Sözleşmeler masasına." "O masa hangisidir?" "İvan Antonoviç'in bulunduğu masa." "İvan Antonoviç nerede?" İhtiyar, odanın başka bir köşesini gösterdi. Çiçikof la Manilof, İvan

Ölü Canlar

143

Antonoviç'in yanına gittiler. Bu memur, onların geldiklerini görünce arkasına baktı ve sonra gözlerini o iki adama dikti ve yine yazısıyla ilgilenmeye başladı. Pavel İvanoviç, selam vererek: "Köle alım satımı sözleşmeler masası burası mı, bayım?" diye sordu. İvan Antonoviç, bu sözleri duymamazlıktan gelerek ve işiyle ilgilenerek hiç cevap vermedi. Bu, öyle geveze genç bir hoppa değil, yaşı kırkını geçkin, saçları kara ve sık, yüzünün bütün orta kısmı çıkıntılı, olgun bir adamdı. Bu, bayağı ifadesiyle testi kulplu suratlardan biriydi. Çiçikof: "Sözleşmeler burada mı yapılıyor?" diye sordu. "İşi size anlatayım. Ben bu kazada oturan birkaç çiftlik sahibinden köle satın aldım. Mülk edinme senetleri yanımdadır. Bunları resmen onaylatmak istiyorum." "Satanlar da geldiler mi?" Bazıları geldiler ve bazıları da bana tam yetki verdiler." "Dilekçeniz nerede?" O da hazır. İşin çabuk bitmesini istiyorum... Acaba bugün bitirilemez mi?" İvan Antonoviç: "Bugün mümkün değil!.. Hacizli olup olmadıklarını incelememiz gerekli" dedi.

"Şunu biliniz ki, mahkeme başkanı İvan Grigoriyeviç aziz dostumdur... Ve işi çabuklaştırmak için..."

İvan Antonoviç, sertçe:

"İvan Grigoriyeviç'ten. Başkaları da var..." cevabını verdi.

Çiçikof, ihtiyatlı hareket etmek gerektiğini anladı ve: "Ben kimseyi unutmam, ben de senelerce devlet memuriyetlerinde bulundum, bu işlerin nasıl yapıldığını bilirim" sözlerini ilave etti. İvan Antonoviç, daha yumuşak bir ifadeyle: "Mahkeme başkanını gidip görünüz; size işinizle ilgilenenler için bir emir versin, hemen olur biter" dedi. Çiçikof, cebinden küçük bir banknot çıkarıp yavaşça İvan Antonoviç'in önüne koydu. O, bu banknote görmemiş gibi davranarak üstünü bir defter kapağıyla örttü. O zaman, Pavel İvanoviç, onu göstermek istedi; fakat, İvan Antonoviç, bir baş işaretiyle buna gerek olmadığını anlatmak istedi ve sonra bir

memuru göstererek: "O sizi mahkeme salonuna götürür" dedi. Bu yazıcı adliyede öyle büyük bir gayretle çalışmıştı ki,

144

Gogol

1

cekedinin kollar, dirseklerinden delinmiş ve astarlar meydana çıkmış ve bu yazıcılık derecesine bu şekilde erişmişti. Dostlanımızı, mahkeme salonuna götürdü. Salonda, birkaç geniş koltuk, üstünde iki büyük kitap duran bir masa vardı; bu masanın arkasında da, başkan oturmuştu.

Bu salona karşı büyük bir hürmet ve saygı hisleriyle dolu olan ve eşliğini aşmaya hiçbir zaman cesaret etmemiş bulunan memur kapıyı açarak holden geri döndü.

Çiçikof la Manilof salona girince, başkanın yalnız olmadığını gör- j düler. Sobakiyeviç de, onun yanında oturuyordu. İki dost, "Hoşgeldi-niz" denilenek karşılandı, koltuklar gürültü ile itilip çekildiler. Başkan ayağa kalktı; Uzun kollu cübbesiyle Sobakiyeviç'i gösterdi. Çiçikof ile Manilof Sobakiyeviç'le tokalaştılar.. Başkan, Pavel İvanoviç'i kucakladı ve mahkeme salonu iki dostun öpüşme gürültüsüyle doldu. Hal ve hatır soruldu; ikisi de bel ağalarından şikayet ettiler ve bu, daima oturmakla geçirilen bir hayata mal edildi.

Sobakiyeviç, Pavel İvanoviç'in köleler satın aldığını başkana daha önce söylediğinden başkan, bizim kahramanı bundan dolayı tebrik etti. Bu tebriklerden şaşırان Çiçikof teşekkürle karşılık verdi ve sonra, Sobakiyeviç'e dönerek: "Nasılsınız iyi misiniz?" diye sordu. O da: "Çok şükür hal ve sıhhatimden bir şikayetim yok" cevabını verdi. Gerçekten de, demir bile bu sağlam bünyeli ve sağlam vücutlu çiftlik sahibinden daha kolay soğuk alabilirdi. Başkan: "Siz sıhhatinizle ne kadar övün-seniz hakkınız var; duyduğuma göre vefat eden pederiniz de iri yan bir adammış" dedi.

Sobakiyeviç: "Yalnız başına bir ayıyla boğuşurdu" cevabını verdi. "Fakat, siz de bugün bir ayıyı haklayabilirsiniz." "Hayır... Babam benden daha kuvvetliydi. Biz o eski adamlar gibi değiliz, bakınız hayatıma, buna hayat demek bile saçma!.. "Hayatımızda, geçimimizin yolunda olmasından başka ne var?" "Hiç de iyi değil... Karan siz veriniz İvan Grigoriyeviç, yaşıım elliyi geçti... Ömrümde bir kere olsun hasta

Ölü Canlar

145

olmadım... Ne boğazım ağndı ve ne de bir çıban çıkardım... Bu, hayra alâmet değil... Herhalde, bunun zararını günün birinde göreceğim." Sobakiyeviç, bu sözlerin ardından hüzünlü bir hal aldı. Çiçikof la baş-İcan içlerinden: Abartıyor; öyle sağlam vücutlu bir adamın böyle şikayet etmesi tuhaf!" dediler. Pavel İvanoviç, cebinden Piliş-kin'in mektubunu çıkararak: "Size bir mektup var" dedi. Başkan: "Kimden?" diye sordu ve zarfı yırtarak: "A!.. Pilişkin'denmişL Hâlâ yaşıyor, ha! Talihin ne garip oyunu!.. Bir zamanlar çok zeki ve zengin bir adamdı o... Ya şimdi, ne oldu?" sözlerini söyledi. Sobakiyeviç: "Bir köpek oldu!.. Kölelerini açıktan öldüren alçak bir pinti!" dedi. Başkan mektubu okuduktan sonra: "Hay hay!.. Ona vekâlet etmeyi kabul ediyorum. Sözleşmeleri ne zaman imzalatmayı istiyorsunuz?" Çiçikof: "Hemen bugün; çünkü, yarın gitmek niyetindeyim... Bütün evrak yanımdadır." "Pekâlâ... Fakat, sizi öyle kolay kolay salıvermeyeceğimizi de bilin... sözleşmeler bugün yapılır, onaylatılır... Fakat, bir gece bir alem yapmak şartıyla... Şimdi emir veriyorum..." Başkan, kapıyı açtı. "Eğer mahkeme kalemini, bal petekleriyle dolu bir arı kovanına benzetmek doğruysa, burası da hepsi çalışkan arılara benzeyen memurlarla dolu bir odaydı". İvan Antonoviç orada mı?" Bir ses: Evet" cevabını verdi. "İçeri gönderin." Okuyucumuzun biraz önce tanıdığı testi kulpu suratlı İvan Antonoviç mahkeme salonuna girerek başkanı büyük bir hürmetle selamladı.

"İvan Antonoviç, bu satış sözleşmelerinin hepsini alınız..." Sobakiyeviç, başkanın sözünü keserek: "İvan Grigoriyeviç, iki şahit gerektiğini unutmayınız. Savcıyı çağırınız, burada işi olmadığından şimdi evindedir... Onun işlerini yazıcısı, o dünyanın en kepaze herifi olan Zolutuha görüyor... Sağlık müfettişi de boştur... Eğer, dostlarından birine iskambil oynamaya gitmemişse o da buradadır... Sonra, Şuracıkta, dünyaya niçin geldikleri bilinmeyen Truhaçevski ile Beguş-kin de var" dedi. Başkan "Olağanüstü bir fikir!.." diye bağırdı ve he-

146

Gogol

men memurlardan birini, bu adamları çağırmaya gönderdi. Çiçikof: "Kendisiyle iş yaptığım çiftlik sahibi bir kadının vekili... Baş papaz Siril'in oğlunu da çağırmanızı rica edeceğim. O da yanınızda çalışıyormuş" dedi. "Hay hay... Her iş yapılır... Yalnız, burada kimseye bahşış vermemenizi rica ederim.. Dostlarım, bu külfetten beridirler." Sonra, başkan yavaş sesle İvan Antonoviç'e bir emir verdi; fakat bu emrin memurun hoşuna

gitmediği anlaşıyordu. Bütün satış sözleşmelerinin, başkanın üzerinde iyi bir etki bıraktığı görülüyordu; hele, satın alınan kölelerin bedelinin yüz bin ruble kadar olduğunu görünce derin bir sevinçle bir an Çiçikofa baktı ve sonra: "Oh! Oh!.. Bunları satın aldınız öyle mi Pavel İvanoviç?.. Ne âlâ... Ne âlâ!" sözlerini söyledi. Çiçikof cevaben: "Evet... Onların hepsini satın aldım" dedi. "Çok iyi bir iş... Gerçekten iyi!" "Evet, bundan daha iyisi can sağlığı olduğunu biliyorum... İnsanın yeryüzündeki gayesi, ancak sağlam bir işe sarılmak ve gençlik hülyalarından vazgeçmekle gerçekleşir." Daha sonra, Pavel İvanoviç, hürriyetseverliği ve gençlik çılgınlığını kınamak için birkaç söz söyledi. Fakat, bu sözlerin yavanlığı, sahteliği çok açıktı. Kendi bile, içinden: "Dostum, söylediklerinin hepsi de yalan... Bile bile yalan söylüyorsun" diyordu. Gözlerinde, hoş gitmeyen bir ifade görmekten korkarak ne Sobakiyeviç'e ve ne de Manilof'a bakıyordu. Fakat, bu korkusu boşunaydı: Sobakiyeviç'in yüzü aynı soğukluğu korumuştur ve Manilof'a gelince, Çiçikof'un sözleri hoşuna gittiği için, o da memnuniyetle başını sallıyordu.

Sobakiyeviç birdenbire: "Canım, ne satın aldığınızı İvan Grigoriyeviç'e niçin söylemiyorsunuz?" dedi. Ve İvan Grigoriyeviç'e de: "Bay başkan, nasıl oluyor da siz bu satış hakkında bilgi almak istemiyorsunuz?.. Bu servettir!.. Saf altındır!.. Arabacı Miheef'i de ona sattım!" sözlerini söyledi. "Miheef'i mi? Şaka yapıyor olmalısınız! Ben arabacınızı tanımam ve bilirim... Benim de bir arabamı tamir etmişti... Fakat, siz bana onun öldüğünü söylemişsiniz!" Sobakiyeviç, hiç istifini boz-

Ölü Canlar

147

madan: "Ölen o Miheef değil, kardeşidir... Arabacı yaşıyor ve sapasağlamdır. Birkaç gün önce bana öyle bir araba yaptı ki Moskova'da bile görenlerin ağızlarının suyu akar! O, imparatorun yanında çalışmaya lâyık bir ustadır!" "Evet, çok usta bir adamdır... Onun için kendisinden nasıl ayrıldınız diye hayret etmiştim." "Ben ona başkalarını da sattım! Dülgerim Probka Stepan, tuğlacım Milüşkin, kunduracı Maksim Telyatnikof... Hepsi de satıldı!"

Başkan tarafından, böyle işgüzar, değerli kölelerini niçin sattığına dair sorulan soruya Sobakiyeviç cevaben: "Ben de bilmiyorum... Bir hayvanlık ettim! Kendi kendime, acaba bunları satıp kurtulsam nasıl olur dedim ve işte satıverdim gitti" dedi ve sanki bu satıştan üzülmüş gibi başını eğerek ekledi: "Saçlarım ağardı ama, bir türlü akıllanamadım" sözünü söyledi. Başkan, Çiçikofa dönerek: "Siz bu köylülere öylece, arazisiz olarak satın alıyorsunuz.. Maksudunuz, bunları muhacir gibi başka bir yere mi götürmektir?" diye sordu. "Evet." "Nereye götüreceksiniz?" "Kerson eyaletinde bir şehre!" "Oraların toprakları pek bereketlidir; hele otlakları gayet iyidir." "Orada çok araziniz var mı?" "Satın aldığım köylülere yetecek kadar." "Dereler, ırmaklar, göller de var mı?" "Evet, hem çaylar ve hem göller var."

Çiçikof, bu sözleri söylerken göz ucuyla Sobakiyeviç'e baktı. Onun yüzünde hiçbir değişiklik yoktu, aynı hissizliği muhafaza ediyordu. Böyle olmakla beraber, Çiçikofa: "Bize ne dolmalar yutturuyorsun adam... Senin ne derelerin, ne göllerin ve ne de arazin var!" demek istiyor gibiydi.

Bunlar böyle konuşurlarken, şahitler de gelmeye başladılar: Önce, daima gözlerini kırpan savcı geldi; sonra, sağlık müfettişi ve son olarak da, Truhaçevski, Beguşkin ve diğerleri geldiler. Sobakiyeviç'in dediği gibi, bunların hepsi de tam anlamıyla dalkavuk adamlardı. Çiçikof bunlardan bazılarını hiç bilmiyordu. Eksik kalan şahitler de, mahkeme memurları tarafından tamamlandı. Sonra sadece baş papaz

148

Gogol

Siril'in oğlu değil, bizzat papaz Siril de birlikte geldi. Bunların hepsi de, isimlerini, sanatlarını, görevlerini söyleyerek imzaladılar. İvan An-tonoviç işlemleri çabucak bitirdi, satış sözleşmeleri kopya edildi, pullandı, mühürlendi ve Çiçikof bunlar için çok az bir masraf yaptı. Başkan, ondan, kanunen belirlenen harçların yarısını almalarını emretti ve diğer yarısı da, yabancılarca bilinmeyen bir yolla diğer birinin hesabına geçirildi. Her iş olup bitince, başkan: "Şimdi artık bu işi ıslatmamız lazım!" dedi. Çiçikof: "Emredersiniz... Zamanı siz belirleyiniz. Bu şen arkadaşlara birkaç şişe şampanya ikram etmek benim için büyük bir zevktir." Başkan: "Sözümü yanlış anladınız, dedi, o şampanyaları size biz ikram edeceğiz... Bunu yapmak görevimizdir; siz bizim misafirimiz olduğunuz için davet bize düşer... Bakınız, baylar, ben bir şey düşündüm.. Hepimiz emniyet müdürüne gidelim... O, gerçekten bu gibi işlerde eşi bulunmayan bir adamdır... Şöyle bir işaret etti mi, ziyafet sofrası aniden hazırlanır... Sonra da bir vist oynarız... Ne dersiniz?"

Kimse böyle bir teklifi reddedemedi. Tek bir ziyafet kelimesi, şahitlerin hepsinin de iştahlarını açtı?

Kasketlerini, şapkalarını aldılar ve salondan çıktılar. Hepsi İvan Antonoviç'in bulunduğu odadan geçince, bu

"testi kulpu" suratlı adam Çiçikofa sokularak: "Yüz bin rublelik köleler satın aldınız da bana bir tek banknottan başka bir şey vermediniz" diye mırıldandı.

Pavel İvanoviç: "Hangi köleler?.. O paranın yan değerinde olmayan aşağılık tembeller!.." cevabını verdi.

İvan Antonoviç, karşısındakinin sıkı bir adam olduğunu ve fazladan bir kapık bile alamayacağını anladı.

Bu anda Sobakiyeviç, Çiçikof'un yanına gelerek yavaş sesle: "Pi-luşkin'e ölü başına ne verdin?" diye sordu.

"Bana bunu soracağınıza, listenize Voroby'a'yı yazmanızın sebebini söylemeniz daha iyi etmiş i olursunuz."

"Hangi Voroby'a?" "Canım şu Elizabeta Voroby'a adlı ka-

I

Ölü Canlar

149

din... Hem, Elizabeta ismini de erkekleştirmişsiniz: Bunu tabii hatırlarsınız." "Hayır, ben Voroby'a filan yazmadım." Sobakiyeviç bu sözü söyleyerek ayrıldı ve şahitlerin arasına kanştı.

Hepsi de emniyet müdürünün evine geldiler. O, gerçekten çok becerikli bir adamdı. Gelenlerin arzusunu anlayınca, güzel rugan çizmeli açığız bir memuru çağırarak kulağına iki kelime fısıldadı ve: "Anladın ya!" sözünü ilave etti. Odanın birinde vist oyununa başlanıldığı sırada yemek odasındaki masanın üstü de kısa bir zaman içinde, som, mersin balıkları, ezilmiş ve ezilmemiş havyar, ringa balığı, her çeşit peynir, işlenmiş sığır dili ve diğer balıklarla dolmuştu. Ev sahibinin mutfağında hazırlanan yemekler bundan sonra ikram edildi: börek, mersin balığı, mantarlı çörekler, nefis hamur işleri...

Emniyet müdürü, kasabanın adeta babası, velinimetini gibiydi. Hemşehrilerinin arasında aile hayatı geçiriyor ve dükkânlardan, çarşılarından, pazarlardan kendi malı gibi her şeyi alıyordu. Emniyet müdürlüğü görevini o kadar mükemmel yapıyordu ki, kendisi mi bu görev için yaratılmış yoksa bu görev mi kendisi için hazırlanmış bunu belirlemek güçtü. Öyle bir idare usulü vardı ki, böylece hem geliri, kendinden öncekilerin gelirlerinin iki misline çıkmakta, hem de bütün şehir halkının sevgisini kazanmaktaydı. Tacirler onu kibirli olmadığı ve bülüklenmediği için seviyorlardı; onların çocuklarının vaftiz töreninde bulunuyor, evlerinin herkesin giremeyeceği yerine giriyor ve servetinin artması hususunda onların büyük yardımlarını elde etmekle beraber, bu yolda pek kurnazcasına hareket ediyordu: Onları, omuzlarına kayıtsızca vurarak kabul ediyor, kendileriyle beraber gülüyor, çay ikram ediyor, çocukları hastalandığı zaman şu veya bu ilacı yapmalarını söylüyordu. Gerçekten mert bir adamdı.

Arabasıyla şehri dolaştığı zaman herkese bakar ve bir iki tatlı sözle iltifat ederdi: "Ey Mişeiç, bir parti gorka oynamalısınız, değil mi?" "Elbette, Aleksei İvanoviç" "Canım İlya Paramonoviç, gel de benim

150

Gogol

atı gör; seninkiyle yarıştıralım, bakalım hangisi kazanacak." Atlarını seven tacir sevinçle gülüyor ve sakalını okşayarak: "Evet, görelim, kim kazanacak Aleksei İvanoviç" cevabını veriyordu. Memurları da, yanından geçtiği zaman başlıklarını çıkararak sevinç içinde: "Bizim Aleksei İvanoviç ne eşi bulunmaz bir adamdır!" demekten kendilerini alamıyorlardı. Kısaca, herkesin kalbini büyülemiş, övgüsünü kazanmıştı. Tacirler: "Aleksei İvanoviç, aslında bizi sızdırır ama gerektiğinde hepimizi de korur" derlerdi.

Yemekler hazır olunca, emniyet müdürü, misafirlerine visti, yemekten sonra bitirmeyi teklif etti ve hepsi de yemek odasına geçtiler. Burası, davetlilerin burunlarını okşayan hoş kokularla dolmuştu. So-bakiyeviç gözlerini, biraz kenarda bir büyük tabağın içine konulmuş bir mersin balığına dikmişti. Bir küçük kadeh koyu zeytin renkli rakı içtikten sonra, hepsi de hemen çatallara yapıştılar ve sofraya hücum ettiler. Kimi havyara, kimi som balığına, kimi peynire saldırdı. Soba-kıyeviç, bu çerezlere önem vermeyerek mersin balığının yanına oturdu ve diğerleri içki içerek çene çaldıkları sırada o da onbeş dakika sürmeden balığın hepsini midesine indirdi.

Emniyet müdürü, nihayet bu balığı hatırladı ve elindeki çatalla balık tabağına yaklaşarak: "Baylar, bu doğa harikasını da unutmayınız" diye bağırdı. Fakat, bu doğa harikasının yalnız kuyruğu kalmıştı. So-bakiyeviç oradan uzaklaşmış ve başka bir tabaktan bir tek kızartılmış küçük balık almıştı. Sonra, bir koltuğa oturdu ve artık bir şey yemeye hali kalmadığından sürekli gözlerini kırparak geçirmeye başladı.

Emniyet müdürü şarabı çok severdi ve bundan dolayı da kadeh tokuşturmanın arası kesilmedi. İlk önce, okuyucumuzun da anladığı gibi, Kerson bayının şerefine ve sonra, kölelerinin saadetine, onların bu yeni memleketteki basanlarına ve daha sonra, Pavel İvanoviç'in herhalde gayet güzel bir bayan olacağına şüphe edilmeyen müstakbel hanımının sıhhatine içildi. Bu sözler bizim kahramanı sevinçle gülüm-

Ölü Canlar

151

setmişti. Onun etrafını sardılar, hiç olmazsa daha on beş gün kadar şehirde kalmasını rica ettiler. "Hayır, Pavel İvanoviç, bir kulübenin kapısı sırf orayı soğutmak için açılmaz. Bir süre bizimle beraber kalmalısınız; sizi evlendireceğiz... İvan Grigoriyeviç, "onu evlendireceğiz, değil mi?" Başkan: "Elbette evlendireceğiz, ya... Ne kadar çabalasanız yine boştur... Sizi o evlenme çemberinden geçireceğiz..." sözlerini söyledi. Çiçikof, gülümseyerek: "Niye ısrar edecek misim?" dedi. "Evlenmek korkunç bir şey değildir... Fakat, kız bulmak güç!" "Size hanım olacak kızı da bulacağız... Hem niye bulamayacak missiniz?.. İstedığınız her şeyi elde edeceksiniz" "Oh, bulabilirsem!" Hepsi birden bağırıldılar: "Bravo! Kalıyor! Yaşasın Pavel İvanoviç, hurra, hurra!" Herkes, elindeki kadehiyle onun yanına sokuldu... Bütün kadehler tokuşturuldu. "Bir daha, bir daha!" diye bağırıldı. Tekrar kadeh tokuşturuldu. Böylece üç defa kadehleri birbirlerine çarptılar. Bu sevinç çabucak genel-leşti. İçtiği zaman daima yüzü gülen, şenlenen başkan, Pavel İvano-viç'i "Cancağızım, anacığım" diyerek sık sık öptü. Sonra, parmaklarını şakırdatarak oynamaya başladı. Şampanyadan sonra, Macar şarabı içildi ve davetliler daha fazal neşelendiler. Vist unutuldu. Tartışıldı, bağırıldı, çağrıldı; politikadan, askerlikten söz edildi, karışıkça fikirler ortaya atıldı. En karışık, meselelere birer çözüm getirildi. Çiçikof, ömründe bu kadar neşeli olmamıştı, kendini gerçekten Kerson arazisi sahibi zannediyor, çiftliklerinde yapacağı yenilikleri sayıp döküyor, birleşen iki kalbin mutluluğunu anlatıyordu. Nihayet, Sobakiyeviç Ver-ter'in Şarlot için yazdığı manzumeleri okudu; fakat, midesini şişiren mersin balığının etkisiyle büsbütün uyuşup kalan dostu, bütün bu şiirlere ilgisiz kalmıştı.

Çiçikof, böyle bir sarhoşluğun ve keyfin tehlikesini çabucak anladı ve bir araba istedi... Savcı hemen kendi arabasını verdi. Arabacı tecrübeli bir babacan olduğundan, arabayı sağ koluyla idare ediyor ve sol koluyla da, araba sarsıntılarından düşmemesi için Çiçikof u tutuyordu.

152

Gogol

Böylece otele geldi, daha uzun süre hayali canlanmıştı; zihninde sağ yanağında küçük bir çukur bulunan genç, güzel bir bakire, Kerson civarında hoş manzaralı köyler, para yığınları... gibi güzel, tatlı hayaller birbirini kovalıyordu. Hatta Selifan'a bile, yeni çiftlik köylülerini avluya toplaması için emirler verdi. Selifan, cevap vermeksizin, efendisini dinledi ve sonra odadan çıkarak Petruşka'ya : "Haydi git, efendini soy ve yatır" dedi. Petruşka odaya girdiği zaman, Çiçikof oturduğu koltukta adeta yalpalıyordu. Güçlkle onun çizmelerini ve elbiselerini çıkardı. Nihayet, Barin yattı, bir süre sağa sola döndü ve kendini gerçek bir çiftlik sahibi sanarak uyudu.

Petruşka, efendisinin elbiselerini portmantoya astı ve öyle şiddetli bir şekilde fırçalamaya başladı ki, koridor hemen bir toz bulutuyla doldu. Bunları tekrar odaya götürmekteyken otelin avlusuna baktı ve ahırdan çıkan Selifan'ı gördü. Onunla gözgöze geldiler ve içgüdüsel olarak anlaştılar: "Barin uyuyor, haydi biz de gidip eğlenelim." Petruşka, efendisinin elbiselerini odaya bırakarak, avluya indi; iki arkadaş, nereye gideceklerine dair bir söz söylemeksizin otelden çıktılar, sokağın karşı tarafına geçtiler, otelin karşısındaki evin camlı kapısını açarak içeri girdiler. Burası, tahta masaların etrafında uzun sakallı, çeneleri sakalsız kürklü veya amele gömlekli bir sürü müşterilerin oturdukları bodruma benzeyen küçük bir odaydı. Acaba Selifan'la Petruşka orada ne yapular? Orasını Allah bilir! Nihayet, bir saat sonra oradan çıktılar, el ele yürüdüler, otele geldiler, güçlkle merdiveni çıktılar ve Petruşka'nın oda kapısını açtılar. Petruşka, en uygun tarzda nasıl yatabileceğim düşünerek yatağının önünde epeyce ayakta durdu; nihayet, ayaklarını yere koyarak yatağın içine enine uzandı. Bunun arkasından Selifan da, otel garsonlarının odasında veya ahırda beygirlerinin yanında yatması gerektiğini unutarak başını arkadaşının karnına koyup yattı. Her ikisi de hemen yatar yatmaz uykuya daldılar ve horuldamaya başladılar. Efendileri de yandaki odasında, bunların horuldamaları-

Ölü Canlar

153

na burnundan soluyarak cevap veriyordu. Artık otelde çıt bile yoktu; insanlar, hayvanlar, bütün varlıklar derin bir uykuya dalmış bulunuyorlardı. Yalnız, bir gün önce Riyazan'dan gelen çizme meraklısı asteğmenin odasındaki pencerede ışık vardı. Bu subay, dört çift çizme ısmarlamış ve bütün gün de beşinci çift çizmeyi prova etmekle vakit geçirmişti. Gerçi birkaç kere karyolasına yaklaşıp çizmelerini çıkarıp yatmak istemişse de, bunu bir türlü yapamamıştı; her defasında karyolaya oturuyor, bacağını kaldırıyor ve ökçelerinin zarifşeklini seyretmekten kendini alamıyordu.

Çiçikof un satın aldığı köleler artık şehirde günün en önemli konusu olmuştu; herkes bundan söz ediyordu. Başka yere naklederek yerleştirmek amacıyla köleler satın alınmasının faydalan hakkında çeşitli görüşler, birbirine zıt fikirler ortaya konuluyordu. Bazıları: "Bunun ne kadar faydalı olduğu şüphe götürmez bir gerçektir... Güneş tarafının toprağı gayet iyi ve bereketlidir... Ama, Çiçikofun köleleri susuz ne yapacaklar? Orada ne çaylar, ne de dereler var" diyorlardı. "Stefan Di-mitriç, su olmaması o kadar önemli değildir; asıl önemli olan nokta, bu kadar kalabalık insanı oraya götürmektir! Bir köylü çiftlik için yeni bir memlekete giderde orada ne bir kulübe ve ne de hislerini, hatıralarını okşayacak bir şey bulamazsa mutlaka kaçar... Bu, iki kere iki dört eder gibi bir gerçektir! Hem arkasında bir iz bile bırakmaz!" "Yok, yok, Aleksei İvanoviç, ben Çiçikofun köylülerinin kaçacağını hiç zannetmem. Rus her şeye yeteneklidir ve iklim değişikliklerine çabucak alışır. Onu Kamçatka'ya gönderiniz, sırtına da uzun kollu ısıtıcı bir kürk giydiriniz, hemen baltasını alır ve bir kulübe yapmaya başlar." "İvan Grigoriyeviç, sen en önemli noktayı... Pavel İvanoviç'in köylülerinin tabiat ve ahlâkını unutuyorsun... çiftlik sahipleri hiçbir zaman

154

Gogol

iyi işçilerini satmazlar. Çiçikof un köleleri ne hırsızdırlar ve ne de sarhoşturlar bundan tamamen eminim. Onlar sadece tembel ve ters adamlardır." "Kabul ediyorum, hiç kimse, kendi en iyi köylülerini satmaz... Çiçikof un köylüleri de ayyaşlardan başka bir şey değiller... fakat, burada dikkate alınacak bir ahlâk noktası var. Onlar şimdi ayyaş, akılsız, daha bilmem ne, fakat başka bir yere götürülüp yerleştirilirse mükemmel işçi olurlar, buna şüphe yoktur. Çünkü gözümüzün önünde birçok örnek var... tarih de şahid... Fabrika müdürü bağırdı: "Asla, asla!.. Böyle bir şey olamaz... Pavel İvanoviç'in köylüsünün şimdi iki düşmanı olacak... birincisi: ispirtonun serbestçe satıldığı küçük Rusya eyaletlerinin yakınlığı... oraya vardktan iki hafta sonra, bunların hepsi de içkiden başlarını kaldırmayacaklar, zilzurna sarhoş olacaklar... buna hiç şüphem yok. İkinci düşman: bu nakil sırasında daha fazla kökleşecek olan onlardaki serserilik alışkanlığıdır... eğer, Çiçikof, onları devamlı gözaltında bulundurmaz, sopayla tehdit etmez, ufak bir suçu şiddetli şekilde cezalandırmazsa... kesinlikle bunun önünü alamaz." "Çiçikof niye bizzat bu işleri yapacakmış? Tabii bir kâhyası olacak!" "Ah! O kâhyalar!., düşünülemez!" "Efendileri onları başı boş beygirler gibi bırakırlarsa tabii öyle olurlar." "Bak, bu doğrudur... eğer çiftlik sahipleri, hatta biraz olsun, çiftlik işlerinden anlarlar ve insan sarrafı olurlarsa her zaman iyi bir kâhya bulurlar!"

Bunun üzerine, fabrika müdürü, yılda beş bin ruble verilmezse iyi bir kâhya bulunamayacağını söyledi.

Başkan, üç bin ruble ücretle iyi bir kâhya bulunabileceği cevabını verdi. Fabrikalar müdürü: "Onun nerede bulunabileceğini lütfen söyler misiniz?" "Niçin burada olamazmış! Ben burada, bizim kazada iyi bir kâhya tanırım... Piotr Piyotroviç Samoiloof... İşte tam Çiçikof a uygun bir adam.."

Birçokları, Çiçikof u takdir ettiler. Bu kadar çok kölenin naklinde-ki güçlükler onların gözlerini korkutuyordu.

Hatta bunların isyan çıkarmalarından bile korkulmaya başlandı. O zaman, emniyet müdürü,

Ölü Canlar

155

onların isyan çıkarmalarına imkân olmadığını, başkomiserin güvenliği derhal sağlamayı bilecek bir adam olduğunu, hatta bizzat gitmesine bile gerek olmayıp yalnız kasketini göndermesinin yeteceğini... onun kasketinin, bütün bu köleler sürüsünü Kerson'a kadar sessizce götüreceğini söyledi! Sonra Çiçikof un esirlerindeki isyana yönelik eylemleri yatıştırmak için başvurulacak çarelerden, tedbirlerden bahsedildi.

Bazıları son derece zor ve kuvvet kullanılması gerekeceği fikrindeydiler; diğer bir kısmı daha merhametli davrandılar. Posta müdürü, Pavel İva-noviç'e düşecek en kutsal görev, köylülerine karşı bir baba gibi davranmak, onları kültür ışığından faydalandırmak olduğunu söyleyerek bu yolda eğitim veren Lankaster okulunu övdü.

İşte o küçük şehirde hep böyle şeyler konuşuluyordu. Ve biraz sonra, Çiçikof un dostları, ona olan övgülerinin yeni bir işaretini göstermek amacıyla, gittiler ve köylülerin nakline bakacak bir asker birliği istemesini tavsiye ettiler. Pavel İvanoviç, gerekirse bu tavsiyelerden istifade edeceğini söyleyerek kendilerine teşekkür etti, fakat, köylülerinin hepsi de sakin insanlar olduklarını ve Kerson'a gitmeye can attıklarını ve bunun için hiçbir isyan ihtimali ve korkusu olmadığını açıklayarak askeri yardıma gerek görmediğini söyledi.

Bütün bu haberler, Çiçikof un hiçbir zaman aklından bile geçirmediği gayet iyi neticeler doğurdu. Hatta, dostlarından bazıları onun milyoner bir adam olduğunu bile söylemekten ve bunu dünyaya yaymaktan kendilerini alamadılar. Şehir halkında Pavel İvanoviç'e karşı çabucak derin bir hürmet ve muhabbet duygusu

uyanmıştı. Hızla yayılan bütün haberler de bizim kahraman hakkında beslenen bu muhabbeti bir kat daha artırdılar. Esasen şehir ahalisi, birbirleriyle gayet iyi geçinen, ilişkilerini samimiyet ve dotluk duygularına dayandıran mert insanlardı. Konuşmalarında daima alçakgönüllülük ve sadelik vardı. "Ah! Aziz dostum İlya İliç!" "Beni dinle, Antipator Zahareviç kardeş! "İyi ama, yalan söylüyorsun sen, anacığım İvan Grigoriyeviç!"

Posta

156

Gogol

müdürü İvan Andreviç'e hitabedildiği zaman daima: "Almanca konuşur musunuz, İvan Andreviç?" cümlesi ilave edilirdi.

Kısaca, hepsi de bir aile fertleri gibi yaşıyorlardı. Bazılarının ilmi yüksekti. Mahkeme başkanı Jukovski'nin pek çok söylenen "Liyud-milâ" isimli manzum eserini ezberden bilir ve bu eserin birçok kısımlarını ve özellikle "Orman uyukluyor, tepe uyuyor" manzumesini mükemmel olarak okurdu." Çu" kelimesini öyle kuvvetli bir şekilde söyleyişi vardı ki, insan gerçekten tepenin uyuduğunu görür gibi olurdu. Daha derin bir etki uyandırmak için göz kapaklarını yavaş yavaş kapardı. Posta müdürü kendini felsefeye vermişti. Geceleri geç saate kadar "Yung'un geceleri" ve Ekkartshavzen'in "Tabiat Sırlarının Anahtarı" isimli eserini okur ve bunlardan uzun notlar alır, fakat onları kimseye göstermezdi. Bu düşünceler kendisini nezaket ve nüktedanlıktan vazgeçirmiyordu. Seçme kelimeleri ve ifadesi yönüyle "sözlerini çiçeklerle süslemeyi" çok severdi. Ve gerçekten hemen her zaman: "Aziz bayım", "Siz de bilirsiniz ki." "Tasavvur buyurunuz" gibi nazik kelimelerle hitap ederdi. Diğer yüksek memurların hepsi de bilgin adamlardı. Kimi Karamsin'i okumuştı; kimi "Moskova haberleri"ne aboneydi. Kimi de hiçbir şey okumamıştı. İçlerinde uyuşup kalanlar ve ömürlerini bir sedirin üzerine uzanarak yatmakla geçirenler de vardı.

Bunların sıhhatlerine gelince: hepsi de kanlı canlı, güzel yüzlü insanlardı; içlerinde veremin ne olduğunu bilen kimse yoktu. Hepsî de, karıları tarafından: "Benim kocaman bal kabağım", "Kocaman güllem", "Benim şişkom", "Benim geyiğim", "Oyuncağım" vs... gibi senli benli hitablarla karşılaşmak mutluluğuna ulaşmışlardı. Hepsî de iyiliği, misafirperverliği seven insanlardı. Ekmeklerini yiyen, kendileriyle bir parti vist oynayan her-yabancı hemen onların aziz dostu olurdu. Tatlılığı, yumuşaklığı ve iyi huylarıyla kendini bunlara sevdirmeyi başaran Pavel İvanoviç de bu şerefi kazanan yabancılardan biriydi. Her-

Ölü Canlar

157

kes bizim kahramana o derece büyük bir hürmet ve sevgi gösteriyordu ki, adamcağız şehirden nail ayrılacağını üzüntüyle düşünüyordu.

Her an: "Yok, yok, Pavel İvanoviç, aramızda daha bir haftacık olsun kalacaksınız!" sözlerini işitiyordu. Onu göklere çıkarıyorlardı.

Fakat, en fazla hayret edilecek şey, Çiçikof'un şehrin bayanları üzerinde oluşturduğu etkiydi. Bu garip olayı iyi anlamak için bayanlara ve sosyetelerine ilişkin uzun uzadıya bilgi vermek, ruhlarının bütün güzelliklerini ballandıra ballandıra anlatmak gerekir ki, bu da yazar için çok güç ve çetin bir iştir. Şehrin büyük memurlarının bayanlarına karşı borçlu olduğu saygı onu bu hususta söz söylemekten alıkoyuyor. Diğer yönden... bu da öyle kolay bir iş değildir.

N... şehrinin bayanları... Hayır, yazamayacağım... Utanç duyuyorum... Onlarda özellikle göze çarpan... Ne garip şey... Kalem yürümüyor... adeta kurşun gibi ağırlaştı... Onları düşünmeyi üslubu daha kuvvetli olan birbaşkasına bırakıyorum... Ben, yalnız onların görünüşleri hakkında iki söz söylemekle ve yüzeysel olarak bir iki şey yazmakla yetineceğim.

Bu bayanlar, söylendiği gibi gerçekten "zarif hatunlar olup bu bakımdan benzerlerine örnek olmaya lâyıktılar. Onlar gerek hareket şekilleri, görgü kuralları ve yol yordam bilmeleri, gerek hareketleri ve duruşlarında en ufak görgü kurallarını ihmal etmemeleri ve modayı takip konusunda büyük bir özen göstermeleri dolayısıyla Petersburg ve Moskova bayanlarını bile geride bırakıyorlardı. Gayet iyi giyiniyorlar, arabayla geziyorlar ve son modaya göre arkalarında ayakta duran, sırma şeritli elbiseler giymiş birer uşakları vardı. Kartvizitleri de, hatta elle bir isbatı ikilisinin veya karo beyinin üstüne yazılmış bile olsa yine ciddi bir durumdaydı. Bunlarda kutsal sayıları diğer bir alışkanlık vardı: İki arkadaş, hatta iki akraba bayan, bunlardan birinin ziyarete ziyaretle karşılık verme kuralına uymamasından dolayı ömürlerinin sonuna kadar dargın kalırlar ve asla barışmazlar. Kocaları, ana babala-

158

Gogol

rı onları banştırmak için ne kadar çalışsalar yine bunu başaramazlar ve nihayet, dünyada her şeyin mümkün olmasına rağmen bir bayanın, ziyarette kusur eden diğer bir bayanı affetmesinin mümkün olmayacağına inanırlar. Davranışlara uygunluk ve hak geçme gibi meseleler için de şiddetli kavgalar olurdu. Ve kocalar olayı yatıştırmak, meseleyi halletmek için müdahale ettikleri zaman kendilerinde büyük kahramanlık duygularının doğduklarını hissederlerdi. Bununla birlikte, düelloya kadar gitmezdi; çünkü, hepsi de idare memurlarıydı. Fakat, her-biri, diğerini iftiralar altında ezmek ve böylece adi bir düellonun doğuracağı durumdan daha tehlikeli durumlara yol açmak için hiçbir fırsatı kaçırmazdı.

N... şehrinin bayanları, ahlâksızlık, baştan çıkarma gibi şeylere son derece sinirlenmek suretiyle ahlâki meselelerde gayet titiz davranırlar ve bu yolda gösterilen zaafı bile amansızca cezalandırırlardı. Bununla birlikte, aralarında böyle küçük bir macera olursa, hepsi de bu sırrı saklarlar ve görüntüyü kurtarırlardı. Ve koca öyle ustaca ikna edilirdi ki, adamcağız bu gibi durumlarda ağzını bile açmazdı.

Şunu da söyleyeyim ki, N... şehrinin bayanları, Petersburg'daki hemşehrileri gibi konuşmalarında da güzel sözler, güzel ifadeler bulmak hususunda cidden seçkindiler. Hiçbir zaman ağızlarından: "Burnumu sildim", "Terledim", "Tukurdum" sözleri çıkmaz; bunların yerine: "Burnumu hafiflettim", "Mendilimi kullandım" ifadelerini kullanırlardı. Böylece: "Bu bardak, bu tabak fena kokuyor" demezler ve bunu: "Bardak iyi halde değil" sözüyle ifade ederlerdi. Bu bayanlar, Rus diline bir güzellik vermek için, sözlükte bulunan kelimelerin hemen yarısını atarlar ve konuşurlarken Fransızca kelimeler kullanmak zorunda kalırlardı. Bu sebeple, en tehlikeli kelimeleri kullanabilirlerdi. İşte, N... şehrinin bayanları hakkında gayet yüzeysel olarak söyleyebileceklerim bunlardan ibarettir... Fakat, daha derinleştirmek isteseydim, bayanların kalplerinin derin yerlerine bakmak tehlikeli olurdu. Ne ise,

Ölü Canlar

159

yine yüzeysel olarak devam ediyorum.

N... şehrinin bayanları, aralarında, Çiçikof tan pek az bahsetmişlerdi. Bununla birlikte, hepsi de onun hoşsohbet bir adam olduğunu söylerlerdi. Zenginliği hakkındaki haberler ağızlarda dolaşmaya başladıktan sonra, bayanlar onda daha birçok özellikler de bulmakta gecikmediler. Milyon kelimesi, ilgilenmeyen bu bayanları paradan daha çok uzmanlaştırmıştı. Bu büyük miktarı içeren torba bir yana dursun, milyoner kelimesinin sesinde: Zengin olsun, züğürt olsun, pinti olsun, çapkın olsun bütün insanları heyecana getiren bir etki vardır. Milyoner olan adam, hiçbir fayda ümit etmeyen, hiçbir kötü niyeti olmayan, bayağıları yakından görmek seçkinliğine sahiptir. Birçokları, bu zengin adamdan hiçbir şey beklemediklerini, bir şey ümit etmeye hakları olmadıklarını bildikleri halde onu karşılamaya koşarlar, tebessüm ederler, hürmetle şapkalarını çıkarırlar ve kendilerini onunla beraber yemeğe davet ettirmeye çalışırlar.

Bütün bu kadınların bu çeşit bayağılığa diğerlerinden daha fazla özel eğilimleri olduğunu iddia edemem. Bununla beraber, Pavel İva-noviç'le daha fazla ilgilenmeye başladılar. "Gerçekten pek güzel bir adam değil, ama biraz daha şişman olsaydı herhalde çirkin bir şey olurdu" diyorlardı. Halbuki bu bayanlar, daha zayıf herhangi bir baydan bahsettikleri zaman, onun bir adamdan çok, bir kürdana benzediğini söylerlerdi. Hepsisi de süslerine daha fazla ilgi göstermeye başladılar. Kısa bir süre içinde şehrin büyük mağazası müşterilerle dolup boşaldı; çarşı adeta bir mesire yeri halini aldı. Birçok güzel arabalar dükkânın önünde duruyorlardı. Tacirler, son zamanlarda satın almış oldukları ve fiyatlarının yüksek olmasından dolayı güçlükle satılan bazı kumaşların oldukça kısa bir sürede satıldıklarını hayretle gördüler. İbadet zamanı bu bayanlardan biri gayet uzun etekli bir robla kiliseye gelmişti; polis komiseri, bu güzel robun bir kazaya uğramaması için halka, geri çekilerek yol açmalarını emretti.

160

Gogol

Çiçikof un, bütün bu süslerin ve süslenmelerin kendisi için yapıldığını anlamamasına imkân yoktu. Bir gün, otele döndüğünde masasının üzerinde bir mektup buldu. Bunu gönderenin kim olduğunu bir türlü öğrenemedi. Otel garsonu, bu sun kimseye söylemeyeceğine dair o mektubu yazana söz verdiğini söyledi. Mektup şöyle başlıyordu: "Hayır, sana yazmam gerek!" Sonra, onu yazan, gizli bir ilgiyle ilişkinin ruhları birleştirdiğini idda ederek bu gerçeğin önüne yarım satırlık yeri dolduran noktalar koymuştu. "Hayatımız nedir? Çilelerle, dertlerle dolu bir vadi... Dünya nedir? Bir hissiz insanlar kalabalığı" gibi vecizelerden sonra: "Yirmi beş sene kadar önce ölen annemin yazmış olduğu sayfaları gözyaşlanımla ıslatıyorum" diyordu.

Çiçikof a: İnsanların, havadan yoksun dar çevrelerin içinde boğuldukları şehirlerden kaçarak çöllerin ıssızlıkları içinde yaşamasını tavsiye ediyor ve mektubu;

"İki kumru yavrusu sana gösterecekler Kaskatı kesilmiş cesedimi Ve onların ötmeleri sana söyleyecekler Benim gözyaşlanmla boğularak öldüğümü."

dizeleriyle sona eren umutsuzluk işaretiyle bitiyordu.

Mektup, o devrin anlayışıyla yazılmıştı; ne imza ne de tarih konmuştu. Dipnot olarak da Pavel İvanoviç'in, kendisine bu mektubu yazanın kim olduğunu bulması gerekeceği ve yazanın ertesi gün valinin balosunda hazır bulunacağı yazılmıştı.

Çiçikof bu mektupla çok ilgilendi. Bilinen bir şeydir ki, böyle isimsiz yazılan mektuplar insanda büyük bir merak uyandırır. Elinde tuttuğu mektubu tekrar tekrar okudu ve nihayet: "Bunu bana yazanı herhalde öğreneceğim!" diye mırıldandı. İş önem kazanıyordu. "Bu mektup pek iyi uydurulmuş, hazırlanmış" dedi.

Mektup katlandı, çek-

Ölü Canlar

161

niecenin içinde yedi seneden beri yerini değiştirmeyen bir nikâh dave-tiyesiyle bir ilanın arasına konuldu.

Birkaç dakika sonra, Çiçikof, valinin balosuna bir davetiye aldı. Bir valinin oturduğu yerde sık sık balolar verilmesi taşralarda adettir. Soylular sınıfı, memurlara karşı beslediği hürmet ve sevgiyi başka türlü gösteremiyordu.

Şehrin bütün işleri bir durma devresi geçirdi. Bütün fikirler, bütün çalışmalar bu balo üzerinde toplanıyordu ve sebepsiz de değildi! Hiç şüphe yok ki, dünya kurulduğu günden beri hiçbir yerde tuvalet için bu kadar uzun bir zaman harcanmadı. O bayanlar, aynanın karşısında yüzlerine ağırbaşlılık, ciddiyet, hürmet ifade eden ve hafif bir tebessümle sertleşen çeşitli edalar vererek, Çiçikof'un hiç bilmediği Fransızca'ya biraz benzeyen kelimelerle eğilerek selam vererek bir saatten fazla kendilerini seyretiler. Pavel İvanoviç de bu balo için hazırlandı. Aynalı dolabının önünde kaşlarını çatarak, dilini çıkararak maskaralıklar yaptı... Odada, başkasının kendisini görebileceği hiçbir delik bulunmadığını bildiği için, aynanın karşısında neler...neler yapmadı. Sonra "Oh! Ne de güzel yüzüm var!" diyerek çenesini okşadı ve tuvaletine başladı. Gayet keyifliydi; pantolonunun askılarını taktı, kravatını bağladı, kırtı kanta etrafına selam vererek odada dolaştı ve ömründe hiç dans etmediği halde birkaç kere sıçradı ve bunun neticesi olarak fırçası yere düştü, konsolu sarsıldı.

Çiçikof'un baloya gelişi derin bir etki yaptı.

Herkes, bir kısmı ellerinde kanlan olarak ve diğer kısmı da ko-nuşmalannı yanda bırakarak onu karşılamaya koştu. Bunlardan biri arkadaşına: "Ve kaza mahkemesi buna cevap verir..." derken, sözünü bitirememiş ve mahkemenin ne cevap vereceğini unutarak Pavel İva-noviç'i karşılamaya koşmuş ve: "Pavel İvanoviç! Ah! Allahım! Pavel İvanoviç! Bizim aziz Pavel İvanoviç'imiz! Sayın Pavel İvanoviç! Cancağızım Pavel İvanoviç! Nihayet siz de geldiniz Pavel İvanoviç! İşte bizim Pavel İvanoviç'imiz! İzin veriniz de size sanlayım Pavel İvano-

162

Gogol

viç!" diye bağırmaya başlamıştı. Bizim kahraman da bütün dostları tarafından kucaklandığını gördü. Mahkeme başkanının kolları arasından kurtulur kurtulmaz kendini emniyet müdürünün kollan arasında buldu; bu da onu sağlık müfettişinin kucağına attı... arkasından alkolle mücadele müdürü ve mimar tarafından kucaklandı... Bu sırada, koltuğunun altında bir küçük köpek ve diğer elinde bir şekerleme kutusuyla birlikte bütün bu bayanların ortasında ayakta durmakta olan vali, Pavel İvanoviç'i görür görmez köpeği ve kutuyu yere attı. Kısaca, Çiçikof büyük bir sevinç ve neşeyle karşılandı. Sevinç izleri veya genel memnuniyetin belirtileri görülmeyen hiçbir yüz yoktu. Kahramanımız herkese ve herbirine karşılık verdi. Kendisine gösterilen güzel karşılamadan son derece duygulanarak, adeti üzere hafifçe sağına eğilerek sağa sola zarif bir edayla selam verdi; herkesi büyüledi. Bütün bayanlar, nefis gül, menekşe ve muhabbet çiçeği kokulan yayan bir çelenk gibi onun etrafını sardılar. Çiçikof, bütün bu güzel kokuları büyük bir zevkle içine çekiyordu. Bu bayanların süslen: muslinler, satenler, pek moda olan donuk renkli ağır kumaşlar zevk ve zevk inceliği bakımından birbirleriyle adeta yarışıyorlardı. Kurdeleler, çiçekler, robları şairane bir surette süslüyorlardı. Hafif bir süs, başlıklar pek hoş bir güzellik veriyordu.

Sıkılmış ince beller göze pek hoş görünüyorlardı. Sırası gelmişken şunu da söyleyelim ki, N... şehrinin bayanları genellikle şişmanca olmakla beraber korselerini büyük bir ustalıklarla vücutlarına uyduruyorlar ve böylece şişmanlıkları tamamıyla kayboluyordu. Her şeyi düşünüyorlar ve en ufak ayrıntısına varıncaya kadar

her ihtimali göz önünde bulunduruyorlardı. Gerdanları, omuzları pek açıktı; fakat, bu açıklık geleneklerini bayağılaştıracak şekilde değildi. Bu bayanlar güzelliklerini, biraz daha açtıkları takdirde bir erkeği mutlaka baştan çıkaracakları son haddine kadar meydana çıkarıyorlardı. Ve her şeyi büyük bir ince zevklilikle örtüyorlardı. "Buse" ismi verilen gayet ince bir kurde-

Ölü Canlar

163

le ile boyunlarını bağlıyorlar ve "edib" adı verilen gayet güzel ve ince patistten süsler, roblannın altından görünüyordular. İşte bu "edibler" bir erkeği baştan çıkaracak şeyi özenerek gizlemekle beraber insanı çeken ve büyüleyen bazı noktaları da göstermekten uzak kalmıyorlardı... Eldivenler, kolun en güzel kısmını açıkta bırakarak dirseğin yukarısına kadar üzüyorlardı. Bu güzel kısım, birçoklarında, gerçekten imrendirici bir yuvarlaklıktaydı. Kısaca, hepsinde de: "Biz bir taşra şehrinde bulunmuyoruz, başkentte, hatta Paris'deyiz" der gibi bir hal vardı. Bununla birlikte tek tük takkemsî bir başlık, modaya pek aykırı düşen bir tavus tüyü göze çarpmıyor değildi, ama bir taşra şehrinde bu kadarcık olsun bir falso olmasın mı?

Çiçikof, bu bayanlara bakarak: "Acaba bana o mektubu yazan hangisiydi?.." diye düşünüyordu. Fakat, önünden bir kol, dirsek, kor-dele, güzel kokulu gömlek, etek kasırgası süratle geçiyordu. Posta müdürünün karısı, polis komiseri yüzbaşı, mavi tüylü bayan, beyaz tüylü bayan, gürcü prens Çipşaişilisef, Petrograd memurlarından biri, Kuku isimli bir Fransız, Perşunovski ve Berebendovski adındaki adamlar... herkes dans ediyor, vals oynuyor, dönüyordu...

Pavel İvanoviç geri çekilerek: "Maşallah, maşallah! Şehir yerinden oynamış!" diye düşündü. Sonra, bayanlar tekrar yerlerine oturunca, özellikli bir eda ve tavır sayesinde "kendininkini" tanımak için hepsini birer birer gözden geçirdi... Bakışlarda... Yüzlerde arzusunu tatmin edecek bir özellik göremedi. Bütün yüzlerde incelik, hassasiyet, zarafet ve güzellikten başka bir şey görünmüyordu... Bir şey sezmeye imkân yoktu.

Çiçikof:

"Hayır, kadınlar... anlaşılmaz bir bilmecedir!.. Ruhlan, kalpleri ne bilinebilir, ne de çözülebilir. Yüzlerinde okunan şeylere ne anlam vermeli?.. Onları neyle açıklamalı?.. O imalar... Anamlı bakışlar... içinden çıkılmaz bir alem! Onların yalnız gözleri, insanın içinde kaybola-

164

Gogol

cağı bir ülkedir... Ve insan bir kere o cazibeye tutuldu mu kurtuluş imkânı yoktur!

Hatta o gözlerin sıcak, yumuşak, tatlı, baygın, şehvani, çekici, yakıcı, hayatı gıcıklayıcı, bayıltıcı, çıldırtıcı parıltılarını ifade etmek bile imkânsızdır...Kadın!.. O, insanların ruhuna hakim olan zarif, nazlı, hoppa bir varlıktır!" diye düşündü.

Okuyucu beni affetsin! Kahramanım, seçkin insanların hoşlarına gitmeyecek bir söz sarfetti. Ne çare? Rus şairleri genellikle avam dilini kullanmak zorunda kalırlar; fakat, bunun suçu ve sorumluluğu yalnız okuyuculara ve özellikle kibar çevreye dahil olanlara aittir; çünkü o çevrede kimse seçkin bir Rusça kelime işitmez; o çevrede yaşayanların hepsi de mükemmel olarak Fransızca Almanca ve İngilizce konuşurlar ve bu lisanların kendilerine has şiveleriyle, incelikleriyle meramlarım ifade ederler. Hiçbir zaman gerçek bir Rus gibi hareket etmezler ve vatanperverliklerini yalnız köylerdeki evlerinde gösterirler. İşte bizim yüksek tabakadan olan okuyucularımız ve bu sınıfa bağlı olmayı arzu edenlerin hepsi böyledir.

Çiçikof, aradığı "meçhul kadın"ı bulamadı. Bakışları daha sabit-leşti, derinleşti. Bütün bu bayanların bakışlarında insana aynı zamanda ümit ve tatlı ıstırap verebilecek şeyi ifade etmek arzusunun parladığını gördü. Nihayet: "Nafile... Hangisi olduğunu keşfedemeyeceğim" diye ümidini kesti. Bununla beraber neşesini kaybetmedi. İhtiyar zamparalar gibi yavaşça yanlarına sokulduğu bu sevimli, büyüleyici güzellerden bazılarıyla tatlı, hoş gidecek sözler konuştu. Sağa selam vererek, soluna eğilerek ayağını kaydırarak ilerletiyor, geri çekiyor, tekrar ilerletiyor, böylece parkenin üzerinde çeşitli şekiller oluşturuyordu. Bu bayanlar çok fazla hoşlanmışlardı; onda sevimlilik ve nezaketten başka, kadınların pek hoşuna giden o muhteşem ve yiğitçe tavırların da mevcut olduğunu görmüşlerdi. Hatta, aralarında onun için kavga bile çıkmıştı: onun kapıların yanında durmaktan hoşlandığının farkına va-

Ölü Canlar

165

I

ran bazı bayanlar, kendisine daha fazla yaklaşmak için boş sandalyelerin üstüne çıktılar; bu yüzden iki bayan arasında bir kavga oldu... Ve* bu kavga az kalsın kötü sonuçlar doğuracaktı... Pavel İvanoviç'in yanında oturmayı başaran bayanların hepsi de utanmazlıkla suçlandı.

Çiçikof, etrafını saran ve manâsını anlamakta pek güçlük çektiği ince imalı sözlerle kendisine pek hoş dakikalar geçirten bu bayanlarla tatlı tatlı konuşmaya dalmış olduğundan, ev sahibesine hürmet ve teşekkürlerini sunmayı unutmuştu. Fakat valinin karısının sesini işitince bu görevini hatırladı. Kadın, birkaç dakikadan beri onun önünde ayakta duruyordu. Hafif bir sitem sezilen nazik bir tavırla "Ah! Pavel İva-noviç, demek sizi benimsemek mümkün olmayacak!" dedi. Bizim kahraman, hemen ev sahibesine döndü ve tam uygun bir cevap vermeye hazırlanırken gözlerini kaldırınca birdenbire şaşırıp kaldı.

Valinin karısı yalnız değildi: yanında, elinden tuttuğu on altı yaşlarında gayet dilber, orta boylu, hoş yüzlü çok güzel sarışın bir kız vardı. Bu tipte kızlara Rusya'da çok az rastlanır, çünkü, orada kadın olsun, doğal manzara olsun, her şeyde bir hantallık ve kabalık göze çarpar: dağlar, ormanlar, çehreler, dudaklar, ayaklar hep böyle kocaman, yayvan ve kalındır. Ve bu kız, Nozdref'in evinden çıktıktan sonra yolda iki araba çarpıştığı zaman gördüğü çok çok güzel genç kızın ta kendisiydi. Çiçikof o derece şaşırıp kalmıştı ki, zihninde hazırladığı o tatlı, okşayıcı sözlerin bir tek kelimesini bile söyleyememişti.

Valinin karısı:

"Kızımı tanımazsınız... Aslında, yatılı okuldan henüz çıktı!" dedi.

Çiçikof, valinin kızıyla daha önce bir tesadüf eseri olarak tanıştığını söyledi ve birkaç söz daha ilave etmek istedi, fakat adeta dili tutulur gibi oldu, ağzından bir kelime çıkmadı. Valinin karısı övgü dolu bir cümle daha söyledikten sonra kızıyla beraber diğer bir dostlar grubunun yanına gitti. Pavel İvanoviç'e gelince, o da: Doğanın bütün güzelliklerinden yararlanmak için gezmeye çıkan ve birdenbire önemli

166

Gogol

bir şey unuttuğunu hatırlayarak şaşırıp, alıklaşan, neşesi kaçan, parası ve mendili cebinde olduğu halde esrarengiz bir sesin kendisine bir şey unuttuğunu söylediği için nesi eksik olduğunu düşünen, önünden geçen halka dalgın dalgın bakan, karşılaşan arabaları, geçen askerlerin şapkalarını ve tüfeklerini, dükkân tabelalarını kapalı olarak gören ser-semleşmiş bir adam gibi olduğu yerde hareketsiz kalmıştı.

Çiçikof, birdenbire, etrafında olan biten şeylere kayıtsız kalıver-mişti. Bununla birlikte o bayanlar kendisini:

"yeryüzünün zavallı varlıkları olan bizlere, sizi böyle düşündüren şeyin ne olduğunu söylemek lütfunda

bulunur musunuz?" "Hayal gücünüzü dolduran o mübarek yerler nereleridir?" "Sizi böyle tatlı tatlı

düşündüren o bahtiyar kadının adı nedir?" gibi birtakım imalı, şifreli sorularla sıkıştırmakta devam

ediyorlardı. Pavel İvanoviç, bütün bu soruları ilgisiz bir tavırla dinliyordu; ve, ev sahibesiyle kızının nerede

olduklarını öğrenmek için bu bayanları terketmek nezaketsizliğinde bile bulundu. Fakat, Çiçikof u büyülemek

maksadıyla erkek kalbi için en tehlikeli araçları bile kullanmaya azmeden bu inatçı hatunlar onun peşini

bırakmak istemediler. Bazı kadınlar vardır ki, kendilerini yükselten —alın, dudaklar, el gibi— kendine özgü

güzelliklerini sergiledikleri zaman, bu şahsi güzellik hemen herkesin gözüne çarpacağına ve onları gören her

erkeğe: "Bakınız, bakınız, nede güzel burnu var!" "Ne düzgün,, ne hoş bir alın" dedirteceğine emin bulunurlar.

Güzel omuzlu olan bir kadın da, yanından geçen delikanlıların: "Aman ne nefis omuzlar!" diye fırlattıkları

hayret ve takdir seslerini işittiğini zanneder. Halbuki bu erkekler saçlara, buruna, alına, yüze bakmamışlardır

bile... İşte bütün o bayanlar hep bu fikir ve kuruntuydu ve herbiri bu baloda, dansederken o güzelliklerini,

hoş yerlerini gösterme istek ve amacıyla gelmişti.

Posta müdürünün karısının vals oynarken başını öyle bir tavır ve büyümlü bir eğişi vardı ki onu bu haliyle

görenler, gerçekten gökten inmiş bir melek sanırlardı. Kendi deyiminde sağ ayağında mercimek bü-

Ölü Canlar

167

I

yüklünde bir küçük ben olduğu için dansetmek maksadıyla gelmediğini söyleyen çok güzel bir bayan, onu

görünce dansetmek arzusuna karşı koyamayarak, posta müdürünün karısı kendisini balonun kraliçesi

zannetmesin diye kadife çizmeleriyle birkaç kere döndü. Fakat, Çiçikof, bu gösterişe de tamamıyla ilgisiz kaldı.

Yakınında oluşan dairelere bakmıyordu. Sarışın genç kıza görmek için ayaklarının ucu üzerinde yükselerek

etrafına bakmıyor ve bütün çıplak omuzlarının arkasını görmek için eğiliyordu. Nihayet onun, güzel bir tüyle

süslü doğululara özgü muhteşem sarığından tanıdığı annesinin yanında oturduğunu gördü. Sanki hücumla

ele geçirmek istiyormuş gibi hemen ona doğru koştu. Onu böyle itip koşturan içinden gelen bir arzu muydu, yoksa dan-sedenler tarafından arkasından itilmek suretiyle mi seğırtmişti? Fakat o, herkesi itip kakarak hızla yürüdü. Dirseğıyle çarptğı bir çiftlik sahibi, az kalsın yere düşecekti; bereket versin ki dengesini çabuk buldu; eğer düşmüş olsaydı, dansedenlerden birçoğı da onunla beraber düşeceklerdi. Posta müdürü de, Pavel İvanoviç'e alayla karışık hayretle bakarak geri çekildi. Artık bizim kahramanın gözü kimseyi görmüyordu; yalnız, dansetmek arzusuyla eldivenlerini giyen genç kıza bakıyordu. Onun yakınında, dört çift bir mazurka oynuyorlar, ökçeleriyle parkeye vuruyorlardı ve bir piyade yüzbaşı da, rüyada bile görülmesi imkânsız tuhaf tavırlar alarak dansediyordu. Pavel İvanoviç, oynayanların yanından geçip valinin karısıyla kızının yanına gitti. Fakat, birdenbire, utandı, afalladı, şaşırđı.

Bizim kahramanın genç kıza can ve gönülden vurulmuş olduğunu kesin olarak söyleyemeyiz; hatta onun gibi ne pek şişman ve ne de pek zayıf olan erkeklerin böyle bir duyguya yetenekli ve eğilimli olmaları bile şüphelidir: Bununla beraber, içinde, kendisinin de anlayamadığı, açıklayamadığı bir heyecan vardı. Sonradan itiraf ettiğı gibi, ona: bütün gürültüsü ve eğlencesiyle birlikte balo birdenbire ortadan kaybolmuş, kemanlarla borular uzakta bir tepenin arkasında çalışıyorlarmış ve

168

Gogol

hepsi de, tarlaların üzerine ağır ağır yayılan sise benzeyen bir dumanla kuşatılmış gibi geldi. Ve bu belirsiz manzaranın içinde yalnız o güzel kızın hoş hayali belirliyordu: Güzel oval yüz, ince bir bel, ölçülü bir boy, körpe ve sıkı vücuduna çok güzel yakışan ve uyan kısa bir beyaz rob... Bütün bu karanlık ve dumanlı kalabalığın içinde beyaz ve şeffaf olarak görünen yalnız valinin kızıydı.

İşte, dünyada her şey böyle değışir ve Çiçikoflarda, isterse hayatlarında birkaç saat olsun, şair oluverirler. Hem biz, bu şair kelimesini de abartılı buluyoruz. Pavel İvanoviç, kendini bir an pek genç zannetti. Bu bayanların yanında boş bir sandalye gördü ve oturdu. Konuşma, başlangıçta biraz zorca olduysa da kahramanımız çabucak kendini topladı ve daha açıldı.

Burada istemeyerek şunu da söyleyelim ki, yüksek memuriyetlerde bulunan ciddi adamlar, bayanlarla konuştukları zaman öyle pek incelemiyorlar, onların nabızlarına göre şerbet vermeyi beceremiyorlar. Bu hususta, bay teğmenler ve bay yüzbaşılar daha usta ve beceriklidirler. Acaba bunu nasıl başarıyorlar? Öyle pek fevkalâde bir şey söylemedikleri halde yine, hitabettikleri genç kız, sandalyesinde heyecandan bayılma derecelerine geliyor. Danıştay üyelerine gelince, onların da neler söylediklerini Allah bilir; örneğın: Rusya çok geniş bir memlekettir, diyecekler ve sonra da bir romanın falan sayfasından bahsederek birkaç ince komplıman yapacaklar ve eğer sözü şakaya dökme cesaretini de gösterebilirlerse konuştukları kadından veya kızdan daha fazla güleceklerdir. Bunu söylemekten maksadımız, sarışın genç kızın sürekli esnemesindeki sebebi anlatmaktır. Fakat, bizim kahraman bu esnemelerin farkında bile olmadı ve bu gibi hallerde bıktırıcı bir surette pek çok defalar tekrarladığı iltifat dolu sözleri söylemeye başladı. O aynı sözleri: Simbrisk'de, Sofron İvanoviç Bezpečni'n evinde, kızının ve Mariya, Adelayd, Aleksandra Gavrilovna ismindeki üç gelinin önünde; Riyazanska'da Fedor Fedoroviç Perekrof un evinde; Penza'da

I

Ölü Canlar

169

Piyotr Vasiliyeviç Pobyedonosni'nin evinde ve biraderi Piyotr Vasiliye-viç'in evinde, baldızı Katerina Mihailovna ile küçük yeğenleri Roza Feodorovna ve Emilya Feodorovna'nın önünde; Viyatka'da Piyotr Varsonofiyeviç'in evinde, gelini Pelajeiya'nın kız kardeşinin, yeğeni Sofya Rostislovna ve iki birader zadesi Sofya Aleksandrovna ve Mak-latüre Alesandrovna'nın önünde de söylemişti.

Pavel İvanoviç'in bu hali bayanların sinirlerine dokundu. İçlerinden biri, memmuniyetsizliğini belirtmek için onun yanından geçti ve robunun uzun eteğini sarışın genç kızın ayağına dokundurdu ve hatta şalının ucuyla onun yanağına bile vurdu. Aynı anda, menekşe kokusu sürmüş diğeri bir bayan da, nükteli, dokunaklı birkaç bayağı söz attı. Pavel İvanoviç bu sözleri ya işitmedi veya işitmemezlikten geldi ve bu hususta acemiliğini meydana koydu; çünkü, daima bayanların fikirlerini dikkate almak lazımdır. Gerçekten o da bu hareketinden dolayı pişman olmuştu ama, pek geç... Ancak iş sarpa sardıktan sonra aklı başına gelmişti.

Yüzlerde, her bakımdan haklı bir hiddet belirdi. Çiçikof, milyonlarının, asil ve yiğit tavırlarının cazibesine ve etkisine güveniyordu; fakat bazı şeyler vardır ki kadınlar onları asla affetmezler ve erkek de bu yüzden bütün itibarını, etkisini, nüfuzunu kaybeder. Kadın erkeğı göre daha zayıftır ve ahlaken de onun kadar sağlam

değildir; fakat, bazı zamanlar, o da kudretli, dayanıklı olur ve her şeye hükmeder. Çiçikof tarafından ister istemez gösterilen ilgisizliği, sandalyelere hücumun tehlikeye düşürdüğü anlaşmanın tekrar kurulmasına yol açtı. Onun söylediği, hiç de onur ve itibara dokunmayan birkaç sözü bu bayanlar kötü manâya yordular. İşin en kötüsü de, bir delikanlının danse-den erkek ve kadınlar hakkında yazdığı bir hicviyenin Pavel İvanoviç tarafından yazılmış sanılmasıdır. Kadınların kızgınlığı gittikçe artıyordu ve hepsi de onu daha şiddetli bir şekilde kınamaya başladılar. Valinin kızına gelince, o da Çiçikof tan daha ağır bir davranışla karşılaştı.

170

Gogol

Kahramanımızın, hiç de hoşuna gitmeyecek bir olayla karşılaşması kaderde varmış. Yanında oturan genç kızın sürekli esnediği ve Çiçi-kof un da ona, filozof Diyojen'in de karıştığı hikâyeler anlattığı sırada Nozdref baloya geldi. Acaba büfeden mi yoksa en yaman kumarcılann bulundukları küçük yeşil salondan mı gelmişti? Oradan kendi isteğiyle mi çıkmıştı yoksa kovulmuş muydu? Bu o kadar önemli değildi! O, savcının kolundan tutarak şen ve keyifli dans salonuna girmişti. Galiba savcıcı uzun süre tıraş etmiş olmalı ki, adamcağızın kaşları çatılmıştı ve halinden Nozdref in elinden kurtulma çarelerini aradağı anlaşıyordu. Tıraşçı, içine fazlaca rom koyduğu iki bardak çayı içtiği için artık dili adamakıllı açılmıştı.

Çiçikof, onu görür görmez hemen yerinden kalkmak ve çekilmek istedi; çünkü, bu rastlantının hakkında pek hayırlı olmayacağını anlamıştı. Fakat, tam bu sırada, garip bir rastlantı eseri olarak vali içeri girdi ve aziz Pavel İvanoviç'i görmekten doğan sevincini tatlı sözlerle belirterek kadınların aşkta ne derece sadık olduklarıyla ilgili iki bayanla yaptığı tartışmada hakemlik etmesini rica etti. Fakat, Nozdref de Pavel İvanoviç'i görmüş olduğundan ona doğru yürüyordu.

Uzaktan, pembe yanaklarını titreten bir kahkaha koparak:

"Vay! Kerson malikânesinin sahibi!" diye bağırdı... Maşallah, maşallah, ne kadar da çok ölü satın almışsın!.." Ve valiye dönerek: "Zatı devletleri onun ölü köle ticareti yaptığını bilmiyorsunuz galiba..." dedi ve tekrar Çiçikof a: "Dinle Çiçikof, sana dostça söylüyorum, tabii dostuz, ahababız değil mi?.. İşte yanımızda bulunan kişilerin önünde söylüyorum, ben seni asardım, asardım!"

Pavel İvanoviç, yerin dibine geçmek isteyecek derecede sıkılmıştı. Nozdref, sözüne devam etti: "Zatı devletleri belki sözlerime inanmayacaksınız... Fakat, bu adam gelip: bana ölü kölelerini sat dediği zaman bastım kahkahayı, az kalsın gülmekten katılacaktım... Buraya gelince, onun başka bir yere nakletmek üzere üç milyon rublelik köylü

Ölü Canlar

171

satın aldığını söylediler... Ne tuhaf şey... O benden ölmüş kölelerimi satın almak istemişti.. Dinle Çiçikof... Ama sen gerçekten kaba, sersem bir adamsın... İşte, ekselansın önünde yine tekrar ediyorum... Öyle değil mi bay savcı?"

Fakat, savcı, vali ve Çiçikof pek şaşırılmış olduklarından bu küstaha verecek cevap bulamadılar. Nozdref de, bu şaşkınlıktan fırsat bularak sözlerine devam etti: "Bak, kardeş... sana söyleyeyim... ölü köleleri satın alınandaki sebebi söylemedikçe yakarı bırakmayacağım., dinle Çiçikof, sen gerçekten utanmalısın!.. Bilirsin ki ben senin en iyi bir dostunum... işte vali hazretleri ve bay savcı da burada... ekselans, birbirimizi ne kadar sevdiğimizi tahmin edemezsiniz... Diyelim ki bana: "Nozdref; samimi olarak söyle, öz babanı mı daha çok seversin yoksa Çiçikof u mu?" diye sorsanız tereddütsüz: "Çiçikof'u" cevabını veririm. İzin ver, aziz dostum seni bir öpeyim... Ekselans izin veriniz de onu öpeyim!.. Haydi Çiçikof, o kadar nazlanma... gel... o kar gibi beyaz yanağına bir buse kondurayım."

Fakat Nozdref, öyle kuvvetli bir şekilde itildi ki az kalsın sırtüstü düşecekti. Yanında bulunanların hepsi de uzaklaştı... Artık onu kimse dinlemedi.

Bununla beraber, ölü köleler hakkında söylediği şeyler, kahkahasına rağmen, salonda bulunanların hepsi tarafından işitilmiş ve sözleri, bütün davetlilerin aklını karıştırmıştı. Bu haber o derece garip göründü ki, herkes, birbirine bakarak hayretten donmuş gibi kalmışlardı.

Pavel İvanoviç, birçok bayanların dudaklarında manâlı, alaycı tebessümler belirdiğini gördü. Diğer çehrelerde de ruhların derin heyecanına işaret eden gizli bir eda vardı. Gerçekten herkes Nozdref in terbiyesiz, alçak bir yalancı olduğunu biliyordu ve kimse, onun ağzından çıkan böyle patavatsız sözlerle bir kıymet vermezdi. Fakat, insanlar garip varlıklardır: Kendilerine her ne şekilde olursa olsun bir şey söylendi mi, artık o sözler etrafa yayılır, nihayet biri çıkar; "Hele şu yaydık-

lan yalana bakın!" der ve bir diğeri de, bu sözleri ilgiyle dinledikten sonra: "Evet, iğrenç bir yalan, ona önem verip dinlemek bile bir hata!" cevabını verir. Ve bununla beraber, yine gidip her yerde o yalanı tekrar etmekten kendilerini alamazlar. Herkes: "İğrenç yalan!" diye bağırarak. Bütün şehir biraz sonra, bu önem verilmeye layık olmayan yalan haberi öğrenecek ve şehir halkının hepsi de onu defalarca tekrarlayacaktır. Dıştan önemsiz görünen bu olay bizim kahramanı çok üzdü. Bir ahmağın sözleri genellikle akıllı, zeki bir adamı şaşkına çevirir. Birdenbire, çok sıkıldığını hissetti. Hiçbir şey düşünmemeye çalıştı, kendini bir şeyle oyalamak istedi ve vist oynamaya gitti. Fakat, oyunda da başarılı olamadı; birçok budalaca yanlışlıklar yaptı; onun çok iyi bir oyuncu olduğunu bilen mahkeme başkanı bu hatalara bir anlam veremedi. Posta müdürü, mahkeme başkanı, emniyet müdürü Çiçikofla alay ettiler, mutlaka birine gönül vermiş olduğunu ve hatta yüreğini yaralamakla suçlu olanı tanıdıklarını söylediler... Gülmesine, şakalaşmasına rağmen bizim kahramanı hiçbir şey teselli edemedi.

Sosyetenin pek hoş olmasına ve Nozdref'in de nihayet, yaptığı kepezeliklere kızan bayanlar tarafından hayli zaman önce kovulmuş bulunmasına rağmen gece yemeğinde de neşesizdi. O rezil herif, kotiy-yonun en hareketli zamanında yere oturarak danseden bayanların eteklerini çekmeye başlamıştı. İşte, bu hal bayanları cidden çileden çıkarmış ve herifi kapı dışarı edivermişlerdi.

Yemek pek şen geçmişti. Üç kollu şamdanların, çiçeklerin, şekerlemelerin, şişelerin etrafında oturmuş olan bütün davetliler son derece neşeliydiler. Subaylar, bayanlar, resmi elbiseli memurlar... nezaket ve zerafette birbirleriyle yarışıyorlardı. Baylar, yerlerinden kalkıyorlar, yemekleri uşakların ellerinden alıyorlar ve büyük bir zarafetle bayanlara sunuyorlardı. Bir albay, yanında oturan bayana, kılıcının ucu üzerinde salça dolu bir tabak takdim etti. Aralarında Çiçikof'un da bulun-

Ölü Canlar

duğu yaşını almış adamlar, çok balık ve hardallı et yiyerek tartışıyorlar, bağırıyorlardı. Onlar, başka bir gün Çiçikof'u oldukça ilgilendirebilecek meseleler üzerinde tartışıyorlardı; fakat, o gece Çiçikof, gayet yorgun olduğu için böyle önemli bir tartışmaya katılamayan bir yolcu gibi sesini çıkarmıyordu. Yemeğin bitmesini bile beklemedi ve alışılmıştan çok erken olarak odasına döndü.

Okuyucumuzun bildiği o konsollu ve hamam böcekli küçük odaya gelince, ruhi endişesi daha fazla arttı. Belirsiz duygular heyecanını arttırıyor, şuurunda bir boşluk meydana geliyordu. Hiddetle: "Hay bu baloları icat edenlerin Allah belâsını versin!" sözünü tekrarlıyordu... böyle gülüp oynamanın sebebi nedir? Ürün kötü, hayat pahalı ve bunlara rağmen yine balolara gidiyorlar! Ya, şu paçavralarla süslenen bayanlara ne demeli?.. İçlerinden birinin sırtındaki rob ve süsleri bin rubleden fazla tutar!.. Bu para da ya, köylerden alınacak vergiden... veya, en kötüsü, hemcinslerimizin bazılarının alacakları rüşvetlerden çıkacak!.. Bu rüşvetler... bu yalanlar niçin? Niçin olacak... karısına bir şal, güzel kumaşlar vermek için! Bütün bunlar, herhangi birbayamın, posta müdürünün karısının robu kendininkinden daha iyi olduğunu söylememesi için!.. "Baloya, baloya, şenliğe!" diye bağırıyorlar... balolar bir alçaklıktır... onlarda Rusluk'tan eser yok... Rus bünyesine, Rus ruhuna uymazlar... ne gülünç şey! Yaşlı başlı, siyah elbise giymiş bir adamın birdenbire, bir küçük şeytan gibi nazik bir edayla sıçradığını ve beceriksizce dansettiğini görmek kadar gülünç bir şey olamaz! Ya, bir diğerinin de, bir erkek oğlak gibi zıplayarak, sağa ve sola çifte atarak patavatsızca sözler söylemesine ne demeli! Taklitçilik, sahtelik! Kırk yaşına gelen Fransızlar, yine on beş yaşındaki çocuklar gibi hoppa kalmışlardır diye biz Ruslar da onlar gibi yapmak zorunda mıyız? Her balodan sonra... bir günah işlediğimi sanıyorum... bunları hatırlamak hoş bir şey değil... Ben o baloda ne kazanıyorum!.. Bir yazar, orada olan biten şeyleri yazmak istese... acaba sonuç ne olur? ahlâki

mi? Ahlâk dışı mı? Herhalde, o yazılar, okunmaktan çok atılmaya layık şeylerdir.

Çiçikof balodan döndüğü zaman işte böyle düşünüyordu. Fakat, onu kızdıran sebep başkaydı; balodan çok düştüğü duruma, oynadığı gülünç ve belirsiz role kıızıyordu. Bununla birlikte sakince düşününce bütün bunların öyle tehlikeli sonuçlar doğuracak şeyler olmadığını anladı. Aslında ölmüş kölelerin satın alınma işlemi tamamiyle bitmiş olduğundan artık Nozdref'in bu budalaca hareketinin hiçbir önemi olamazdı. Fakat, insan gariptir: hor gördüğü kimselerin mutsuzluğu bile, onların züppeliklerini ve süslenme sevdalarını

beğenmemesine rağmen, Çiçikofa ağır geliyordu. Ve bu hal kendisini son derece üzüyordu ve durumu daha iyi düşündükçe meydana gelen olaydan kendisinin de suçlu olduğunu anlıyordu. Bununla beraber ağır bir karar da veremiyordu ve bunda da hakkı vardı. Hepimizde, hatalarımızı hoş görme zayıflığı vardır ve suçu başkasına, örneğin bir hizmetçiye, o sırada hazır bulunan alt derecede bir memura, karımıza yüklemeyi tercih ederiz... öyle ya, hiddeti hafifletmek lazım... ve Çiçikof da bütün suçu Nozdref in sırtına yükletti ve bastı küfürü... hatta Nozdref ailesinin fertlerinden, bu küfürlerden payını almayan kimse kalmamıştı.

Sandalyesine oturarak Nozdref e karşı ateş püsküren Pavel İvano-viç, bir taraftan uykusuzlukla ve diğer taraftan zihnini kemirip duran acı veren fikirlerle pençeleşirken mum da, sönmek üzere bulunuyordu... Artık gece bitmekte ve uzaklarda horozlar ötmekteydi... uyuyan şehirde, Rus ayyaşlarının çok iyi bildikleri küçük yollardan tek tük geçenler vardı. Bu sırada ise, şehrin diğer ucunda, bizim kahramanın durumunu daha zorlaştıracak yeni bir olay hazırlanıyordu.

Küçük şehrin ıssız sokaklarında bir araba gürültüyle gidiyordu. Bu, ne bir yük arabasına, ne bir faytona benziyordu; ona, tekerlek üzerine oturtulmuş kocaman bir kocayemiş demek daha doğrudu. Bu arabanın, üzerinde dökülmüş eski bir san boyanın izleri görünen ka-

Ölü Canlar

175

pıları, tokmakların ve kilitlerin gayet kötüleşmiş olmasından dolayı iyi kapanmıyorlardı. Kilitler, ancak elden geldiğince bağlanabilen ipler sayesinde tutuyorlardı. Arabanın içi bir sürü yastık, torba, ekmek, her çeşit hamur işleriyle doluydu. Basamağın üzerinde, köy kıyafetli, sakalı kırlaşmış bir uşak duruyordu. Gürültü ve paslanmış dingillerin gı-cırtısıyla uyanan bir polis, uyku sersemliğiyle elindeki tabancasını kaldırarak: "Kimdir o?" diye bağırdı. Fakat, kimseyi göremedi ve ancak uzaklaşan tekerlek seslerinden başka bir şey işitmedi; yalnız, mantosunun yakasındaki bir böceği yakaladı ve sokak fenerine yaklaşıp onu tırnağının üstünde ezdi, sonra silahını indirerek tekrar uyudu.

Arabayı çeken beygirler güçlkle yürüyorlardı; çünkü, hem ayakları naili değildi, hem de şehir mükemmel şekilde kaldırımlı yollarından yürümeye de alışkın değildiler. Araba, birçok sokakları dolaştıktan sonra karanlık dar bir sokağa girdi, küçük Nikola kilisesinin önünden geçti ve baş papazın karısının oturduğu evin kapısı yakınında durdu. Başına bir ipek mendil sarmış, arkasına kalın bir gömlek giymiş olan bir kız arabadan inerek kapıyı iki eliyle tuttu. Uşak bir ölü gibi uyumaktaydı. Köpekler havladılar, binanın büyük kapısı açıldı ve bu garip araba da odunlar, sepetler ve tavuk kümesleriyle dolu küçük bir avluya girdi. Arabadan yaşlı bir bayan çıktı; bu, çiftlik sahibesi ve mektep yazıcısı Koroboçka'ydı. Çok iyi tanıdığımız bu ihtiyar bayan, bizim kahraman gittikten sonra pek üzölmüş, üç gece uyumamış ve nihayet, beygirlerinin naili olmamasına rağmen, Çiçikof tarafından aldatılıp aldatılmadığını öğrenmek maksadıyla şehre gitmeye karar vermişti. Ölü kölelerin gerçek satış fiyatını anlamak istiyordu; çünkü, onları gerçek değerlerinin üçte birine karşılık olan bir fiyatla satmış olmasından endişe ediyordu.

Okuyucu, Koroboçka'nın gelmesinin sonuçlarını, küçük şehrin iki bayanı arasında cereyan eden ve gelecek bölümde anlatacağımız bir konuşmadan öğrenecektir.

176

Gogol

O sabah, alışılmış ziyaret saatlerinden daha erken bir zamanda, turunc renkte boyalı ve mavi sütunlu bir ahşap evden, zarif bir damalı rob giymiş olan bir bayan çıktı. Yanında, başına yuvarlak bir şapka ve arkasına kenarları sıрма şeritli çok yakalı bir pardesü giyen bir uşak vardı. Bayan, aceleyle bir arabaya bindi ve uşak kapıyı kapadı, basamağı kaldırdı ve arabacıya: "Çek!" diye bağırdı.

Bayan, henüz öğrendiği bir haberi söylemeye can atıyordu. Sürekli, araba kapısının camından bakıyor ve daha ancak yarı yolda bulunduğunu anlayarak öfkeleniyordu. Her ev, kendisine daha uzun görünüyor ve hastahane, birçok dar pencereleri adeta sonsuzmuş gibi geliyordu. Sabırsızlanan bayan: "Ne uğrusuz bina, bu!.. Bir türlü bitmek bilmiyor!" diye bağırdı. Arabacı, iki defa: "Daha çabuk, daha çabuk, andriyuşka sen de bugün arabayı bir türlü süremiyorsun!" Emrini aldı. Nihayet, bizim bayan gitmek istediği yere vardı.

Araba, pencerenin altı beyaz kabartmalarla süslü bir katlı, boz renkli bir evin önünde durdu. Bu pencerelerin önünde yüksek bir tahta kafes ve biraz uzakta da, kazıkları tozdan beyazlaşan bir tahtaperde görünüyordu. Pencerelerde çiçek saksıları, kafesinin içinde sallanan bir papağan ve güneşte uyuyan iki küçük köpek vardı. Bu evde, bizim bayanın samimi bir arkadaşı oturuyordu.

Yazar, bu iki bayana, herkesin hoşuna gidecek bir isim vermekte zorlandı. Bir soyadı uydurmak tehlikelidir; çünkü, büyük memleketimizin hemen her köşesinde muhakkak o soyadıyla anılan biri bulunur. Böylece, o adam haklı olarak hiddetlenir, öfkelenir: Yazarı, casuslukla, hayatının en küçük sırlarını, elbiselerini, sevdiği ve sevgili karısı Agrafena İvanovna'nın pişirdiği yemekleri öğrenmek istemekle suçlar. Bir asalet unvanı, toplumsal bir derece vermek de daha tehlikeli olur. Bizim asiller, zamanımızda o derece hassas olmuşlardır ki haklarında yazılan her şeyi şahıslarına bir saldırı kabul ederler; adeta, kıldan nem kaparlar. Mesela: "Bu şehirde bir ahmak oturuyor" denilmiş olsa kılığı

Ölü Canlar

177

I

kıyafeti yerinde kelli felli bir adam hemen: "Ben de bu şehirde oturuyorum, demek ben bir ahmağım!" diye bağırır.

Bundan dolayı, kötü bir olaya meydan vermemek için, bu evin sahibesi olan bayana: "Her hususta sevimli kadın" diyeceğim. Zaten N... şehrinde herkes ona bu ismi vermişti ve o bunu tamamen uygun şekilde almıştı; çünkü, bu sevimliliğin altında genellikle ufak tefek dedikodular ve kadın nükteleri gizli olmasına rağmen daima pek sevimli olmak için elinden geldiği kadar çalışmıştı. Ve bu hususta onunla yarışmaya cesaret edecek kadının karşılaşacağı tehlikeyi söylemeye gerek yok. Bütün bunlar, taşra şehirlerinde kolayca gösterilen kibarlık ve güzellik hareketleri altında ustaca bir şekilde gizlenmiş bulunuyordu. Hareketlerinin herbirinde büyük bir nezaket görölüyordu; şiirleri çok seviyordu; başını hafifçe eğerek düşünceli bir hal almayı çok iyi biliyordu ve herkes ona: "Her hususta sevimli kadın" demekle aynı fikirdeydi.

Onu görmeye gelen arkadaşı ise güzellik ve cazibe gibi kadınlık servetine o kadar sahip olmadığı için biz kendisine: "Sadece sevimli bayan" diyeceğiz. Bu bayanın gelmesi, güneşte uyuyan: uzun tüylü Adel ve kısa bacaklı Türlü adındaki iki küçük köpeği uyandırdı. Bunlar, kuyruklarını kaldırarak, misafir bayanın harmanisini çıkarmakta olduğu koridora koştular. Bayan, moda olan renkli elbisesiyle, boynundaki uzun fularıyla misafir odasına girmişti. Ortalığı bir yasemin kokusu kapladı.

"Her hususta sevimli kadın", "sadece sevimli bayan"ın geldiğini öğrenince aşağı indi, arkadaşının kucağına atıldı: Her ikisi de, öpüştüler ve henüz okuldan kurtulan ve analarının: "Dikkat ediniz, bunun babası fakirdir ve mertebeye ötekininkinden aşağıdır" demelerine zaman kalmayan küçük yatılı okul öğrencileri gibi sevinçle bağıştılar. Öpüşmelerin gürültüsünden köpekler tekrar havladılar ve birer mendil darbesi yediler. Sonra, iki arkadaş mavi salona geçtiler. Burada bir sedir,

178

Gogol

bir oval masa ve sarmaşıklarla süslü paravanalar vardı. Uzun tüylü Adel'le kısa bacaklı Türlü de onları takibettiler. Ev sahibesi, arkadaşını sedire oturtturarak:

"Şuraya... şuraya... şu köşeciğe... ha şöyle... Şu yastığı da arkanıza alınız!" dedi ve yastığı misafirinin arkasına koydu.

"Ne kadar sevindiğimi bilemezsiniz... Bir araba sesi duyunca, böyle erkenden gelen kim olabilir?" diye düşündüm. Paraşa bana: "Vali yardımcısının hanımı galiba" dedi. Ben de: "Yine o sersem kadın mı geldi...

Kendisini kabul etmeyeceğim!" dedim.

Gelen bayan, ziyaretinin sebebini oluşturan önemli haberi arkadaşına söylemek isterken "her hususta sevimli kadın"ın kopardığı bir çığlık konuşmayı başka bir yöne sürükledi.

O, "sadece sevimli bayan"ın elbisesine bakarak bağırды: "Ah! Ne de güzel basma!

"Evet, çok güzel! Fakat, Praskoviya Feodorovna, kareler daha küçük ve benekler de mavi olsaydı daha güzel olurdu" dedi... "Hemşireme de gayet iyi bir kumaş yolladım... Öyle enfes bir şey ki sözle ifade edilemez!.. Bir düşününüz... ince, ince, son derece ince çizgiler... zemini lacivert... çizgilerin arasında gözler ve eller görünür!.. Gayet nadide bir şey!.. Dünyada bu derece güzel bir kumaş olamaz!" "İyi ama, azizim, bu da pek alaca bulaca değil mi?" "Ne münasebet." "Emin olunuz ki öyle..."

Şunu da bilmeli ki: "Her hususta sevimli kadın" biraz maddeci şüphe ve itiraza eğilimli ve halk tarafından kabul edilmiş olan birçok şeyleri kabulden kaçınan bir kadındı.

Kumaşın alaca bulaca olmadığını açıklayan "sadece sevimli bayan":

"Ah! Tebrik ederim... Artık elbiselere saçak konulmuyor!" diye bağırды."

Ölü Canlar

179

"Nasıl?"

"Evet, evet... şimdi, fistolar moda!"

"Fistolar hiç de iyi değil!.."

"Fisto... her şey fistolu... pelerin fistolu, kollar fistolu... omuzlar fistolu... etekler fistolu!"

"Her yere fisto koymak çok güzel bir şey değil, Sofya İvanovna."

"Anna Grigorievna, gayet güzel, inanılmayacak derecede güzel oluyor! İki kıvrım... Geniş aralıklar... Sizi daha çok şaşırtacak bağırtacak bir şey daha var ki o da korselerin daha uzun oluşudur... Ön taraf sivrice, balinalar hadden aşırı uzun... Eteklik buruşuyor... Eski sepetler biçimi... Hatta, pamuklu küçük yastıklar konuyor ve böylece güzel bir kadın oluveriliyor."

"Her hususta sevimli kadın", başını ağırbaşlılıkla kaldırarak:

"İşte, haltetmek buna derler!" dedi.

"Sadece sevimli bayan" da:

"Ben de sizin fikrinizdeyim..." diye bağırdı.

"Yemin ederim ki, ben asla öyle elbiseler giymeyeceğim."

"Ben de öyle... Bakalım, moda diye daha neler ortaya çıkarılacak!.. Bari bir şeye benzese!.. Alay olsun diye hemşiremden bunun kalıplarını istedim... Melâni'ciğim, dikmeye bile başladı."

"Her hususta sevimli kadın" göze çarpan bir heyecanla:

"Ah! Demek, bunun biçki kalıpları sizde de var öyle mi?" diye bağırdı.

"Evet... Hemşirem bana getirdi."

"Cancağızım!.. sizce en kutsal şeyin başı için onları bana veriniz!"

"Ben onları Praskovya Feodorovna'a vermeye söz verdim... size ondan sonra verebilirim!"

"İyi ama, Praskovya Feodorovna'dan sonra, öyle bir elbiseyi giyen bulunur mu sanki? Sizin de yabancıları tercih etmenizi garip buluyorum."

180

Gogol

"O benim akrabamdır."

"Evet, akrabanızdır!.. Kocanız tarafından!.. Hayır, Sofya İvanov-na, artık bir şey dinlemek istemem... Bu hareketiniz büyük bir hakarettir!.. Dostluğumun size ağır gelmiş olduğunu ve benimle bozuşmak istediğinizi anlıyorum!.."

Zavallı Sofya İvanovna ne yapacağını şaşırmıştı, çok fazla övünmüş olduğundan düştüğü durumun tehlikesini anlamıştı. Adeta, dilini koparacağı gelmişti.

"Her hususta sevimli kadın", birdenbire: "Ya, bizim güzel delikanlıdan ne haber var?" diye sordu. "Aman Allahım! Ben de ne alık kadınmışım... Buraya, onun hakkında size bilgi vermek için geldim de, boşuna gevezelikle asıl işi unuttuverdim.."

"Sadece sevimli bayan"ın, her şeyi birden söylemek için gösterdiği acele sırasında az kalsın soluğu kesilecekti,

"Siz o adamı istediğiniz kadar methedebilir ve hatta göklere bile çıkarabilirsiniz; fakat, ben onun terbiyesiz, ahlâksız bir adam olduğunu her zaman söyleyeceğim!"

"Canım, hele dinleyiniz, bakınız size onun hakkında neler anlatacağım!"

"Ona da, sözüm dışarıya güzel adam diyorlar!.. Onun neresi güzel sanki! Hey gidi güzel adam, hey. Herifte öyle bir burun var ki!.."

"İzin veriniz de anlatayım... Anna Grigorievna, cancağızım, izin veriniz de söyleyeyim... Bu öyle bir hikâye ki... anlıyormusunuz, öyle bir hikâye ki..." "Nasıl hikâye!"

"Ah, ruhum!.. Nasıl bir durumda olduğumu bir bilseydiniz!.. Bu sabah, baş papaz Siril'in karısı geldi... Biliniz bakayım... bizim o sakın kahraman, o yolcu kimmiş?"

"Nasıl! Yoksa baş papazın karısına ilanı aşk mı etmiş?"

Ölü Canlar

181

"Keşke öyle olsa... Dinleyiniz, bakınız kadın neler anlattı. Çiftlik sahibesi Koroboçka, ölü gibi sapsarı kesilmiş olduğu halde ona gelmiş... anlatmış.....Adeta gerçek bir roman! Karanlık bir gecede, evinde herkesin uyuduğu

bir sırada birdenbire kapısı şiddetle çalınmış ve: "Açınız, açınız, yoksa kapıyı kırarız!" diye bağlanmış! Buna ne dersiniz? O güzel bay için ne dersiniz?"

"O Koroço'ya nasıl bir kadın? Genç mi? Güzel mi?"

"Kocakârının biri!"

"Şaşılacak şey!.. Demek, o kocakârların peşini kovalıyor! Bayanlarımızı tebrik ederim... Tam gönül verecek adamı bulmuşlar!"

"Hayır, Anna Grigoriyevna, bilemediniz!.. O, tepeden tırnağa kadar silahlı olarak gelmiş ve: "Bütün ölü kölelerinizi bana satın!" emrini vermiş, Koroço'ya da cevaben: "Ben ölüleri satamam" demiş. O: "Hayır, onlar ölmüş değildir... Hem onların ölüp ölmedikleri size ait bir iş değildir" diye bağırarak... Kıyamet koparmış... Bütün köy halkı koşup gelmiş, çocuklar ağlamışlar, köylüler bağırışmışlar... Kimse bundan bir şey anlamamış... Herkes korkmuş!.. Fakat, bu hikâyeyi dinlerken benim de ne kadar korktuğumu bilemezsiniz... Maska bana: "Aziz bayancığım, aynaya bakınız, sapsarı kesildiniz!" dedi. Aynaya bakmak istemedim... Hemen size gelmeyi düşündüm.. Arabayı hazırlattım... Arabacı Andriyuşka, nereye gideceğimi sordu, ne cevap vereceğimi bilemedim, deli gibi yüzüne bakakaldım... Herhalde, o da benim çıldırdığımı zannetmiş olmalı... Ah! Ne kadar heyecanlandığımı bilemezsiniz..."

"Her hususta sevimli kadın":

"Bu da garip şey gerçekten... Bu ölü ruhlar da ne oluyor!.. İnanınız ki, ben bundan bir şey anlamadım... Bu ölü kölelerden bahsedildiğini işte ikinci defa olarak işitiyorum ve kocam da, Nozdref'in yalan söylediğini iddia ediyor! Herhalde bu işte küçük bir gerçek var..."

"Bu hikâyeyi işitince, ne hale geldiğimi siz düşünün artık! Koro-

182

Gogol

boçka: "Şimdi ne yapacağımı bilmiyorum... Bana sahte bir kâğıt imzalattı ve suratıma on beş ruble fırlattı...

Ben tecrübesiz ve kimsesiz bir-kadınım" demiş... İşte size acıklı bir olay... Allahım, ne kadar da sinirlendim!"

"Ne dersiniz deyiniz.. Şu ölü ruhların altında gizli bir şey var!"

"Sadece sevimli bayan":

"Evet, ben de böyle düşünüyorum..." dedi ve bu olaydaki esrarengiz şeyin ne olduğunu bir an önce anlamak için de: "Ya, siz ne düşünüyorsunuz?" diye sordu.

"Ya, siz?"

"Ben bu işe bir türlü akıl erdiremedim!"

"Sizin bu konudaki düşüncenizi mutlaka öğrenmek isterim."

"Sadece sevimli bayan", söyleyecek bir söz bulamadı. Pek kolay sinirleniyordu ama, küçük bir fikir bile öne sürecektense değildi ve şefkatli bir dost ve nasihate herkesten çok ihtiyacı vardı.

"Her hususta sevimli kadın":

"Öyleyse beni dinleyiniz.." dedi. "Ölü köleler..."

Tam göz ve kulak kesilen arkadaşı sedirin üzerinde doğruldu ve gerçi biraz ağır vücutlu ise de bir kuştüyü gibi hafifledi.

"Her hususta sevimli kadın":

"Ölü köleler!" dedi.

Arkadaşı, heyecanla:

"Ee, ne olmuşlar?" diye bağırırdı.

"Ölü köleler..."

"Allah aşkına... söyleyiniz!"

"Onlar gerçeği gizliyorlar... O da şudur... Çiçikof, valinin kızını kaçırmak istiyor."

Bu hüküm, her bakımdan garip ve hiç de beklenilmeyen bir şeydi. "Sadece sevimli bayan" birdenbire sarardı, titredi, ölü gibi bembeyaz kesildi.

Ölü Canlar

183

"Allahım!.. Bunu hiç de düşünmemiştim... İnanılır şey değil!.."

Her hususta sevimli kadın:

"Emin olunuz... Daha ilk sözünden itibaren ben hemen işin farkına vardım!" dedi.

"O ne masum kızcağız! Yatılı okulda ne de iyi terbiye görmüştü!"

"O mu masum!., sözlerini işittim... Öyle şeyler söylüyordu ki, ben bile onları söylemeye cesaret edemem!"
"Anna Grogoriyevna, bu ahlâksızlığı düşündükçe insanın kalbi parçalanıyor!"
"Bütün erkekler onun için çıldırıyorlar... O küçük kızda, kendilerini böyle çıldırtacak ne gibi bir şey olduğunu anlayamadım vesselam."
"Yapmacıklı, sahte hareketli... Bu hiç de hoş görülür bir hal değil!"
"Tıpkı mermer gibi... Yüzünde bir canlılık yok..."
"Yapmacıklı... Yapmacıklı... Yapmacıklı!.. Bütün bu yapma tavırları kimden öğrendiğini bilmiyorum!"
"Bir heykel gibi,ölü gibi bembeyaz!"
"Böyle söyleme Sofya İvanovna... Allık sürüyor... Hem de öyle küstahça sürüyor ki..."
"Hayır Grigoriyevna... O beyaz... Bir tebeşir parçası gibi beyazdır."
"Azizem, bir gün yanına oturmıştım... Yüzünde bir parmak kalınlığında bir allık tabakası vardı... Ve bu da, küçük alçı parçaları gibi düşüyordu... Anasının terbiyesi... Hem, kızı anasından daha kokona olacak!"
"İstedığınız şeye bahse girmeme izin veriniz. Eğer onun yüzünde bir damla allık varsa ben her şeyi hatta, çocuklarımı, kocamı, mallarımı bile kaybetmeye hazırım!"
"Her hususta sevimli kadın" ellerini çırparak:
"Neler söylüyorsunuz, Sofya İvanovna!" diye bağırdı.

184

Gogol

"Sadece sevimli bayan" da arkadaşı gibi ellerini çırparak: "Ne oldunuz, Anna Grigoriyevna, vallahi şaşdım kaldım halinize... Size bakıyorum da hayretten kendimi alamıyorum..." cevabını verdi.
Okuyucumuz, her ikisinin de hemen aynı zamanda gördükleri bir kız hakkında iki dost kadının arasında geçen bu münakaşayı olağan göreceğine şüphemiz yoktur. Bir kadının beyaz gördüğü birçok şeyler diğer bir kadına pembe görünür.
"Sadece sevimli bayan" sözüne devam etti: "Onun ne kadar soluk renkli olduğuna yemin ederim... Hatırlıyorum... Ben Manilof un yanında oturuyordum ona: "Bakınız, rengi ne kadar solgun!" dedim. Kocalarımızın ona bayılmaları için mutlak ahmak olmaları lazımdır... Bizim güzel adama gelince... Bilemezsiniz, Anna Grigoriyevna... Ondan ne kadar nefret ettiğimi bilemezsiniz!"
"Öyle ama, onun için yanıp tutuşan birçok kadın var, adeta çıldırıyorlar!"
"Herhalde ben onlardan biri değilim, Anna Grigoriyevna... Bu sözü benim için söyleyemezsiniz."
"Sizden bahsetmiyorum... Baloda kadın olarak yalnız siz bulunmuyordunuz ya!"
"Asla, asla, Anna Grigoriyevna! Müsaadenizle söyleyeyim ki, ben kendimi herkesten daha iyi bilirim... Oysa sahte büyüklük taslayan, dışarıdan yanlarına kimsenin yaklaşmasına izin vermez gibi görünen birçok kadın vardır!"

"İzin veriniz Sofya İvanovna... Ben o kepazece hareketleri ne yaparım ve ne de severim... Başkalarına karışmam, fakat öylelerinden değilim."

"Niye böyle kıızıyorsunuz?.. Baloda başka kadınlar da... Örneğin sandalyelerini alıp kapılara doğru koşan kadınlar da vardı."

"Sadece sevimli bayan"ın bu son sözleri... bir fırtına koparmaya

Ölü Canlar

185

yeterdi; fakat, iki arkadaş sustular... Her hususta sevimli kadın, o pek övülen elbisesinin biçki kalıplarını henüz ele geçiremediğini hatırladı ve sadece sevimli bayan da valinin kızının olabilecek kaçırılmasına ilişkin daha başka ayrıntılar istiyordu; bu sebepten dolayı, sezilen fırtına kopmadı... Zaten bu bayanlar, öyle kötülük yapacak, sertlik edecek türden değillerdi... Bununla beraber, söz arasında cinaslardan, imalardan da kendilerini alamıyorlardı. Kadın ve erkek kalplerinin ne kadar çok ihtiyaçları vadi!

Sadece sevimli bayan:

"Anlayamadığım bir şey varsa o da, bir yolcudan başka bir şey olmayan Çiçikofun böyle bir şeye cesaret edebilmesiydi!.. Hem de, bu işte kendisine yardım edecek bir adam olmadığı halde!.."

"Oh! Öyle mi sanıyorsunuz?"

"Ona kim yardım edebilir ki?"

"Örneğin, Nozdref!"

"Nozrdef ha!"

"O, bu tür işler yapabilecek bir adamdır... Kumar oynarken babasını bile satmak istemişti."

"Aman Allahım! Bana neler öğretiyorsunuz!.. Nozdref in bu olaya karıştığını aklımdan bile geçirmemiştin..."

"Tabii, benim aklıma geldi."

"Dünyada neler olmuyor ki... Bakınız, Çiçikof buraya geldiği zaman böyle şeyler aklımıza gelmiş miydi?"

Bilseniz Anna Grigoriyevna; baş papazın evinde korkudan nasıl titredim... Eğer sizin dostluğunuz, iyiliğiniz

olmasaydı, mutlaka yüreğime inerdi. Maska, rengimin uçtuğunu gördü ve bana: "Ne oldunuz, yüzünüz bir ölü yüzü gibi bembeyaz kesildi" dedi... Allahım... Bu ne iş!.. Nozdref in karışması... Adeta çıldıracağım."

Sadece sevimli bayan, bu kaçırma olayına, hangi gün ve saatte nereden kaçırılacağına ilişkin doğru bilgi almak istiyordu; fakat bu bilgi-

186

Gogol

yi verecek kimse yoktu. Her hususta sevimli kadın, bununla ilgili hiçbir şeyi bilmediğini söyledi. O yalan

söylemesini bilmiyordu, yalnız bir ihtimalden bahsediyordu. Ve bir kere bu ihtimal kalbi bir kanaate

dayandırıldı mı ve kendisinde böyle bir kanaat oluştu mu, artık o bundan asla vazgeçmezdi.

Başlangıçta, iki arkadaş için bir varsayımdan ibaret olan bu kaçırma olayı çabucak kesin bir gerçek halini

almıştı. Ve buna hiç hayret edilmemelidir. Kendilerini alim sanan erkeklerde de aynı durum görülür. Bu da,

alimlerimiz tarafından gayet bilgili bir şekilde yazılan eserler okununca anlaşılır. Onlar başlangıçta her zaman

alçak gönüllü ve çekingen bir şekilde "Kaynağı acaba orası mı? Bu memleketin ismi, o yer köşesinden

gelmiyor mu? Filan topluma işaret eden bu isim, başka bir milletin ismi değil mi?" gibi birtakım ihtiyatlı

sorularla başlarlar. Eski devir yazarlarının eserlerinden bahsederler ve varsayımlarını kuvvetlendirecek bir ima

ufak bir yakınlık buldular mı hemen cesaretlenerek o ölmüş yazarlarla konuşurlar, sorular sorarlar ve ilk varsa-

yımlarındaki ihtiyat ve tedbiri unutarak yine onlar adına bu sorulara cevap verirler. Artık her şey kendilerine

açık ve belirgin görünür ve nihayet: "Biz de bunu tasdik ederiz! Bu, toplumun ismidir. Mesele de şu şekilde

incelenmelidir! kararını verirler. Bu sözler şöhretli bir alimin dehasının ürünü olduğu için yeni gerçek hemen

dünyanın her köşesinde yankılanır, her yerde birçok taraftar bulur.

İki dost bayan bu nazik ve güç meseleyi hallettikleri sırada savcı da salona girdi. Kadınlar, bu önemli yeni

haberi ona da söyleyerek ölmüş köleler satın alındığını, valinin kızının kaçırılma düşüncesini anlattılar...

Adamcağız bu sözlerle pek afallaştı ve olduğu yerde kımıl-da-maksızın sol gözünü kırpma ve mendiliyle,

enfiye bulaşmış sakalını silmeye başladı. Kendisine anlatılan şeylerin bir kelimesini bile anlayamamıştı. İki

bayan, nihayet onun yanından ayrılarak şehri velveleye vermek için evden çıktılar. Yarım saat içinde bütün

düşünceleri hey-

Ölü Canlar

187

cana getirdiler... Kimse, onların anlattıkları şeyleri derinleştirmek gereğini hissetmedi bile. Herkesi ve özellikle

alıklaşıp kalan memurları iknayı başardılar. Bunların hali, tıpkı, arkadaşları tarafından burun deliklerine içi

enfiye dolu bir küçük kâğıt parçası sokulan uykudaki bir öğrencinin haline benziyordu. Zavallı öğrenci,

uykuda kâğıttaki enfiyeyi çekerek aksıra aksıra uyanır, sıçrar, sersem sersem etrafına bakı-nır ve neye

uğradığını anlamaya çalışır. Sonra, duvarlara yansıyan güneşin ışıklarını görür, şuraya buraya saklanan

arkadaşlarının kahkahalarını işidir; pencereden doğan güneşi, kuş cıvıltıları ile uyanan ormanı, yıkanan

çocukların şen sesleriyle dolu dereyi görür ve nihayet muzipliği anlar... İşte N... şehri halkıyla memurları ilk

anda bu hale geldiler. Ölü köleler, valinin kızı ve Çiçikof birbirlerine karıştırlar ve kafalarının içinde dansetmeye

başladılar. Ancak bu ilk sersemlik devri geçtikten sonra, onları zihinlerinde birbirlerinden ayırdılar, iyi anlamak

istediler ve akla uygun hiçbir açıklama getiremediklerini görerek kızdılar.

"Bu ölü köleler adeta bir bilmece!.. Mantık bu ölü kölelerin neresinde? Ölüler nasıl satın alınır? Böyle saçma

bir şeye girişebilecek bir ahmak bulunur mu?.. Ve bunların bedelini hangi göze görünmez para ile ödeyecek?

Hem bu ölü köleler neye yararlar ki?.. Valinin kızının bu işle ne ilgisi olabilir?.. Eğer o adam bu kızı kaçırmak

istiyorsa, ölüleri satın almasındaki sebep ne olabilir?.. Ölüleri satın alıyorsa valinin kızını kaçırmasına sebep

nedir? Bu ölü köleleri hediye vermek mi istiyor?.. Ve bu yeni olay ortaya nereden çıktı?.. Bu ölü kölelerin satın

alınmasının sebebi ne olabilir?.. Hiçbir sebep yok ve olamaz!.. Budalalık, ahmaklık, kuruntu... Hay hepinizi

şeytan alsın!"

İşte bütün şehir halkı ölü köleler, valinin kızı, Çiçikof hakkında böyle gevezeliğe başlamışlardı... Devamlı uyumakta olan bu şehrin içinden bir fırtına geçti...Sakin, yerlerinden kımıldamayan insanlar, deliklerinden çıktılar ve kunduracılarının beceriksizliklerine, devamlı

188

Gogol

sarhoş olan arabacılarına, elbiselerini berbad eden terzilerine kızarak ömürlerini evlerinde robdöşambirle geçiren bütün insanlar tekrar görüldü. Halkla ilişkilerini keserek yalnız kendileri gibi miskinlerle, uyuşuklarla, horuldayanlarla düşüp kalkan kimseler meydana çıktılar. Beş yüz rubleye mal olan en nefis Rus yemeklerinin bile evlerinden çıkamayacakları bütün pinti şehir sakinleri ortalıkta görünmeye başladılar. N... şehri, birdenbire pek büyük ve kalabalık bir şehir oluverdi.

Bir Sissoi Pafnuçiyeviç görüldü ve kimsenin tanımadığı Makdo-nald Karloviç adında bir bilinmeyen adam ortaya çıktı, salonlara girip çıkmaya başladı... Kolunda bir yara bulunan bu adam gayet uzun boyluydu...

Sokaklar kapalı arabalarla, modası geçmiş koşumlu arabalarla, o ana kadar görülmemeyen birtakım arabalarla doldu... Başka bir zamanda olsaydı bütün bu haller kimsenin dikkatini çekmezdi; ama, N... şehri uzun süreden beri dünyadan ilgisini kesmiş gibiydi. Uç aydan beri orada herkes dedikodu yapmaksızın, kimseyi

çekiştirmeksizin yaşamıştı

Şehir ikiye ayrıldı, iki fikir yayıldı: Erkeklerin ve kadınların fikirleri... En ahmağı olan erkekler partisi, yalnız ölü köleler olayı ve kadınlar partisi de valinin kızının kaçırılması olayı meşgul etti. Şunu da itiraf edelim ki, bayanlar daha fazla düzen ve tedbirle hareket ediyorlardı. Kadınlar iyi ev hanımı olarak yaratılmışlardır ve evlerindeki her şeyi zevklerine uygun bir şekilde düzenlemeyi bilirler. Onlara göre her şey açık ve belirli bir şekil aldı, her şeyin içeriği anlaşıldı, bütün bu olaylar tam ve ahenkli bir roman haline getirildi. Antk, Çiçikofun uzun bir zamandan beri seveda çekmekte olduğuna şüphe kalmamıştı. Valinin kızı ve o, mehtaplı bir gecede parkta tanışmışlardı ve babası da kızını, tabii zengin bir adama vermekte bir sakınca görmüyordu... Fakat Çiçikof, karısını terketmişti —(bu kadınların hepsi de, Çiçikofun evli olduğunu nasıl öğrenmiş olduklarını bilmiyorlardı)— kadın, valiye acıklı bir mektup yazmış ve Pavel İvanoviç de, ana babası-

Ölü Canlar

189

nın bu evliliğe şiddetle engel olmaları üzerine genç kızı kaçırmaya karar vermişti.

Olay başka yerde daha farklı şekilde anlatılıyordu: Çiçikof evli değildi, fakat kurnaz ve işini sağlam gören bir dam olduğundan önce kızın annesiyle samimi ilgi kurmuş ve sonra da ondan kızını istemişti. Kızın anası, bir cinayet işlemek istemediğinden büyük bir vicdan azabına tutulmuş ve adamın bu isteğini kesinlikle reddetmişti. İşte, Çiçikof bunun üzerine kızı kaçırmayı tasarlamıştı. Bir kısmı, bu hikayeyi uydurdular ve diğer bir kısmı da onu doğruladılar. Fakat, bu haber de şehrin en uzak mahallelerine kadar yayılmakta gecikmedi. Rusya'da aşağı tabakaya ait olan insanlar, yüksek tabakadan olanlar hakkında çıkan dedikodularla vakit geçirmeyi pek severler. Kendisinin hiç görülmediği evlerde Çiçikof'dan bahsedildi ve tabii birçok da uydurma şeyler ilave edildi. İlgi her an artıyor, haberler kesin şekiller alıyordu; nihayet, günün birinde valinin karısının kulağına kadar geldi. Bir aile anası ve şehrin en yüksek bir idare memurunun karısı olması sebebiyle böyle bir alçaklığı içine bir türlü sığdıramamıştı. Bu sebeple, çok üzüldü ve haklı olarak kızdı. Zavallı kızcağızın bir şeyden haberi yoktu. Anası ona bir sürü sorular sordu, tehditlerde bulundu, azarlardı, nasihatler verdi; bunlardan hiçbir şey anlamayan yavrucak ağlamaya başladı. Evdeki uşağa, Çiçikof u eve sokmaması için kesin emirler verildi.

Bayanlar, yapacaklarını böylece yapıp bitirdikten sonra, erkekler partisine müracaat ettiler; amaçları, onları da sözlerinin doğruluğuna inandırmaktı. Ölü köleler alım satımı, her türlü şüpheleri gidermek ve kaçırma işini en iyi şekilde başarmak için ortaya atılan bir sebep, bir bahaneden başka bir şey değildi. Bazıları, derhal bu sözlerle inandılar ve kendilerine "kılıbıklar" diye hitabeden dostlarının küçümsemelerine rağmen bayanlar partisiyle birleştiler.

Erkeklerin gösterdiği gayret ve dayanıklılığa rağmen, onların partisinde, kadınlarınkinin sağlamlığı görülmüyordu. Onlarda her şey dü-

190

Gogol

zensiz, ilgisiz, kaba, batı, temelsiz olduğu gibi, fikirlerinde de kararsızlık, kapalılık, zıtlıktan başka bir şey yoktu. Ne bir cesaret, ne bir kendine güven eseri vardı. Her hallerinde miskinlik, tereddüt, ürkeklik göze çarpıyordu.

Onlar: Bütün bu hikâyenin gülünç bir şey olduğunu, valinin kızının kaçırılması bir başıbozuğun değil ancak bir askerin yapacağı bir iş olabileceğini, Çiçikof'un böyle bir şey yapmayacağını, kadınların yalan söylediklerini, onların her şeyi uydurmak ve ballandıra ballandıra herkese söylemek yaratılışları ve adetleri gereği olduğunu savunuyorlar ve asıl dikkati çeken şeyin ölü kölelerin satın alınması meselesi olduğunu söylüyorlardı. Bu meselenin altında gizli olan şeye gelince, herhalde kötü bir amacın bulunması gerekti ama, onun ne olduğunu yalnız şeytan bilebilirdi. Acaba erkekleri, bu işin içinde bir kötü amaç bulunduğuna inandıran sebep nedir?.. Onu da biz söyleyelim. Vilayete yeni bir genel vali tayin edilmişti; olay, memurların hepsini de endişeye düşürmüştü. Gerçekten de, bu yeni gelen valinin tayini, bazı araştırmaları, denetlemeleri gerekebilirdi ve o da herhalde işe bunlardan başlayacaktı.

Zavallı memurlar:

"Eğer şehrimizde yayılan bu dedikoduları, haberleri yeni vali işitecek olursa, hepimiz de "hapı yutarız!" diyorlardı.

Sağlık müfettişi az kalsın hastalanacaktı; çünkü, ölü kölelerin, bastırılması için sağlık bakanlığınca alınması emredilen sağlık tedbirlerinin hiçbiri alınmadığından dolayı, yayılma sahası genişleyen bir salgın sebebiyle hastahanelerde ölen sayısız hastalar imha etmek maksadıyla ortaya atılmış bir haber olduğunu sanmıştı. Onun fikrince, Çiçikof, muhakkak genel vali tarafından bu konuda araştırma yapmak göreviyle gönderilen bir memurdu. Sağlık müfettişi, bu korkusunu anlatmak üzere mahkeme başkanına gitti. Başkan ona, bu fikrinin doğru omadığını söylemekle beraber: "Ya, Çiçikof'un saün aldığı köleler gerçekten ölmüş kimseler iseler? Kendisi de, hatta Piluşkin'in vekili

Ölü Canlar

191

adına karışacak bu alıma izin vermişti. Eğer genel vali bunu haber alırsa hali ne olacaktı?" diye düşünerek yüzü sapsarı kesildi. Ve korkusunu anlatmak için hemen dostlarına koştu. Hepsisi de sarardılar, titrediler. Korku, vebadan daha bulaşıcıdır ve derhal geçer.

Şehirde, memurların hepsi de, ne gibi hatalar işlediklerini düşünmeye başladılar. Bu; ölü insanlar kelimeleri, kimsenin daha önce aklından bile geçmeyen bir anlam aldılar. Acaba bunlardan amaç, pek yakında meydana gelen iki olay sonucu aceleyle gömülmüş olan cesetler miydi? Bu olaylardan birincisi, panayır esnasında N... şehrine gelen Solviçegod tacirleriyle olmuştu. Bunlar; dostları Ustsisolsko'lu tacirlere arpa birası, punç vesaire gibi Alman içkilerini de ilave ettikleri Ruslar'a özgü bir ziyafet çekmişlerdi. Bu ziyafet, her zamanki gibi müthiş bir kavgayla sonuçlanmıştı. Solviçegod'lular, Ustsisolsko'lular adamakıllı tepelemişlerdi ama kendilerinde de kemik çıkmaları, vücutlarının her tarafında oluşan yara ve bereler ortaya çıkmıştı. Galiplerden birinin bumu müthiş bir yumrukla ezilmiş, adeta yamyası olmuştu.

Yapılan araştırma sırasında, galipler suçlarını itiraf ederek şaka yaptıklarını söylediler. Sonra, bunların birkaç banknotluk rüşvet karşılığında salıverildikleri haberi yayıldı. Fakat, bütün bunlar esrarengiz niteliğini korudular ve araştırma da, Ustsisolsko'luların boğulma sonucu öldükleri kararıyla sona erdi.

Diğer bir olay da bundan önce meydana gelmişti. Borovka-Zadra-ılova küçük kasabasının köylüleriyle birleşen Vişivaiyaspes köylüleri, kaza mahkemesi üyesi olan Drobajkin isimdeki bir polisin vücudunu ortadan kaldırmışlardı. Bu polis veya Drobajkin, kendilerini sık sık ziyarete geliş Sebebi de, köyün kadınlarına ve kızlarına karşı fazla ilgi göstermiş olmasıydı. Gerçekten, bu suçlama hiç isbat edilemedi, fakat köylüler polisin sırnaşıklık ettiğini ve bundan dolayı kendisini birkaç defa uyardıklarını söylediler. Ve günün birinde, bu Drobajkin bir ev-

192

Gogol

den çırılçıplak denecek bir halde kovuldu. Polis, kendisine yapılan bu davranışı haketmişti. Fakat, köylülerin mahkeme yoluyla değil de kendi kendilerine adaleti yerine getirmeleri hoş görülmedi; çünkü, Dro-bajkin yolun üstünde, elbiseleri parça parça edilerek yüzü tanınmayacak bir hale getirilerek öldürülmüştü. Adli araştırma yapıldı, dava mahkemeye götürüldü; fakat, cinayetin failinin belli olmaması ve henüz hayatta olan köylülerin kendi lehlerinde bir hükme muhtaç bulundukları dikkate alınarak: "Bu işte suçlunun, köylülere daima zalimce ve çok kötü davranışlarda bulunan Drobajkin'in kendisi olduğuna ve bir arabanın içinde kalp sektesinden öldüğüne" karar verildi.

Bu dava, kesin olarak tamamlanmış olmakla beraber memurlar, anlaşılmayan bir sebeple, ölü insanların, bu olaylar sırasında tepelenen, öldürülen adamlar olduklarını zannettiler.

Ve memurlar böyle büyük bir üzüntü içinde kıvranırlarken, bu yaralarına tuz eker gibi, vali de iki önemli mektup almıştı. Bunlardan birincisi; Valiye, kesin olarak beliren işaretlere ve duyulan haberlere göre, sahte banknot basan bir kalpazanın kendi ili içinde bulunduğunu ve bu herifin çeşitli isimlerle seyahat ettiğini ve bu konuda soruşturma ve araştırmalarda bulunulması için emirler verildiğini bildiriyordu. İkincisi ise, kaçak halde bulunan bir haydutun derhal tutuklanması hakkında komşu bir il valisinin yazısıydı. Bu resmi mektupların içeriği, N... şehri memurlarını büsbütün şaşkına çevirmişlerdi. O ana kadar yapılan varsayımların hepsi de bir anda suya düştü. Artık Çiçikof söz konusu olmaktan çıkmıştı; ve bununla beraber, hepsi de Pavel İvanoviç'in geçmişini, hayatını bilmediklerini itiraf ettiler. Hatta kendisi bile nereden geldiğini kapalı olarak söylemiş, gerçek uğrundaki mücadeleleri sırasında çektiği işkencelerden yüzeysel bahsetmiş ve birçok düşmanlarının hayatına kasetmiş olduklarını itiraf etmişti. Demek, hayatı tehlikedeydi! Kendisini de, demek takip ediyorlardı!.. Acaba ne gibi bir kötü hareket sebebiyle?

Ölü Canlar

193

Gerçekte bu Çiçikof kimdi?.. Sahte kâğıt para basmıyordu ve bir hayduta da hiç benzemiyordu... Ama, kimdi acaba?.. İşte bütün memurların zihnini bu sorular meşgul ediyordu. Nihayet, bu ölü kişilerin satın alınmasındaki maksadın ne olduğunun öğrenilmesi için bu ölüleri ona satanlardan bilgi almaya karar verildi. Pavel İvanoviç'in, bunlardan birine gizli niyetlerini söylemiş olması ve kendi hayatı ve şahsı hakkında daha ayrıntılı bilgi vermiş olabilirdi.

Önce, Koroboçka'ya gidildi; fakat, gönle ferahlık verecek bir şey öğrenilemedi. Çiçikof ondan köle ve on beş rublelik de kuştüyü satın almıştı. O, hükümet hesabına birçok şeyler satın aldığı için herhalde kaşarlanmış bir kurnaz adam olmalıydı ve zamanında kendisini ve baş papazın karısını yüz rubleden fazla aldatan diğer bir kuş tüyü tacirine benziyordu. Koroboçka, aynı sözleri birkaç defa tekrar etmiş bulunduğu için memurlar onun beyni sulanmış bir ihtiyar olduğuna karar verdiler! Manilof, Çiçikof a her konuda kefil olacağını ve Pavel İvanoviç'in niteliklerinden yüzde birine sahip olabilmek için bütün servetini fedaya hazır olduğunu söyledi; ondan son derece övgüyle bahsetti ve gözlerini kırpa kırpa, dostluk hakkında bazı derin fikirler öne sürdü. Memurlar, buradan da kendilerini tatmin edecek bir şey öğrenemediler.

Sobakiyeviç, Çiçikof un mert bir adam olduğunu ve ona dipdiri seçme köylülerini sattığını söyledi. Fakat, gelecek hakkında bir kehanette bulunmak istemedi; bu köylüler, belki de, yolculuğun güçlüklerine, yorgunluklarına dayanamayarak ölebilirlerdi; bundan da, onları satan kendisine, Sobakiyeviç'e bir sorumluluk düşmezdi; nihayet, Allah'ın istediği olurdu. Hummalar, öldürücü hastalıklar her tarafta baş-göstermişti, birçok köylerde bu hastalıklar yüzünden sayısız insanların öldüğü her gün işitiliyordu.

Bunun üzerine, memurlar, başka bir çareye başvurdular. Gerçi bu hareket biçimi pek asil değildi, ama başka türlü yapmalarına imkân

194

Gogol

yoktu. Bu çare: şehirdeki kibar ailelerin uşakları vasıtasıyla Çiçikof un uşaklarının ağızlarını aramaktı. Onlardan, efendilerinin geçmiş hayran hakkında bazı bilgiler almak istenildi; fakat, bundan da bir şey öğrenilmedi.

Petruşka, kendi pis kokusunu koklatmaktan başka bir şey yapmadı; Selifan, Çiçikof un önce hükümet memurluğu yaptığını, bir süre gümrüklerde çalıştığını söyledi. Bu sınıf halkın garip bir huyu vardır. Kendilerine doğrudan doğruya gayet açık bir soru sorarsanız, cevap veremezler, çünkü hiçbir şey hatırlayamazlar, bir şey bilemezler; fakat, bambaşka bir konuya, bir meseleye geçecek olursanız o zaman öyle çok şeyler söylerler ki, öyle ayrıntılar verirler ki, onları susturmanın çarelerini aramak zorunda kalırsınız.

Memurların bütün araştırmaları kendilerinde; Çiçikof hakkında hiçbir şey bilmedikleri ve öğrenemedikleri kanaatini kuvvetlendirmekten başka bir sonuç doğurmadı. Peki ama, Çiçikof denilen bu adamın herhalde bir kişiliği olması ve bir yerden gelmiş olması gerekirdi. Meseleyi halletmek, alınacak tedbirleri bulmak, Pavel İvanoviç'i şüpheli bir adam sıfatıyla tutuklamayı mı yoksa görevlerini yerine getirmemiş olan kendilerini hapse tıktırarak güçte biri kabul etmek mi gerekeceğini kestirmek amacıyla toplanarak birbirlerine danışmaya karar verdi- *| ler. Bu olağandışı toplantı, N... şehrinin babası ve koruyucusu sayılan " emniyet müdürünün evinde yapılacaktı.

Şehrin babası ve koruyucusu olan emniyet müdürünün evinde toplanan memurlar derhal, üzüntü ne kadar zayıflamış olduklarının farkına vardılar. Yeni genel valinin tayini, iki mektup, ardi arası kesilmeyen haberler ve

dedikodular onları o derece üzmüştü ki, giydikleri fraklar artık vücutlarına gayet bol geliyordu; yüzleri de daha çok sararmıştı. Mahkeme başkanı da sağlık müfettişi gibi zayıflamıştı; savcı

Ölü Canlar

195

ise tıpkı, kimsenin soyadıyla çağırmadığı Semyon İvanoviç adındaki adam gibi zayıflamıştı. Şehir bayanlarının pek iyi bildikleri gibi, bu adamın şahadet parmağında bir yüzük vardı; halbuki o şahadet parmağı da zayıflıyordu... Gerçekten, şehirde, hiçbir zaman dayanıklılığını, hazır cevaplığını kaybetmemiş olan babacanlar da eksik değildi ama bunların sayısı çok azdı ve posta müdürü de bu sınıfa dahildi.

Neşesini, şenliğini hiç kaybetmeyen bu zat: "Bizler, siz genel valileri çok iyi biliriz! Üç, dört vilayet değiştirirsiniz... Fakat ben... İşte tam otuz yıl burada kalırım..." Sözlerini tekrarlayıp duruyordu. Bu sözlerle, diğer memurlar: "Nazar değmesin, azizim "Almanca bilir misiniz?" İvan Andreviç, işin tırırında... posta müdürüsün... Mektuplar alıyor, mektuplar gönderiyorsun... istersen , daireni diğerlerinden bir saat daha önce kaparsın ve böylece bir tacire, mektuplarını geç göndermenin cezasını çektirirsin... Böylece bir hata işlemiş olursun... ama ayıbın meydana çıkmaz... Fakat, her an şeytan yanından ayrılmasaydı ne yapardın acaba? Ne iş! Reddedilen şeyi yapmaya mecbur olmak, birinin gönlünü hoş etmek, diğerlerine gülümsemek... Paskuşka gider, Petruşka ve Praskovya, Feodoravna gelir... o zaman, senin de ne hale geldiğini görürdük" cevabını veriyorlardı.

Memurlar, emniyet müdürünün evinde toplandılar ama, toplanan bu grupta, avam sınıfının sağduyu dedikleri şey eksikti. Zaten biz Ruslar, bu çeşit toplantılar için gereken vasıflara sahip insanlar değiliz. Gerek köylü meclisleri olsun, gerek alimler topluluğu olsun, bunları idare edecek bir baş bulunmadığı için, daima karışıklık, ihtilaf içinde zamansız dağılır, kapanır. Bunun sebebini anlamak güçtür. Bizler yalnız ziyafetler, cümbüşler, kulüpler ve Almanvari toplantılar için yaratılmışız. Bununla beraber, kişisel girişimlere de sahibiz. Aklımıza esince: teşvik, hayır cemiyetleri, bunun gibi cemiyetler kurarız. Gaye mükemmel ama, bunu başaracak kafa eksik... Başlangıçta öyle seviniriz ki hemen işe oldu bitti gözüyle bakarız. Yoksullara yardım cemiy-

196

Gogol

ti kurup birhayli yardım toplarız; bu hayırlı işi kutlamak için, şehrin ileri gelenlerine ve mevki sahibi kimselere ziyafet çekeriz. Böylece, toplanan paranın yarısını harcarız, sonra, cemiyet için bütün gereçleriyle, hademeleriyle beraber koskoca bir apartman kiralılır. Nihayet, fakirlere dağıtılmak üzere elde ancak beş buçuk rumble kalır! Bu beş buçuk rubleciği nasıl dağıtmak gerekeceğini bilen bir kimse bulunmaz... ve üyelerden herbiri kendi sağdıç anasını tavsiye eder.

N... şehri memurlarının toplantısı, aslında büsbütün başka bir içerikteydi. Amacı, fakirlere, gariplere yardım etmek değildi. Bu baylardan herbiri, verilecek kararla doğrudan doğruya ilgiliydi. Aynı tehlike hepsini de tehdit ettiğinden, aralarında anlaşıp bir karar vermek zorundaydılar. Fakat, iş böyle olmadı, çıkırından çıktı. Daima bu gibi toplantılarda ortaya çıkan karşıt ve zıt fikirler şöyle dursun, memurlar ne söyleyeceklerini bile bilmiyorlardı. Biri Çiçikof'un sahte banknot basan bir kalpazan olduğunu söyledi ve sonra da "belki de değildir" sözünü ilave etti. Bir diğeri: Pavel İvanoviç'in genel vali tarafından gönderilmiş bir memur olduğunu beyan ederek arkasından: "Yine de bilinmez ki! Alnında yazılı değil!" dedi. Hepsi de, onun kıyafetini değiştirmiş bir haydut olduğu fikrini-reddettiler. Onun asil tavırları ve konuşması haydutluk yapmaya kabiliyetli bir adam olmadığının en açık deliliydi.

Tam bu sırada, bir süreden beri susarak düşünceye dalmış olan posta müdürü, sanki ani bir ilhamın etkisiyle hareket ediyormuş gibi birdenbire: "Baylar, Çiçikof'un kim olduğunu biliyor musunuz?" dedi. Bu sözler, herkesi titreten bir sesle söylenmişti. Hepsi de bir ağızdan: "Peki, kimmiş bakalım?" diye bağırdılar. "Baylar, o, yüzbaşı Kopei-kin'den başka biri değildir." Memurlar: "Yüzbaşı Kopeikin kimdir?" diye sordular ve posta müdürü de: "Demek, siz o yüzbaşının kim olduğunu bilmiyorsunuz, öyle mi?" cevabını verdi. Onlar da, bilmediklerini söylediler.

Ölü Canlar

197

Bunun üzerine, posta müdürü, enfiye kutusunu, kimsenin parmağını sokmaması için yarı açtı. O, ötekilerin pek temiz olduklarını sanmıyor ve genellikle "Dostlarım, parmaklarınızı nerelere sürdüğünüz bence belirsiz; fakat, enfiyenin temiz kalması şarttır" diyordu.

Enfiyesini çekerek: "Yüzbaşı Kopeikin mi? O, bir yazar için son derece hoş bir eser konusu olabilecek bir hikayedir" diyordu.

Memurlar bu hikâyeyi dinlemek isteğinde bulunduklarından posta müdürü anlatmaya başladı:

Yü/başı Koepikin'in hikâyesi

Dinleyicileri on kişiden fazla olmakla beraber, müdür:

"Aziz Bayım," dedi. "1812 seferinden sonra, yüzbaşı Kopeikin, bize gönderilen yaralıların arasında

bulunuyordu. Krasnoe'de ve Layp-zig de bir kolunu ve sonrada bir bacağını kaybetmişti. O devirde, yaralılar hakkında düşünülmüş özel hiçbir hüküm yoktu. Sakatlar sandığı bundan çok zaman sonra kurulmuştu.

"Yüzbaşı Kopeikin, yaşamak için çalışmaya mecbur olduğunu anlar, anlar ama ne yapsın, yalnız sol kolu var...

Gidip babasını bulur; fakat ondan da: "Ben seni besleyecek durumda değilim; ancak kendimi doyuracak kadar bir şey kazanıyorum" cevabını alır. Bu sözler üzerine, yüzbaşı, girişimlerde bulunmak ve kendine bir yardım sağlamak amacıyla Petrograd'a gitmeye karar verir; çünkü, o da vatani uğrunda kanını akıtmış, hayatını fedadan çekinmemiştir. Heybesini sırtlayınca başkente yani efendime söyleyeyim, dünyada eşi bulunmayan Petrograd'a gelir. Artık önünde bir ışık, efendime söyleyeyim, bir hayat alanı, binbir gece masallarının efsanevi kahramanı Şehrazat var... Anlıyorsunuz ya?... Gökyüzüne yükselen çan kuleleri, efendime söyleyeyim, yerle hiç teması olmayan asma köprüler, kısaca, Semiramis'in azizim, o dillere destan olan cennet gibi başkenti!..

"Yüzbaşı, başını sokacak bir yer arar; fakat, oralarda fiyatlar yük-

198

Gogol

sek mi yüksek: Perdeler, halılar, efendiceğizime... Sanki İran ülkesi... Kısaca efendime söyleyeyim, sanki insan orada servet içinde yüzüyormuş gibi... Sokakta, binlerce rubleler harcanıyor!.. Fakat, benim Kope-ikin'i cebinde beşer rublelik on banknot ve biraz da ufaklık gümüş paradan başka bir şey yok... Bu kadar parayla bir köy satın alınmaz ya... Satın alınır ama, üstüne Fransa kralından ödünç alınacak kırk bin ruble daha koymak lazım!.. Nihayet, benim Kopeikin, günde bir ruble karşılığında Revel'de kalitesiz bir otele kapağı atar... Bir lahana çorbası ve bir sığır etiyle karnını doyurur. Orada, kime gideceğini sorar... "Kime başvuracaksınız?.. Başkentte kimseler yok!" Tabii, memurlar Paris'te... Ordu henüz dönmemiş; "Geçici bir komite" var. "Bir sınavınız bakalım, belki de size bir şey verirler!" Kopeikin: "Oraya giderim ve onlara, ben de bu vatan uğrunda kanımı akıttım ve efendime söyleyeyim, kolumu ve bacağımı kaybettim derim" dedi.

"İşte aziz bayım, erkenden kalkar, berbere verecek parası olmadığından sol eliyle mümkün mertebe sakalını tarar, asker elbisesini giyer ve tahta bacağıyla, komisyon başkanını bulmaya gider.

"Başkanın nerede oturduğunu sorar. Ona: "İşte, rıhtımın üzerindeki şu evde" derler. Orasını sakın bir köylü kulübesi sanmayın ha... Aynalar, efendime söyleyeyim, mermerler, mobilyalar, aziz bayım, kısaca akıllara hayret veren şeylerle dolu bir konak!.. Kapıların madeni tokmakları pınl pınl... Önce bir dükkâna gidip bir sabun almalı ve sonra iki saat elleri ova ova yıkamalı ve ancak o zaman kapı tokmaklarına el sürülebilir! Kapıda bir de süslü kapıcı var... Kapıcı değil, adeta bir kont.. Yağlı etlerle beslenmiş bir çomar!..

"Bizim Kopeikin, tahta bacağıyla merdivenleri çıkar, bir dehlize girer; bir vazoyu, efendime söyleyeyim, yaldızlı bir çini vazoyu devirmemek için şöyle bir kenara çekilir... Anlarsınız ya, hayli zaman bekler, durur... Çünkü, başkanın uyandığı saatte oraya gelmişti... Bir oda hizmetçisi, elini yüzünü yıkaması için ona bir gümüş leğen ibrik gö-

Ölü Canlar

199

türmüştü. Benim Kopeikin tam dört saat bekledi. Derken efendim, bir asker gelir ve: "İşte başkan!" der. Dehlizde apoletli, yıldızlı bir sürü adam, tabaktaki fasulyeler gibi birbirine sıkışmış durmuşlardı... Nihayet, aziz bayım, başkan içeri girer! Artık siz düşününüz başkan! Azametli, kalıbı kıyafeti yerinde bir adam!.. Herkesi kendine itaat etmek zorunda bırakan bir babacan! Ayrı ayrı herkesin yanına sokulur: "Ne istiyorsunuz?.. Buraya niçin geldiniz?" diye sorar. Nihayet, efendim, Kopeikin'in yanına gelir... Bizim Kopeikin anlatmaya başlar: "İşte görüyorsunuz... Kanımı döktüm... Kolumu ve bacağımı kaybettim... Çalışmama imkân yok... meselâ, efendim, şöyle bir yardım... bir emeklilik aylığı gibi bir şey istiyorum!"

Komisyon başkanı, bu adamın tahta bacaklı olduğunu ve ceketinin sağ kolu boş olarak beden kısmına dikilmiş bulunduğundan bir kolunu kaybettiğini görür ve ona: "Peki, birkaç gün sonra geliniz," der. Benim Kopeikin sevinir... "İşim oldu artık" diye sevincinden sıçraya sıçraya otele döner ve bir kadeh votka içer. Sonra, yemek için Londra oteline gider, bir kotlet, sebzeli bir piliç ısmarlar... Bir şişe şarap ister... Gece tiyatroya gider.

Kısaca, adamakıllı bir cümbüş yapar!.. Tiyatrodan çıkınca, sokakta, önünden bir kuğu kuşu gibi süzülüp geçen güzel bir İngiliz karısı görür... Kopeikin'in kanı tepesine çıkar... Tahta bacağıyla bu kadının arkasından koşmak ister... Fakat; "Hayır, artık yetişir... Kadın eğlencesi başka bir gün... Emeklilik maaşımı aldığım zaman yaparım... hayli masraf ettim..." diye düşünür ve bundan vazgeçer... O gün, parasının hemen yansın harcamıştı!.. Üç, dört gün sonra, başkanı görmek üzere tekrar komisyona gider.

"Bayım," der. "İşte geldim; çektiğim hastalıktan, aldığım yararları biliyorsunuz... Kanımı da bu vatan uğruna akıttım..." Başkan, böyle resmi dairelere adet olan beylik bir tavır ve üslupla: "Peki, peki; önce şunu söyleyeyim ki, bakanlığın izni olmadıkça size bir şey yapamayız. Zaten, nasıl bir devirde yaşadığınızı siz de görüyorsunuz. Savaş he-

200

Gogol

nüz bitmiş değildir... Bakanın dönüşüne kadar bekleyiniz, sabrediniz. O zaman emin olunuz ki, sizi unutmayacağız... Eğer, yaşamak için paranız yoksa, işte size ancak bu kadar bir iyilik yapabilirim" cevabını verir.

"Ona çok bir para verilmediğini tabii anladınız... Fakat, verilen o kısmi para da, hakkında sonradan verilecek kararı beklemek için yeterliydi. Halbuki Kopeikin başka şey istiyordu. Kendisine binlik banknotlar verileceğini ve: "Al, azizim, iç, eğlen" denileceğini sanıyordu. Hep, o gördüğü güzel İngiliz kadını, tiyatroyu ve kotletini düşünmekteydi. Şimdi ise, tıpkı ahçının kovduğu bir köpek gibi kuyruğunu kısarık, kulaklarını eğerek saraydan çıkıyordu! Tattığı Petrograd hayatı, ona pek tatlı gelmişti... Ama, burada da yüreğini ferahlatacak bir sonuç elde edememişti; yaşamak lazımdı... Fakat, nasıl... Artık, bu tatlı aleme veda etmek gerekiyordu! Bir lokantanın önünden geçerken yabancı bir ahçı gördü... Bu, kar gibi beyaz önlüklü, şen yüzlü bir Fransızdı... Nefis bir omlet, mantarlı kotletler... kısaca, efendim, bizim Kopeikin'in iştahla yiyeceği nefis yemekler pişiriyordu. Sonra, Milyutin'in dükkânlarının önünden geçti... Orada da pencerelerden bakarak som balıkları, kirazlar, kocayemişleri gördü. Özetle, efendime söyleyeyim, her adımda, insanı durduran, çeken şeyler... Haniya, insanın ağzının suyunu akıtan şeylere rastladı... Ama, kendisi de bakanın dönüşünü beklemek zorundaydı... Artık dayanacak gücü kalmamıştı... "Hele durunuz... Ben şimdi gideceğim, o komisyonun altını üstüne getireceğim... Başkanlar da görecekler!" diyerek hemen geri döndü, hiddetle komisyona gitti. "Yine mi geldiniz... Canım, size dedik ya..." Kopeikin: "Afedersiniz, ben bu halde yaşayamam... Kotlet yemek, bir şişe nefis Fransız şarabı içmek, tiyatroya gitmek istiyorum, anlıyor musunuz?" dedi. Başkan: "Oooo!... Artık siz pek fazla oluyorsunuz... Sabrın da bir sınırı vardır... Hakkınızda bir karar verilinceye kadar geçinmenize yetecek paranız var... Ve tabii, gereğince hoş tutulacaksınız-

Ölü Canlar

201

nız... Çünkü, vatanına hizmet etmiş olan bir adamın öyle yüzüstü bırakılmış olması Rusya'da görülmüş bir hal değildir. Ama, kotletler yemek, tiyatrolara gitmek isterseniz, biz buna karışmayız...Kendinize iş ararsınız, para kazanırsınız ve istediğinizi yaparsınız" cevabını verdi.

Fakat, benim Kopeikin hiçbir şey dinlemiyordu. Bağırıp çağırmaya, evin içinde kıyametler koparmaya ve herkese: "Siz... hiçbir şey yapmıyorsunuz!.. Siz... ahmağın birisiniz!.. Siz... görevinizi bilmiyorsunuz!.. Siz... kanunları çiğniyorsunuz!" diye hakarete başladı... Bu sırada, oraya bir de general gelmez mİ.Bizim Kopeikin onun da adamakıllı yuvasını yaptı! Şimdi bu azgın adama ne yapmak lâzımdı?.. Başkan, şiddet göstermek gerektiğini anladı.

"Pekâlâ," dedi, size verilen parayla yetinmek ve burada, başkentte sizi hoş bırakacak bir karar verilmesini beklemek istemiyorsanız, sizi gideceğiniz yeni yere kadar koruma altında göndeririz... Postacıyı çağırınız! Postacı, efendime söyleyeyim, kapının arkasında duruyormuş... Üç arşın boyunda, iriyan bir köylü... Bizim yüzbaşı onunla beraber bir arabaya bindi.

Kopeikin:

"Oh, ne âlâ! İşte bedava bir yolculuk..." dedi.

Artık gidiyordu ve giderken de: "Kendi başımın çaresine bakmam, kendi ekmeğimi kazanmam gerektiğini söyledi... Ben de bir iş bulacağım" diye düşünüyordu.

Onun nereye götürüldüğünü bilen kimse yoktu. Artık yüzbaşı Kopeikin'in lafı edilmiyordu. Unutulmuş gitmişti... Fakat, aziz bayım, işte asıl hikâye buradan sonra başlıyor!.. Kopeikin'in izi kaybolmuştu... Ama,

aradan iki ay geçmemişti ki Riyazan ormanlarında bir haydut çetesi türedi ve bu çetenin başkanı, aziz bayım... İşte o...

Emniyet müdürü birdenbire: "İzin ver, İvan Andreviç!" diye bağırdı. "Sen, yüzbaşı Kopeikin kolsuz ve bacaksız olduğunu söylemiş-

1

202

Gogol

tin. Fakat, Çiçikof."

Posta müdürü, alnına bir yumruk indirdi. Bu noktayı nasıl olup da unuttuğunu bir türlü anlayamıyordu. Nihayet İngiltere'de tahtadan bacaklar yapıldığını ve istenilen yere gitmek ve ele geçmemek için gizli bir yaya basmanın yettiğini söyleyerek, bu güç durumdan kurtulmak istedi.

Fakat, memurlardan hiçbiri, Çiçikof'un yüzbaşı Kopeikin olduğuna inanmadı; posta müdürünün oldukça abarttığını söylediler. Bununla beraber, kendileri de, daha garip varsayımlardan, ihtimallerden söz ederek posta müdürünü geride bıraktılar. Örneğin: "Çiçikof'un kıyafet değiştirmiş Napolyon olabileceğini; İngilizlerin hayli zamandan beri Rusya'nın kuvvet ve büyüklüğüne imrendiklerini bir Rus'la bir İngiliz'in konuştuğunu ve yularından tuttuğunu Napolyon'u temsil eden bir köpeği Rus'a gösteren İngiliz'in: "Bana bak, kendini sakın, eğer bu hareketlerinde devam edecek olursan bunu üzerine saldırtırım" dediğini gösterir karikatürler mevcut olduğunu; kimbilir, belki de İngilizler'in Napolyon'u Sent-Elen'den salıverdiklerini ve onun da Rusya'da Çiçikof ismiyle seyahat ettiğini bile söyleyenler bulundu.

Memurlar, bu hikâyeye inanmadılar. Fakat, derin derin düşündükten sonra, Çiçikof'un çehresi, yandan bakılınca Napolyon'un resmine pek benzediğini de söylediler. 1812'de orduda hizmet eden ve Napolyon'u bizzat görmüş olan emniyet müdürü, imparatorun Çiçikof'tan ne daha büyük, ne daha şişman ve ne de daha zayıf olduğunu izah etti. Okuyucularımızdan bazılarının bu hikâyenin doğru olmadığını söyleyeceklerine şüphe yoktur ve yazar da bu konuda aynı fikirdedir. Fakat, yazık ki yazdıklarımız aynen olmuştur.

Okuyucumuza, Fransız ordusunun Rus topraklarından püskürtülmesini takip eden olayı hatırlamasını rica ederiz. Bütün zenginlerimiz, çiftlik sahiplerimiz, memurlarımız, tacirlerimiz, kanun adamlarımız, alim ve cahil bütün Ruslar, en azından sekiz yıl hep siyasetle ilgilendiler. "Moskova haberleri" ve

Ölü Canlar

203

"Vatan çocuğu" gibi eserler, başından son harfine kadar okundu. Bir kilo yulafın fiyatının ne olduğunun öğrenilecek yerde: "Gazetelerde ne olaylar var? Acaba Napolyon tekrar adadan kaçtı mı?" gibi sorular sorulmaktaydı. Tacirler, onun sürüldüğü adadan kaçmış olmasından pek korkuyorlardı; çünkü, üç yıldan beri bir hapishanede tutuklu bulunan bir kâhinin gelecekte verdiği haberlere inanmışlardı. Ayağında ıhlamur ağacı kabuklarından yapılmış çizme, sırtında kokmuş balık kokan pis bir post bulunan bu kâhinin nereden geldiğini bilen yoktu. O, Napolyon'un yedi denizin ve altı büyük surun ötesinde zincirlerle bağlı olarak yaşayan bir esir olduğunu ve fakat günün birinde zincirlerini kırarak dünyaya hâkim olacağını haber vermişti. Fakat, Rus tüccar sınıfını böyle korkuttuğu için de hapse atılmışa.

Bu olayın üzerinden çok zaman geçtiği halde, tacirlerin korkusu geçmemiş ve yine esirden bahsetmeye devam etmişlerdi. Birçok memurlar ve hatta yüksek tabakaya mensup asiller bile esirden bahsediyorlar ve o devirde pek moda olan tasavvufun etkisi altında kalarak Napolyon ismini oluşturan harflerin herbirinden derin manâlar çıkarıyorlardı. Birçokları, bu harflerden şifreli rakkamlar bile çıkarmışlardı.

Bu sebeple, N... şehrin memurları, Çiçikof'la Fransız imparatoru Napolyon arasındaki bu benzeyiş üzerinde uzun uzadıya düşündüler. Daha bir süre münakaşa ettikten sonra, doğrudan doğruya Nozdref'e müracaat etmeye karar verdiler. Ölü kölelerden ilk defa olarak bahseden o olduğu için Pavel İvanoviç'le içli dışlı olduğuna ve onun geçmişi hakkında da herhalde birçok şeyler bildiğine emin bulunuyorlardı.

Bu memurlar gerçekten tuhaf adamlardı. Nozdref'in ne kadar yalancı, ne kadar palavracı bir kalles olduğunu bildikleri halde yine hemen ona koşmuşlardı. İşte, insan denilen varlık böyledir! Allah'ın varlığına inanmaz fakat, burnu gıdıklanınca ömrünün sonu yaklaştığını sanır; meşhur bir şairin, ilham, sadelik ve ahengin ölmez bir örneği

204

Gogol

olan eserini okumaz ve tabiatı çirkinleştiren, insanı tiksindiren bir kitabı, büyük bir düşkünlükle okur ve: "İşte insan kalbinin sırları ancak bu kadar bilinebilir!" diye bağırır. Bir diğeri de, sürekli hekimlerden nefret ettiğini söyler ve günün birinde, büyülerle, tükürüklerle hasta tedavi eden bir kocakarıya giderek kendini muayene ettirir ve onun uydurduğu ne olduğu belirsiz bazı ilaçları sevne sevne içer. Gerçekten bizim memurlar da pek kötü bir halde bulundukları için bir dereceye kadar mazeretli görülürler. Bilindiği gibi, denize düşen yılanı sarılır derler. Bizim zavallılar da böylece Nozdref'e sarıldılar.

Emniyet müdürü, Nozdref'i hemen o gece evine davet etti. Pembe yanaklı, uzun çizmeli bir polis, davetiyeyle ona götürdü. Nozdref çok meşguldü. Dört günden beri odasından dışarı çıkmamıştı. Yemeklerini pencereden alıyordu; çok zayıflamış ve sararmıştı. Gördüğü iş büyük bir dikkati gerektiriyordu ve bu iş de; düzinelerle iskambil kâğıdı desteleri arasından, üzerlerine gayet kurnazlıkla konulan küçük işaretlerle kesinlikle kazanmayı sağlayacak olan desteleri seçmekti. Daha en az iki haftalık iş vardı. Bu müddet zarfında, uşak Porfiri de, özel bir fırça ile günde üç defa küçük köpeği yıkayacaktı.

Nozdref, böyle rahatsız edilmesine pek hiddetlenmiş ve mektubu getirene lanetler yağdırmıştı; fakat orada, herhalde kafese koyacağına emin olduğu bir yabancıнын da bulunacağını okuyunca yumuşadı, oda kapısını kilitledi, çarçabuk giyindi ve emniyet müdürünün evine gitti. Nozdref'in sözleri, şahadetleri, varsayımları memurları büsbütün şaşırttı. Bu adam için "şüpheli" denilen şey yoktu. Memurlar ne kadar kararsız ve korkak davranıyorlarsa, Nozdref de tersine o kadar korkusuz ve kesin bir tavırla hepsine tereddütsüzce cevap veriyordu. Onun ifadesine göre: Çiçikof binlerce rublelik ölü köleler satın almıştı ve hatta Kopeikin bile, satmamak için bir sebep bulamadığından ona ölü esirler satmıştı. "Sakın bir ajan olmasın? Sakın gizli bir araştırma için gelmiş olmasın?" sorularına cevaben de, Nozdref, onun bir tacir olduğunu.

Ölü Canlar

205

birlikte okudukları okulda Çiçikof'un böyle tanındığını söyledi. Hatta bir gün, bütün arkadaşları onu bundan dolayı öyle dövmüşler ki zavallıya tam iki yüz kırk sülük yapıştırmak gerekmiş. Nozdref, kırk diyecekken ağzından birdenbire "İki yüz" rakamı da çıkıvermişti. Çiçikof sahte kâğıt paralar basıyor muydu? Nozdref bunu doğruladı ve hatta Pavel İvanoviç'in bu işteki becerikliliğiyle ilgili bir de hikâye anlattı. Onda iki milyon rublelik kâğıt para bulunduğu haber alınmış, evi mühürlenmiş ve her kapıya nöbetçi olarak iki asker konulmuş. Fakat, Çiçikof bir gece içinde bütün banknotlarını değiştirmiş ve ertesi sabah gelen zabıta memurları tek sahte banknot bile bulamamışlar. "Çiçikof valinin kızını gerçekten kaçırmak istiyor muydu? Ve kendisi, Nozdref de bu işte ona yardım etmek vaadinde bulundu mu?" sorusuna da Nozdref: "Elbette... Eğer ben kendisine yardım etmeseydim... asla başarılı olamazdı," cevabını vermiş ve fakat, böyle bir yalanın kendisine pek pahalıya malolacağını anlayarak derhal kendini toplamışsa da bir türlü dilini tutmayı başaramadı.

Nozdref, nikâhın yapılacağı köy ve kiliseyi bile söylemişti. Köyün adı Truşmaçevka ve papazın adı da Sidor imiş; bu nikâhı kıymak için yetmiş beş ruble istemiş ve bu parayı da, un taciri Mihailo ile sevgilisinin nikâhlarını kanun dışı olarak kıydığını hükümete haber vereceğini söyleyen Nozdref'in tehdidiyle kabul etmişmiş. Korkan papaz, hatta kendi arabasını onlara ayırmış. Nozdref, arabacıların isimlerini bile söyledi. Memurlar, Çiçikof'un Fransız imparatoruna benzeyişine Nozdref'in dikkatini çekerek Napolyon'dan da bahsettiler fakat, sorduklarına da soracaklarına da bin kere pişman oldular. Nozdref öyle bir zırlalamaya başladı ki yanındakiler nihayet çekilip gitmekten başka çare bulamadılar. Yalnız, bu dönek herifin ağzından belki doğru bir söz çıkar diye ümitlenen emniyet müdürü kalmıştı. Nihayet, o da ümidinin ne kadar boş olduğunu anladı ve "Hay Allah belanı versin" diyerek kalkıp gitti.

206

Gogol

Ölü Canlar

207

i

Şimdi, bütün memurlar eskisinden daha kötü bir duruma düşmüşlerdi. Artık Çiçikof'un hayatı hakkında bilgi almalarının imkânı yoktu.

Bütün bu gürültüler, dedikodular, didinmeler, incelemeler, anlaşılmayan bir sebeple savcının üzerinde büsbütün başka bir etki yapmıştı. Evine dönünce düşünmeye başladı. Öyle derin düşündü ki... düşünürken oluverdi... Ya yüreğine indi... Veya ani diğer bir hastalıktan... Oturduğu sandalyeden yere yuvarlandı... Hekim getirildi, kanı aldırıldı... Fakat, nafiye, savcı, artık ruhsuz bir cesetten başka bir şey değildi! O zaman, savcının

bir ruha sahip olduğu ilk defa olarak görüldü. Kendisi pek alçak gönüllü olduğundan ruhunu asla göstermemişti. Ölüm de yamandır; küçük olsun, büyük olsun hemen çarpar, götürür. Daha dün, savcı gidip geliyor, kımıldanıyor, vist oynuyor kâğıtlara işaret koyuyor, gözünü kırpması ve kaşlarının kalınlığıyla diğerlerinden ayrılıyordu. Şimdi ise cansız olarak yatıyordu; sol gözü kımıldamıyordu ve kaşları adeta bir şey soruyormuş gibi yükselmışti... Acaba, ölü ne soruyordu: niçin dünyaya gelmiş, yaşamıştı? Niçin ölmüştü? Bunu ancak Allah bilir.

Bu kadar mantıksızlık olamaz; bunu akıl kabul etmez; böyle bir-şey mümkün değildir! Bir çocuk bile gerçeği anlamakta gecikmezken memurların bu derece korkmaları, çılgına dönmeleri, hiç de akla uygun ve doğru bir şey değil, uydurma, şişirme bir durumdur.

İşte, yazarı böyle akıl ve mantığın kabul edemeyeceği şeyleri yazmakla suçlayan okuyucu bu şekilde düşünür. Veya, memurları ahmaklık ve budalalıkla suçlar; zaten, insanlar bu kelimeyi her gün en az yirmi defa kullanırlar.

Okuyucular, meydana gelen olayları, ayrıntıları görmelerine imkân oimayan sakin yurtlarından seyrettikleri zaman usanmadan karar verirler. Ve bu sebeple, insanlık tarihinden de gereksiz gördükleri birçok asırları da kolayca çıkarıp atıverirler. Bugün bir çocuğun bile yapmasına ihtimal verilmeyen ne kadar hatalar yapılmıştır. İnsanlık,

toplumları, takip ettikleri amaçlardan, arandıkları sonsuz gerçekten uzaklaştıran dar, ıssız, eğribüğü yollar seçti. Ve bununla beraber, önünde, hükümdarlara ait gayet güzel mabedlere giden doğru yol da görünüyordu. Bu yolun eşsiz bir parlaklığı vardı; onu, gece ve gündüz, güneş ve tabiatın ışıkları aydınlatıyordu. Fakat, insanlık, karanlıkta kalarak o yolun yanından geçti. Böylece ilhamdan da mahrum değildi; Allah ona bu yolu bildirmişti. Fakat, insanlık, içinde bulunduğu sis tabakasını sebepsiz kalınlaştırarak ve ucuruma doğru yuvarlanarak yolunu daha fazla şaşırdı, güpegündüz karanlık patikalarda bocalayıp durdu; sonunda da, felaketi anlayınca: "Acaba selamete çıkılacak yol nerede?" diye çırpındı. Şimdiki nesiller, geçmişin bu hatalarını anlıyorlar, hayret ediyorlar, atalarının yaptıkları bu hatalarla eğleniyorlar fakat bütün bu tarihin Allah'ın ilhamıyla yazıldığını, harflerinden herbirinin de şimdiki insanlığı göstererek intikam diye bağırdığını görmüyorlar... Bugünkü insanlık da, yine gülmekte, alay etmekte ve gelecek nesillerin kınayacakları hataları işlemeye devam edip .gidiyor.

Çiçikof, aleyhinde olup biten bu şeylerden haberdar değildi. Soğuk aldığı için boğaz iltihabından rahatsızdı. Henüz nesil yetiştirmemiş kıymetli bir hayatı muhafaza etmek için üç gün odadan çıkmamaya karar vermişti. Sürekli inciri kaynamış sütle gargara ediyor, incirleri yiyor ve boynuna papatyayla kâfurdan yapılmış lapa koyuyordu, zaman geçirmek için, satın aldığı köylülerin tekrar bir listesini yaptı ve hatta, valisinde bulundurduğu "Lâ düşes dö lâ Valliyer" isimli bir kitabı da okudu. Çiçikof, diğer birtakım şeyler de okudu ama, bu hal kendisini pek yordu.

Birkaç gün önce evinin önünde sabahtan akşama kadar emniyet müdürünün, savcının, mahkeme başkanının ve diğer insanların arabaları beklediği halde şimdi hiçbir memurun gelip hatırını sormamasın-daki sebebi anlamıyordu. Nihayet iyileşti ve sokağa çıkabilecek, temiz hava alabilecek bir hale geldiğine pek sevindi.

Giyindi, tıraş oldu, ko-

208

Gogol

lonya süründü ve yüzünü bir ipek mendille sararak dışarı çıktı. Bu gezintiden, zayıflık devresinde bulunan her hasta gibi o da çok memnun olmuştu. Evler, yanından geçen ağırbaşlı köylüler... Kısaca her şey kendisine gülümsüyor gibiydi. Çiçikof, tabii ilk önce valiyi ziyarete gitti. Zihnini kurcalayan birtakım şeylere rağmen, sarışın genç kızın hayali bir an bile kendisini terketmiyordu; o, bu hale içinden gülererek kendisiyle alay bile etti. İşte böyle bir ruh hali içinde valinin evine girdi. Tam paltosunu çıkaracağı anda, kapıcı:

"Sizi içeri sokmamak için emir verildi!" dedi.

"Nasıl!... Ne söylüyorsun?.. Galiba sen beni tanıımıyorsun!.. Yüzüme iyi bak!" "Niçin tanımayacakmışım, sizi ilk defa görmüyorum ya... Eve almamam için bana emir verilen adam sizsiniz!" "Buna sebep nedir?.. Ne oldu?"

"Elbette bir sebebi var ki bana bu emri verdiler..." Her zaman Çiçikofa karşı nazik davranan kapıcı bu defa gayet soğuk bir tavır takınmıştı; adeta: "Herhalde çapkın, bayağı bir herif olduğun anlaşılmış ki, bay ve bayan seni kovuyorlar!" demek ister gibiydi. Çiçikof: "Anlaşılmaz bir bilmece!" diye mırıldanarak hemen mahkeme başkanına gitti. Fakat, başkan onu görünce öyle şaşırdı ki iki sözü biraraya getirip söyleyemedi. Her ikisi de, birbirinden üzgün ayrıldılar. Sokakta, Pavel İvanoviç, başkanın sözlerinden bir anlam çıkarmaya çalıştıysa da

bir şey anlayamadı. Emniyet müdürüne, vali yardımcısına, posta müdürüne gitti; fakat, bunlardan bazıları kendisini kabul etmedi ve diğerleri de gayet garip ve soğuk bir tavırla kabul ederek öyle tuhaf, budalaca şeyler söylediler ki Çiçikof, bunların akıllarını kaçırmış olmalarından şüphe etmeye başladı. Diğer bazı kimseleri de görmek istediye de göremedi. "Acaba ben mi aklıma bozdum, yoksa bütün memurlar mı çıldırmışlar?" diye düşünerek dalgın dalgın şehirde dolaştı, gece geç saatte odasına döndü. Sıkıntısını gidermek için çay istedi. Durumunun garipliğini düşünerek çayını içerken odasının kapısı birdenbire açıldı ve Nozdref, damdan düşer gibi içeriye gir-

Ölü Canlar

209

di. Kasketini çıkarırken:

"Hani meşhur bir öykü vardır, aşığa Bağdad yakın derler!" diye bağırdı. "Geçerken odada ışık gördüm... Herhalde dostum uyumuyor, gider kendisini ziyaret ederim, dedim... Ne âlâ!., çay da var... Memnuniyetle bir fincan da ben içerim... Biraz önce, bulunduğum bir ziyafette öyle aburcubur şeyler yedim, içtim ki... Galiba midem bozuldu!.. Bana bir çubuk buldurt!.. Çubuğun nerede senin?.. Çiçikof, soğuk bir tavırla: "Ben çubuk içmiyorum..." cevabını verdi. "Doğru... Senin pısırik olduğunu unuttum... EeL. Uşağının adı nedir... Hey! Vahremei buraya gel!.." "Vahremei değil, Petruşka..."

"AcaipL. Canım, senin uşağın adı Vahremei değil miydi?" "Vahremei adında hiçbir uşağım yok."

"Hakkın var... Derebin'in uşağının adı Vahremei idi... Derebin'in ne kadar sevindiğini bilsen! Halası, bir cariyeyle evlendiği için oğluyla danlmış... Ve bütün malını mülkünü Derebin'e bağışlamış... Ne olurdu, benim de öyle bir halam olaydı! İyi ama, kardeş, artık seni de hiçbir yerde göremiyoruz... Herkesten kaçyorsun... Aslında, biliyorum, ilmi araştırmaların seni pek meşgul ediyor ve okumayı da seversin" (Acaba Nozdref, Çiçikof'un çok okuduğunu ve ilmi araştırmalarda bulunduğunu neden söyleyivermişti? Bunun sebebini biz bilmediğimiz gibi, Pavel İvanoviç'de bilmiyordu) "Ah! Çiçikof kardeş, bir görseydin!.. Tacir Lihaçef'in evinde Gorka oynadık; ne kadar güldük! Perependefde orada idi; senin bulunmadığına ne kadar üzüldü, bilsen!.. (Çiçikof, Prependef'i ne görmüştü ve ne de tanıyordu) "Geçen gün bana karşı pek kötü davranışta bulunduğunu sen de itiraf edersin ya... Hani, dama oynamıştık; ben kazanmıştım... Ama sen beni aldattın!.. Fakat, ben öyle kin güden adamlardan değilim!.. Ha, sırası gelmişken şunu da söyleyeyim ki, şehirde herkes sana dargın!.. Seni, sah-

210

Gogol

te banknot basmakla suçluyorlar... Benden sordular; onlara, okulda seninle beraber okuduğumu, babanı tanıdığımı söyledim. Anlarsın ya, hepsinin de ağızlarını kapadım!

Çiçikof, oturduğu sandalyeden sıçrayarak bağırdı: "Ben mi sahte banknot basıyor muyum?"

"İyi ama, canım, onları bu kadar korkutacak ne var ki?.. Bak, hepsi de korkudan hastalandılar! Seni bir haydut ve bir ajan sanıyorlar! Savcı, ödü patlayarak öldü! Yarın gömecekler!.. Cenazeye gelmeyecek misin?.. Yeni validen de ödleri kopuyor... Ve ondan korkmalarına sebep de sensin... Fakat, yeni vali ileri gelenler ve soylular sınıfını hiçe saymak, ezmek isterse iyi bir şey yapmış olmaz... O zaman, soylu sınıfının da yapacağı bir şey kalır: hiç balo vermemek!.. Doğrusu, Çiçikof, sen de pek tehlikeli bir işe giriştin ha!.." Pavel İvanoviç, endişeyle:

"Hangi işe?" diye sordu.

"Valinin kızını kaçırmak işine!.. Ben de buna kanaat getirmiştım... Sizi baloda görünce, kendi kendime:

"Çiçikof'un garip hareketleri boşuna değilmiş!" dedim... Fakat karı seçiminde hiç de zevk sahibi değilmişsin!.. Onda güzellikten eser yok... Benim tanıdığım bir kız var... Bikusof'un akrabasının, hemşiresinin kızı... Gayet güzel... Hani, yanıp tutuşmaya değer!..

Çiçikof, gözlerini hayret ve merakla açarak bağırdı: "Sen neler söylüyorsun, ayol? Valinin kızını kaçırmak... Galiba sen aklını oynattın!" "Canım, kardeş, sen de ne kadar kötüsün!.. Seni bu konu için görmeye geldim... Emin ol, her konuda sana yardım etmeye hazırım!.. Seni evlendireceğim... Çelengi başının üzerinde ben tutacağım... Arabayı da ben bulurum. Fakat, bir şartla: bana üç bin ruble ödünç vereceksin, bu paraya ihtiyacım var, bu bir ölüm kalım meselesi..."

meselesi...

Bu bir sürü yalanlan dinlerken Çiçikof, acaba rüya mı görüyorum

Ölü Canlar

211

diye birkaç kere gözlerini ovuşturmuştu; Sahte para basmak, valinin kızını kaçırmak, savcının ölümüne sebep olmak, yeni valinin gelmesi... Bütün bu sözler onu endişelendirdi.

"Eğer, gerçekten böyle ise, hemen buradan gitmekten başka çare yok..." diye düşündü. Nozdref i savdı, Selifan'ı çağırdı ve arabayı, ertesi sabah saat altıda hazırlamasını, temizlemesini emretti. Arabacı: "Başüstüne" dedi. Sonra, Petruşka'ya, üstü tozlu valizi getirmesini söyledi; eline geçen şeyleri: çorapları, gömlekleri, temiz ve kirli çamaşırları, kundura kalıplarını, takvimi yerleştirdi... Bu işleri, ertesi sabah şafakla beraber her şeyin hazır bulunması için çabucak bitirmek istiyordu. Biraz kapıda durarak efendisine ve Petruşka'ya bakan Selifan, nihayet dışarı çıktı. Ensesini kaşıya kaşıya merdivenden ağır ağır indi. Acaba ensesini bole kaşımadaki sebep neydi?.. Bu kaşımının anlamı ne olabilirdi? Yoksa, ertesi gün bir arkadaşıyla sözleştiği eğlenceden mahrum kalacağı için mi üzülyordu? Bir büyük kapının yanında geceleyin uzun müddet güzel beyaz ellerin sıkıldığı bir randevuya gitmemekle küçük bir aşk macerasını yanda bırakacağından dolayı mı sıkılıyordu?.. Yoksa, mutfakta, lahana çorbasının pişirildiği ocağın yanındaki sıcak yerini terkederek yağmur altında, çamurlar ve fırtınalar içinde arabayı süreceği için mi üzülyordu?.. Onu Allah'tan başka kimse bilmez. Ensesini kaşıyan Rus köylüsünün kafasının içinde birçok düşünceler vardır. İşler, Çiçikofun kararlaştırdığı şekilde olmadı... Önce, sabahleyin pek geç uyandı: bu ilk aksilik. Hemen, arabanın hazır olup olmadığını sordu. Araba koşulmamıştı: bu, ikinci aksilik. Kızdı, adamakıllı haşlamak için Selifan'ı çağırdı. Nihayet, o da geldi ve Pavel İvanoviç, efendilerinin acele işleri olduğu zaman uşakların söylemeleri adet olan

212

Gogol

uzun sözleri dinledi:

"Pavel İvanoviç, beygirleri nallatmak lazım." "Rezil, kepaze, haydut... Bunu bana dün niye söylemedin... Vaktin mi yoktu, sanki?"

"Aslında, vaktim vardı... Fakat... Bir tekerlek de tamir edilecek... Çünkü, yollar hiç iyi bir halde değil... Sonra... Arabanın ön kısmı da bozuk... İki saatlik yol gitmenin bile imkânı yok." Çiçikof:

"Hayvan!" diye bağırdı ve kollarını, Selifan'ın o kadar yakınında havaya kaldırdı ki, arabacı bir tokat yememek için birkaç adım geri çekildi. Çiçikof devamla:

"Caddenin üzerinde beni öldürmek, boğmak istiyorsun!.. Haydut... Lanet herif, alçak!.. Bunları niye dün söylemedin... Buraya geleli de tam üç hafta olduğu halde, yola çıkmak için her şeyin hazır bulunması gerekirken... Son dakikada söylemene sebep ne?.. Cevap versene, pis herif! Bunu bilmiyor muydun?" Sel ifan, başını eğerek: "Bilmiyordum.." cevabını verdi. "Öyle ise bana niye daha önce söylemedin?" Selifan, hiç cevap vermedi fakat, başını eğmiş olduğu halde kendi kendine: "Gerçekten garip şey, bildiğim halde söylemedim!" diye mırıldandı.

rıldandı.

"Haydi, hemen bir demirci çağır... Çabuk ol!.. İki saate kadar her şey bitmiş olmalıdır... Anladın mı?.. Tam iki saate kadar!.. Eğer o zaman da her şey hazır olmazsa kafanı ikiye yarar, kollarını ve bacaklarını bağlarım."

Bizim kahraman son derece kızmıştı.

Selifan kapıya doğru gitti fakat, tekrar durarak: "Bayım, şunu da söyleyeyim... Bizim o bakla kın beygiri satmak lâzım; pek huysuz olduğundan yolda yine başımıza bir dert çıkaracak!"

Ölü Canlar

213

"Şimdi her iş bitti de bir de beygiri satmak için dolaşacağım öyle mi?"

"Yemin ederim ki, Pavel İvanoviç, uğursuz hayvanın yalnız bir çalımı, bir gösterişi var... Hiçbir işe yaramaz...

"Sersem herif, ne zaman satmak istersem o zaman satarım... Aklın şimdi mi başına geldi, avanak! Eğer hemen bir demirci çağırırmazsan ve her şey de iki saate kadar hazır olmazsa, seni tepelerim!.. Haydi, defol!"

Selifan, odadan çıktı.

Çiçikof artık hiddetini bir türlü yenemiyordu. Seyahat ederken, karşısına çıkacak haydudu korkutmak amacıyla daima yanında taşıdığı bir kılıcı yere attı. Pazarlık etmeden önce, demircilerle bir çeyrek tartıştı. Bu fırsat düşkünün herifler böyle acele zamanlarda altı misli fazla fiyat istiyorlardı. Çiçikof, bunlara haydutlar,

kalpazanlar, hırsızlar dedi, hatta kıyamet gününden bile bahsetti ama, bütün bu sözler boştu. Demirciler, Nuh dediler peygamber demediler. Fiyatı kırmadıkları gibi, saat yerine tam beş saat çalıştılar.

Pavel İvanoviç, böylece, bütün yolcuların yaşadıkları gayet tatlı dakikalar geçirmek için boş zaman buldu: sandıklar hazırlanmış; odada, yere atılmış birkaç kopuk ip parçasıyla yırtılmış kâğıtlardan başka bir şey yok; fakat, yolcu hâlâ odada bulunsu bile akli çoktan yola çıkmıştır ve zavallı adam odada dolaşır, pencereye gider, kendisine aptalca bir merakla bakan gelen geçenleri seyrederek ve hiddeti daha fazla artar. Gördüğü şeylerden iğrenir fakat pencereden ayrılmaz; ilgisizce durur ve sonra yine, önünde canlanan faaliyete dikkatle bakar ve öfkesi arasında, camın üzerinde vızıldayan bir sineği ezer.

Fakat her şeyin bir sonu var. Nihayet, beklenen dakika geldi. Arabanın ön kısmı, tekerlek tamir edildi; beygirler çeşmeden su içtiler; demirciler, bu haydut herifler, paraları teker teker saydıktan ve hayırlı yolculuklar diledikten sonra gittiler. Nihayet koşulan arabanın içine

214

Gogol

Çiçikof, o sırada aldığı dumanı üstünde iki büyük çöreği koydurdu. Selifan da aldığı bazı yiyecekleri cebine koydu. Pavel İvanoviç arabaya bindi ve bir zengin adamın yola çıkmasında hazır bulunmak üzere gelmiş olan bir sürü arabacı ve uşak kendisini selamladılar. Yalnız bekârlara has olan ve uzun süre bu şehirde avare duran, okuyucuyu da hayli sıkın arabacı hareket ederek otelin avlusundan çıktı.

Çiçikof, istavroz çıkarak;

"Hele şükür, hareket edebildim" dedi.

Selifan kırbacını şaklattı ve basamakta duran Petruşka da onun yanındaki yerine oturdu. Bizim kahraman, bir Gürcistan seccadesinin üstüne rahatça oturmuş ve yanlarını birer deri yastığa dayamıştı. Araba da, bozuk yolların üzerinde zıplaya zıplaya yürümeye başladı.

Kahramanımız, sıçrayan ve ters yönde yavaş yavaş uzaklaşan evlere, sokaklara, duvarlara, tarif edilemez bir hisle bakıyordu. Belki onları bir daha göremeyecektiler! Yolun bir dönemeç yerinde, araba, geçmekte olan uzun bir cenaze alayının önünde durmaya mecbur oldu. Çiçikof, bunun kimin cenazesi olduğunu sorması için Petruşka'ya emir verdi; o, savcının cenazesiydi. Pavel İvanoviç, bundan çok kötü ürkerek köşesine büzüldü, arabanın perdelerini indirdi. Petruşka ile Selifan, dindar bir şekilde başlıklarını çıkararak cenaze alayına bakıyorlar, alayı yaya olarak takip edenlerle arabalardaki adamları sayıyorlardı. Pavel İvanoviç, onlara kimseye tanışıklık vermemelerini, kimseyle konuşmamalarını emretti. Kendisi de, alayı seyre daldı.

Bütün memurlar cenaze arabasını takip ettiklerinden Pavel İvanoviç, tanınmaktan korkuyordu. Fakat, eski dostları pek dalgındılar! Hepsi de, cenaze alaylarında adet olan sessizliği koruyarak sessizce yürüyorlardı.

Hepsi de zihnen kendi sonlarıyla meşguldüler: yeni valinin kim olduğunu, haklarında nasıl davranacağını kendilerini nasıl kabul edeceğini düşünüyorlardı. Memurların gerisinden, başlarına uzun siyah tüller örtmüş olan bayanların binmiş oldukları arabalar geliyor-

Ölü Canlar

215

du. Dudaklarının, kollarının hareketlerinden, bunların pek hararetli bir şekilde konuşmakta oldukları anlaşılıyordu. Herhalde onların da yeni validen bahsettiklerine, vereceği balolar hakkında düşüncelerini belirttiklerine, yeni moda biçimlerle ve fistolarla ilgili fikirler öne sürdüklerine şüphe yoktu. Bayanların bindikleri arabaları birkaç boş araba takip ediyordu. Cenaze alayı geçip de sokak boşalınca Çiçikof da hareket etti.

Pavel İvanoviç, perdeleri tekrar açtı, rahatça bir nefes aldı ve "İşte!., savcı da yaşadı... yaşadı... Ve nihayet öldü!" diye mırıldandı. Gazeteler, yanında çalışan memurlar ve bütün insanlık için çok acı olan bu ölümden bahsedecekler; onun değerli bir vatandaş, iyi bir aile babası, örnek bir koca olduğunu yazacaklar... Allayacaklar pullayacaklar; birçok dul ve yetimleri onu, ebedi kalacağı yere gözyaşlarıyla götürdüklerini söyleyecekler... Fakat, doğruyu söylemek gerekirse, savcının diğer adamlardan farkı yalnız kalın ve gür kaşlı olmasıydı.

Çiçikof, Selifan'a arabayı daha hızlı sürmesini emretti ve: "Bu cenaze alayına rastlayışından dolayı kendimi tebrik edebilirim... Bir ölüye rastlamak hayra işarettir!" diye düşündü.

Araba, ıssız sokaklardan ve nihayet, şehrin sınırını gösteren uzun ağaç engellerden geçti. Kaldırımlı yol bitti...

Şehir geride kaldı, gözden kayboldu... Artık, yalnız sonsuz şose, kilometreleri gösteren taşlar, posta konak yerleri, kuyular, ağır yük arabaları, köyler, kocakarılar, kucağı yulaf demetiyle dolu olarak koşan köylüler ve daha sonra, içinde un dolu fiçılar, ıhlamur kabuğundan kunduralar, çörekler, her türlü mallar görünen ahşab

küçük dükkânları bulunan büyük köyler, tamir edilen köprüler, sonsuz tarlalar, çiftlik sahiplerinin arabaları, henüz sürülmüş topraklar, sisler arasında beliren çamlı tepeler, birçok karga sürüleri... görülüyor ve uzaktan gelen şarkı ve çan sesleri işitiliyordu.

Rusya!.. Rusya!.. Seyahat etmekte olduğum bu yabancı memle-

216

Gogol

ketlerde hep seni görüyorum, seni arıyorum, seni düşünüyorum... Refah yüzü görmeyen fakir şehirler... Ne tabiatın güzelliği, ne bir sanat harikası var! Kayalar üzerinde yapılmış büyük saraylar... güzel ağaçlar, evlerin üzerinde sarmaşıklar yok... gözler, muhteşem kayalar seyretmek için kalkmaz; asmalar, sarmaşıklar ve milyonlarca yaban gülle-riyle süslü kubbeler görünür... Yüksek dağların karlı tepeleri hiçbir yerde bulutsuz parlak semaya doğru yükselmezler... Hayır... her taraf açık, ufuklar dümdüz... şehirler hep basık ve geniş ovaların içinde ancak küçük noktalar, benekler gibi göze çarpıyorlar... İlgileri toplayan, büyüleyen hiçbir şey yok...

Fakat, insanı sana çeken o dayanılmaz esrarlı kuvvet nedir, Rusya? Sonsuz sınırlarının arasında, bir denizden ötekine geçen hüznü, üzgün şarkını nasıl işitebilirim?.. Bu şarkıda ne var? Nağmelerinde gizli gözyaşları, feryatlar kalplerimizi sıkıyor, ruhlarımızın derinliklerine işliyor... Rusya! Benden istediğin nedir? Bizi birbirimize bağlayan bu derin bağ nedir? Bana niye öyle bakıyorsun ve sende yaşayan, çarpan şeylerin hepsi bekleyen gözleriyle niçin bana doğru dönüyorlar?..

Şaşkın, büyülenmiş, yerimden kımıldamadan seni seyrediyorum... Tehdit eden fırtınalarla ağırlaşmış koyu bir bulut iniyor ve hafızam, senin sahalarının sonsuzluğu önünde küçüldü, sızladı... Bu sonsuz sahalarda acaba nasıl bir gelecek gizli? Ucu bucağı olmayan sen, sonsuz hürriyetin vatani olacak mısın? En büyük kahramanlar, ufuklarının uçsuz bucaksızlığı yaşamalarına uygun bir saha olacak Rusya'dan doğacaklar mı?.. Ve o kudret kaynağı olan sahaların beni çekiyorlar, müthiş kuvvetleri varlığımın derinliklerine kadar giriyorlar, gözlerim harikulade bir ışıkla aydınlanıyor!.. Oh! Meçhul şöretler, harikalar ülkesi!.. Ey Rusya!

Çiçikof, Selifan'a: "Dur, dur!" diye bağırdı.

Ölü Canlar

217

Arabası son süratle giden kocaman bıyıklı bir postacı da:

"Seni kılıcım ile gebertirim!" diye haykırdı.

"Hay, canını kurtlar alsın!"

"Bunun bir hükümet arabası olduğunu görmüyor musun!"

Araba, toz ve gürültü arasında gözden kayboldu.

Yol manasına olan Rusça "doroga" kelimesi insana ne garip, çekici, büyüleyici şeyler hatırlatır. Yol, ne kadar güzeldir!.. Sisli bir gün, sonbaharın düşmüş yaprakları, serin bir hava... İnsan sıcak kürke sarınır, kalpağını kulaklarına kadar çeker, arabanın köşesine rahatça sokulur... Sonra, son bir titreme... Artık vücuda bir ılıklik yayılır... Beygirler uçar gibi giderler... Yavaş yavaş sizi uyku basar, gözler kapanır, beygirlerin ayak sesleriyle tekerlek gürültülerini pek uzaktan geliyormuş gibi işitirsiniz... Ve uyursunuz... Uyandığınız zaman, beş durak yerini geçmiş bulunursunuz... Ay... Meçhul bir şehir... Ahşap kubbeli eski bir kilise... Bir kısmı karanlık, bir kısmı beyaz boyalı beton evler... Sokaklarda kimseler yok... Herkes, her şey uykuda... Tek tük hafif ışıklar görülür... Çizmelerini yamayan, diğer bazı işçiler... Ekmek pişiren bir fırıncı...

Gece, Allah'ın büyüklüğü daha iyi tecelli eder!.. Hava berrak; gökler yüksek, uzak... varılması mümkün olmayacak bir derinlikte... Hafif bir soğuk rüzgâr yüzü okşar... Ve yolcu tekrar uyku basar... Yanında oturan diğer yolcu mırıldanır, uyuyan adam ona yaslanır... Tekrar uyanılır... Yine tarlalar ve ovalar, başka bir şey görülmez... Hep ıssız yerler... geniş açık ufuklar...

Kilometre rakamlarını gösteren taşlar birbirinin arkasından uzaklaşırlar... Şafak söker... ufuk ağarır, yaldızlı çizgiler belirir... Soğuk dondurucu bir hal alır, suratı kamçılar... Kürklere sarınılır... Tekrar uyunur... Yine bir sarsıntı ile uyanılır... Araba bir yokuştan iniyor... Aşağıda geniş bir set ve bakır renkli gibi görülen berrak bir küçük göl var... köyün yamacında dağınık bir halde yapılmış küçük evler... Köy-

218

Gogol

lülerin gevezelikleri işitilir... Karınlar adamakıllı acır.

Sen ne kadar güzelsin, uzun cadde! İstirap içinde kıvranan, üzülen beni sen kaç kere kurtardın! Birçok tatlı düşüncelerimi, şairane hülyalarımı, ilahi ilhamlarımı hep seninle beraber yaşadım.

Kahramanımız Çiçikof da hülyaya dalmıştı... Fakat, acaba hisleri nelerdi? Başlangıçta hiçbir şey hissetmedi...

Sık sık arkasına bakıyor, N... şehrini terketmiş olduğuna emin olmak istiyordu. Evler gözden kayboldular: demirhaneler, değirmenler görünmediler... Şehir civarı da, beton kiliselerin beyaz canlarıyla beraber artık görünmüyordu. Pavel İvanoviç sağa, sola bakıyordu... N... şehirden şimdi, sanki yıllarca önce terketmiş gibi, ondan belirsiz bir hatıra kalmıştı. Gözlerini kapadı, başını yastığa dayadı. Yol, kendisini, ilgilendirmiyordu...

Yazar, onun bu ilgisizliğinden dolayı memnun olduğunu itiraf eder; çünkü, böylece kahramanımızdan biraz bahsetmek fırsatını elde etmiş oluyor. Nozdref, balolar, bayanlar, dedikodular, diğer birtakım dıştan önemsiz gibi görünen fakat sonradan gitgide önem kazanan olaylar şimdiye kadar ondan bahsetmeye engel olmuşlardı. Şimdi artık onların hepsini unutulım ve yalnız Pavel İvanoviç'le ilgilenelim.

Seçtiğimiz kahramanın okuyucumuz tarafından beğenildiğine pek emin değiliz. Kadınlar onu sevmemişlerdi; bu da tabii bir şeydir, çünkü onlar daima kahramanların kusursuz, mükemmel olmalarını isterler. Eğer onlarda bedeni veya manevi bir kusur görürlerse, işte kahramanların hali o zaman yamanlaşır. Hatta yazar, onların ruhlarını pek derin tahlil ve çehrelerini de, bir aynaya yansıyan bütün güzelliğiyle tasvir etse bile yine hoş gitmezler, beğenilmezler. Çiçikof'un azıcık şişmanlığı ve yaşının biraz ilerlemiş olması da onun için bir kusur sayılmıştı. Şişmanlık hiç affedilmez ve bayanların birçoğu şüpheyle: "Aman, ne de çirkin adam!" diye düşünmüşlerdir. Eserin yazarı bunların hepsini biliyor ve bununla beraber, kahraman olarak yine iyi bir adam seçemiyor. Kimbilir, belki henüz bilinmeyen, bakir diğer şahıs-

Ölü Canlar

219

lar da vardır... Rus ruhunun bütün zenginlikleri de görülebilir... İlahi özellikler kazanmış bir adama veya, dünyada eşi bulunmayan ve soyluluk, tokgözlü bir nefis gibi huylarla seçilmiş kadınlık ruhunun bütün erdemlerine sahip bir genç kıza rastlanır; belki insanlığın bütün bu alicenaplık örnekleri, bu yeni kişilerin önünde çok sönük kalırlar.

Rusya kalkınacak, devrim yapacak... Ve dünya, diğer milletlerin ruhları için anlaşılmasın birer bilmece olan şeylerin islav ruhuna, islav tabiatına ne kadar nüfuz etmiş olduklarını görecektir ve anlayacaktır. Fakat, ileride olacak şeylerden şimdi bahsetmenin anlamı yok. İlerleyen yaşının ve yaşadığı ciddi ve sıkı bir hayatın deneyimleriyle olgunlaşmış, her hususta olgunluğa ermiş bir yazar, bir delikanlı kayıtsızlığıyla hareket edemez. Her şeyin bir vakti ve yeri vardır.

İşte ben de kahraman olarak erdemli bir adam seçmek istemedim. Bunun da sebebini söyleyebilirim: İnsanlığı koruyanların artık dinlenmelerinin zamanı gelmiştir. Niçin mi diyeceksiniz? Şunun için ki, "erdemli insan, ifadesi, bugün onları kullananlar tarafından değersizleştirilmiştir. Hiçbir yazar yoktur ki, "erdemli insan"ı kalemiyle tasvir ederken hırpalamış olmasın... O derece ki, erdem boğulmuş, öldürülmüş, gölgesi bile kaybolmuş... Yalnız bir deri bir kemik kalmış... Erdemli adamdan ikiyüzlülükle bahsedilir... Ona hiç hürmet edilmez... Bu sebeple, alçak adamları ele almak zamanı gelmiştir; biz de alçak adamları kahraman seçiyoruz. Bizim kahramanın doğduğunu bilen yoktur. Anababası soyluydular... Ama bu soyluluk eski mi yoksa yeni mi, onu ancak Allah bilir! Vücut görünüşüyle o, ne anasına ve ne de babasına benziyordu. Doğduğu zaman yanında bulunan akrabasından kısa boylu bir kadın, çocuğu kucağına alarak: "Hiç de umduğum gibi değil, bari anneannesine benzeseydi... Ne anasına, ne babasına benziyor!..." diye bağırıyordu. Başlangıçta ona hayat tatsız, sıkıntılı geldi: ne bir arkadaşı, ne de bir dostu vardı. Kışın ve yazın hava almayan dar bir odaya kapanarak ya-

Wlr

220

Gogol

şadı. Devamlı hasta olan babası, arkasına kuzu derisinden bir ceket, çıplak ayaklarına örme terlik giyerek sürekli iniliyor ve devamlı aynı köşede duran bir tükürük hokkasına tükürerek, odanın içinde dolaşıyordu.

Çocuk, eli ve parmakları mürekkebe bulanmış olarak hep oturuyor ve sabahtan akşama kadar: "Yalan söyleme, ihtiyaçların sözlerini dinle ve daima erdemlilik hislerinden ayrılma" hikmetli cümlesini okuyordu.

Oturduğu sandalyede, yürüyen ve terliklerini yerde sürüyen babasının devamlı; "Yine tembel tembel oturuyorsun ha, tembel sultanı!" diye bağırıldığını işitiyor ve babası, kulağını çekmek üzere yanına gelirken o

da harflerin ucunu kâh aşağıya doğru çekerek, kâh bunların altına çengelimsi bir işaret koyarak yazıyordu. İşte ilk çocukluk seneleri böyle geçti... Ve bunlar, onda sönük bir hatıradan başka bir şey bırakmadı.

Fakat, hayatta her şey çabuk değişir. Güneşli güzel bir ilkbahar günü, babası oğlunu aldı, at canbazlarının "Alaca" dedikleri benekli bir beygirin çektiği bir arabaya bindirdi. Arabacı, Çiçikof'un babasına ait tek köle ailesinin babası olan ve evde hemen her işi gören kambur bir adamdı. Yolculuk iki gün sürmedi. Yolcular, yolda yattılar, bir çayı geçtiler, soğuk börekler ve koyun kızartması yediler ve nihayet üçüncü günün sabahı şehre vardılar.

Sokakların güzelliği ve süslülüğü çocuğu hayrette bıraktı. Fakat, alaca beygir, az kalsın arabayı, çamurlu ve dik yokuşlu bir çıkmaz sokaktaki bir hendeğe deviriyordu. Efendinin ve arabacının kırbaçları altında birçok çiftte attı, şahlandı, nihayet hendekten çıkabildiği ve yokuşun üst başındaki küçük bir avluya girdi. Üvez ve mürver ağaçlarından başka bir şey görülmeyen küçük bir bahçenin gizlediği eski küçük bir evin önünde iki elma ağacı vardı. Bahçenin arka tarafında çatısı harap olmuş, tek pencereci bir ahşap baraka bulunuyordu.

Orada, akrabalarından olan bir ihtiyar kadın oturuyordu. Bu, pek zayıf olmasına rağmen her sabah çarşıya gider ve döndüğü zaman ço-

Ölü Canlar

221

raplarını semaverin önünde kuruturdu. Kocakarı, çocuğun yanaklarını okşadı ve güzel yüzüne bakarak sevindi. Çocuk artık bundan sonra o ihtiyar kadınla beraber oturacak ve şehirdeki okula gidecekti.

Babası, geceyi bu evde geçirdi ve ertesi sabah tekrar yola çıktı. Giderken, gözlerinden bir damla bile yaş akmadı. Oğluna, şeker alırsın diye bir buçuk ruble verdi ve: "Pavluşka, sözlerimi iyi dinle... Çalış... Ahmaklığın lüzumu yok... Hocalarına ve okulun bütün amirlerine itaat et... Eğer müdürün gözüne girersen ilerlersin ve hatta notların pek yüksek olmasa bile sınıfında birinci olursun. Arkadaşlarınla senlibenli, yüzgöz olma... Onlar sana iyi bir şey öğretmezler... Şayet arkadaş edineyim dersin, zengin olanları seç... Gerekteğinde onların sana yararı dokunur, kimseye bir şey verme... Fakat, herkesten bir şey alacak bir tarzda hareket et. Kapiklerini harcama biriktir. Dünyada bundan daha iyi bir şey yoktur... Arkadaşların seni aldatırlar, baştan çıkarırlar... Fakat, para sana asla ihanet etmez... Para ile her iş yapılır, her şeyde başarılı olunur!" Nasihatında bulundu. Bu nasihatların arkasından baba, oğluna veda etti ve alaca beygi-riyle yola çıktı. Pavel İvanoviç onu bir daha göremeyecekti; fakat, son sözleri hafızasına pek derin işlemişlerdi.

Pavluşka, hemen ertesi günü okula girdi. Kendine özgü hiçbir çaba ve yetenek göstermedi; fakat, gayret ve iyi haliyle yükseldi. Az zaman içinde hayrete değer derecede açığız bir çocuk oldu. Çıkarını pek iyi anladı ve öyle kurnazca davrandı ki, arkadaşları onu sık sık davet ettiler, hediyeler, şekerler, yemişler verdiler. O, onlara bir şey vermiyordu ve genellikle, onlardan aldıklarını saklayarak birkaç saat sonra yine kendilerine satmayı bile başanyordu. Henüz çocuk olduğu halde nefisini her şeyden mahrum etmeye alışu, babasının verdiği paranın bir kapiğini bile harcamadı. Hatta yaşından umulmayan fevkalade işler görmek suretiyle de yıl sonunda parasını çoğalttı. Balmumundan bir şakrak kuşu yaptı, boyadı ve iyi bir fiyatla arkadaşlarına sattı.

Gelirini

WHI

222

Gogol

artırmak için başka bir çare bulmuştu: çarşıdan yiyecek satın alıyor ve sınıfta en zengin öğrencilerin yanında oturuyordu. Yanındaki arkadaşının yüzünden karnı acıkmaya başladığını anlayınca hemen ona bir parça yumurtalı çörek verir ve sezdiği iştahın derecesine göre para isterdi. İki ay kadar, bir kafese koyduğu küçük bir sıçanla meşgul oldu ve hatta ona susta durmasını, yatmasını, kalkmasını, bütün emirlerine itaat etmesini bile öğretti. Sonra da bunu iyi bir fiyatla sattı.

Böylece beş ruble biriktirince, bunları bizzat diktiği küçük bir keseye koydu ve arkasından bir kese daha doldurdu.

Hocalarına karşı da gayet büyük bir saygı gösteriyordu. Sınıfta kendisinden daha uslu kimse yoktu. Hocası, sessizliği, ağırbaşlılığı pek seviyor, zeki, açığız, gürültücü öğrencilerden nefret ediyordu. Daima, onların kendisiyle alay ettiğini zannediyordu. Zeka ve açık-gözlülüğüyle kendini gösteren öğrencinin vay haline! Böylelerinin ceza görmeleri ve sınıftan kovulmaları için azıcık fazla harekette bulunmaları yeterliydi.

"Küçüğüm, büyüklenmeni ve itaatsizliğini kıracağım... Seni, kendinden daha iyi biliyorum.. Şimdi görürsün sen!.. Diz çok... Yemekten de mahrumsun!" Kabahati olmadığı halde ceza gören yavrucak dizlerini ovuşturur

ve günlerce aç kalırdı. Hoca: "Bence ehliyet ve zekânın kıymeti yoktur" diye bağırırdı. "En çok önem verdiğim şey güzel ahlakıdır! Derslerin hepsinden en iyi notu, A harfini bilmeyen fakat gayet uslu olana veririm Hatta Solon'dan daha alim olsa bile alaycı ve yaramaz bir öğrencinin alacağı sıfırdır!" İşte, bir gün Krilof ismindeki küçük bir öğrenciye kızan hoca, böyle cevherler yumurtlu-yordu. Bir zamanlar hocalık ettiği bir sınıftaki sessizlikten bahsetmeyi pek severdi: bir sineğin uçtuğu bile işitilmiş; bütün yıl bir öğrencinin öksürdüğü, paydos çalınca kadar bir çocuğun burnunu sildiği işitil-mezmiş; sınıfın öğrencilerle dolu olduğu, zannedilmezmiş...

Çiçikof, hocasının huyunu anladı. Artık, sınıftaki usluluğu diğerlerine örnek timsali olmuştu! Dershanede göz kapağını, kaşlarını bile

Ölü Canlar

223

kımıldatmaz, hatta arkadaşları kendisini çimdikleseler bile onun kılı kıpırdamazdı. Paydos çanı çalar çalmaz, hemen yerinden fırlar, hocanın kasketini alır ve eline verirdi. Sonra, okuldan çıkınca, hocanın geçeceği yolda, kendisini selamlamak için en azından üç defa bulunmaya çalışırdı. Ders yılı sırasında, ona, daima en iyi öğrenci gözüyle bakılıyordu. Okulu her dersten en yüksek notu almak suretiyle bitirdi, en üstün derecede diploma ve üzerine yıldızlı harflerle: "Üstün çalışmasının ve usluluğunun ödülü" cümlesi yazılmış bir kitap aldı!

Artık, temiz kıyafetli bir genç olmuş ve tıraş olmaya başlamıştı. Babası o sırada öldü. Çiçikof a miras olarak gayet eski dört gömlek, iki eski ceket ve pek az bir para kalmıştı. Babası, para biriktirmek için herkese nasihat vermeyi bilirdi, ama kendisi hiç para biriktirmemişti. Pavel İvanoviç, küçük evi ve tarlalarını bin rubleye sam ve kölelerinin ailesiyle beraber şehre gelerek orada yerleşti. Kendisine bir memuriyet bulmak istiyordu.

Bu sırada eski hocası, gerek ahmaklığı, gerek tesadüfen işlediği bazı hatalar dolayısıyla okuldan kovuldu. Sessizlik ve usluluğa aşık olan adam, kendisini içkiye verdi. Daha sonra da, parasız kalarak içkiyi bıraktı ve herkes tarafından terk edilmiş olduğu halde bir lokma ekmeğe muhtaç olarak bir tavan arasında yaşamaya başladı.

Cin fikirli, alaycı diye cezalandırdığı eski öğrencileri, zavallı hocalarının bu acıklı halini öğrenince aralarında yardım topladılar; hatta bazıları, para elde etmek için kendilerince kıymetli olan şeyleri bile sattılar. Bu şekilde epeyce bir para toplandı. Pavel İvanoviç, parası olmadığını söyleyerek yalnız beş kapık verdi. Arkadaşları: "Alçak pinti!" diye bağırarak bu parayı onun suratına attılar.

Hoca, eski öğrencilerinin bu güzel hareketini öğrenince elleriyle yüzünü kapayarak bir çocuk gibi ağladı ve zayıf bir sesle: "Allah bana ölümüm yaklaştığı zaman gözyaşı döktürdü" dedi. Kendisine, Çiçikof un yaptığı alçaklığı söyledikleri zaman, büyük bir hüznle içini çe-

224

Gogol

Ölü Canlar

kerek: "Ya Pavluşka! insan ne kadar değişirmiş! Ne kadar iyi bir öğrenciydi. Beni aldattı, hem ne yaman bir aldatış!" sözlerini söyledi.

Yine de, kahramanımızın bu derece taş yürekli, vicdansız olduğunu söyleyemem. O, her şeyi hissediyor ve düşünlere yardım etmekten başka bir şey düşünmüyordu. Fakat, böyle verilecek bağışların belirli bir para miktarını geçmemesi gerektiği fikrindeydi. Sermaye yapmak üzere bir kenara saklanan paraya dokunmamalıydı. Babasının: "İsraf etme, para biriktir" yollu öğüdü, ürününü vermişti. Pavel İvano-viç, parayı para diye sevmiyordu; cimri de değildi. Fakat, parlak, rahat bir gelecek hayal ediyordu: arabalar, gayet mükemmel örgütlü çiftlikler, ziyafetler... Onun düşündüğü bunlardı. Ve bu rüyalarının gerçek olması için de kapiklerini biriktiriyor, birçok şeylerden nefsinin mahrum ediyor ve bu sebeple başkalarına para vermiyordu. Zengin bir adamın, gayet güzel atlar koşulmuş zarif bir arabayla gezindiğini gördüğü zaman, Çiçikof, olduğu yerde çivilenmiş gibi durur ve sonra, bir rüyadan uyanıyormuş gibi: "Bu önceden adi bir mağaza memuruydu" diye mırıldanırdı. Zenginlik ve gösterişe işaret eden her şey onda, kendisinin bile anlayamadığı derin bir etki yapıyordu.

Çiçikof, okuldan çıkar çıkmaz kendine bir memuriyet aradı. Elinde pek iyi diplomalar bulunmasına rağmen ancak mahkemede küçük bir iş bulabildi: Taşrada bile iltimas lazımdı! Yılda otuz ila kırk ruble... adi bir ücret! Fakat, çok fazla gayret göstermeye ve bu şekilde bütün güçlükleri yenmeye karar verdi. Gerçekten de olağanüstü bir sabır ve gayretle çalıştı. Sabahtan akşama kadar bedensel ve zihinsel yorgunluktan yılmadan

devamlı yazdı. Evine gitmiyor, kalem odasının masaları üzerinde uyuyordu; bazen, odacılarla beraber yemek yiyordu. Bununla beraber gayet temiz ve şık giyiniyor, çehresine nazik bir ifade veriyor, asilce bir tavır alıyordu.

Şunu da söyleyelim ki, mahkeme memurları, çirkinleri ve kötü alışkanlıktan ile bilinen, dikkat çeken insanlardı. Bazıların çehreleri

225

iyi pişmemiş bir yemek şeklini andırıyordu: çok şişkin bir yanak, çarpık bir çene çıban gibi kabarık bir üst dudak. Sanki birini dövmeye ha-zırlanıyorlarmış gibi hiddetle konuşuyorlar. Genellikle, kaleme sarhoş olarak geliyorlar ve bu sebeple, odanın havası kötü kokularla bozularak nefes alınamaz bir hale geliyordu. Tabii, Çiçikof, diğer arkadaşları arasında az zamanda yükseldi: içki içmiyordu, yüzü temiz ve sesi tatlıydı. Bununla beraber, hayatı çok kötü şartlar içinde geçiyordu. Amiri olan ihtiyar zabıt yazıcısı, gayet duygusuz, kayıtsız, çatık suratlı, yanına yaklaşılmaz, hiç gülmez, bir kere olsun yanındakilerin hatırlarını sormaz ters, titiz bir adamdı. Onun, gerek evinde ve gerek sokakta olsun halinde bir değişiklik olduğunu, biriyle ilgilendiğini, içki içip güldüğünü gören kimse yoktu. Sarhoş bir haydudun zevk aldığı vahşice eğlencelerden hiçbirine düşkün değildi. Onun yapısında ne iyilik ve ne kötülük vardı; bununla birlikte bu duygusuzluk ve düşüncesizlik onda pek müthiş bir yapı yaratmıştı. Göze çarpan bir biçimsizliği olmayan ve kimseninkine benzemeyen mermer gibi bir surati vardı. Yalnız, çopurdu, somurtkandı. Böyle bir adamla arkadaş olmaya, onun dostluğunu kazanmaya imkân yoktu. Fakat, Çiçikof bunu da denedi. Başlangıçta, önemsiz küçük şeylerle işe başladı. Amirinin yazı kalemlere dikkatle baktıktan sonra, onlar gibi birçok kalem yontarak hokkasının yanına koydu. Masanın üzerini kirleten kalem artıklarını ve sigara küllerini de temizliyordu; kalem silecek bez parçalarını değiştiriyordu; giderken hemen koşup şapkasını alıyor ve takdim ediyordu. Hatta onun, tebeşirle kirlenen ceketini bile süpürüyordu. Fakat, bütün bu itinalar, tutumlar neticesiz kaldı. Şef, ona bakmaya bile tenezzül etmedi.

Pavel İvanoviç, onun aile hayatı hakkında da bilgi alarak yaşı oldukça ilerlemiş, babasına çok benzeyen ve tıpkı onun gibi çopur olan bir kızı bulunduğunu da öğrendi. Çiçikof, bu noktadan hücumla geçmeye karar verdi. Pazar günleri, genç kızın daima gittiği kiliseye gidiyor, kolalı gömleği, zarif elbisesi ile onun karşısında duruyordu. Bu

226

Gogol

son gayret nihayet başarıyla sonuçlandı. Ciddi, çatık zabıt yazıcısı, bu halden duygulandı, Çiçikof u, bir fincan çay içmek üzere evine davet etti. Pavel İvanoviç'in, Şefinin evine taşındığından, oraya gerekli bir eşya gibi yerleştiğinden, eve gerek olan un ve şeker gibi şeyleri satın almakta olduğundan, kızla adeta bir nişanlı hayatı geçirdiğinden, şefine "Baba" diye hitap ettiğinden, onun ellerini öptüğünden henüz mahkeme kalemlerinden kimsenin haberi yoktu. Nihayet bu da öğrenildi. Mahkeme memurları, düğünün büyük perhizden önce yapılacağını yeminle temin ediyorlardı. O, surati gülmez, aksi zabıt yazıcısı Çiçikof un yükselmesi için girişimde bulundu ve Pavel İvanoviç de, kısa bir süre sonra açılan bir zabıt yazılcılığına tayin edildi. Bizim kahraman isteğine ulaşmıştı. Hemen ertesi günü eski şefinin evinden çıkmış ve kiraladığı yeni apartmana taşınmıştı. Artık ona ne "baba" diyor ve ne de ellerini öpüyordu. Bundan sonra da kimse düğünden bahsetmedi. Bununla beraber, meslektaşına rastladığı zaman onun elini hürmetle sıkıyor ve çaya davet ediyordu. İhtiyar zabıt yazıcısı, kayıtsızlığına ve duygusuzluğuna karşın başını sallıyor ve "Hin oğlu hin, beni aldattın, adamakıllı atlattın!" diye mırıldanıyordu. En güç olan ilk adım atılmıştı. Artık Çiçikof un yaşama tarzı da değişmiş, geçim derdi azalmıştı. Az zamanda, adliyede önemli bir kişi oluverdi. Çünkü, iyi hal ve hareket görevde gayret ve faaliyet gibi niteliklere sahipti. Pavel İvanoviç, görevinden de yararlanma yolunu buldu ve işini tıkrına koydu.

O dönemde, bahşış alan, rüşvet alan bütün memurlar hakkında pek şiddetli takip yapılıyordu. Bu şiddet, Çiçikof u korkutmadı ve daima böyle baskı zamanlarında akla gelen bir kurnazlığı uygulamak suretiyle durumu kendi lehine çevirdi. O, şöyle yapıyordu: işi olan bir adam, kendisine bir banknot vermek istediği zaman, Çiçikof onun kolunu tutuyor ve gülümseyerek: "Hayır, hayır, ben rüşvet kabul edenlerden değilim... Bu bizim görevimizdir. Ve görevimizi hiçbir ödül

Ölü Canlar

227

beklemeksizin yaparız... Gönlünüzü ferah tutunuz, yarın işiniz olur biter... Lütfen adresinizi veriniz. Siz artık rahatsız olmayınız... Sonuç evinizde size bildirilir" diyordu.

Bu sözlerden sevinen iş sahibi evine gidiyor ve: "İşte bize lazım olan namuslu bir memur... Gerçekten inci gibi bir adam!" diye düşünüyordu. Fakat, bir gün, iki gün bekliyor ve kimse gelmeyince üçüncü günü tekrar mahkemede soluğu alıyor ve "inci gibi" adamın yanına gidiyordu. İşine daha başlanmamıştı. Çiçikof, onun elini nazik bir tavırla sıkarak: "Af buyurunuz, pek çok işim vardı... Fakat rahat olunuz, yarın, inşallah yarın... Cidden utanıyorum!" diyordu. Günler böylece geçiyor ve hiçbir şey yapılmıyordu. İş sahibi, bunun sebebini soruyor ve yazıcılara ufak bir para vermesi gerektiğini öğreniyordu.

"Elbette veririm... Bir veya iki ruble veririm ne olur ki!" "Hayır, yirmi beş ruble vermeniz lazım!" "Nasıl! Yazıcılara yirmi beş rublemi verilecek?" "Sinirlenmeyiniz... Gerçekte, yazıcıların alacağı bir rubledir... Üst tarafı, daha yukarıda olana gidecek!" Buna akıl erdiremeyen iş sahibi, elini alnına vuruyor ve bu yeni duruma rüşvet alanlar hakkında yapılacak takibata, memurların nezaketine lanetler savurarak: "Önceden insan ne yapacağını biliyordu! Şefe şöyle iki üç ruble toka ettin mi iş olup biterdi!.. Şimdi, yirmi beş ruble verilecek ve böyle olduğunu anlayınca kadar da bir hafta geçecek.. Hay Allah, o memurların görevlerini dikkatle yapmalarına ve asaletine lanet etsin!" diyordu. Adamcağızın yerden göğe kadar hakkı vardı... Ama, bugün artık rüşvetle iş gören memurlar kalmamıştı! Baştaki amirler hep namuslu adamlardı; yalnız yazmanlar ve küçük memurlar böyle kötü hareket ediyorlardı.

Az zaman sonra, Çiçikof a daha geniş bir iş sahası açıldı. İmparatora ait olmak üzere yapılacak bir bina için bir komisyon oluşturuldu. Pavel İvanoviç de bu komisyonun en etkin üyelerinden biri oldu. Hepsi de hemen işe başladılar. Altı yıl geçti; fakat, iklimin kötülüğü ve ge-

228

Gogol

rek malzemenin eksikliği dolayısıyla bina, temelden bir arşın bile yük-selememişti. Ve bu süre içinde de, üyelerden herbiri, şehrin öteki ucunda kendisine, gayet güzel manzaralı bir ev yaptırmışlardı. Galiba, bu uzak mahallelerin toprağı, şehrin merkezindekine göre daha iyi olmalı!

Artık o zaman Çiçikof da, yavaş yavaş özveri ve her şeyden kendini mahrum etmek gibi prensipleri terketti. Bundan sonra nefisini hiçbir şeyden mahrum etmemeye karar verdi. Ve o zaman insanın kendine çok az hakim olduğu bir devir olan gençliğinden bu yana hasretini çektiği eğlencelere kavuştu. Hatta, biraz israfa da başladı: Bir ahçı tuttu; Felemenk'den güzel gömlekler getirtti. Taşrada kimsenin giymediği kumaşlar satın aldı; kostümleri artık hep kahverengi veya sarılı kırmızıydı. Bir araba ve iki beygiri de vardı. Tuvaletini, pek pahalı kokulu sabunlar, iyi cinsten süngerler ve kolonyoyla yapmayı alışkanlık edindi.

Fakat, bu sırada, gayet sert, rüşvet ve haksızlığın müthiş bir düşmanı olan bir asker mahkeme başkanlığına tayin edildi ve işe başladığının ertesi gününden itibaren bütün memurları korkuttu; hesap defterlerini istedi ve inceden inceye kontrol etti. Kasalarda para yoktu; memurlar, şehrin uzak mahallelerinde güzel evler yaptırmışlardı. Ve usulüne göre bir temizleme hareketi başladı. Memurlar azledildiler, evleri hazineye devredilerek okul ve hayrat gibi kullanıldılar. Herkes, bu yeni şefin şiddet ve sertliğinden kederlenmiş ve Çiçikof başkalarından daha fazla zarara uğramıştı. Tavır ve hareketleri pek iyi ve kusursuz olmasına rağmen kendini bir türlü yeni amirine beğendirmeyi başaramamış ve tam tersine onun kızgınlığını üstüne çekmişti. General pek sert merhametsizce hareket ediyordu. Fakat, sivillerin kurnazlıklarına ve hilekârlıklarına bilmeyen bir asker olduğu için diğer bazı memurlar, alçakça hareketleri, yaltaklanmaları, dışarıdan doğru görünmeleri ve tam bir itaat göstermeleri sayesinde onun güvenini ka-

Ölü Canlar

229

zanmışlardı. Bu sebeple, general, çabucak, öncekilerden daha müthiş bir düzenbazlar çetesinin elinde oyuncak oluvermişti. O, bunları seçtiğinden dolayı çok memnundu ve böyle değerli memurlara sahip olmakla iftihar ediyordu. Bu memurlar, onun zihnine adamakıllı girmişlerdi. Hepsi de, haksızlıkla birbirleriyle adeta yarışa girişmişlerdi. Rüşvet, yiyicilik alıp yürümüştü.

Çiçikof bütün çalışmasına rağmen, başkanın övgüsünü kazanmayı başaramadı. Bununla beraber, generalin para kuvvetiyle elde edilen özel yazıcısı, kahramanımızı bir göreve tayin ettirmek için son derece çalışmıştı. Fakat onun gayreti de boşa çıktı. Generali, burnundan tutup istenilen yere götürmek kolaydı ama kafası bir kere bir noktaya saplandı mı artık onu bu fikirden vazgeçirmenin imkânı yoktu. Zeki, kurnaz yazıcının

yapabildiği şey, Pavel İvanoviç'in sicilindeki kötü notları yok etmekten ibaret kaldı ve bunu da, Çiçikof'un - olmayan- ailesi hakkında başkanın merhamet duygularını sömürerek başardı.

Pavel İvanoviç: "eh, ne yapalım!.. Attığım olta koptu... ağlamak fayda vermez., tekrar işe başlamak lâzım" diyerek yeni bir mesleğe atılmaya, tekrar sabretmeye, yeni mahrumiyetlere katlanmaya karar verdi. Başka bir şehre gitti, şansını denedi. Başlangıçta işler kötü gitti. Kısa süre içinde üç görev değiştirdi; çünkü, tayin edildiği yerler pisti. Şunu da söyleyelim ki, Çiçikof daima, gayet kibar, zarif bir adam gibi hareket ediyordu. İlk yıllar sırasında, çok bayağı, çok adi bir çevreye girmek zorunda kalmasına ve daima cilalı masalı, temiz bürolarda çalışmaktan hoşlanmasına rağmen, ruhunun temizliğini muhafaza edebilmişti. Hiçbir zaman ağzından kötü kaba bir söz çıkmıyor ve meslektaşlarında, asillere karşı bir hürmetsizlik görünce çok üzülmüyordu.

Okuyucu, onun gün aşırı ve hatta yazın gayet sıcak zamanlarda yirmi dört saatte bir çamaşır değiştirdiğini memnuniyetle kabul edecektir. Kötü kokular onu hasta ediyorlardı. Bu sebeple, Petruşka, kendisini soymaya veya çizmelerini çıkarmaya geldiği zaman devamlı burnu-

230

Gogol

na bir karanfil sokardı. Pavel İvanoviç, bir genç kız kadar da hassastı. Bu sebeple, herkesin sarhoş ve kaba olduğu bir çevrede bulunmaktan çok üzülmüyordu. Sinirlerine hakim olmaya çalıştıysa da buna çok içerledi ve fazla zayıfladı. Bir gün aynaya bakınca: "Aman Allahım! Ne kadar da çirkinleşmişim!" diye bağırdı ve uzun süre aynanın karşısında tuvalet yapmaktan vazgeçti.

Kahramanımız bütün bu sıkıntılara sabır, dayanıklılık ve boyun eğerek tahammül etti ve nihayet gümrüğe yerleşmeyi başardı. Çiçikof, gümrükte çalışmayı uzun zamandan beri istiyordu. Gümrükçülerin, yabancı ülkelerden gelen gayet kıymetli eşyayı nasıl aldıklarını; dostlarına, teyzelerine, hemşirelerine ne kadar güzel kumaşlar vesair şeyler gönderdiklerini görmüştü. Birçok defalar içini çekerek: "İşte benim gireceğim yer burasıdır!.. Sınırın yakınında bulunacağım, daha medeni insanlarla görüşeceğim ve çok güzel Hollanda gömleklerini kolayca alacağım!.." diye düşünmüştü. Şunu da ilave edelim ki, Çiçikof, cildi beyazlatan ve yanaklara güzellik veren iyi cins Fransız sabunlarını da düşünüyordu. Aslında, bu sabunların adını bilmiyordu ama onları sınırda bulacağından emindi.

Pavel İvanoviç, gümrükte bir memuriyete geçmeyi ilk defa düşündüğü zaman maliye binaları komisyonunda üye bulunuyordu. Fakat, bu düşünce ona bir rüya gibi geliyordu; Dimyat'a prince giderken evdeki bulgurdan olmak hiç işine gelmiyordu. O zamandanberi, gümrük memuru olmak için birçok başvurularda, girişimlerde bulundu ve sonunda bunu başardı.

Çiçikof, hemen her türlü övgünün üstünde bir gayret ve çalışma gösterdi; olağanüstü bir beceriklilik ve zekâ gösterdi. Üç, dört hafta içinde, Pavel İvanoviç, mesleğinin en küçük inceliklerini öğrenmişti. Artık ne tartıyor, ne ölçüyor, faturaya şöyle bir göz gezdirince filan sandıkta ne kadar kumaş veya başka şeyler bulunduğunu anlıyordu; ağırlığını anlamak için bir balyaya eliyle dokunması yetiyordu. Yolcu-

Ölü Canlar

231

ların eşyalarını kontrol etmekteki ustalığına gelince, bu da arkadaşlarının cidden hayretine sebep oluyordu. Her eşyayı kontrol ederken gösterdiği sabrı takdir etmemek mümkün değildi. Soğukkanlılığı, nezaketi çok fazlaydı. Yolcular sabırsızlandıkları, bir yumrukta bu nazik gümrük memurunun kafasını kırmak ister gibi hiddetle bakıp durdukları sırada, Çiçikof, hiç istifini bozmaksızın büyük bir nezaketle: "Lütfen biraz, ayağa kalkmanızı rica ederim" veya: "Bayan, öteki odaya geçmek lütfunda bulunur musunuz?.. Memurlarımızdan birinin eşi sizinle görüşecektir" veya; "İzin veriniz, bayım, şu çakı ile pardesünü-zün astarını azıcık açayım" diyordu.

Ve bu sözleri söyleyerek, büyük bir sakinlikle, sanki kendi sandığından çıkarıyormuş gibi mendilleri, şalları birer birer çıkarıyordu. Hatta müfettişler bile, Çiçikof'un pek şeytan bir adam olduğunu söyleyerek bu hallerden pek hoşlanıyorlardı. Tekerlekleri, araba oklarını, beygirlerin kulaklarını ve hiçbir yazarın aklına gelmeyen ve yalnız gümrük memurlarının bildikleri başka yerlerini kontrol ediyordu. Herhalde yolcular, sınırı geçtikten sonra, daha uzun zaman heyecandan kurtulamıyorlardı. Halleri, hiç ümit etmediği halde kışına birkaç sopa yiyerek müdürün odasından çıkan bir öğrencinin halini andırıyordu.

Artık kaçakçılık yapmak mümkün olamıyordu. Çiçikof, leh yahu-dilerinin korkulu rüyası olmuştu. Namusluluğu, doğruluğu, rüşvet al-mamazlığı ile yükselmışti. El konulan kaçak malları ve fazla kırtasiyeciliğe meydan vermemek için idare tarafından alınmak istenilen ufak tefek şeyleri bile kabul etmiyordu. Böyle bir çalışma ve özveri tabii idarenin de dikkatini çekmekte gecikmedi. Kendisini terfi ettirdiler. O zaman, Pavel İvanoviç, amirlerine bir rapor vererek kaçakçılarla başarılı bir şekilde mücadele etmesini sağlayacak araçların kendisine verilmesini istedi. Derhal emrine bir asker kıtası ve kendisine de her yerde araştırmalar yapma yetkisi verildi. Onun istediği buydu.

O devirde, kuvvetli bir kaçakçı çetesi türemiş ve işini öyle kurnaz-

232

Gogol

casma yoluna koymuştu ki, bütün çete üyeleri milyonlarca para kaza-nıyorlardı. Pavel İvanoviç çoktanberi bu çeteyi tanıyordu ve hatta kendisini rüşvetle kandırmak için gelen memurlarını bile kabul edip konuşmuş ve onlara, soğuk bir tavırla: "Henüz zamanı değil!" cevabını vermişti. Şimdi ise, istediği gibi hareket etmek yetkisine sahip olduğundan çetenin başkanına sadece: "Vakit geldi!" gelimelerini yazdı. Çiçikof un hesapları doğrudu. Bir yıl içinde, aralıksız yirmi sene hizmetin kendisine asla sağlayamayacağı çok önemli bir para kazana-bilecekti. Pavel İvanoviç, kaçakçılarla ilişki kurmak istememişti. Çünkü bunlar, kendisine o kadar önem vermiyorlardı; bu sebeple pek az bir para vermeleri düşünülebilirdi... Fakat şimdi, iş büsbütün başka bir şekil almıştı... Arzu ettiği şeyi isteyecek ve alabilecek bir durumda bulunuyordu. İşin daha fazla kâr getirmesi ve başarıya ulaşması için, Çiçikof, meslektaşı olan diğer bir memuru da ayamı. Bu adam, yaşının ilerlemiş ve saçlarının ağarmış olmasına rağmen bu göz kamaştırıcı servet vaatlerine dayanamamıştı. Şartlar kararlaştırıldı, her konuda anlaşıldı ve işe başlandı. Okuyucu, iğreti bir postun altında birkaç milyon ruble kıymetinde Braban danteli gizleyerek sınırdan geçirildiği bilinen koyunların hikâyesini elbette işitmiştir. Bu olay Çiçikof un gümrük memurluğu zamanında olmuştu. Eğer o, bu işe girmemiş olsaydı yeryüzünde bulunan yahudile-rin hiçbiri başarılı olamazdı. Üç dört defa tekrar edilen bu küçük hareket, Çiçikof a diğer arkadaşına dört yüz biner rublelik net bir kâr elde etti. Hatta, arkadaşından daha cüretkâr, daha açıkgoz olan Çiçikof un aldığı para beş yüz bin rubleyi geçmişti bile. Eğer kör şeytan işe karışıp ta bütün bu hırsızlık binasını temelinden yıkmamış olaydı, kimbilir iki kafadar ne büyük bir servete sahip olacaktı. Günün birinde bu iki dost, değersiz bir şey yüzünden kavga ettiler darıldılar, birbirinin can düşmanı oldular. Çiçikof, fazla sarhoşken aralarında geçen bir tartışma sırasında arkadaşına "Papaz oğlu" demişti. Öteki, gerçekten bir Ölü Canlar

233

papazın oğluyken her nedense kendisine böyle hitap edilmesine kızmış ve büyük bir öfkeyle: "Yalan söylüyorsun... Ben Daniştay üyesiyim. Papaz oğlu olan sensin!" cevabını vermiş ve birkaç saniye sonra da: "Evet, sen papaz oğlusun!" sözlerini tekrarlamıştı. Taşı gediğine koymak için verdiği bu cevapla öcünü almış olduğuna memnun olması gerekirken bununla yetinmeyerek Çiçikof aleyhinde gizlice yazdığı bir ihbarnameyi ait olduğu makama gönderdi.

Aralarındaki ilişki, daha önce, güzel bir kadın yüzünden biraz bozulmuş gibiydi. Hatta, bizim kahramanı tepelemek için parayla adamlar bile tutulmuştu. Fakat, iki kafadar, yüzbaşı Şamşaref i kendilerine tercih eden kocakarı tarafından aldatılmış olduklarını gördüler.

Aslında bu, bizi o kadar ilgilendirmez; okuyucu, bu olayı istediği gibi telleyip pullayabilir. Asıl, onarılamaz kötülük, Pavel İvanoviç'in kaçakçılarla olan ilişkisinin idareye haber verilmiş olmasıydı. Daniştay üyesi memuriyetinden çıkarıldı ve Çiçikofu da beraber sürükledi. Her iki memur da tutuklandılar, mallarına el konuldu, Pavel İvanoviç'in arkadaşını sürdüler; o da, taşranın meçhul, uzak bir köşesinde öldü. Çiçikof, gürültüye pabuç bırakmadı; servetinin bir kısmını saklamaya ve evinde araştırmalar yapan en usta polis müfettişlerini aldatmayı başardı. Böylece, bütün zekâsı, kurnazlığı, nazik tavırları, güler-yüzlülüğü, açıksözlülüğü ve para kuvveti sayesinde kendisini müdafa etti, yakasını adaletin pençesinden kurtardı ve belâyı kendisini gammazlayan arkadaşından daha hafif atlattı. Gerçekte bütün sermayesini, yabancı memleketlerden kendisine gelen kıymetli bibloları kaybettiye de kötü günler için sakladığı on bin rublesiyle, iki düzine Felemenk gömleği, bir küçük arabası ve arabacısı Selifan'la uşağı Petruşka vardı. Eski amirlerinin düştüğü felaketten üzülen gümrük memurları da ona, yanaklarının tazeliğini iyi koruyan Fransız sabunlarından birkaç tane verdiler. İşte, kahramanımız bu durumda bulunuyordu. "Görev başındayken gerçek adına işte böyle felâketere uğradım" sözlerini söylediği

zaman başından geçen felâketi ima ediyordu.

Eğer okuyucu, Çiçikof'un, çektiği bu çilelerden, bu azaplardan, üzüntülerden, özellikle bu son olaydan sonra artık, elindeki küçük servetiyle rahat ve sakin bir hayat geçirmek için küçük bir kasabaya çekilmiş olduğunu sanmışsa bu düşüncesinde pek aldanmıştır. Ve biz de, Çiçikof'un, çok az kimseye nasip olan o kuvvetli azmini takdir etmekten kendimizi alamıyoruz. Bu felâket fırtınalarının hiçbirisi bizim kahramanı ne yıldırılmış ve ne de sakinleştirebilmişti; içinde yanan ihtiras ateşi sönmemişti. Gerçekten de çok üzgündü. Ve bütün dünyaya, şansının tersliğine, insanların gösterdikleri insafsızlığa lanetler yağdırıyordu ama yeni deneyimlere girmekten de vazgeçmiyordu. Bu sebeple öyle bir sabır gösterdi ki, soğukkanlılıklarıyla bilinen almanların dillerde destan olan sabır ve sakinlikleri onun bu azim ve sebatın yanında sıfır hükmünde kalmıştı. Tersine, Çiçikof'un kanı şiddetle kaynıyor ve o, bu taşkın kuvvete hakim olabilmek, onu yatıştırmak için çok büyük bir dayanıklılık ve azimle hareket etmek zorunda kalıyordu.

Bizim kahraman düşünüyordu ve fikirleri de doğruydular. "Bu nasıl olur? Ben bu felâketlere niçin uğradım? İdare memuru olup da zengin olmayan kim var ki? Ben kimseye kötülük etmedim: Dul kadınların parasını yemedim, kimsenin ayağını kaydırıp yerine geçmedim, herkesin istifade edebileceği fazla bir paradan yararlandım, eğer ben bunu yapmamış olsaydım bir başkası yapacaktı. Başkalarının başarılı olma-larındaki sebep nedir? Ben niçin başarılı olmayacak mıyım? Şimdi kimim? Bir aile babasının yüzüne nasıl bakacağım? Yeryüzünde en kıymetli zamanımı böyle kaybetmiş olmaktan vicdan azabı çekmeyecek miyim? İleride, çocuklarım ne diyecekler? "Babamız alçak herifin biriydi.. Bize hiçbir şey bırakmadı!"

Pavel İvanoviç, müstakbel çocuklarını çok düşünüyordu. Üzüntülü ve heyecanlı bir mesele. Eğer çocuklar ve bunların geleceği meselesi, düşünülmeseydi, kim çalışmak hususunda büyük bir sebat ve azim

Ölü Canlar

gösterirdi. Ve müstakbel aile babası, akıllı bir kedi gibi, efendisinin orada bulunup bulunmadığını anlamak için göz ucuyla bakar ve sonra, kimseyi görmeyince, etrafında bulunan; sabun, mum, yağ, bir küçük kuş gibi her şeyi yakalar... Pavel İvanoviç, şikayet ediyor, inliyor fakat işe tekrar atılmak arzusu gittikçe artıyor, zihninde birçok fikirler çarpışıyor, bununla beraber kesin sabit bir plan tasarlamamıştı. Yine, nefsinin birçok şeylerden mahrum ederek, temiz yaşama ve süslü giyinme alışkanlıklarını terkederek mütevazı bir hayat geçirmeye başladı. Daha iyisini bekleyerek bir çiftlik kâhyalığı görevini kabul etti. Kâhyalık, Rusya'da henüz o devirde şehrili seçkinliğine ulaşmamış bir meslekti. Kâhya, adı bir yazıcı tarafından ve hatta kendisini hizmete alanlar tarafından bile hor ve hakir görülen bir adamdı ve genellikle insanların kaba davranışlarına, hakaretine maruz kalırdı.

Bir gün, yüz kadar kölenin rehin işiyle ilgilenmek zorunda kaldı. Çiftlik sahibinin işleri bozulmuştu; ürün çok azdı, hayvanlarda hastalık vardı, iş başında olanlar hırsızlık etmişlerdi, işçilerden pek çoğu bir salgın neticesi ölmüştü; üstelik, çiftlik sahibinin de Moskova'da muhteşem bir ev yaptırarak son meteliğine kadar harcamış bulunması, durumu büsbütün kötüleştirmişti; adam, açlıktan ölme derecelerine gelmişti. Hükümetten ödünç para almak o devirde yeni bir şeydi ve herkes buna cesaret edemiyor, korkuyordu.

Çiçikof, çiftlik sahibinin vekili sıfatıyla idari memurlara göre zorunlu olan ilk girişimlerde bulundu. Bilindiği gibi, memurlardan herbi-rine bir küçük şişe Mader şarabı hediye edilmeden hiçbir dilekçe verilemezdi. Pavel İvanoviç, bu kölelerden yansının ölmüş bulunduğunu da söyleyerek bu yüzden ileride bir zorluk çıkıp çıkmayacağını da sordu. Yazıcı: "Bu ölülerin isimleri, sayım listesinde sağ diye yazılı, değil mi?" dedi. "Evet, öyle." "O halde, niye üzülmüyorsunuz? İnsanlar bir taraftan ölürler, diğer taraftan da yenileri doğar, böylece denge sağlanır." Yazıcının bu sözleri, Çiçikof'un gözünü açtı "Ben de ne kuş be-

yinli adammışım... Eldivenleri arıyorum... Onlar ise kemerimde asılı duruyor... Yeni nüfus sayımından önce ben de binlerce ölmüş köle satın alırdım... Borç verme kurumu, bu satın alma senetleri karşılığında, bu köylüleri rehin alarak bana adam başına iki yüz ruble borç verir... Böylece iki yüz bin rublelik bir sermaye sahibi

olurum... Şimdi tam zamanıdır... Son salgınlar sebebiyle birçok köleler öldü... Çiftlik sahipleri kumarda hayli para kaybettiler... Cümbüşler, eğlenceler, har vurup harman savurmalar sebebiyle de, gırtlaklarına kadar borç içindeler... Hepsi de para kazanmak için Petrograd'a gidiyorlar... Çiftlikler yüzüstü bırakıldılar, vergiler güçlkle veriliyor... Tabii, onlar bütün bu ölüleri bana memnuniyetle verirler ve böylece şahsi vergiden kurtulmuş olurlar... Gerçekten bu, güç, tehlikeli bir iş! Ama, Allah zekâyı, akli insana niçin vermiş?.. Beni kurtaracak nokta da, bu işin saçmalığı, inanılmayacak bir şey olmasıdır... Kimse buna inanmayacaktır! Aslında, toprağı olmayan köylüler ne satın alınabilir ve ne de ipotek edilebilir... Fakat, ben onları başka araziye yerleştirmek için satın alırım! Kerson ve Torid eyaletlerinde arazi bedava veriliyor... Maksat oralara adam yerleştirmektir!.. Ben de ölmüş köylülerimi oraya gönderirim!.. Ve bu iskân işi de kanuni şekilde yapılabilir... Memurların, bu köylülerin hakikaten bulunduklarına inanmaları lazım. Bu da kolay... Onlara, satış işleminin yapıldığı kaza polis komiseri tarafından imzalanan resmi senetleri gösteririm.. Köyün adına gelince, ona da Çiçikof köyü... veya Vaftiz adıyla Pavlovski köyü ismi verilir..." diye düşündü.

İşte Pavel İvanoviç, bu garip planı böylece tasarladı. Acaba bu plan okuyucunun hoşuna gitti mi, gitmedi mi, bunu bilemem; fakat, yazar, bundan dolayı kahramanına son derece şükran borçludur, çünkü bu kahramanca proje olmasaydı, bu eser yazılamayacaktı.

Çiçikof, Rusvari bir istavroz çıkardı ve hemen planını uygulamaya karar verdi.görünüşte yeni bir yerleşim yeri aramak bahanesiyle ve hakikatte başka sebepler dolayısıyla memleketimizin çeşitli mıntıkala-rını ve özellikle ürünün kötülüğünden fazla ölüm olaylarından vesaire-den en çok etkilenen yerlerini yerinde incelemeyi kararlaştırdı. Muhtaç olduğu ölmüş insanları oralarda ucuz fiyatla satın alabilirdi. Önüne gelen her çiftlik sahibine müracaat etmedi. Bu çeşit işler için çabucak yola gelecek adamları seçti.Pavel İvanoviç, önce işe dostluk kurmakla başlıyor, sonra da arzu ettiği şeyi kolayca elde etmek için bu dostlarının itimadını kazanmaya çalışıyordu.

Eğer bu hikâyemizin kişileri hiç hoşuna gitmediyse, okuyucu bundan dolayı bana kızıp darılmasın. Bu konuda bir tek suçlu varsa o da Çiçikof dur. Kahraman o'dur ve biz de, arzusunun onu götürdüğü her yerde kendisini takibe mecburuz. Böylece, eserde bir parlaklık bulunmadığından, kişilerin ve konunun bayağılığından dolayı bizi tenkit etmek isteyenlere de cevaben: Bir eserin genişliği ve ruhunun derinliğinin başlangıçta anlaşılmayacağını söyleyebiliriz. Bir şehre ve hatta bir başkente gelindiği zaman her şey ilk bakışta sönük görünür; her şey hüznü ve tekdüzedir; dumanla kararmış bir sürü fabrikalar göze çarpar. Altı katlı evler, mağazalar, tabelalar, geniş caddeler, kiliselerin çan kuleleri, sütunlar, anıtlar, kuleler, bütün ihtişam, şamata, hareket, insan zekâsının ürünü olan şeylerin büyüklüğü ve şerefi ancak sonradan sonraya görülmeye başlar. Okuyucu, Çiçikof un, ilk ölü köleler satın alma işini nasıl becerdiğini biliyor. Bundan sonra da, kahramanımızın başından geçecek yeni olayları, onun başarılarını, başarısızlıklarını, en zorlu engelleri nasıl yendiğini göreceğiz. Önümüzdeki yol daha pek uzundur ve Çiçikof u o yaşını almış adamı, uşağı Petruşka'yı, arabacı Selifan'ı taşıyan arabanın gideceği birçok kilometrelik mesafe var.

Artık, kahramanımızın, nasıl bir adam olduğunu biliyoruz. Onun bütün benliğini, ahlâkını, mizacını gösteren tam bir tasviri istenebilir. Onda erdem, olgunluk gibi karakterler yoktur; aslında bu nokta anlaşılmıştır.

Öyleyse nedir? Nasıl adamdır? Bir alçak mı? Niye bir alçak

238

Gogol

olsun? Başkaları hakkında böyle şiddetli hükümlerde bulunmanın sebebi nedir? Zamanımızda, Rusya'da alçak yoktu. Biz yalnız nazik, sevimli, iyi yürekli insanlar tanıyoruz. Açıkça tokatlanarak kötü bir hakarete uğrayanlar enderdir; ancak böyle iki veya üç kişi sayabiliriz ve bunlar da yine erdemden bahsederler. Bizce, Pavel İvanoviç'e "alıcı çorbacı" demek daha doğru olur. Satın alma, sahip olma arzu ve hırsı, her şeye sebep olan, herkesin "pek temiz bir iş değil" dediği işlemleri yaptıran kötü bir huydur. Bununla beraber, her gün bu çeşit adamlara rastlayan onlarla birlikte yiyip içen, hoş zamanlar geçiren aynı okuyucu, bunlardan birini bir facianın, bir hikâyenin kahramanı olarak gördüğü zaman hemen küçük görür.

Akıllı, bilgili kimse, insanlara, art niyetsiz dikkatli bir göz atar, onların bütün ahlâk ve karakterlerini inceler, en gizli noktalarını meydana çıkarır. İnsanda her şey çabuk değişin onda, müthiş bir kurt hayrete değer bir süratle gelişir, bütün hayat kaynaklarını emer, kurutur ve bu kurt, bazan müthiş bir ihtiras şeklini ve bazan bir heves şeklini alır. Bu nedenle, asilce bir ömür sürmek için dünyaya gelmiş olan bir adam, bayağı hareketlerde büyüklük ve kutsallık bulacağını zannederek asıl kutsal görevini unuttur. İnsani ihtiraslar, deniz kenarındaki

kum taneleri gibi sayısızdır; hiçbirini diğerine benzemez. Bunların adileri olsun, iyileri olsun, önce insanın esiri olurlar; fakat, çok az zamanda da onu, zalim zorbalık pençelerinde ezerler.

Nefsinde en soylu hisleri geliştiren insanlara ne mutlu! Böyleleri-nin mutluluğu artar, her an genişler ve daima ruhunun sonsuz semalarına daha derin olarak girer. Fakat, bazı hisler de vardır ki, bunları seçmek insanın elinde değildir; çünkü bunlar onunla birlikte doğarlar ve o da bunlardan vazgeçmeye asla güç getiremez. O, yüksek bir irade ürünüdür ve ölünceye kadar insanın ruhundan ayrılmaz.

Çiçikof u harekete geçiren hırs, belki kendisinden gelmiyor; onun soğuk ve anlaşılmaz varlığı belki de, ilerde insanı Tanrı'nın ilmi önün-

Ölü Canlar

239

de diz çöktürecek bir prensibi içerir. Böyle bir adamın hikâyemizde görünmesi de bir sır değil midir?

Fakat, okuyucunun kahramanımdan hoşlanmamış olması bence önemli değildir; çünkü, bu aynı Çiçikof un diğer bir kısım okuyucuları tarafından sevebileceğine eminim ve asıl beni üzen nokta da bu düşüncemdir. Eğer onun ruhunu pek derin inceleyerek içyüzünü meydana çıkarmamış ve onda, dıştan görülmeyen şeyleri ve insanın hemcinsine asla açıklamadığı en gizli düşünceleri, sırları keşfederek ortaya koymamış olsaydım, onu Manilofa ve N... şehrinde gördüğünü gibi tasvir etseydim, bütün okuyucuları: "Pavel İvanoviç ne hoş bir adammış!" diye sevinçle bağıraraklar, ruhları sızlamayacak ve, üzüntüsüz bir okumanın ardından bütün Rus halkının çektikleri ıstırapları dindiren milli bir oyuna, iskambil oynamaya rahat rahat devam edeceklerdi. Aziz okuyucuları, sizler bütün insani sıkıntıları, acıklı manzara-larıyla görmek istemeyecektiniz. "Niçin? Niye görmek isteyecekmi-siz? Sanki biz, budalalığın, zilletin, kötülüğün sefaletin bulunduğunu bilmiyor muyuz! İnsanın gönlüne ferahlık veren şeyleri çok az gördüğümüz için sonsuz bir eserde, tabii, güzel, tatlı, ruhu okşayan şeyler bulmayı tercih etmekteyiz... Bütün dertlerimizi, acılarımızı unutmak istiyoruz" diyecektiniz.

Çiftlik sahibi, kâhyasına:

"Kardeş, niye bana işlerimin kötü gittiğini söylüyorsun? Söyleyecek başka bir şey bulamadın mı?.. Ne olur, bana üzüntülerimi, unutturacak şeyler söyle de biraz ferahlayayım!" dedi. Ve çiftliğin kötü durumunu düzeltecek para, efendinin teselli bulması, ferahlaması için harcanıyordu. İşte, insanın zihni, şifa verici, kurtarıcı çareler arayıp bulacak yerde böylece pinekliyor, uyuşup kalıyordu. Sonra, efendi, unutma ihtiyacıyla sefahate dalıp alçaklığın, rezaletin en iğrenç derecesine düştüğü sırada bütün çiftlik de günün birinde açık artırmaya çı-

240

Gogol

karılıp satılıyordu.

Ocaklarının önünde rahat rahat oturarak önemsiz küçük işleriyle ilgilenen ve başkalarının zararına olarak sermayelerini artıran ve mutluluklarını sağlamlaştıran sahte vatanseverleri kızdırdım galiba... Fakat, kuruntularınca vatanlarının şerefini düşüren bir olay olur olmaz, müthiş gerçekleri açıkça meydana koyan bir kitap çıkar çıkmaz bu adamlar hemen telaşlanırlar ve ağlarına bir sineğin takıldığını gören örümcekler gibi çılgına dönerek: «Bu işleri ortaya koymanın ne anlamı var sanki? Onların hepsi de bize aittir... Aman Allahım, bu ne hal! Artık insanlık, vatanseverlik de ortadan kalkmış!" diye basarlar yaygarayı... Özellikle yabancılara göre çok bilgince olan bu düşüncelere ne cevap vereceğimi bilmediğimi itiraf ederim.

Rusya'nın uzak bir köşesinde iki adam yaşıyordu. Bunlardan Kifa Mokiyeviç isminde olanı ömrünü robdöşambırıyla rahat ve sükun içinde geçiren bir aile babasıydı... Bu adam, ailesiyle ilgilenmiyor, kendine bakarak hayal aleminde yaşıyordu ve yalnız, şuna benzer felsefi meselelerin halliyle uğraşmaktan başka bir uğraşısı yoktu; odasında gezinerek kendi kendine söyleniyordu: "Örneğin, işte bir hayvan... Dünyaya çıplak gelen bir hayvan... Acaba niye böyle çıplak doğuyor? Niçin, yumurtadan çıkan bir kuş gibi doğmuyor?.. Doğrusu insan bu şeylerin özüne varmak için ne kadar uğraşırsa anlaşılmazlığı da o oranta artıyor; çok çapraşık şeyler!" Bizim Kifa Mokiyeviç işte böyle şeyler düşünüyordu.

İkincisi de, Kifa Mokiyeviç'in oğlu, tam anlamıyla kahraman bir şövalye olan Moki Kifoviç idi. Babası, bayanların doğum sırrını anlamaya çalıştığı sırada Mokide coşkun, ateşli yapısını bol bol gösteriyordu. Neye dokunsa mutlaka bir kazaya sebebiyet verirdi: Geçtiği yerlerde, kırılmış kollar, ezilmiş burunlar göze çarpıyordu. Görünür görünmez, hizmetçi kadından köpeğe kadar, hepsi de bucak bucak kaçıyorlardı. Yatak odasında, kendi karyolasını da parçalamıştı. İşte,

Ölü Canlar

Moki Kifoviç de böyle bir adamdı; ama yüreği de temizdi.

Dostları ve yabancılar, babasına:

"Canım, baba Kifa Mokiyeviç, bu ne hal!.. Senin Moki Kifoviç haydudun biri... Kimseye rahat vermiyor..." diyorlardı.

"Evet, biraz atak, şamatacı... Ama, ben de onu yola getiremiyorum!.. Şimdi, artık iş işten geçti... Onunla döğüşemem, tabii... Sonra herkes bana ne kötü babaymış der... O, onur sahibidir... Eğer yabancıların önünde cezalandırırsaydım, susardı... Fakat, bütün şehir de ondan bahseder ve amma da köpek herifmiş derdi! Oğlumun hareketlerine ilgisiz kaldığımı zannetmeyiniz; babası değil miyim?.. Aslında, ben felsefe ile uğraşıyorum ama, ne de olsa yine babasıyım. Babası, babası. Hay hepsinin Allah cezasını versin! Moki Kifoviç... Onu, işte şurada, kalbimde taşıyorum!.."

Ve Kifa Mokiyeviç, göğsünü yumruklayarak bağıırıyordu:

"Köpek!.. Köpek olsun, köpek kalsın!.. Onu söyleyen ben değilim... Oğlumun kusurlarını ben söyleyemem!.."

Ve böylece iyi bir baba gibi hareket ederek Moki Kifoviç'i kendi kahramanlık alemine terk ediyor ve birdenbire zihni: "Eğer bir fil yumurtadan doğmuş olsaydı, tabii bu yumurtanın kabuğu son derece kalın olacak ve onu bir top güllesi bile kıramayacaktı, bunun için de başka bir silah bulmak lazım!" Meselesine takılarak yine felsefe incelemelerine başlıyordu.

İşte, bu iki adam, büyük Rusya'mızın uzak bir köşesinde böyle yaşıyorlardı. Bunların, hikâyemizin sonlarına doğru böyle umulmadık bir zamanda meydana çıkıvermeleri bana, bizim aşırı vatanseverlere daha iyi cevap vermek fırsatını sağladı. Bu vatansever taslaklarının işleri güçleri hep düşünceler ileri sürmek, aziz vatanlarının zararına olarak servetlerini artırmaya çalışmak olup kötülüğü ortadan kaldırmayı değil, kendilerinin yaptıkları kötü işlerden bahsedilmesini yasaklamayı düşünürler. Hayır, bu suçlamaların asıl sebebi onların vatanse-

Gogol

verlikleri değildir; bunların altında gizli başka bir his vardır. İyi ama, bu hissi, asıl ismiyle söylememenin ne anlamı var? Onlar, çok derin bakışlardan korktukları gibi kendileri de, her şeye dikkatli dikkatli bakmaya çekinirler; çünkü, her şeyi şöylece yüzeysel olarak kayan gözlerle görmekten hoşlanırlar.

Sizler, belki Çiçikof la alay edeceksiniz ve yazarı överek, "Ne iyi incelemiş. Kimbilir, kendisi de ne hoş, ne şen bir kişidir!" diyeceksiniz ve sonra, gururunuz okşanmış olduğu için memnun bir tavırla gülümseyerek yavaşça: "Bununla beraber taşrada böyle tuhaf, maskara adamlara, böyle rezil heriflere rastlandığını da itiraf etmemiz gerek!"

sözünü ekler.

İyi ama, içinizden hanginizin, sakın bir şekilde düşündükten sonra: "Acaba Çiçikof da görülen şeylerden bazıları bende de yok mu?.., demeye cesaret edebilir.

Ve bu sırada okuyucumun önünden, orta tabakaya ait dostlarından biri geçer; okuyucu, dirseğiyle yanındakini dörter ve gülmemeye çalışarak: "Bak, bak... İşte Çiçikof geçiyor..." diye haykırır... sonra, tıpkı bir çocuk gibi, yaşa ve toplumsal yere göstermek zorunda olduğu saygıyı unutarak zavallı adamın arkasından koşar peşine takılır ve: "Çiçikof, Çiçikof, Çiçikof a bakınız!" diye bağıırarak alay eder, güler.

Biz de pek bağıırdık galiba... hayatını anlattığımız sırada arabasının içinde uyumakta olan kahramanımız uyandı... belki ismini sık sık tekrarladığımızı işitmişür... pek alıngan olduğundan, kendisinden hürmetle bahsedilmezse hemen sinirlenir. Aslında, okuyucu için Çiçikof un kızması veya gülmesi o kadar önemli değildir! Fakat ben kahramanımla bozuşmak istemem... birlikte gideceğimiz yol daha pek uzundur... önümüzde daha iki büyük kısım var... Görevimiz henüz kolay değildir!

Çiçikof, Selifana:

*

"Eee, ee!.. Ne yapıyorsun sen?.." diye bağıırdı.

Ölü Canlar

Selifan, ağır ağır:

"Ne dedin?.. Ahmak herif!.. Araba yerinde sayıyor!.. Haydi, sür beygirleri!

Selifan, uzun zamandan beri uyukluyor ve gözleri kapalı olduğu halde dizginleri, içgüdüyle ımızganan beygirlerin böğürlerine vuruyordu.

Petruška'ya gelince, o da kasketini kaybettikten sonra, efendisinin dizleri üzerine düşmüş ve Pavel İvanoviç de, birkaç defa fiskelemek suretiyle onun verdiği ağırlıktan kendini kurtarmıştı.

Nihayet, Selifan uyandı, bakla kırır beygire bir kırbaç attı, o da hemen şaha kalktı. Arabacı, beygirlerini okşayarak: "Hiç korkmayınız, yavrularım!" dedi. Beygirler dört nala kalktılar ve araba da süratle gitmeye başladı. Selifan: "Oh! Oh! Oh!" diye bağırarak oturduğu yerde sevinçle sıçırıyordu. Araba bir yokuştan çıkıyor, bir inişten iniyor ve sonra yine hafif ve uzun bir yokuş başlıyordu. Çiçikof yastıklarının üzerinde sallanarak gülümsüyor, hızlı gitmekten çok hoşlanıyordu. Hem, hangi Rus hızı sevmez? Mesafeleri, baş döndürücü bir hızla geçtikçe ruhu ferahlar, neşelenir ve o zaman: "Oh! Gel keyfim gel!" diye bağırır. Esrarlı, büyüleyici bir şey gizler gibi görünen hızı niye sevmeyeyim! Yolcu, görünmeyen bir kuvvetin kendisini kanatlan üzerinde taşıdığını sanır ve uçar, uçar ve her şey de kendisiyle beraber uçar... kilometreler, ardi arası kesilmeyen tüccar eşyası arabaları, içinde öten kargaların sesleri, baltaların çıkardıkları gürültülere karışan çam ormanları... her şey geriye kaçar... yol bile bilinmeyen uzaklıklar içinde gözden kaybolur... hafif bulutlarıyla görünen semadan ve sabit gibi görünen bulutların arasından kayan aydan başka esaslı bir şey göze çarpmaz.

Ah! Araba, kuş-araba! Seni kim buldu! Sen ancak kahraman bir milletin memleketinde, kürenin yarısını işgal eden ve kilometre taşlarını saymakla zaman kaybeden kimsenin bulunmadığı bir memlekette

244

Gogol

bulunmuş olabilirsiniz!

Yolcu arabası, sende bir olağanüstülük yok! Çabucak yapılıve-rirsin! Arabacının da ayağında sağlam Alman çizmeleri yoktur; onun skalı, tek parmaklı eldivenleri vardır; sandalyesinde gelişi güzel oturur, hafifçe kalkarak kırbacını havada şaklatır ve türküsünü söyler. Beygirler tozu dumana katarlar, tekerlekleri ispitleri birbirine karıştır... yollar titrer... ve yayalar, korkuyla haykırarak dururlar... araba geçer, uçar, gider!..

Sürekli hayatımızın fakirliğini, sefaletini ve kusurlarını tasvir etmenin hiçbir anlamı yok. Eyaletlerimizin uzak köşelerinde oturan halkı rahatsız etmeye gerek yok. Bununla beraber, benim de yalnız buna eğilimim var; insanların felaketinden, güçsüzlüğünden, ülkemizin en uzak milletlerin hayatından başka manzaraları tasvirden acizim ve bu sebeple yine ıssız yerlerde, uzak köylerde dolaşacağız.

Burçlu ve mazgallı geniş bir kale gibi, bin verstten daha fazla bir uzunlukta eğri büküğü uzanan bir dağlar sırası... Bu dağların tepeleri, çatlaklar ve yarıklarla parça parça olmuş dik, yalçın surlar gibi, bütün ihtişamıyla geniş ovalar üzerinde dimdik duruyorlar. Bunlardan bazıları, çalılarından, devrilen ve kesilen ağaç köklerinden, öldürücü baltalardan mucize sonucu olarak kurtulan sık ormanlardan oluşan yeşilliklerle örtülü basık yuvarlak şekildedir. Kenarlarını aşmayan fakat bazı yerleri şiddetli girdaplarla, hafif büküntülerle oyulan bir ırmak yılan gibi bir yönelişle çayırlara doğru akar, güneşin ışınlarını yansıtarak ateşli bir ayna gibi parlar ve sonra kayın ve dişbudak ormanlarına dalar ve nihayet, köprülerin, değirmenlerin, setlerin altından geçer...

Fakat, işte tepelerin dik yamacı da, sık bir yeşil ağaç kütesinin altında gözden kaybolur. Orada, hemen hemen kuzey ve güney memle-

Ölü Canlar

245

ketlerinde yetişen her çeşit bitkilere rastlanır. Çam, meşe, ahlat ağaçları, akçe ağaç ve yabani kiraz, kayın, akçe kavak, üvez ağaçları, sarmaşık, ömürotu fidanları birbirlerine dayanırlar veya dağın dik yamacını inerek, çıkarak birbirlerine sanırlar, sıkışırlar. Bu büyük ormanın tepesinden, bir derebeyi şatosunun kırmızı çatısı, komşu köylü evlerinin damları, köy sahibinin geniş balkonlu evinin çatısı meydana çıkar. Ve, bu ağaç, dam deryasının üstünden de, bütün köye göz kamaştıran ışınlar yansıtan, muhteşem yıldızlı, kubbeli eski bir kilise yükselir. Bütün bu damlar, kubbeler, tepenin eteğindeki ırmağın berrak sularına yansır.

Fakat, çok hoş olan bu manzara, derebeyinin şatosundaki taraça-dan görünen manzaraya göre adeta sönük kalır. Hiçbir dost, hiçbir misafir bu olağanüstü manzaranın karşısında ilgisiz kalamıyordu.

Derin bir hayranlıkla: "Allahım! Bu ne muhteşem manzara!" diye bağırıyordu. Alan gayet genişti, sınırsızdı; küçük korularla su değirmenlerinden başka bir şey görülmeyen çayırların öte tarafında ormanlar uzanıp gidiyordu. Daha uzakta, hafif sisle örtülü gökyüzünün altında kumlar sararıyordu ve sonra yine deniz gibi masmavi ormanlar, daha uzaklarda da sisler ve daha donuk san renkli kumlar görünüyordu.

Ufukta, hatta yağmur ve fırtına mevsimlerinde bile bembeyaz ve sonsuz bir güneşle ışıklanan dağlar vardı. Bu beyazlık sayesinde, onların eteklerinde uzun helezonlarla yükselen bir sis görülüyordu. Bunlar, uzak olduklarından gözle görülemeyen köylerdi. Bu geniş, sonsuz sahayı büyük bir sessizlik hiçbir şeyle ve hatta

kuşların cıvıltılarıyla bile bozulmayan bir sessizlik kaplamıştı. Şatonun balkonundan saatlerden-beri bu muhteşem manzarayı seyre dalan malikane sahibinin misafiri: "Yarabbi, ne sonsuz manzara, ne ihtişam!" sözlerini söylemekten kendini alamıyordu.

İrmak tarafından yaklaşılmaması imkânsız olup yalnız karşı yamaçtan gidilebilen bir kaleyi andıran bu köyün sahibi, efendisi kimdi? Da-

246

Gogol

ğınık meşe ağaçları, dostça tokalaşmak istiyorlarmış gibi kalın dallarını uzatarak oraya gelen misafiri güler yüzle karşılıyorlar ve ona, şimdiye kadar yalnız arka duvarlarını gördüğümüz şatoya kadar eşlik ediyorlardı. Artık şatonun güzel yüzü görünüyordu. Acaba bu cennet gibi yer hangi mutlu adamındı? Burası, Tremalaşanski malikânesinin sahibi olan Andre İvanoviç Tentetnikof adında ve otuz üç yaşında bir bekâr gencindi. Bu kimdi? Adetleri, özellikleri nelerdi? Okuyucu bayanlar, bunu öğrenmek isterseniz komşularına sorunuz. Bu komşulardan biri olan bir emekli asker, Tentetnikof dan bahsederken: "Tam anlamıyla kepazenin biri!" diye bağıyordu... Oradan on kilometre uzakta oturan bir general: "Tentetnikof budala bir adam değildir, fakat kafasına birçok saçma şeyler yerleşmiştir... Ben ona faydalı olabilirdim, çünkü Petrograd'da çok etkin dostlarım vardır ve, diyor ve sözün geri kalan kısmını söylemiyordu. Bir zamanlar polis müdürlüğü yapmış olan bir üçüncü komşu da devamlı: "Yarın bakaya için ona gideceğim!" cevabını verirdi. Köylüler bir şey söylemiyorlardı. Bununla birlikte, hepsi de Tentetnikof hakkında iyi fikir beslemiyorlardı. Fakat, biz tarafsızlığı koruyalım: Tentetnikof fena adam değil, boş gezenin boş kalfasıydı. Yeryüzünde, birçok aylak adamlar bulunurken Tentetnikof niçin bunlardan biri olmasın? Şimdi onun, günlerini nasıl geçirdiğini söyleyeyim; okuyucu böylece Andre İvanoviç'in yapısını ve etrafını saran güzelliklerle ne derece ilgi olduğunu öğrenmiş olur.

Sabahları pek geç uyanır, yatağında uzun süre oturur, gözlerini ovuştururdu. Gözleri pek küçük olduğundan onları açmak için yaptığı bu ovuşturma bir iki saat sürerdi.

Uşak Mikailo, su dolu bir leğen ve bir havlu ile gelir, kapıda bekler, tekrar mutfığa girer, yine gelir ve nihayet kalkan, elini, yüzünü yıkayan ve robdöşambınını giyen efendisini görürdü. Sonra, Tentetnikof, çay, kahve, kakao ve hatta yeni sağılmış süt içmek için yemek odasına geçer, oturduğu yere ekmek kırıntılarını, piposunun küllerini dökerdi.

Ölü Canlar

247

Bu kahvaltı da yine iki saat sürerdi. Dahası var. Tekrar soğuk bir fincan çay içer ve yavaş yavaş, avluya açılan pencereye yaklaşırdı. Ve aşağıda yazacağımız olayı da her gün tekrarlardı.

Önce, oda hizmetçisi Grigori, oda hizmetçisi Perfilieva kadına: "Pis karı, solucan karı, hay çenen kısılsın!" diye haykırıyor ve kendisine emanet edilen kuru üzümü, her çeşit hamur tatlılarını, pastaları pek çok sevmesine rağmen pek yaman cadaloz bir kadın olan Perfilieva yumruğunu göstererek: "Galiba, canın yumruk yemek istiyor!" diye bağıyordu.

Grigori de: "Alçak karı! Kâhya ile elele verdin, büyücü köpek; o da senin gibi hırsızın biri! İşte efendi de orada, hepsini işitti!" karşılığını veriyordu.

"Efendi nerede?

"Penceresinde, bize bakıyor!"

Gerçekten penceresine oturan efendi, hizmetçilerini görüyor ve söylediklerini işitiyordu. Sanki bu manzarayı tamamlamak istiyormuş gibi, annesi tarafından kıcına birkaç şaplak atılan küçük bir yumurcak avazı çıktığı kadar bağıyor ve bir köpek de can acısıyla kıvranarak havlıyordu. Ahçı, mutfak penceresinden döktüğü bir tencere dolusu kaynar su ile zavallı hayvanı haşlamıştı. Avluda bir bağırışma, bir haykırmadır gidiyordu ve efendi de, hepsini görüyor ve işitiyordu. Gürültü artık çekilmez bir hale gelip de Tentetnikof'un rahatı kaçınca, az gürültü edilmesini emrediyordu.

Öğle yemeğinden iki saat önce, Rusya'yı: idari, dini, siyasi veya felsefi bakımlarından önemle incelediği bir eseri yazmaya devam etmek için odasına çekiliyordu. Tentetnikof, yüzyılların ortaya koyduğu bütün meseleleri şimdisini ve geleceğini açık şekilde belirlemeyi arzu-luyordu. Kısaca, modern adamı ilgilendiren bütün önemli meselelerin halledilmesiyle uğraşıyordu. Şunu da söyleyelim ki, bu pek büyük eser henüz düşünce halindeydi: kalem, birtakım resimlerle karalanmış

248

Gogol

kâğıdın üzerinde gıcırıyor, sonra bu müsvedde bir kenara atılıyor ve bilgin yazar eline bir kitap alarak yemek zamanına kadar okuyordu. Tentetnikof, çorbasını içerken ve kızartmasını, hamur işlerini yerken de okumaya devam ediyordu. Böylece, bazı yemekler soğuyor ve diğerleri el değmeden kaldırılıyordu. Sonra, efendi, piposunu çekiyor, kahvesini içiyor ve kendi kendine satranç oynuyordu. Acaba öğle ve akşam yemekleri arasında ne yapıyordu? Bunu ben de pek bilmiyorum; bana göre hiçbir şey yapmıyordu.

İşte, otuz üç yaşındaki bekâr genç, daima robdöşambırıyla gravat-sız olarak ömrünü geçirdiği bu sessizlik içinde böyle yaşıyordu. Ne bir gezme arzusu, ne memleketi görmek isteği, ne yukarı çıkmak ve serin hava almak için bir pencere açmak isteği vardı. Herkesin seyretmeye duyamayacağı o muhteşem manzara, şato sahibi için yokmuş gibiydi. Okuyucu, Andre İvanoviç Tentetnikof'un, eski zamanlarda, bugün artık hiç anlamı olmayan; "miskin, tembel, köşe örümceği" diye isimlendirilen insanlar sınıfına mensup olduğunu anlamakta güçlük çekmez. Bu ahlaki garipliklerin sebebi acaba nedir? Bunlar yaratılıştan mıdır, yoksa insanları şiddetle hırpalayan hayatımızın zorlu şartlarından mı doğmuşlardır? Ben, bu soruya cevap vermeyeceğim; Tentetnikof'un eğitim ve terbiyesini anlatmayı daha uygun görüyorum.

Her şey, onun en iyi özelliklerini açığa çıkarmaya uygun görünüyordu. Zeki, hayalperest, hastalıklı bir çocuktuk; on iki yaşında, bir okula girdi. Bu okulun müdürü, gençliğin son derece sevdiği Alek-sandr Petroviç isminde oldukça zeki bir adamdı. O, Rus ruhunu pek iyi biliyordu! Çocukları seviyor, zekâ kudretlerini ölçüyor ve onların gayretlerini artırmanın usulünü biliyordu. Bir suç işledikten sonra hemen koşup bu suçunu müdüre itiraf etmeyen hiçbir öğrenci yoktu ve suçlu, Aleksandr Petroviç'in yanından başını yere eğerek değil, bir daha hata yapmamaya karar veren bir insan hal ve hareketiyle çıkıyordu. Müdür: "İleri! Haydi kalk bakayım... Düşüğünü unut!" sözleriyle gay-

r

Ölü Canlar

249

rete getirmeyi biliyordu. Hiçbir zaman güzel hareketten bahsetmiyordu. Sadece: "Ben zekâdan başka bir şey istemem. Zekâsını gösteren öğrenci, eğlenmeye zaman bulamaz; çocuğun çılgınlıkları kendiliğinden kaybolur" diyordu. Ve bu çılgınlıklar da gerçekten kayboluyordu. Daha iyi hareket etmeye çalışmayan her öğrenci, arkadaşlarının hareketine hedef oluyordu. Yüksek sınıfların "eşekleri", "ahmakları", kendilerinden daha küçük öğrencilerin taktıkları aşağılayıcı lakaplara sabrederler ve onlara el kaldırmaya cesaret edemezlerdi. Müdür: "Siz aşırı gidiyorsunuz; çocuklarınızın cin fikirliliği, az zaman sonra terbiyesizlik derecesine varacaktır!" diyorlardı. Aleksandr Petroviç: "Hayır!.. Ben, yeteneksiz olanları bir seneden fazla tutmam... Diğerleri için de özel bir sınıfım vardır!" cevabını veriyordu. Çocukları açık gözlü, yaramaz olmalarından dolayı cezalandırmak istemiyor ve bunları gelecek ahlaki niteliklerin tohumları kabul ediyor ve: "Bunlar da lazımdır" diyordu.

Okulun bütün öğrencileri Aleksandr Petroviç'i son derece seviyorlardı. Hatta bazıları, onu, annelerinden ve babalarından fazla sevmekteydiler. Her direnci kuran, düşkünlüklerin arttığı bir yaşta, hocalarına karşı besledikleri sevgi, diğer bütün düşüncelere üstün geliyordu. Ve ölümünden sonra da, öğrencileri uzun süre Aleksandr Petroviç'in doğum yıl dönümünü kutlamışlardı. Onun ağızından çıkan birkaç tatlı, teşvik edici söz, her öğrenciyi sevinçle titretir ve gayrete getirirdi. Okulun yalnız seçme öğrencilerin girebileceği yüksek öğrenim kısmındaki okuma sistemi, hükümet okullarında uygulanmakta olan çalışma sistemine hiç benzemiyordu. Müdür, bu kısma geçen öğrencilerden insanı: başkalarıyla eğlenmekten alıkoyan, alaya sabretmeye, ahmaklara karşı iyi davranmaya mecbur kılan, sinirden koruyan, intikam duyguları beslemekten kurtaran, her hususta ruhunun temizliği ve yüksekliğini korumaya çalışan o yüksek ahlaki nitelikleri ister ve onlara bunu aşılardı. Aleksandr Petroviç, öğrencilerinde, acıyıcı, bağışla-

250

Gogol

yıcı insanın bütün üstün özelliklerini ortaya çıkarmaya önem verdiğiinden, onları bu amaçla pek çetin tecrübelerden geçirirdi. O, hayat ilmini pek iyi bilirdi!

Aleksandr Petroviç'in okulunda çok az öğretmen vardı. Ukalalıktan, tumturaklı ifadeler kullanmaktan, pek ince düşüncelerden çekinerek derslerin hepsini hemen hemen kendisi okuturdu. İlmin ruhunu, birçoğunun anlayabileceği biçimde çözümleme ve açıklamayı bildirdi ve özellikle, insanı, vatana faydalı bir vatandaş haline getirecek şeyleri okuturdu. Derslerin en büyük kısmı, öğrenciye hayata atıldığı anda kendisini bekleyen

geniş iş ve faaliyet sahasını açıklamaya ayırmıştı. Ve Aleksandr Petroviç, bu alanda karşılanacak halleri, olayları, ihtimalleri öyle etkili bir kuvvet ve kesinlikle açıklıyordu ki, henüz okul sıralarında çalışan genç öğrenci bütün zekâsını, düşüncelerini, önünde açılan bu gelecek üzerinde yoğunlaştırıyordu. Öğretmen, güçlükleri, zorlukları, mücadeleleri olduğu gibi söylüyor ve hayatın imrendirici şeylerini, acılıklarını, tatlılıklarını en ufak ayrıntısına varıncaya kadar anlatıyordu. Sanki o, böyle büyük bir bilgi ve kudretle nitelendirdiği bu hayat şartlarını bizzat yaşamış gibi biliyordu.

Gerek genç öğrencilerin ruhunda uyandırılan şiddetli bir yaşama isteği, gerek aleksandr Petroviç'in hassas Rus ruhunda mucizeler yaratan: "İleri!" kelimesinin okunduğu bakışlarından fışkıran alev, okulu bitirip hayata atılan gençte, her zorluğu küçümseten bir gayret oluşturuyordu. Bu yüksek sınıfa pek az öğrenci kabul edilirdi; fakat, o sınıftan çıkanlar, pek kuvvetli bir ruh sahibi oluyorlar ve her işe başarıyla atılmaya hazırlanmış bulunuyorlardı. Diğerleri ve hatta bazan en zeki olanları bile en küçük bir isteğe dayanamayarak kötü iş yapanların veya sahtekârların ellerine düşüp rezil oldukları halde bu okuldan çıkanlar, en çetin görevlerde şereflerini, onurlarını koruyabilecek güçteydiler. Hayatı ve insanı tanıdıkları için hemcinslerine bu bilgilerini derhal tanıtıyorlar ve hatta en ahlaksız olanlarda bile kuvvetli bir etki yapı-

Ölü Canlar

251

yorlardı.

Küçük Tentetnikof'un kalbi, bu yüksek sınıfa kabul edileceğini düşündükçe şiddetle çarpıyordu. Ve gerçekten, onun için Aleksandr Petroviç'den daha iyi bir öğretmen olamazdı... Fakat, Andre İvano-viç'in tam bu sınıfa gireceği yıl, öğretmen aniden oluverdi. Bu, genç çocuk için ne müthiş bir darbe, ne yerinin doldurulması imkânsız bir kayıp olmuştu.

Okulda her şey değişti!.. Aleksandr Petroviç'in yerine Feodor İva-noviç adında biri geldi... Bu yeni öğretmen yalnız öğrencinin hal ve davranışlarıyla ilgileniyordu ve çocuklardan da, ancak erginlerden is-tenilebilen bir ağırbaşlılık ve usululuk istiyordu... Fakat, serbest hayata alışmış olan öğrencilerde düzensizlik ve taşkınlıktan başka bir şey görmedi. Ve daha ilk günden başlayarak, onlara, kendilerinden kusursuz bir terbiye ve iyi davranış istediğini söyledi!.. Fakat Feodor İvano-viç, öğrencilerini uslandırmayı başaramadı. Gizlice suçlar işlendi... Gündüzün her şey yolunda gidiyordu; fakat, gece olunca yine eskisi gibi her şey yapılıyor, öğrenciler hiçbir zevkten kendilerini yoksun etmiyorlardı.

Yeni öğretmenler tayin edildiler; bunların da ilimleri anlayış ve okutuş şekilleri, eski müdürünkünden büsbütün başkaydı. Bunlar, çocukların bilmedikleri ifadeler, kelimeler kullandılar; herbiri kendi usulünü, şahsi mantığını kabul ettirmeye çalıştığından bu benlik hareketleri, ilimlerin ruhunu ve derin kaynaklarının berraklığını kaybettirmekten başka bir sonuç vermedi. Öğrencilerin, müdür ve öğretmenlere karşı olan saygıları yok oldu... Onlarla alay etmeye başladılar... Öğretmenlere "Ahmaklar", "Cahiller" deniliyordu. Okul artık tamamıyla ahlâksızlık, akılsızlık yatağı haline gelmiş ve iki yıla varmadan burası ilim ve erdem yuvası olmaktan çıkmış, bir rezaletane olmuştu.

Andre İvanoviç sakin huylu olduğundan, geceleri müdürün pencereleri altına bile kadınları davet etmekten çekinmeyen arkadaşlarının

252

Gogol

gece cümbüşlerine, serbest hayat ve çapkınlık alemlerine karışmıyordu. Bu nedenle, ruhi saflığını, temizliğini koruyabilmişti... Aslında, buna dayandı ama uykuya dayanamadı... Onda da bir arzu, heves uyanmıştı, fakat miskin, ve tembeldi. Öğretmenlerin ruha heyecan veren sözlerini dinliyor ve her şeyi büyük bir sakinlik ve açıklıkla anlatan Aleksandr Petroviç'i hatırlıyordu. Tentetnikof, tıp, felsefe, genel tarih derslerini takip etti... Tarihi konferansların konuları o derece kapsamlıydı ki öğretmen üç yıldır söylediği halde hâlâ giriş bölümünü bi-tirememişti. Tentetnikof ne dersler dinlemişti! Fakat, bunlar bir kulağından girip ötekenden çıkıyordu... Yalnız, doğal zekâsı sayesinde, bu öğretim şeklinin uygunsuzluğunu anlıyor fakat buna bir çare bulamıyordu... Aleksandr Petroviç'i hatırladığı zaman ruhunu derin bir hüznün kaplıyordu.

Son ders yılının da sona ermesinin yaklaştığı sırada Tentetnikof: "Bu, hayat değildir... Hayatı öğrenmedir... Asıl gerçek hayat, idare mesleğine girmekle başlar... İşte esas odur!" diye düşünüyordu.

Şatosunun güzelliğini unutarak, ana babasının mezarlarını son bir defa ziyaret etmeksizin, mevki hırsları olan bütün insanlar gibi o da Petrograd'a gitti. Bilinen bir şey vardı ki o da: Bütün Rus gençlerinin, başkentimizde hizmet etmek, yükselmek veya salonların -yüzeysel, soğuk ve ikiyüzlü- medeni hayatı içinde boğulmak için

daima taşranın uzak köşelerini terketmeleri idi. Tentetnikof un, Daniştay üyesi olan Onufri İvanoviç ismindeki amcası, yeğenine yardım etti. Rusya'da bakan veya devlet adamı olmak için güzel yazı yazmanın yeterli olduğuna onu inandırdı. Sonra, birçok güçlkle ve bir hayli arka çıkmlar sayesinde onu, bakanlıklardan birinde bir memuriyete yerleştirdi.

Tentetnikof, ilk defa olarak, hepsi de birbirinden güzel birçok gençlerin başlarını eğmiş oldukları halde yazı yazmakla meşgul oldukları bakanlığın büyük salonuna girdiği ve kendisine de birkaç resmi kâğıdın kopyasını çıkarması rica edildiği zaman, ruhu tarif edilmez bir

Ölü Canlar

253

duyguyla heyecanlanırdı. Bütün meslektaşları, Andre İvanoviç'e okul öğrencisi çocuklar gibi göründü. Bunlardan bazılarının garip hareketleri, onun bu fikrini kuvvetlendirmişti: Bunlar, saçma sapan konulu bir roman okuyorlar ve bir amirin geldiğini görünce korkarak hemen kitabı saklıyorlardı. Ve Tentetnikof, geçmiş hatırlayarak vefalı Aleksandr Petroviç'i hüzünle andı ve gözleri yaşardı: Hocasının hayali karşısına dikilmişti... Başını dönmeye başladı. Salon, masalar, insanlar etrafında döndüler... Sonra, kendini toplayarak: "Haydi bakalım, çalış! İş, başlangıçta ne kadar adi olsa yine çalışmak lazım!" diye düşündü ve cesaretle işe başladı. Ve nerede eğlence, zevk ve sefa bulunmaz? İklimin sertliğine ve şehrin bazan pek loş manzarasına rağmen Petrograd'da hayat pek güzeldir. Hava gayet soğuk; termometre sıfırdan aşağı otuz dereceyi gösterir; soğuk poyraz eser; fırtınalar sokakları silip süpürürler, yürüyerek gidenleri kamçılarlar ve körletirler, erkeklerin bıyıklarını ve kalın kürklü paltolarının yakalarını, hayvanların burunlarını beyazlatırlar... Bu müthiş fırtına ortalığı alt üst ederek gürlerken dördüncü katın bir penceresi aydınlanır, küçük bir odada mumlar yanar... Semaver kaynar... Ruslar konuşurlar ve bu görüşmeler kalbi ve ruhu besler... Allah'tan ilham alan bir Rus şairinin güzel şiirlerini okurlar... Ve genç kalpler, başka bilinmeyen bir heyecan ve kuvvetle titrerler. Tentetnikof, görevine çabucak alıştı; fakat, gördüğü iş, hayatının, ümit ettiği amacı olmaktan pek uzaktı. Dairede geçirdiği saatler, serbest zamanların ne kadar kıymetli olduğunu ona anlatmıştı. Daniştay üyesi olan amcası, yeğeni için büyük bir gelecek hazırlamaktayken işler birdenbire bozulmuştu.

Andre İvanoviç'in -pek çok olan- arkadaşları arasında, "hükümetten memnun olmayan" iki kişi vardı. Garip yapılı ve her zaman endişeli olan bu adamlar yalnız herhangi bir haksızlığa değil; kendilerine, adalete ve gerçeğe aykırı gibi görünen şeylere sabrederler.

254

Gogol

Bunlar, aslında namusluydular; fakat, kendileri için her şeyi helal ve başkaları için hata sayan bu adamlar fikirlerini bir türlü uygulamaya koyamıyorlardı. İşte, bu iki arkadaş, sosyeteye karşı kızgınlık ve nefret saçan ateşli nutuklarıyla Tentetnikof üzerinde derin bir etki yapmıştı. Onda, hiddet ve öfke duygularını uyandırdılar ve bütün dikkatini, o zamana kadar farkına varmadığı şeylere çektiler.

Bu sebeple bakanlıkta bir daire amiri olan Fedor Fedoroviç Liye-niçin birdenbire Tentetnikof un nefretini kazandı. Andre İvanoviç, onda birçok kusurlar buldu. O, kendinden daha büyük bir amirle gayet tatlı konuşan Liye-niçin'in, yanındakilere karşı gayet acı, sert davrandığını görüyordu. Bundan başka, bütKn yeteneksiz insanların yaptıkları gibi o da, yortu günleri kendisini tebrike gelmeyenleri işaretliyor ve isimleri defterinde yazılı bulunmayanlara karşı müthiş bir kin besliyordu. Tentetnikof, Liye-niçin'den nefret ediyordu ve şeytan kendisini, onu aşağılamaya teşvik etti. Bunun için de bir fırsat aradı ve buldu. Bir gün Fedor Fedoroviç'e pek ağır ve çok kötü sözler söyledi. Derhal kendisinden, bu hareketten dolayı özür dilemesi veya istifa etmesi istendi. Tentetnikof istifasını verdi. Daniştay üyesi olan amcası hemen yeğenine koşarak: "Andre İvanoviç, sen ne yapıyorsun? Bir amirden hoşlanmamak gibi budalaca bir sebepten dolayı böyle parlak bir görevi terketmek!.. Ne yapıyorsun sen? Fikrin nedir? Eğer herkes senin gibi yapmış olsaydı, hiçbir yerde kimseler kalmazdı! Haydi, biraz aklını başına al, kibiri bırak; git, af dile!" diye yalvardı. Tentetnikof: "Amca, iş onda değil... Benim için af dilemek pek kolaydır; ben suçluyum, o da benim amirimdir; kendisine böyle kötü sözler söylememeliydim; fakat, mesele başkadır... Benim yapacak başka işlerim var... Üç yüz kölem var... Çiftliğim iyi idare ediliyor... Kâhyam olacak herif ahmağın biri... Hükümet, kopyacılık yapmak için benim yerime bir başkanısı kullanmakla bir şey kaybetmez... Fakat, üç yüz köle şahsi vergiyi vermezlerse daha fazla kaybetmiş olur! Ben bir çiftlik sahibiyim.

Ölü Canlar

255

Eğer hükümetin üç yüz kişinin mutluluğunu sağlamaya, onların kanaatkar ve faydalı işçiler olmasına çalışırsam, benim bu hizmetim bir kalem amirinin ve mesela bir Liyençinin'in gördüğü işten aşağı mı kalır sanki!.." cevabını verdi.

Danıştay üyesi, Tentetnikof'un amcası, hiç ümit etmediği bu sözleri işitince şaşırıp kaldı. Biraz düşündükten sonra: "Fakat... köyde kapanıp kalacak değilsinyla!.. Köylülerle bir sosyete hayatı geçiremezsin... Burda bir generale, bir prensen... şuna, buna rastlarsın... Orada ise, göreceğin hep köylüler ve ihtiyar köylü karılarıdır... Söyle, kendini öyle karanlık, yalnız bir hayata mahkûm etmek istemene sebep nedir?"

Danıştay üyesinin söylediği kandırıcı sözler, yeğenini hiç etkilemedi. Tentetnikof, artık kendi köyünü, serbestçe düşünebileceği kutsal bir sığınak, istediği gibi çalışabileceği faydalı bir iş sahası sayıyordu. Birkaç haftadan beri köy ekonomisine ait kitaplar okumaya başlamıştı. Bu görüşmeden on beş gün sonra, bu bölümün başında anlattığımız o cennet gibi yerlere yaklaşarak çocukluğunun geçtiği memlekette bulunuyordu. Ruhunda, çok eski izlenimler canlanmıştı; bu yerlerin güzelliğini unutmuştu; bu sebeple, yabancı bir gezgin merakıyla, sonsuz uzanıp giden o hoş manzaraları seyrediyordu. Şiddetli bir heyecan içindeydi. Yol darlaştı, dar bir dere gibi oyuldu ve üç asırlık büyükme-şe ağaçlarıyla kavak, karaağaç, karaçam, çınar gibi ağaçlardan oluşan sık bir ormanın içine girdi. "Bu orman kimindir?" diye sordu. Ona: "Tentetnikof'un" cevabı verildi.

Sonra, yol çayırılar arasından geçmeye başladı. Şimdi, dişbudak, söğüt ağaçlarından oluşan korular ve daha uzakta uzun tepeler sırası görölüyordu. Tekrar, bu çayırılardan ve bu dağların sahibi kim olduğunu sordu ve yine kendisine: "Tentetniko!" cevabı verildi. Yol, nihayet dikleşti... Bir tarafta çavdar, buğday ve arpa tarlaları, diğer tarafta seyrine doyamadığı o hoş manzara devam ediyordu. Nihayet, araba, köye kadar uzanıp giden öteye beriye serpiştirilmiş ve etrafları yeşillikle

256

Gogol

çevrili büyük ağaçların gölgelerinde yürümeye başladı... Köylü evleri, şatonun kırmızı damı, kilise göründü. Tentetnikof'un yüreği şiddetle çarptı. Delikanlı, artık kendi yuvasına gelmişti... Ve o ana kadar hissettiği bütün o derin duyguları: "Ne budalaymışım ben! Talih beni bu cennetin sahibi yapmışken, gidip bir dairede kâğıt karalamakla vakit geçirmek istemişim... Artık her şeyi öğrendim, çok okudum, düşündüm, halk arasında iyilik tohumlarını faydalı olarak saçmak, her tarafı düzenleme çarelerini araştırdım... Aynı zamanda bilgili ve malikânesinde refah ve düzeni sağlamakla görevli bir çiftlik sahibinin bütün görevlerini öğrendim... Bu görevi, sersem bir kâhyaya bıraktım ve kendim de, hiç tanımadığım illeri uzaktan kâğıt üzerinde idare etmekten ibaret gülünç bir işi, gerçek idarenin bütün sorumluluklarına tercih ettim.

Bu sırada, hiç ümit etmediği bir manzarayla karşılaştı. Barin'in geleceğini haber alan köylülerin hepsi şatonun büyük kulesinde toplandılar. Başlarına, Rus köylü kadınlarının çeşit çeşit süslerle bezenmiş başlıklar giyen kadınlar, her renkte koca sakallı köylüler hep birden: "Süt babamız... Sen bizi unutmadın!" diye bağırıyorlar. İhtiyar erkeklerle ihtiyar kadınlar, Tentetnikof'un babasını, büyük babasını, atalarını hatırlayarak ağladılar. Bu gösteriden pek duygulanan ve hüzünlenen delikanlı gözyaşlarını tutamayarak: "Ne büyük sevgi bu! Niçin?.. Sebebi ne?.. Halbuki ben onları hiç görmedim!.. Kendileriyle hiç ilgilenmedim!" diye düşündü ve onların çalışmalarına, dertlerine ortak olmaya yemin etti. Ve gerçekten, görevine dört elle sarıldı.

Tentetnikof, kâhyasını kovdu, angarya günlerini azalttı, işlerin idaresini eline aldı; tarlalarda, anbarlarda, değirmenlerde ve hatta teknelerin, yelkenli ticaret kayıklarının boşaltıldığını ve yüklenildiğini görmek için dolaşmaya başladı; artık her yerde görünüyordu. Tembel köylüler enselerini kaşıyarak çalışmaya başladılar. Fakat, bu hal devam etmedi. Köylü kısmı kurnaz olur. Bunlar, Barin'in, gösterdiği faz-

Ölü Canlar

257

la gayret sırasında, işleri iyi olarak sonuçlandırmaya yetecek bilgisi olmadığı için kendilerini çok fazla yoracağını çabucak anladılar; o, söylüyordu, açıklıyordu, ama düşüncelerinde, fikirlerinde isabet, kesinlik yoktu... Henüz bu işlerin acemisiydi. Efendi ile kölelerin asla birbirlerini anlamadıklarını söylemek abartılı olur; onlar birbirleriyle kaynaşamadılar, aralarındaki birlikte istenilen ahenk yoktu.

Andre İvanoviç, köylülere ayırdığı tarlaların hasılatının azalmakta olduğunu çabucak anladı. Tohumu daha erken saçıyorlar fakat buğday daha geç filizleniyordu ve bununla beraber köylüler bu tarlalarda da kendilerinininkinde çalıştıkları gibi aynı gayretle çalışıyorlardı. Genellikle bu çalışmalarda hazır bulunan Barin, çiftçilerin gayretini artırmak ve ödüllendirmek için onlara votka verdiriyordu. Kölelerin tarlalarında çavdar

başaklanıyor, arpa taneleniyor, darı başlanıyor... Halbuki Barin'in tarlalarında buğday daha henüz yeşeriyordu... Köylü, gösterdiği bütün lütuflara rağmen efendisini aldatıyordu. Köylüleri topladı, onları eleştirdi, köleler: "Bizim Barin'imizin tarlalarıyla ilgilenmememize imkân var mıdır? Nasıl çalıştığımızı siz de gördünüz, hatta bu çabamızı ödüllendirmek için bize rakı bile verdirdiniz!" cevabını verdiler. Bu sözlerle karşı Tentetnikof ne cevap verebilirdi? "O halde, rekoltenin böyle az olmasının sebebi nedir?" "Kimbilir? Belki kurtlar, böcekler kökleri yemişlerdir! Hem, yaz da kötü geçti, çok yağmur yağdı!"

İyi ama, bu kurtlar, böcekler köylülerin tarlalarında hiçbir hasar vermemişti ve yağmur da, ne gariptir ki, köylülere yardım etmiş ve Barin'in tarlalarını bozmuş.

Tentetnikof, köylü kadınlarla anlaşmakta daha büyük güçlüklerle karşılaşmıştı. Bunlar, sürekli olarak angaryadan affedilmelerini istiyorlardı. Garip şey! Andre İvanoviç, bez, mantar, ceviz sorumluluklarını kaldırdı; diğer işleri de yan yarıya indirdi. O, kadınların, böyle boş kalan saatlerden yararlanarak kocalarının ve çocuklarının elbiseleriyle ve yiyecekleriyle meşgul olacaklarını veya kendi sebze tarlalarıyla uğra-

258

Gogol

saçaklarını ümit etmişti... Fakat, hiç de böyle olmadı! Bu boş vakitlerde hepsi de kendilerini içkiye veriyorlar, kavgalar ediyorlar, dedikodular yapıyorlardı. Ve kocaları da sürekli olarak Tentetnikofa gelip: "Barin, benim cehennem zebanisi karımı sakinleştir... Artık onunla beraber yaşamaya imkân yok!" diye sızlanıyorlar, şikayet ediyorlardı.

Tentetnikof, bu şikayetler üzerine kadınları cezalandırmak istedi, fakat bunu nasıl yapacaktı? Kadınlar bağıyorlar, inliyorlardı; acı çekiyorlardı, arkalarında yırtık pırtık elbiseler vardı. Tentetnikof, bir hasta kadının iniltilerini işiterek: "Git, çabuk git... Allah seni korusun!" diye bağıyordu. Fakat, bu kadın oradan gider gitmez, bir bayır-turbu için komşusu kadınla göğüşüyor, yumruklarıyla onun kaburgalarını kırıyordu.

Andre İvanoviç bir okul açmayı denedi. Fakat, bu düşünce, o kadar çok kavgalara, tartışmalara, feryatlara sebep oldu ki, adamcağız bunlara neden olduğuna çok üzüldü. Ve aldanmalar devam etti! Adli işler, incelemeler, hakem meseleleri gibi hususlar ise, felsefe hocalarının kendisine öğrettikleri hüküm çıkarma ve felsefeyle ilgili prensipler hiç işe yaramamışlardı. Bazıları yalan söylüyorlardı, ötekiler de yalan söylüyorlardı, bu sebeple şeytan bile bizzat gelse bu işin içinden çıkamazdı! Tentetnikof o zaman, insan bilgisinin öğrenilen bütün hukuk ve felsefe ilimlerine üstün olduğunu anladı. Onun bilmediği birçok şeyler vardı, ama nelerdi? Onu ancak Allah bilir!.. O zaman, olacak şey oldu. Köylü, Barin'in kıymetini bilmedi, Barin de köylünün ruhunu anlayamadı ve iş çıkırından çıktı, karıştı.

Çiftlik sahibinin hevesi, gayreti kırıldı. Aslında yine çalışmalara gözcülük ediyordu; fakat, orakların, tırpanların düzenli hareketlerine, oluşan demet kümelerine, güzel ve büyük yığınlara hemen hemen ilgisiz kalıyor... Gözlerini uzaklara dikeyor, en yakın şeylere bakıyor, derenin kıvrıltı yerini seyrediyor ve gözleriyle yalıçapkını denilen kuşu takip ediyordu: Bu kuş, bir balık yakalamıştı ve balık henüz gagasında

Ölü Canlar

259

duruyordu, bu sırada diğer bir yalıçapkını buna yaklaşılmaktaydı... Tentetnikof, sonra başını kaldırarak uzun süre gökyüzüne bakıyordu... Çayırın kokularını büyük bir mutlulukla içine çekiyor; kuşların ötüşlerini zevkle dinliyordu.

Çavdar tarlasında bıldırcınlar oynuyor, otların içinde çiller ötüyor, keten kuşları cıvıldıyor, tarla kuşları soluk alıyor, turnalar üç köşeli sıralarla uçuyorlardı... Her şeyi yaratan Allah'ım! Kâinat, büyük yolların ve şehirlerin bayağılıklarından uzak köylerde, ıssız yerlerde ne kadar güzeldir!..

Tentetnikof, az zaman içinde, daima aynı olan bu manzarayı seyretmekten usandı; artık tarlalara da gitmez oldu; şatosundan dışarı çıkmadı, kâhyasını da kabul etmedi... komşuları ziyaretine geliyorlardı; bunlar; bütün vücudu tütün kokan tiryakilerden geçmiş bir hisar teğmeni ve tahsilini tamamlayamayan ve bütün ilimleri gazete makalelerinden ve yeni çıkan eserlerden öğrenmeye çalışan kedini beğenmiş, garip fikirli bir öğrenciydi. Andre İvanoviç bu iki adamın arkadaşlığından çabucak usanmıştı. Sözleri ona pek yavan geliyor, pek "Avrupalıca" senli benlilikleri dizlerinin üzerine teklifsizce vuruşları, yaltaklanmaları, bütün bu saygısızca haller ona pek bayağı, pek adi görünüyordu. Bu sebeple, onlarla görüşmemeye karar verdi.

Bir gün, artık zamanımızda çoktan kaldırılmış olan bir askeri nişanın son taşıyıcısı olan teğmen, orada, felsefeden, politikadan, edebiyattan, ahlaki konulardan ve İngiltere'nin mali durumundan söz etmek için gelen büyük yeni fikirler taşıyıcısı, olaylar kumkuması Varvar Ni-kolaeviç Viçnepokronof ile karşılaştı. Bunun

geldiğini gören Tentetnikof, evde olmadığını söyledi fakat, kendisi de pencereden bakmak tedbirsizliğinde bulundu. Askerin gözleri Andre İvanoviç'in gözleriyle karşılaştı. Teğmen: "Hayvan herifi!" diye mırıldandı ve öğrenci de, öfkeyle: "Domuz!" diye bağırdı. Bu olay Tentetnikof la dostlarının arasını açtı.

260

Gogol

Artık kimse gelip kendisini rahatsız etmiyordu ve bu halden memnun olan Andre İvanoviç, Rusya hakkında büyük bir eser yazmaya niyet etti. Okuyucu, bu eserin nasıl yazılmakta olduğunu bilir. Tentetnikof'un hayatı pek sakin geçiyordu. Fakat, Barin'in sık sık bu derin uyuşukluktan uyandığı oluyor, gazeteleri ve dergileri alıp da parlak bir mesleğin en yüksek makamına geçen veya asrın, ilmi eserlerindenbiri-ni meydana getiren eski bir arkadaşının ismini okuduğu zaman ruhu gizli bir elemle, acı bir hüznle sızlıyor ve burada geçirdiği faydasız, miskin hayatı düşündükçe büyük bir utanç duyuyordu. Geçmiş Alek-sandr Petroviç'i hatırlıyor ve... ağlıyordu.

Bu gözyaşlarının anlamı neydi? Acaba Tentetnikof'un hasta ruhu, hastalığın sırrını açığa çıkararak kuvvetli benliğinin hayatta başarılı olmamasındaki sebebi mi söylemek istiyordu? Andre İvanoviç, daha çocukluğundan başlayarak hayatla mücadele etmeye ve bu şekilde her güçlüğü yenmeye alışmadığından dolayı, yükselmeye ve daha sonra gayretle çalışmak sayesinde büyük adam olmaya uygun bu şerefli yolda yürümeye güç getiremediğini anlıyor muydu? Kuvvetli zekâsını gereği gibi geliştirecek terbiye ve öğrenimi görmediğini hissediyor muydu? Hocasının çok erken öldüğünü sürekli tereddütlerle zayıflayan kuvvetlerini artık hareketlendirecek ve "Haydi yürü!" diye bağıarak sendeleyeni iradesini, gücünü gayrete getirebilecek bir kimsenin olmadığını anlıyor muydu?

Büyük Rus ruhumuza o gayet kuvvetli: "İleri!" kelimesini söyleyebilecek adam nerede? Rus yapısının bütün niteliklerini takdir ederek onu, bu seslenişle yüce hayata yükseltecek adam nerede? Rus kanı taşıyan insanlar böyle bir adamı ne coşkun gözyaşlarıyla ne de derin bir sevgiyle karşılamayacaklardır. Fakat, asırlar birbirlerini takip ediyorlar ve utandırıcı uyuşukluk da hâlâ devam edip gidiyor... millet, henüz çocuk... ve Allah da, o kudretli kelimeyi söyleyecek adamı hâlâ gön-dermiyor!

Ölü Canlar

261

Bir olay, Tentetnikof'u hemen hemen bu uyuşukluktan uyandıracak ve ahlakını değiştirecekti... bu da sevgiye benzer bir şeydi... ve neticesiz kaldı!

Şatodan on kilometre kadar uzakta, önce de söylediğimiz gibi, Tentetnikof'u daima kınayan ve eleştiren bir general yaşıyordu. Bu general de, bütün emekli generallerimiz gibi, oldukça cömert, kapısı açık bir kişiydi.

Birçok misafirleri kabul ediyor, okuyordu ve eşine pek az rastlanır güzel bir de kızı vardı.

Generalin, Ulineka ismindeki bu kızı, bir kelime bile Rusça bilmeyen bir İngiliz mürebbiyesi tarafından garip şekilde terbiye edilmişti. Annesi öldüğü zaman Ulineka pek küçüktü ve general de, çocuğuyla ilgilenmeye zaman bulamamıştı. Fakat, onu çok seviyordu ve bu sevgisiyle de kızını çok fazla şımartmıştı.

Oldukça serbest büyütülen, terbiye edilen bütün çocuklar gibi Ulineka da aşırı derecede şımarık ve hoppa idi. Şiddetli bir öfkeyle güzel çehresinin birdenbire değiştiğini ve genç kızın, babasıyla usanmadan tartıştığını görenler, onun çok sinirli, meraklı, garip huylu olduğunu hemen anlardı. Fakat, o, yalnız bir haksızlık veya kötü bir hareket karşısında öfkelenirdi. Ulineka kendisiyle ilgili olan konularda hiç tartışmaz, kendini temize çıkarmaya çalışmaz ve hiçbir zaman gazabına uğrayan kimseyi felakete düşürmek arzusunu beslemezdi.

Ondan biri sadaka istese, hiç düşünmeden çantasındaki paranın hepsini verirdi. Daima ve her konuda şiddetli bir heyecan gösterirdi. Söz söylediği zaman bütün benliğinin düşüncesini sağlamlaştırdığı sanılırdı. Yüzündeki eda, şivesi, tavrı, hareketi, bütün şahsiyeti, sözleriyle beraber yükseliyor, pek yükseklerle çıkıyordu...

Duygularını saklamak elinden gelmiyordu, fikirlerini kimseden çekinmeksizin söylüyordu ve söylemek istediği zaman kendisini susmaya zorlamazdı.

Kendine özgü öyle garip, sevimli halleri, öyle serbest ve gevşek hareketleri vardı ki, herkes, ona yol vermek için ister istemez yana çe-

262

Gogol

kilirdi. En rezil insan Ulineka'nın karşısında kızarıp bozandı, sessiz kalırdı; en geveze, en sözünü esirgemez adam, onun önünde söyleyecek söz bulamaz, ağzını açamazdı. Hulbuki, çekingen, utangaç biri, genç kızla, herkesle olduğu gibi teklifsizce konuştuğuna adeta hayret ederdi. Ulineka, ona yabancı bir kız gibi

görünmezdi; onun yüzünü tanıdığını, geçmişe karışan çocukluk çağında, şen bir eğlencede afacan bir sürü çocuğun arasında görmüş olduğunu zannederdi.

Aynı hal Tentetnikof'un da başına geldi. Tarif edilmez bir duygu bütün varlığını kapladı ve sönük hayatı aydınlandı.

General, ilk önce Andre İvanoviç'i büyük bir samimiyetle kabul etti; fakat, bu iki adam bir türlü kaynaşamadılar, anlaşılamadılar, her konuşma muhakkak şiddetli bir tartışmayla bitiyor ve bunun sonucu olarak birbirlerinden adeta nefret eder gibi oluyorlardı. General, itirazlara hiç gelemiyordu ve Tentetnikof ise çabucak öfkeleniyor ve güceniyordu. Yine de, Andre İvanoviç, Ulineka'nın hatırı için babasının birçok kusurlarını hoş görüyordu ve aralarındaki ilişki ve dostluk da, generalin sarayın önceki nedimleri olan ve hâlâ Petrograd'da büyük etkinliğe sahip olan kontes Bordireva ve prenses Yusakin isminde iki akrabası gelinceye kadar devam edebilmişti. General, bunları son derece iyi bir şekilde karşılamıştı.

Bu bayanların geldikleri günden itibaren, Tentetnikof, generalin kendisine karşı soğuk davrandığını sezer gibi oldu. Örneğin, ilgisizce, adeta hakaret eder bir hal ve edayla kendisine: "Çok aziz dostum", "dinle", "küçük kardeş" diyordu ve hatta "sen" diye hitabetmeye başlamıştı. Nihayet, Andre İvanoviç dayanamadı. Dişlerini sıkarak, öfkesini güçlükle tutarak, yüzü hiddetinden kıpkırmızı kesilmiş olmasına ve içinden ateş püskürmesine rağmen nazikçe ve tatlı bir sesle: "General, ilginize, lütfunuza teşekkür ederim. Benimle senli benli konuşmanız, şüpesiz çok samimi bir ilgi ve dostluk eseridir. Ama, aramızdaki yaş farkı bu gibi senli benliliklere hiç uygun değildir" sözlerini söylemeye

Ölü Canlar

263

mecbur oldu. General, bu sözleri işitince pek şaşırıldı. Nihayet, kendini-toplayarak ve fikrini daha iyi anlatmaya çalışarak "sen" diye hitabet-mesinde hiçbir gizli hakaret maksadı olmadığını ve bir ihtiyar adamın, bir gençle "senli benli" konuşabileceğini söyledi. General, büyük bir nezaket göstererek soyluluktan hiç bahsetmemişti. İki komşu, artık birbirlerini ziyaret etmez oldular ve Tentetnikof'un Ulineka'ya olan aşkı da daha henüz başlangıcındayken silinip gitti, Andre İvanoviç'in hayatını aydınlatan ışık söndü ve karanlık daha derinleşti; yine işsizlik, uyku başladı. Artık şatoda düzensizlik, pislik göze çarpıyordu. Süpürgeler, odalarda günlerce süprüntü ile beraber kalıyor, salonun sedirleri üzerinde külotlar duruyor, kanepenin önüne konulan süslü sigara masalarının üzerinde pantolon askılarının toz içinde haftalarca kaldıkları görülüyordu. Tentetnikof'un hayatı artık büyük bir ilgisizlik ve boşluk içinde geçiyordu. Hizmetçileri onu hiçe sayıyorlar, hatta tavuklar bile topuğunu gagalıyorlardı. Andre İvanoviç, saatlerce bir kâğıdın üzerine, dalgın dalgın, ev, kulübe, araba resimleri yapmakla oyalanıyor... Bazan her şeyi unutarak adeta kendinden geçiyordu... Ve o zaman kalemi, şuursuz ve kendini zorlamadan, hoş yüzlü, keskin ve çekici bakışlı, ensede toplanmış güzel saçlı bir küçük baş resmi çiziyor ve Andre İvanoviç, bir zamanlar sevdiği kızın, hiçbir ressamın daha iyi resmedemeyeceği derecede mükemmel bir resmini yapmış olduğunu hayretle görüyordu. Barin, yeryüzünde mutluluğun boş bir hayalden ibaret olduğuna inanarak büyük bir üzüntüye kapılıyordu.

İşte, Tentetnikof İvanoviç Andre'nin hayatı böyle geçiyordu.

Bir gün, her zamanki saatte yine pencereye oturmuştu; fakat, Gri-gori'nin ve Perfiliyevna'nın seslerini işitemeyince derin bir hayrete düştü. Avluda da bir hareket göze çarpıyordu. Kısa ahçı ile bulaşıkçı kadın, araba kapısını açmak için koşuyorlardı. Atlar göründü. Arabacı yerinde, belleri bir cep mendiliyle sıkılmış geniş ceketli bir arabacı ve

264

Gogol

bir de uşak vardı. Yolcu da bir kasket, bir kürklü palto giymiş ve boynunu alacalı bir atkıyla sarmıştı. Araba binek taşının önünde durunca, Tentetnikof, bunun adı bir yaylı briçka olduğunu gördü. Gayet kibar hareketli, temiz kıyafetli yolcu, bir asker çevikliği ve hızıyla atladı.

Andre İvanoviç, bunun bir hükümet memuru olduğunu sanarak korktu. Burada, şunu da söyleyelim ki, bizim delikanlı zamanında oldukça şüpheli bir işe de girmişti. Birçok kitap okumuş, biri güzelliği seven ve diğeri servetini kumarda kaybetmiş gönlü büyük iki hüsar, günün birinde mason ve düzenbaz bir üçüncü kumarbazın koruması altında bir hayır cemiyeti kurmayı düşündüler. Cemiyetin yüce amacı Taymis sahillerinden Kamçatka'ya kadar uzanan geniş bölgede yaşayan insanların mutluluğunu sağlamaktı. Tabii, böyle büyük bir işi başarmak için çokça bir paraya ihtiyaç vardı ve pek cömert olan üyelere pek çok para verilir. Bu binlerce rublelerin nereye harcandığını yalnız şanlı mason müdürden başka bilen yoktu. Tentetnikof

da, bu cemiyete iki cömert dostu aracılığıyla girdi. Bu iki dost da -galiba ilim adına pek çok kadeh tokuşturmuş olmalarından dolayı- tam anlamıyla birer sarhoş oluvermişlerdi. Andre İvanoviç pek çabuk işin farkına armış ve bu topluluktan çekilmişti. Biraz sonra da, bu cemiyet çok şüpheli işlerle uğraşmaya başlamış, zabitanın elinden yakasını kurtaramamıştı... Tentetnikof, bu budalaca hareketini hiçbir zaman hoş görmedi ve gelecekte bundan doğabilecek üzücü sonuçlardan da korkmaya başladı... Bu sebeple, kapı açılınca yüreği ağzına geldi.

Fakat misafir, başını hafifçe sola eğerek kendisini gayet kibarca selamlayınca korkusu yok oldu. Yabancı adam, açık bir ifade ile uzun süreden beri Rusya dahilinde, hem şahsi işleri için ve hem görüp öğrenmek isteğiyle seyahat etmekte olduğunu kısaca anlattı. Rus ülkesi, özellikle ziraat ve sanatla ilgili alanlarda bilinmeyen sayısız hazinelere sahipti. Şatoya yaklaştığı sırada, bu civarın pek muhteşem güzelliği dikkatini çekmişti ve tabii buranın mutlu sahibini rahatsız etmek iste-

Ölü Canlar

265

memişti, fakat... yolların bozukluğu yüzünden arabası bir kazaya uğramıştı... Tabii, demirciler, işçiler kazaya uğrayan arabayı tamir edeceklerdi... Kendisi de, şatonun bayına saygılarını sunmak arzusuna dayanamamıştı. Misafir, bu uzun cümleyi bitirince, sedef düğmeli rügan potinli ayaklarını bitişti ve şişmanca olmasına rağmen küçük bir lastik top hafifliğiyle sıçrayarak geri çekildi.

Tamamen rahatlayan Tentetnikof, misafirin bitki veya az rastlanır madenler toplamak amacıyla seyahat eden bir alim olduğuna karar verdi ve cevap olarak misafirin emirlerine hazır bulunduğunu ve demircileri, araba ustalarını getireceğini, burada kendi evindeymiş gibi rahat etmesini söyledi ve salonun büyük bir koltuğuna oturmasını rica etti.

Andre İvanoviç, yeni dostunun ilimlerden bahsedeceğini sanarak dinlemeye hazırlandı. Fakat, bu zat, yalnız felsefi konulardan bahsetti. Hayatını, dalgalar üzerinde çalkalanan, felaket rüzgârlarıyla hırpalanan bir gemiye benzettikten sonra, gerçek uğrunda çok çileler çektiğini, birkaç memuriyet değiştirdiğini, hatta bir zamanlar hayatının bile tehlikeyle karşılaştığını söyledi. Bütün bu anlatışlarında, misafir kendisini gayet deneyimli bir adam gibi gösteriyordu. Sözlerini bitirince, bir bez mendille burnunu gayet gürültülü bir şekilde sildi; Tentetnikof ömründe böyle gürültülü burun silme işitmemişti. Sanki, şatonun bu sessiz salonunda bir boru ötmüştü. Sonra, salona güzel bir kolonya kokusu yayıldı ve mendil de cebe konuldu.

Okuyucu, uzun zamandan beri kendisinden bahsettiğimiz dostumuz Pavel İvanoviç'i tabii tanımadır. Kendisini terkettiğimizden beri herhalde çok acı ve dağdağalı bir hayat geçirmiş olmalı ki bunun etkisiyle bayağı ihtiyarlamıştı. Arabası, arabacısı, uşağı, beygirleri, arkasındaki frak bile yorgun, yıpranmış görünüyorlardı...

Bayın paraca da sıkıntısı vardı... Fakat, yüzündeki ifade, nezaketi, tavır ve halleri hiç

266

Gogol

değişmemişti. Hatta Tentetnikof, daha sevimli, sözleri daha tatlı ve daha ağırbaşlı, nefesine daha hakim ve daha ince fikirli görünüyordu. Yakalığı, kollukları, çamaşırı kar gibi beyazdı ve yolculuğuna rağmen elbisesinde ufak bir toz lekesi bile yoktu. Yeni tıraş olduğu için, tombul yanakları ve çenesi son derece hoştu. Şatoda derhal her şey değişti. Evelce pencereleri kapalı duran dairelerin yarısı açıldı; karanlık odalar güneşin ışığıyla aydınlandı, döşendi, temizlendi, düzenlendi. Bütün tuvalet eşyasıyla beraber yatak odası, çalışma odası hazırlandı. Bu çalışma odasında; biri sedirin önünde, çalışma masası, diğeri iki pencerenin arasına ve büyük bir aynanın altına konulan oyun masası ve üçüncüsü de, yatak odasına açılan kapı ile dinlenme odası olup bir yıldan beri kimsenin ayak basmadığı büyük bir odaya açılan kapının arasındaki köşeye konulan masa olmak üzere üç masa bulunuyordu. Bu sonuncu masanın üzerine fraka uygun, gümüş renkli yeni bir pantolon, iki kadife yelek, başka iki saten yelek ve bir ceket konulmuş ve üstü bir ipek bohça ile örtülmüştü. Giyilmiş ve henüz giyilmemiş yeni rügan çizmeler ve potinler kapıyla pencerenin arasına dizilmiş ve bunlar da büyük bir ipek bohçayla örtülmüştü. Çalışma masasının üzerinde de; bir yol çantası, bir şişe kolonya, bir takvim, iki roman duruyordu. Konsol, temiz çamaşırlarla dolmuştu; kirli çamaşırlar da bir paket halinde karyolanın altındaki boş valizin yanına atılmıştı. Çiçikof'un seyahat esnasında yol kesen haydutları korkutmak için daima yanında taşıdığı kılıcı da karyolasının yanında bir çiviye asılmıştı.

Odada, o ana kadar görülmemiş bir temizlik, bir düzen göze çarpıyordu. Ne bir toz, ne bir kâğıt parçası ve ne de bir süprüntü vardı. Odanın havası bile adeta değişmiş, güzelleşmişti. Sapasağlam, sık sık çamaşır

değiştiren, her pazar banyo yapan ve vücudunu kolonyayla ovan bir adam kokusu odayı kaplamıştı. Petruşka, az kalsın dinlenme odasını kendi doğal pis kokusuyla kokutacaktı; fakat, kararlaştırıldığı

Ölü Canlar

267

üzere mutfağa yerleşti.

İlk günler, Andre İvanoviç, misafirinin kendisini sıkacağını sanarak üzülmüştü. Bu yabancı adamın, sakin hayatını değiştirmeye kendini zorlayacağından korkmuştu; fakat, bu endişesinin boşuna olduğunu anladı. Bizim Pavel İvanoviç, hayrete değer bir şekilde bu hayatı benimsemiş ve çevreye uymuştu. Tentetnikof u herhalde yüz yıl yaşayacak olan bu akıllıca yaşayış biçimini övdü. Çiçikof, Barin'in: "Kendisinde çok büyük fikirlerin gelişmesine fazlasıyla yardım edecek" bu yalnız hayatını da beğendi ve doğru buldu. Pavel İvanoviç, kütüphanedeki kitapları görünce, bunların insanı boş vakit geçirmek tehlikesinden koruyacağını söyledi. Çiçikof pek az konuşuyor, fakat sözleri yer ve zamana tamamıyla uyuyordu. Tentetnikof un sakince düşüncelerini bozmayacak bir şekilde hareket ediyor, onunla satranç oynuyor ve susmasını da biliyordu. İki dosttan biri, piposunun dumanını uzun helezonlarla savururken, tütün içmeyen diğeri de gümüş enfiye kutusunu sol elinin iki parmağı arasında tutarak, dünyanın eksenini etrafındaki hareketi gibi hızla döndürüyor veya ısıklık çalarak parmaklarını kutuya vuruyordu.

Tentetnikof:

"Ömrümde ilk defa olarak kendisiyle beraber yaşanabilecek bir adama rastlıyorum. Bu, Rusların pek az bildikleri bir hünerdir. Rusya'da zeki, münevver, merhametli adamlar vardır, ama... Daima böyle şen yapılı, huyunu değiştirmeyen, asla bozuşmaksızın yüz yıl birlikte yaşayabilen adamlara memleketimizde hiç rastlamadım. Misafirim, bunlardan ilk gördüğüm biridir" diye düşünüyordu.

Çiçikof da bu yumuşak ve uysal adamla bir süre yaşamaktan pek memnun olmaktaydı. Geçirdiği serseri hayatı ona pek ağır gelmişti; bu nedenle, bu güzel köyde, ilkbaharın ilk haftalarını dinlenerek geçirmekten son derece sevinmekteydi. Ve bu dinlenme çektiği mayasıl ağrılarını da geçiriyordu.

268

Gogol

Gerçekten de dinlenmek için böyle mükemmel, uygun bir yer bulmak zordu. Fazla soğuklar dolayısıyla geciken ilkbahar henüz başlamıştı ve her yerde bir canlılık görülmekteydi.

Çiçikof, yeşil ormanları, yeşil otların arasında biten sarı yabani hindibağı, narin başını eğen pembe ve mor renkli şakayık çiçeğini seyrediyordu. Bataklıkta sürülerle her cins böcekler görünüyor ve su örümcekleri bunları avlamaya uğraşıyorlar... Balık tutan kuşlar küme küme uçuşuyorlar... Toprak yeniden canlanıyor...

Ormanlarda, kışın sessizliği yerine cıvıltılar işitiliyordu.

Köylerde horanlar oynanıyor, gezintiler düzenleniyordu. Sevinç, yeşillik, havanın hoş serinliği insanları uzun gezintilere davet ediyorlar... Bütün tabiat, sanki ilahi düğünler yapılmış gibi bezenmiş, şenlenmiş, güzelleşmişti.

Çiçikof dolaşiyor, tepelere çıkıyor, pek uzaklara kadar uzanan ve içinde yağmurların su taşmalarının birçok küçük göller meydana getirdiği, koyu mavi ormanların adacıklar oluşturduğu ovaları seyrediyordu... Pavel İvanoviç, derelerin, vadilerin, ormanların içlerine de giriyor, kuş yuvalarıyla dolu ağaçlara ve sürülerle uçan kargalara da bakıyordu... Çiçikof, bezelye, nohut, çavdar, buğday yüklü gemilerin hareket ettikleri limana doğru gidiyor ve yolda, değirmenlerin çarklarını hareket ettiren suların gürültülerini de işitiyordu. Giderken, tarlalarda yapılan ilkbahar işlerine baktı, yeşil tarlalar arasında beliren siyah yerler gözüne ilişti ve en ufak bir tanenin bile kaybolmaması için gayet dikkat eden tohum sanan çiftçinin hareketlerini inceledi.

Çiçikof her yeri gezdi, kâhyayı gördü, köylüyle konuştu, değirmenciye gitti ve böylece, Tentetnikof un çiftlik işlerinin idaresine ilişkin gayet mükemmel bilgiler aldı. Sonbahar veya ilkbaharda satılan buğdayın ve unun ne kadar olduğunu biliyordu; bütün köylülerin ve bunların bütün akrabalarının isimlerini öğrenmişti; herbirine, ineğini nereden satın aldığını ve domuzlarını nasıl beslediğini sordu. Ona,

Ölü Canlar

269

ölenlerin yüzde oranını söylediler; bu oran çok azdı.

Zeki bir adam olan Çiçikof, bu zengin çiftliğin idaresinde ne derece ihmal ve tembellik edilmiş olduğunu çabucak anlamıştı.

Pavel İvanoviç: "Şu Tentetnikof da ne ahmak adamın biri! İnsan böyle bir çiftlik sahibi olsun da onunla hiç ilgilenmesin, gerçekten şaşılacak şey! Buradan yılda elli bin ruble gelir elde edilebilir!" diye düşündü. Gezintileri sırasında, ileride işlerini tamamiyla başardıktan sonra çiftlik sahibi olmak fikri onda da sık sık belirliyordu. Sonra, güzel, pek körpe, iyi yetiştirilmiş, terbiyeli ve müzik bilgisi olan bir hanımı Çiçikof ismini dünya durdukça yaşatacak çocukları, cıva gibi zeki ve şeytan bir oğlu, güzellik örneği olan bir kızı... Ve hatta iki erkek ve üç kızı olmasını düşünüyordu... Bu sebeple Çiçikof gerçekten mutlu yaşayacak ve yeryüzünden bir hayalet gibi geçip öbür dünyaya gitmiş olmayacaktı... Ve kendisi, Pavel İvanoviç Çiçikof da danıştay üyesi olacak veya daha yüksek bir asalet unvanı alacaktı. İnsan, uzun yürüyüşler sırasında ne hayaller kurmaz... Kederler, dertler unutulur... Tatlı bir hülyaya dalınır, birçok şeyler yapılır, sevinçle daha ileri gidilir... Bunların delice hayallerden başka bir şey olmadığı anlaşılınca bile yine bıraktıkları tatlı izlerden bir sevinç duyulur.

Köy hayatı, Petruşka'nın ve arabacı Selifan'ın da hoşuna gitmişti. Buna çabucak alıştılar. Petruşka az zaman içinde Grigori ile mükemmel anlaştı; gerçi önce kavga etmek derecelerine gelmişlerdi ama, sonraları pek iyi kaynaşıverdiler.

Petruşka, Grigori'ye, yolculuk sırasında geçtikleri bütün Rus şehirlerinin isimlerini sayarak onu matetmek istedi; fakat, Grigori, Pet-rograd'dan bahsederek onu bastırdı. Petruşka başkente gitmemişti, orasını bilmiyordu. Pek az seyahat edilen uzak yerlerden bahsetmek istedi, ama Grigori de adı hiçbir haritada bulunamayacak bir şehir ismini söyleyerek onu tekrar susturdu. Çiçikof un uşağı, bunun üzerine başını eğdi, şaşırdı ve Tentetnikof un bütün uşaklarının maskarası oldu. Arası

270

Gogol

çok geçmeden bu iki uşak can ciğer oldular ve hemen bütün zamanlarını, bütün köylülerin Akulka adını verdikleri kel Pimen amcanın işlettiği bir meyhanede geçirmeye başladılar ve buranın en devamlı müşterilerinden oldular.

Selifan da başka eğlencelere dalmıştı. Her akşam, gün batarken köylüler köyde şarkı söylerlerdi, hora oynarlardı. Arabacı başı da, güzel, gülbüz kıvrak genç kızların saatlerce danssettiklerini seyrederdi. Bunların içinden en güzelini seçmek onun için pek güçtü, çünkü hepsinin de gerdanları, boyunları kar gibi beyaz, gözleri mavi, yürüyüşleri edalı, örülmüş saçları bellerine kadar dökülmüştü. Selifan da horaya giriyor, sağında ve solunda bulunan kızların beyaz ellerini tutuyor, onlarla beraber ağır ağır ilerliyor veya delikanlıların oluşturdukları halkaya girmek için onları bir an terkediyordu... O zaman, güzel bakireler, delikanlılara doğru yürüyorlar ve gülerek: "Haydi yiğitler, bize seçilen aşığı gösteriniz" şarkısını söylüyorlardı... Güneş ufukta batıyordu.. Türkülerin son yankıları uzaklardan geliyordu... Ve ağzının suları akan Selifan, artık içinden neler geçtiğini bilmiyordu... Gündüz veya gece, gün doğarken veya batarken, hep beyaz elleri tuttuğunu ve hora oynadığını zannediyordu.

Çiçikof un beygirleri buradaki yerlerinden çok memnundular yulaf nefis, ahu* gayet rahat, yemliklerin bölmeleri kafesliydi ve bu şekilde hayvanlar birbirlerini görüyorlar ve şayet biri kişneyecek olursa diğeri hemen buna aynı biçimde cevap veriyordu.

Hepsi de, bolluk, rahatlık içinde yaşıyorlardı. Pavel İvanoviç, seyahatinin asıl sebebi olan ölü köleler satın alma meselesinde artık akıl-lanmıştı, ihtiyatı elden bırakmıyordu. Gerçekten de Tentetnikof, malikânesini ihmal ediyordu, ama okuyordu, felsefe ile ilgileniyordu ve her şeyin yaratılmasındaki sebep ve hikmeti anlamaya uğraşıyordu. Bu sebeple, Çiçikof, içini kemiren bu konuya bir vesileyle değinmeye karar verdi.

Ölü Canlar

271

Şatodaki adamlardan araştıran Pavel İvanoviç, Barin'in bir zamanlar komşusu olan bir generali sık sık ziyaret ettiğini, bu generalin bir kızı olduğunu... Bu kızla Barin'in arasında... Ve Barin'le bu genç kızın arasında... Kısaca, kızın babasıyla Barin'in aralan açıldığını... artık birbirlerini ziyaret etmediklerini öğrendi. Gerçekten, Çiçikof da, Andre İvanoviç'in sık sık güzel kadın başları çizdiğinin farkına varmıştı.

Bir gece, Çiçikof, enfiye kutusunu adeti üzere parmaklarının arasında çevirerek Tentetnikofa: "Andre İvanoviç, siz bir şey hariç olmak üzere her şeye sahip bulunuyorsunuz!" dedi. Puposunun dumanını gözleriyle izleyen Tentetnikof: "O şey nedir?" diye sordu. "Bir hayat arkadaşı olacak eş!" Andre İvanoviç, cevap vermedi ve bu konu da böyle kesildi. Çiçikof un cesareti kırılmadı ve başka bir gün, akşam yemeğinden biraz önce dereden tepeden konuştukları sırada birdenbire: "Andre İvanoviç, gerçekten evlenmeniz lazım!" sözünü söyleyiverdi. O, yine sustu. Bu konunun Tentetnikof u pek sıktığı anlaşılıyordu. Pavel İvanoviç yine vazgeçmedi. Üçüncü bir

defa, akşam yemeğinden sonra, yine bu konuyu kurcaladı ve: "Burada geçirdiğiniz hayatı düşündükçe, kesinlikle evlenmeniz gerektiğine inanıyorum... Çünkü, evlenmezseniz mutlaka merak hastalığına uğrarsınız" dedi.

O gece, Çiçikof'un sözleri daha kanaat verici olmasından mı yoksa Tentetnikof'un ruh hali, içindeki dertleri serbestçe söyleyebilmesine daha uygun olduğundan mı nedir, "Andre İvanoviç, insanın her şeyi elde etmesi için mutlu doğmuş olması gerektir" dedi ve general ile ilişkisini başından sonuna kadar anlattı. Çiçikof, bu dostluğun, general tarafından kendisine "sen" diye hitap edilmesinden dolayı bozulmuş olduğunu öğrenince büyük bir hayrete düştü ve acaba bu adam deli mi, hayvan mı yoksa kuruntulu mu diye düşünerek ona baktı ve sonra dostunun ellerini tutarak: "Andre İvanoviç" diye bağırdı; "Rica ederim... "sen" kelimesinde hakareti içeren şey nedir? Alında bu kelime hareket amacı değildir..."

272

Gogol

"Fakat, onun derin, kapsamlı anlamı düşünülür ve nasıl bir tavır ve edayla söylendiği gözönüne getirilirse... O zaman "hakaret" kastı meydana çıkar. Bu "sen" kelimesinin, hiçbir değer ve önemin olmadığını bil... Seni sırf, başka kimseyi tanımadığım için kabul ediyorum... Prensesim Yuzakin geldi... sen de artık haddini, yerini bil ve ona göre hareket et" manasındadır. İşte general de bunu söylemek ve anlatmak istedi."

Yaratılıştan sakın ve ilgisiz olan Andre İvanoviç bu sözleri söylerken kaşlarını çatı, gözleri derin bir hüznle parladı, sesi titredi...

"Haydi diyelim ki siz haklısınız!.. Ama, bundan ne çıkar?" "Öyle bir hakaret gördükten sonra ben de bir daha oraya nasıl giderim?" "Hakaret mi, dediniz?.. Hayır, bu bir hakaret değildir." Tentetnikof: "Nasıl!.. Bir hakaret değil ha!" diye bağırdı.. "Elbette değil... Generalin huyu öyle... Herkese "sen" diye hitabediyor!.. Bu kadcı bir samimiyeti vatana birçok hizmetler eden muhterem bir adama niye çok görüyorsunuz?"

"O başka bir mesele... Eğer ihtiyar, fakir, dervişçe, büyükleme-yen, kibirsiz bir adam olsaydı... general olmasaydı... bana "sen" diye hitabetmesine izin verir, aldırmaıdım... Ve ilişkilerimiz de yine aynı şekilde devam ederdi."

Çiçikof, içinden: "Amm da ahmakmış! Bir dilencinin kendisine "sen" diye hitabetmesine izin veriyor da bir generale bundan dolayı kızıyor!" dedi ve yüksek sesle: "Peki! Onun size hakaret ettiğini kabul edeyim.. Ama, siz de ona karşılık verdiniz...Demek ki, fit oldunuz... Fakat, darılmak... bir daha birbirinizin yüzünü görmek istememek... İşte bu olmaz!.. İnsanın bir amacı olursa onu her ne pahasına olursa olsun takip etmelidir... Bir adam hakaret etti diye her şeyi bırakmak... Vazgeçmek... işte buna aklım ermiyor... Çünkü, biz insanlar daima hakaret ederiz... Zamanımızda, hiçbir yerde hakaret etmeyen bir adam bulamazsınız!.." Bu düşünce karşısında afallayan Tentetnikof: "Bu Çi-

Ölü Canlar

273

çikof da ne tuhaf adam!" diye düşündü. Pavel İvanoviç de içinden: "Bu Tentetnikof da ne garip adam!" dedi ve yüksek sesle: "Andre İvanoviç, sizinle bir kardeşle konuşur gibi konuşacağım... Hiç deneyiminiz yok... İster misiniz, ben bu işi düzeltelim? Generalin evine giderim, bu anlaşmazlığın, gençliğinizden, insanların kalbini takdir konusunda tecrübeniz olmadığından ileri geldiğini söylerim..." Tentetnikof: "Ben kendimi onun önünde küçük düşüremem" diye bağırdı ve "İstemem ki siz de..." Çiçikof, soğuk bir hareketle: "Ben kendimi kimsenin yanında alçaltmam. bazı kusurlarda bulunmuş olabilirim... İnsan suçsuz olamaz... Fakat, hiçbir zaman alçak olamam... Size bu şekilde yardım etmek istediğimden dolayı kusurumu affediniz... Sözlerimin yanlış anlaşılacağını sanmıyordum." Çiçikof oldukça ağırbaşlı bir biçimde konuşuyordu.

Andre İvanoviç, dostunun ellerini tutarak hemen: "Asıl haksız olan benim, affediniz... size hakaret etmeyi aklımdan bile geçirmedi. Hakkımda göstermiş olduğunuz ilgi, yemin ederim ki, beni çok duygulandırdı... Fakat... Bu konuyu bırakalım... Artık bir daha bundan söz etmeyelim..." dedi.

"Peki... Ben generali şöyle bir ziyaret edeceğim..." Bu söze hayret eden Tentetnikof: "Bu ziyaretin sebebi nedir?" diye sordu. "Ona saygılarımı sunmak."

Andre İvanoviç: "Bu Çiçikof ne garip bir adam! diye düşündü. Çiçikof: "Yarın sabah, saat ona doğru onun evine gideceğim," dedi... "Onun gibi bir kişiye saygıyı sunmakta gecikmemek lazımdır... Arabam henüz tamir edilmemiş olduğundan arabanızı lütfetmenizi rica edebilir miyim?" "Burada her şey emrinize hazırdır..." Bu sözler üzerine, iki dost, herbiri diğerinin ahlaki tuhaflıklarını düşünerek birbirinden ayrıldılar.

Ne garip şey! Ertesi sabah, yeni bir frak giyen ve beyaz bir gravat takan Çiçikof arabaya binip de generalin çiftliğine gitmek üzere yola

274

Gogol

çıktığı zaman, Tentetnikof, uzun zamandan beri hissetmediği büyük bir heyecan içinde kalmıştı. Daima uyuşuk bir halde bulunan zihni birdenbire canlanmış ve o ana kadar sakin ve hissiz yaşayan bu adam son derece asabileşmişti.

Sedire oturuyor, pencereye yaklaşıyor, eline bir kitap alıyor, düşünmeye çalışıyor... Fakat, bir türlü sükûnet bulmaya, fikirlerine doğru bir yön vermeyi başaramıyordu. Pencereye yaklaşarak ve Çiçikof u götüren arabanın büyük bir duman bulutu kaldırdığı yola bakarak: "Garip bir ruh hali!" diye mırıldandı.

Fakat, biz Tentetnikof u bırakalım da şimdi Pavel İvanoviç'i takip edelim.

Dinç beygirler, Tentetnikof un şatosuyla generalin oturduğu yer arasındaki on kilometrelik mesafeyi yarım saatte aldılar. Araba, iki tarafı meşe ağaçlı bir yodan sonra, yeni sürülmüş topraklarda yeşermeye başlayan buğday tarlalarından, birbirini takibeden meydana çıkan ufukların görüldüğü eğik yüzeylerden ve nihayet ta köye kadar uzanan bir ıhlamur ağaçlı yoldan geçti. Bundan sonra da kavak ağaçları ve generalin şatosunun, Korent mimarı tarzında sekiz sütunlu ve gayet süslü cephesinin görüldüğü büyük demir parmaklıklı kapı meydana çıktı. Her şey, yeni boyanmış gibi temiz ve parlaktı. General, hiçbir taşın, hiçbir madeni kısmın köhneleşmesine göz yummuyordu... Avlu da, cilalı bir parke gibi tertemizdi.

Çiçikof, arabadan binek taşına atladı ve hemen, ev sahibinin çalışma odasına götürüldü. Generalin heybetli hal ve duruşu dikkatini çekti. Arkasında kırmızı satenden bir robdöşambır vardı. Saf ve samimi bakışlı, mertçe tavırlı, bıyıklı ve çatal sakalı kırılmış, saçları gayet kısa kesilmiş, katmerli kalın enseli, tam manasıyla 1812 yılının bir ge-

Ölü Canlar

275

neral tipiydi.

General Betrişçef in de herkes gibi, zayıf noktaları ve özellikleri vardı. Gerektiğinde âlicenaplık, yiğitlik, eşsiz bir cömertlik, büyük bir zekâ gösteriyordu. Bununla beraber, çocukça bir bencillik, gurur, gel-geç hevesler, titizlik gibi işsiz Ruslar'da görülen kusurları da vardı. Askerliği sırasında kendisinden daha önce terfi edenlerin hepsine kızıyor ve onlar hakkında dokunaklı ve acı sözler söylüyordu. Özellikle zekâ itibarıyla kendisine göre sıfır hükmünde olduğu halde birçok yüksek rütbeliler kazanarak bugün iki büyük eyaletin genel valisi bulunan eski bir meslek arkadaşına son derece kızmaktaydı. Betrişçef in çiftliği bu eyaletlerin birinde olduğundan general de o meslek arkadaşının emri altında bulunuyordu. Betrişçef, intikam almak için her fırsatta onu çekiştiriyor, aldığı tedbirlerin hepsini tenkid ediyor ve her hareketini delice bir şey sayıyordu. Asri medeniyet fikirlerinin yayılmasına son derece taraftar olan general, hemcinslerinin bilmedikleri şeyleri bilmek ve öğrenmekten büyük bir zevk duymakta ve kendisinin bilmedikleri şeyleri bilen insanları da kıskanmaktaydı.

Kısaca, arzusu, zekâsıyla yükselmek ve yan yabancı bir terbiye ve eğitim gördüğünden Rus Barini rolünü de oynamak istiyordu. Huy ve ahlakındaki bu kararsızlık ve eşitsizlik, bu uygunsuzluklar dolayısıyla generalin birçok düşman kazanmış olduğu ve nihayet istifaya mecbur kaldığı kolayca anlaşılır. Kendi hatalarını itiraf edecek kadar ahlak metaneti gösteremediği halde birçoklarını, aleyhinde entrikalar çevirmiş olmakla suçlamaktan da geri kalmıyordu. General Betrişçef, bu çiftliğe çekildikten sonra da kibirli hareketlerden, çalım satmaktan vazgeçmemişti: Gerek resmi ceket, gerek ceket ve gerek robdöşambır giymiş olsun, hal ve hareket şekli hiç değişmiyordu. Sesinde, en ufak bir hareketinde bile: aşağı tabakada bulunanlarda bir hürmet değilse de herhalde bir çeşit sıkıntı uyandıran bir hükmetme, bir büyüklük sezili-

276

Gogol

yordu.

Çiçikof da bu iki duyguyu duydu. Başını hafifçe sola eğerek ve ellerini, sanki üstü tabakalarla dolu bir tepsi taşıyormuş gibi kaldırarak adeta yerlere kadar eğildi ve: "Zati devletlerine kendimi takdim etmeyi bir görev kabul ettim. Savaş meydanlarında vatani savunan kahramanların gazalarını pek takdir ettiğim için derin saygılarımı bizzat sunmak arzusuna dayanamadım" dedi.

Bu sözler generalin hoşuna gitmişti. Başını, hayırlı bir edayla sallayarak: "Seni tanıdığımdan dolayı pek mutluyum. Buyurunuz, oturunuz... Ne gibi görevlerde bulundunuz?" diye sordu. Bir koltuğun sol kenarına ezile büzüle oturan Çiçikof: "Ekselans, ilk memuriyetim maliye yazıcılığı idi... Sonra, birçok memuriyetler değiştirdim: mahkeme zabıt yazıcılığı, kralın emlak kurul üyeliği, gümrük memurluğu... Ekselans, hayatım dalgalar üzerinde çalkalanan bir gemiye benzer! Direnç ve gayreti elden bırakmadım... Bazı düşmanlar hayatıma bile kastettiler... Başıma gelenleri sözle ifade etmek mümkün değildir... Tek isteğim, ömrümün sayılı yıllarını rahatça geçirmektir. Şimdilik, efendimizin komşularından birinin yanında oturuyorum."

"Kimin yanında?" "Tentenikofun yanında, ekselans." General kaşlarını çattı. "Ekselans, o göstermiş olduğu hürmetsizlikten dolayı çok üzgündür..." "Ne gibi ve kime karşı hürmetsizlik?" "Efendimizin kendisine yaptığı iyiliklerin, hizmetlerin büyüklüğünü hakkıyla takdir edemedi... Fakat, şimdi, vatani kurtaran kahramanların değerini tama-miyle takdir ediyor." Yumuşayan general: "Canım!" diye bağırdı. "O bana ne yapmış ki... Kendisine karşı hiçbir dargınlığım yok... Onu çok severim ve zamanla pek faydalı bir adam olacağına da eminim." "Ekselans, sözleriniz pek doğrudur... faydalı bir adam... Evet, Tentetnikof, güzel söz söylemek kudretine sahip olduğu gibi... kalemi de gayet kuvvetlidir, pek mükemmel yazar... Gerçekten değerli bir gençtir." "İyi ama... saçma sapan şeyler... Budalaca şiirler yazıyor." "Hayır, Ek-
Ölü Canlar

277

selans, yazdıkları saçma sapan değil, tersine pek ciddi şeylerdir... Bir tarih yazıyor, Ekselans." "Bir tarih mi?.. Ne tarihi?" Çiçikof, bir an kadar düşündü ve gerek karşısında bir general bulunmasından ve gerek konuya bir değer kazandırmak, istemesinden dolayı: "Bir generaller tarihi, ekselans," cevabını verdi. "Nasıl?.. Hangi generallerin tarihi?" "Genel olarak generallerin, Ekselans... Generaller sınıfının... Ve özellikle vatana hizmet ederek yararlık gösteren gererallerin..." Pavel İva-noviç, şaşırdı, afalladı: "Ne de hayvanım ben" diye düşündü. Betriçef: "Afedersiniz ama, sözlerinizden bir şey anlayamadım... Yazılan, belirli bir devrin tarihi mi, yoksa bütün generallerin veya 1812 seferine katılan generallerin hayat hikâyeleri mi?" diye sordu. Çiçikof: "Evet, ekselans, 1812 seferine katılan generallerden bahsediyor" cevabını verdi. General: "Öyleyse, niçin gelip beni görmüyor? Kendisine önemli belge temin edebilirdim" dedi. "Çok mahcup ve sıkılgandır ekselans." "Garip şey!.. Önemli bir söz için!.. Ben onun sandığı adamlardan değilim. Bizzat kendisini ziyarete gideceğim!" Çiçikof, nihayet kendini toplayarak: "O, bu zahmete katlanmanıza çok üzülür... Kendisi buraya gelecektir!" diye bağırdı ve içinden: "İşler ne de çabuk düzelterdi! Şu "Generaller tarihi" mükemmel şekilde problemi halletti!" dedi. Bu anda, hafif bir gürültü işitildi ve bir kapı açıldı. Bir kadın çehresi görüldü. Eğer kuvvetli bir ışık karanlık bir odayı birdenbire aydınlatmış olsaydı, bu olay Çiçikof u, bu canlı hayal kadar heyecanlan-dırmazdı. Genç kız, generale bir şey söylemek için gelmişti; fakat, onun yanında yabancı bir misafir bulunduğunu görünce tereddüt etti. Onun varlığı, gerçek bir güneş ışığına benziyordu ve generalin çalışma odasını aydınlattı. Pavel İvanoviç, genç kıza bakıyordu; onun güzelliği karşısında taş gibi donup kalmıştı. Onun tipini anlatmak pek güçlü. Soyluluk örneği olan yüzünde büyük bir saflık vardı. Boyu ve endamı gayet ölçülüydü. Orta boylu olduğu halde vücudunun son derece düzgün, uygunluğu sayesinde daha uzun boylu görünmekteydi. Üzerinde-

278

Gogol

ki elbise sanki peri terziler tarafından büyük bir özenle dikilmiş gibi kendisine pek çok yakışmıştı. Halbuki, genç kız elbiselerini kendisi biçiyor, dikiyordu... Öyle bir yüksek zevki, huy güzelliği vardı ki, seçtiği kumaşlar ve eliyle diktiği oldukça zarif, oldukça güzel bir elbiseyi giydiği zaman, diğer bütün kadınlar bu peri kızının yanında pek sönük kalıyorlardı. Bu heykeltıraş onun mermerden bir heykelini yapabilmiş olsaydı, herkesin onu bir deha eseri diye hayret ve takdirle alkışlayacağına hiç şüphe yoktu.

General:

"Size nazlı, şımarık kızımı takdim ederim... Fakat, isminizi bilmiyorum!" dedi.

Çiçikof, başını hafifçe sola eğerek büyük bir alçakgönüllülükle: "Öğünmeye değer hiçbir niteliği olmayan bir adamım adımın ne önemi var" cevabını verdi. "Herhalde öğrenmek arzu ederim..." Çiçikof, adeta bir asker gibi zarif bir tavırla selamlayarak: "Pavel İvanoviç, ekselans!" dedi. General, kızına dönerek: "Ulineka," dedi, "Pavel İvanoviç bana önemli bir şey haber verdi. Komşumuz Tentetnikof, zannettiğimiz gibi budala bir adam değilmiş... "1812 harbi generallerinin tarihi isimli bir eser yazıyormuş." Genç kız, birdenbire: "İyi ama, Tentetnikofa kim budala demiş ki?.. Belki, kendisine büyük güven duyduğun Vişnepokronot... o adi ve hiçbir değer ve

faydası olmayan adam demiştir!" "Adi... değil! Değersiz ve yararsız doğrudur!" Ulineka: "O, alçak, adi, aşağı ve fazla olarak değersiz, önemsiz bir adamdır. Kardeşlerine hakaret eden, öz hemşiresini babasının evinden kovan bir adam dünyanın en kötü adamıdır!" "Bunlar dilden dile yayılan şeyler!" "Aslı olmasa böyle şeyler söylenir mi hiç! Baba, doğrusu anlayamıyorum, senin gibi temiz ruhlu, altın yürekli bir adam nasıl oluyor da böyle, aranızda yerle gök arasındaki mesafe kadar fark olan bir alçağı kabul ediyor?.. Hem de onun bir kepaze olduğunu bildiğin ve itiraf ettiğin halde..." General, Çiçikof a dönerek: "Görüyorsunuz ya, biz hep böyle Ölü Canlar

279

mücadele ederiz!" diye bağırdı ve tekrar kızına dönerek: "Cancağızım!.. Ben onu kovamam!" dedi. "Onu kovmanın sebebi ne?.. Ben sadece, onu bu derece nezaketle kabul etmeye, sevmeye lüzum olmadığını söylüyorum." Çiçikof, burada yerine uygun bir söz söylemekten kendini alamadı ve: "Matmazel, herkes sevilme ister... Ne çare?.. Hatta vahşi hayvanlar bile, kapandıkları kafesin demir çubukları arasından ağızlarını uzattıkları zaman birinin kendilerini okşamasını beklerler" dedi. General bir kahkaha salıvererek: "Ya... Ya!.. İşte böyle, haydi bakalım, git de onların ağızlarını okşa... Ha, ha, hay... Öyle ya... Ağız iç yağı dolu olan da kendisinin okşanmasını ister... Ha, ha, hay!.." General kahkahalarla gülüyor, vücudu, zamanında apolet taktığı omuzlan titriyor, oynuyordu... Pavel İvanoviç de Betrişçefe benzemeye çalıştı; fakat generale hürmet olarak, "Ha, ha, hay!" yerine "Hi, hi, hi!" diye güldü. Onun da vücudu titriyordu; fakat, omuzlan kımıldamadı ve: "İnsanları aldatan, devlet hazinesini soyan, alçak hırsız da okşanmak ister... Teşviksiz çalışmaya imkân yoktur" dedi ve güldü... güldü...

Genç kızın güzel ve asil yüzünde bir üzüntü ifadesi belirdi. "Baba, dedi, nasıl oluyor da gülüyorsun, işte bunu anlamıyorum... Tersine, bu basit şeyler, bu alçaklık beni daha çok umutsuzluğa düşürüyor... Bu çirkin hallerin gözönünde ortaya çıktıklarını ve kimsenin, onlardan öğrenen, şikayet eden halkın bu hareketlere kalkışanları cezalandırmadığını gördükçe neye uğradığımı bilmiyorum, bütün varlığım isyan ediyor; titizleniyorum, sinirleniyorum... düşünüyorum... düşünüyorum..."

Ulineka sustu; gözleri yaşarmıştı. General: "Rica ederim, bize gücenme, darılma" diye bağırdı. Ve Çiçikof a hitaben: " Haydi, gel beni öp... ve git... Ben de hemen yemek için giyineceğim" ve Pavel İvano-viç'e: "Sen de bizimle yemek yiyeceksin, değil mi?.." dedi. "Eğer ekselansınız..." "Teklif ve gösterişe lüzum yok... Yemeğe bazı dostlanımı da davet edebilirim... Nefis bir lahana çorbamız var."

280

Gogol

Çiçikof ellerini kaldırdı, yerlere kadar eğildi, o derece ki, odada kendi ayaklarının ucundan başka bir şey görmedi. Bu saygı duruşunda birkaç saniye kaldıktan sonra, doğruldu. Ulineka odadan çıkmıştı. İri-yarı, kalın bıyıklı, koca çatal sakallı, dev gibi bir oda hizmetçisi, elinde gümüş bir leğen ve bir havlu olduğu halde gelmişti. "Yanında giyinmeme müsaade edersin." "Ekselans, yalnız giyinmek değil, arzu ettiğiniz her şeyi yapabilirsiniz." General, robdöşambmını çıkardı, gömleğinin kollarını sıvadı, suları etrafa sıçrata sıçrata, suda silkinen bir ördek gibi elini, yüzünü yıkamaya başladı. Sabunlu sular her tarafa sıçırıyorlardı. Boynunu silerken: "Ha, ha, hay! Teşvik edilmeyi sevi-yorlarmış; böyle ha!" diye bağırdı. "Okşa onu, okşa canım... Teşvik edilmezse, himaye edilmezse ne kimseyi aldatır ve ne de soyar!" Çiçikof un artık bütün korku ve endişeleri yok olmuştu. İçinden: "General çok iyi ve şen bir adam; bir kere denersem ne olur, sanki?" dedi. Oda hizmetçisi çıkar çıkmaz, Pavel Vianoviç, etrişçef e: "Ekselans, herkese iyilik etmeyi sevdiğinizi gördüğüm ve bildiğim için sizden bir ricada bulunmak isterdim" dedi. "Ne gibi bir rica?" Çiçikof, etrafına bakındı ve sonra: "Üç yüz kölesi bulunan ve benden başka varisi olmayan ihtiyar, bunamış bir amcam var... Çiftliğini yalnız başına idareden aciz... Fakat, bu görevi bana bırakmak istemiyor... Sebebi de çok garip... "Yeğenimin ahlakını ve huyunu bilmiyorum belki müsriktir... Kendisine güvenebileceğimi ispatlar ve üç yüz köle sahibi olursan o zaman ben de kölelerimi ve mallarımı eline teslim ederim!" diyor.

General: "Amcan olacak adam, amma da ahmakmış ha!" diye bağırdı. "Yalnız ahmak olmakla kalsaydı, ne ise... Fakat, benim nasıl bir durumda bulunduğumu biliyor musunuz?.. Yanında, birkaç çocuklu bir kilerci kadın var... Bütün mal ve mülkünü o kadına vermesi de muhtemeldir." General: "İhtiyar, galiba aklını kaçırmış olmalı!" dedi vehayretle Çiçikof a bakarak: "Peki ama, size nasıl bir yardımda bulunabilirim?" diye sordu. Pavel İvanoviç: "Ben şöyle düşünüyorum: Siz

Ölü Canlar

281

, köyünüzde ölmüş olan kölelerinizin hepsini, sanki sağlamışlar gibi ve kanuni bir satış sözleşmesiyle bana satınız... Ben bu sözleşmeyi amcama gösteririm ve o da mallarını bana verir," cevabını verdi. Bu sözler üzerine, general bir koltuğa sırtüstü düşerek kahkahalarla gülmeye başladı; az kalsın boğulacaktı... Öyle bir gürültülü kahkaha salıvermişti ki adeta koca ev titredi... Oda hizmetçisi koştu; Ulineka, deli gibi koşup geldi ve korkuyla: "Baba ne oldun?" diye sordu. General, uzun süre kendini toplayamadı ve nihayet cevap verdi: "Bir şey yok yavrum, bir şey yok... Haydi, odana git... şimdi yemeğe geleceğiz... Üzülme... ha, ha, hay! General tekrar kahkahaları salıverdi. Çiçikof, ona endişeyle bakıyordu. "Ah! Amca... zavallı amca!.. Ölülerini almak ve böylece aldatılmak!.. Ha, ha, hay!" Çiçikof, içinden: "General pek hassas bir adam... İnşallah sonu hayırlı olur!" dedi. Betrişçef devamla: "Ha, ha, hay!.. İşte eşek adamın biri! Karşılığında üç yüz köylü vermek için üç yüz köle sahibi olmayı şart koymak... İşte eşeklik diye buna derler!" "Evet, eşektir, ekselans!" "Hem de ne hoş ne yerinde bir muziplik! Ona, ölü adamları hediye etmek... Doğrusu, olur muzipliklerden değil!.. Satış-sözleşmesini kendisine göstereceğin gün ben de yanınızda bulunmayı ne kadar isterdim... Nasıl adamdır o?.. Kaç yaşındadır?" "Tam seksen yaşında." "Hâlâ dinç mi? Yanında o kilerci kadının bulunmasına bakılırsa galiba kuvveti yerinde olmalı!" "Ne münasebet, ekselans!.. Boşalan bir un çuvalı!" "Desene ki adamakıllı bir sersem... Değil mi?.. Sersemin biri!" "Evet, sersemdir, ekselans!" "Sokağa çıkıyor, komşuları ziyaret ediyor, değil mi?.." "Yürüyor ama, pek güçlükle!" "Hay ahmak hay!.. Dişleri de var mı?" "Yalnız iki dişi var, ekselans!" "Ne eşekmiş o!.. Sakın darılma... gerçi amcan ama, eşeğin biri!" "Evet, eşektir, ekselans! Bunu utanarak itiraf ediyorum... Evet, amcam eşeğin biridir!" Çiçikof yalan söylüyordu, fakat hiçbir utanç duymuyordu; çünkü söz ettiği bir amca yoktu. "Demek, ekselans, karar verdiniz; ölü kölelerini-

282

Gogol

zi bana satacaksınız, değil mi?"

"Ölü kölelerimi sana vermek ha!.. Uydurduğun bu mükemmel hile için onları sana topraklarıyla kulübeleriyle beraber veriyorum... İşte al mezarlığı...Ha, ha, hay! İhtiyar budala! Ha, ha, hay! Gerçekten kendisiyle alay edilecek bir adam... Ha, ha, hay!" Ve Generalin kahkahaları tekrar şatoyu çınlattı.

Çiçikof, sonsuz, geniş ufuklu tarlalar içinde bulunduğu zaman:

"Eğer albay Koşkaref gerçekten deliyse... Doğrusu tuhaf bir iş!" diye mırıldandı. Artık sınırsız gökten ve uzaklarda birkaç buluttan başka bir şey görmüyordu. Arabacısına: "Selifan, yolu iyice sordun mu? Albay Koşkarefe gidiyoruz" dedi. Pavel İvanoviç, ben ancak arabayı temizlemeye zaman bulabildim... Petruşka sordu. "Petruşka'ya güvenme diye sana bin kere tenbih ettim...Petruşka, ahmağın biridir... Ve eminim ki şimdi yine sarhoştur." Petruşka başını çevirerek: "Ama, kötü adam da değildir!" diye bağırdı... "Sırtı ineceğiz... Tarlanın içinden geçeceğiz... İşte bu kadar" "Sen bir kere rakıyı içtin mi, anık hiçbir şey düşünmezsin... Gerçekten eşi bulunmaz bir herifsin!" Çiçikof, bu sözleri söyledikten sonra, çenesini okşayarak: "Aydın bir adamla şu hayvan uşak arasında ne büyük fark vardır!" diye düşündü.

Araba, bir dağ sırtından iniyor, başka çayırlar, başka ufuklar meydana çıkıyor; yol akçekavak ağaçlarının arasından geçiyordu.

Makaslan hafifçe sallanan araba, tepenin eteğine ulaştı, çayırların arasından ve değirmenlerin önünden geçti, köprülerin üzerinden gürültüyle geçti ve nihayet, tekerlek izleriyle dolu bir yolu takibe başladı.

Asmalar, akçaağaçlar, gümüş gibi parlayan yapraklı kavak ağaçları, geçerken Selifan'la Petruşka'nın başlarına çarparak geriye doğru uzaklaşıyorlardı. Petruşka'nın kasketi birçok defa yere düştü; bu se-

Ölü Canlar

283

bepile, her defasında, ağaca ve arabacının yanına oturmasını emreden efendisine lanetler ederek yere atlıyor ve kasketini alıyordu... Sonra, yol, kayın ve çam ağaçlarının arasına daldı... Araba, karanlık bir ormana girdi... Ağaçlar yavaş yavaş seyrekleşti... Çiçikof, yaklaşık dört kilometre uzunluğunda bir göl gördü... Ve bunun karşı sahilinde de köyün evleri göründü.

Bağrısmalar işitildi... Boğazlarına kadar suya giren yirmi kadar insan büyük bir ağ tutuyorlardı. Bakınız ne oldu: Balıkla beraber fıçıya benzeyen şişman adamın biri de ağın içine düşmüştü. Müthiş bir durumda bulunuyor ve avazı çıktığı kadar: "Denis... Ver Kuzma'ya be!.. Kuzma, al ipin ucunu Denis'den... Koca Tomas öyle kuvvetli çekme... Git, küçük Tomas'a yardım et... Alçaklar ağı yırtacaksınız!" diye bağıırıyordu.

Adamcağız, kendisi için korkmuyordu; şişman olduğu için boğu-lamazdı. Bir şeytan gibi çırpınacak, sıçrayacak, dalacak ve sular onu daima yukarı çıkaracaktı... Hatta omuzlarına iki adam oturmuş bile olsa yine

batmazdı, dalgalar onu iri bir torba gibi sahile atarlardı. Fakat o, balığını kaybetmekten korkuyordu; bu sebeple onu da, sahildeki adamlar tarafından kendisine atılan iplerle çekiyorlardı.

Selifan: "Bu adam, şüphesiz Barin, albay Koşkarefdir" dedi. "Buna nasıl karar veriyorsun?" "Çünkü... Bakınız bir kere... Cildi ötekile-rinkinden daha beyaz... Hal ve hareketleri de bir Barin'i andırıyor." Bu sırada, ağda tutulan Barin sahile ulaştı ve ayağını toprağa basar basmaz, içinde Çiçikof'un bulunduğu arabayı gördü. Ağı omuzunda taşıyarak ve bir eliyle de gözlerini güneşten korumaya çalışarak ona yaklaştı ve: "Yemek yediniz mi?" diye bağırdı.

Kasketiyle selam veren Çiçikof: "Hayır" cevabını verdi. "Öyleyse Allah'a şükrediniz." Kasketini elinde tutan Pavel İvanoviç: "Niçin? diye sordu. "İşte siz de gördünüz... Küçük Tomas, mersin balığını göster... Kuzma, ona yardım etsenize! "İki balıkçı, balığın başını kaldırdı-

284

Gogol

lar. Barin: "Ama ne şahane balık!" diye bağırdı. "Eve gidiniz... Arabacı, sebze bahçesine giden yolu takibet... Haydi koca Tomas sen de koş, çitin kapısını aç... O size eşlik edecek... Ben de geliyorum!.."

Koca Tomas, arabanın önünde yalın ayak koşarak köyün içinden geçti. Her kulübenin yanında balık ağları, serpmeler görölüyordu. Köylülerin hepsi de balıkçıydı. Tomas bir tahta perdenin önüne gelince bunun tahtalarından birkaçını çıkardı... Araba, sebze bostanından geçti ve ahşap kilisenin yanındaki bir meydana vardı. Uzaktan, Barin'in evinin damı görünüyordu. Çiçikof: "Şu Koşkaref ne garip adam!" diye düşündü. Ve: "İşte geldim!" diye bağırarak bir ses işitildi. Çiçikof başını çevirip baktı. Barin, bir arabaya binmiş ve yanına gelmişti. Deve tüyü renginde bir ceket ve sarı bir pantolon giymişti... Ne yakalığı ve ne de gravatı vardı. Çiçikof, şişman vücudu arabayı dolduran bir adama cevap vermek istedi; fakat, Barin birdenbire gözden kaybolmuştu... Araba pek uzakta, balıkçıların balıkları çektikleri yerde görünmüştü. Tekrar koca Tomas, küçük Tomas, Kuzma ve Dneis isimleri işitildi.

Çiçikof şatoya gelince, Barin'in orada olduğunu hayretle gördü. O, kendisini binek taşının üstünde karşılayarak hemen boynuna sanl-duNasıl olmuştu da böyle çabucak oraya gelmişti! Bu bir sır, bir bilmeceydi! Çiçikof la o, eski Rus geleneği sebebiyle istavroz şeklinde, üç kere öpüşmüşlerdi. Barin, eski nesle ait asil bir kişiydi. Pavel İvanoviç: "Size ekselanstan selam getirdim." "Hangi ekselansdan?" "Akrabanız general Aleksandr Dimitriyeviç'ten." "Aleksandr Dimitriyeviç mi... kimmiş o?" Bu soru karşısında şaşırarak Çiçikof: "General Betri-şif" cevabını verdi. "O isirnde birini tanımıyorum." Pavel İvanoviç büsbütün alıktı. "Nasıl olur... Albay Koşkaref le şerefelenmiyor muyum?" "Hayır... siz o zatın evinde değil benim evimdeyiz... Pitor Petroviç Piyetuh..."

Çiçikof, taş gibi donup kalmıştı, selifan'la Petruşka'ya dönerek:

Ölü Canlar

285

"Ne haltettiniz?" diye bağırdı. Onlar da, biri arabanın üstünde ve diğeri de açık duran araba kapısının yanında gözlerini, ağızlarını açarak şaşırarak kalmışlardı. "Ne sersem adamlarsınız! Size Alyam Koşkaref e gideceğimi söyledim.Siz ise beni Pitor Petroviç Piyetuh'un evine getirdiniz!" Piyetuh: "Çok iyi yaptılar!.. Haydi siz mutfağa gidin, orada size votka vereceğiz... Beygirlerin de koşumlarını çıkannız, gidip benim hizmetçilerle tanışınız."

Çiçikof: "Ne kadar sıkıldığımı, mahcup olduğumu görüyorsunuz... Böyle ahmakcasına bir yanlışlık..." dedi.

"Canım, yanlışlık filan ne oluyormuş...Hele önce yemek yiyiniz... Yanlışlık olup olmadığını sonra bana söylersiniz... Lütfen beni takip ediniz." Ve Piyetuh, Çiçikof'un koluna girerek içeriye götürdü. Bir odadan, yaz elbisesi giymiş iki erkek çocuk çıktı. Bunlar zayıf ve boylan da baba-larınınkinden bir arşın daha uzundu. Piyetuh: "Tatili geçirmek için gelen lise öğrencisi oğlulanm," dedi. "Nikolaşa, sen dostlarımızın yanında kal... Sen de Aleksaşa, benimle gel." Ev sahibi, gözden kayboldu.

Çiçikof, Nikolaşa'nın bir çapkın olduğunu hemen anlayıvermişti. Çocuk, il merkezindeki kollejin çok kötü olduğunu ve kardeşiyle beraber Petrograd'a gitmek istediklerini söyledi. Çiçikof içinden: "Bunlar da barlarda mahvolup gidecekler" dedi ve: "Pederinizin malikânesi ne halde?" diye sordu. Bu soruya, odaya giren Piyetuh: "Rehin" cevabını verdi. Burada da bir iş yapamayacağını düşünen Pavel İvanoviç: "Zamanımı boşuna harcadım, yazık oldu" diyordu. Ve yüksek sesle: "Herhalde pek erken rehin vermişsiniz!" dedi. "Ne münasebet!.. Hatta bana bunun çok faydalı olduğunu bile söylediler... Herkes çiftliğini emanet bırakıyor... Ben de niye onlar gibi yapmayacakmışım? Ömrüm hep burada geçti... Artık gidip Moskova'da yaşamak istiyorum... Bunu çocuklarım da istiyor... Öğrenimlerine başkentte devam etmekten başka bir şey

düşünmüyorlar!" Çiçikof: "Sersem herif!.. Oraya gidecek, hem servetini ve hem çocuklanm hayatını mahvedecek... Burada çok güzel bir çiftliği var... köleleri var... Hepsi de sapasağlam... Oraya gidin-
286

Gogol

ce medenileşecekler... Evet, şehrin tiyatrolarında, lokantalarında medeni hayata alışacaklar... Ve sonu pek kötü olacak... Halbuki burada mesut ve sakin bir hayat geçirirdi!" diye düşündü. Piyetuh: "Ne düşündüğünüzü biliyorum" dedi. "Peki, ne düşünüyorum?" "Şu Piyetuh ne ahmak adam... Beni yemeğe davet etti... Halbuki, hâlâ yemek hazırlanmadı... Fakat, merak etme azizim, hemen hazırlanacak... Gördüğünüz kız, saçlarını örmeyi bitirir bitirmez yemek de hazır olacak!" Pencereden bakmakta olan Aleksaşa: "Baba, Platon Mihailoviç geliyor" dedi. Nikolaşa da: "Kır bir ata binmiş!" sözünü ilave etti. Pencereye yaklaşan Piyetuh: "Nerede? Nerede?" diye bağırdı. Çiçikof: "Platon Mihailoviç kimdir?" diye sordu. Piyetuh: "Komşumuz Platon Mihailoviç Plâtanof... Çok iyi, mert bir adamdır!" cevabını verdi.

Bu sırada, Plâtanof da odaya girdi. Bu, uzun boylu, endamı uyumlu, kıvrıcık kumral saçlı güzel bir adamdı. Boynunda bir bakır tasma takılı bir köpek onu takip ediyordu. Bu, kuvvetli çenesi insanı korkutan yaman bir hayvandı. Ve sahibi ona İrab ismini takmıştı. Ev sahibi, yeni gelen misafire de: "Yemek yediniz mi?" diye sordu. "Evet." "Demek benimle eğleniyorsunuz... Yemek yedikten sonra gelinir mi?" Misafir gülümsedi: "Hiçbir şey yemediğimi, iştahım olmadığını söyleyerek sizi teselli edeceğim!" "Bugün ne güzel balıklar tuttuk, görseniz... Bir mersin balığı, sazan balıkları, tatlı su kefalleri!" "Sizin o balıkların isimlerini saymanız yeter... Görmeye ne gerek!.. Canım, böyle hep şen olmak için ne yapıyorsunuz?" "Niye umutsuz olayım?" "Niye mi?... Niye olacak... Hayat hep üzüntüyle doludur!" "Siz yeteri kadar yemi-yorsunuz; işte işin sırrı buradadır! Adamakıllı yiyiniz, o zaman görürsünüz, şu son zamanlarda bütün Ruslar'ın uydurdıkları o üzüntü dedi-ğın şey yok olur mu olmaz mı? Önceleri kimsenin canı sıkılmıyordu!" "Oh! Yalana gerek yok... O sıkıntının ne olduğunu siz benden daha iyi bilirsiniz!" "Ne münasebet! Benim sıkılmaya, üzölmeye zamanım bile yok... Sabahleyin uykudan uyanınca, ahçı gelir; ona, öğleyn yenilecek

Ölü Canlar

287

şeyleri söylemek gerek... Derken çay hazırlanır... Arkasından kâhya damlar... Sonra, balık avı.. Öğle yemeği... Yemekten sonra biraz uyku uyurum... Bunun arkasından akşam yemeği için gerek olan şeyleri ten-bih ederim... Hiç bu kadar iş arasında insan sıkılır mı, canım!"

İki komşu dost böyle konuşurlarken, Çiçikof da, güzelliğı, ölçölü boyu, kuvvetli ve taze gençliğı, yüzünün el değmemiş tazeliğıyle dikkat çeken misafire bakıyordu. Ne bir hırs, ne bir düşkünlük ne bir ıstı-rab... Hiçbir şey, onun şiddetli heyecanlar çektiğini gösteren hiçbir şey göze çarpmıyordu... Hiçbir şey o güzel yüzün parlaklığını soldurama-mıştı; hiçbir buruşukluk yoktu; sanki onu heyecana getirecek bir duygu yokmuş gibiydi. Çiçikof, Plâtanof a:

"İzin vererseniz bir şey söyleyeceğim; anlayamıyorum, nasıl oluyor da böyle güzel, hoş bir yüzünüz olduğı halde can sıkıntısından kurtulamıyorsunuz?.. Geliriniz mi yok... İnsanın canına bile kastetmekten çekinmeyen düşmanlarınız mı var..." dedi. Plâtanof:

"Sözlerime inanınız... Genelde değişmiş olmak için, biraz üzüntü içinde yaşamak... birini görmek... hiddetlenmek istiyorum. Fakat, bunu da yapamıyorum!.. Canım sıkılıyor vesselam." "Yetecek kadar araziniz yok mu?... Yeter miktarda köleleriniz yok mu?" "Fazlasıyla var... Kardeşimle benim on bin dönüm kadar aramız var... Köylülerimiz de binden fazla." "Garip şey... Anlaşılmaz bir bilmece!.. O halde ürün mü iyi olmadı... salgın mı vardı... davarlarınız telef mi oldu?.." "Tersine, her şey mükemmel... Kardeşim çok iyi bir idarecidir" "Yavaş yavaş anlıyorum!.. İnsanın her şeye fazlasıyla sahipken canının neden sıkıldığını anlar gibi oluyorum" Ev sahibi: "Hele durunuz... Şimdi o can sıkıntısını defederiz!" diye bağırdı ve oğluna dönerek: "Aleksaşa, mutfağı koş, ahçıya söyle, hemen küçük börekleri hazırlasın... Canım, o alık Emilyan'la o hırsız Antoşka nerede?... Niye çerezleri getirmiyor-

288

Gogol

lar?..

Bu anda oda kapısı açıldı ve alık Emilyan'la hırsız Antoşka içeri girdiler, sofrayı kurdular ve üzerinde altı çeşit likör şişesi bulunan bir tepsiyi koydular. Sonra, çerezlerle dolu tabaklar geldi. Diğer uşaklar da gidip geliyorlardı. Alıkla hırsız, sofraya hizmetini büyük bir bilgi ve beceriyle yerine getiriyorlardı.Piyetuh, sır

çabalarını, arttırmak amacıyla onları böyle çağırıyordu. Barin, uşaklarını hırpalamaktan, itip kakmaktan hoşlanmıyordu; onlara yumuşaklıkla davranıyordu. Fakat, Ruslar daima, iştahlarını açan votka gibi zihinlerini de açacak, canlandıracak böyle birtakım vasıflar kullanmak ihtiyacındadırlar... Bu, itiraz kabul etmeyen bir gerçektir... Tabiatları böyledir!.. Onsuz yaşayamazlar.

Çeşit çeşit yemekler birbirini takip ettiler... Ev sahibi, misafirlerine üka basa, patlayıncaya kadar bir sürü yemekler yedirmişti. Uşağın biri bir sahan getirince, Peyituh: "Ne insan, ne kuş, eşsizyaşayamaz, mutlaka çift olacaklardır!" diye bağırarak tabağına büyük bir parça ilave ediyordu. Biri, iki parça alınca, Peyituh hemen üçüncü bir parçayı okşuyor ve: "Allah üçlüğü sever. İki, tam bir sayı sayılmaz!" diyordu. Dostları, üçüncüyü bitirince Barin: "Üç tekerlekli araba olamayacağı gibi üç köşeli kulübe de olamaz!" sözlerini söylüyordu. Her rakama, bir örnek uyduruyordu. Çiçikof, tam on iki çeşit tabak yemek yedi. "Artık şimdi rahat bırakılacağım!" diye düşündü. Fakat, Peyituh, ona bir söz söylemeksizin, kızartılmış kocaman bir dana parçasıyla tam bir böreği tabağına boşaltıverdi ve arkasından, "Bu danayı tam iki sene saf sütle besledim... Adeta, ona bir evlat gibi baktım" sözlerini söyledi. Çiçikof: "Mümkün değil... Bunu yiyemem!" cevabını verdi. "Hele bir deneyiniz canım... Yiyip yiyemeyeceğinizi sonra söylersiniz." "Yiyemeyeceğim! Midemde boş yer kalmadı!" "Kilise de, hiç boş yer kal-mayıncaya kadar dolar; fakat, kral gelince kendine yine bir yer bulur!.. Halbuki, herkes orada tıpkı fıçdaki sardalyalar gibi birbirlerine yapış-

Ölü Canlar

289

mışlardı... Bir elma bile yere düşmezdi...Hele bir deneyiniz!.. Bu da yemeğin kralıdır!"

Çiçikof denedi ve dana kızartması da mideye indi.

Pavel İvanoviç, bir Rus'un üç senede değil üç ayda bütün servetini batırabileceğini unutarak: "Bu adam Moskova veya Petrograd'a nasıl gidebilir? Böyle çok aşırı misafirsevenlikle üç seneye varmaz, iflas eder!" diye düşünüyordu.

Ve devamlı da içiliyordu... Sürahiler ardarda boşalıyordu? Alek-saşa ve Nikolaşa da yaşlı adamlar gibi yiyip içmişlerdi ve bunların, başkente gittiklerinde, insanların öğrenmesi gereken şeylerden hangisinde uzmanlık yapmak isteyeceklerini anlamak güç değildi.

Piyetuh'un misafirleri güçlkle sofradan kalktılar, ağır ağır balkona gittiler ve koltuklara oturdular.

Ev sahibi, dört kişinin rahatça oturabileceği büyük bir koltuk sandalyesine oturur oturmaz uyudu. Açık kalan ağız, geniş burun delikleri, en meşhur bestecileri bile hayrette bırakacak bir tarzda ötmeye başladı. Boru, filâvta sesleri... Köpek ulumalarına benzeyen bir uyum. Plâtanof: "Ama, ne müzik!" diye bağırdı. Çiçikof kahkahalarla güldü. Plâtanof: "Böyle bir yemekten sonra insanda gam, tasa kalır mı hiç! Artık uyumaktan başka yapacak iş kalmaz!" dedi. "Evet... Fakat, müsaadenizle söyleyeyim ki... Sizdeki can sıkıntısına bir türlü akıl erdiremiyorum! İnsan, can sıkıntısını def edecek birçok şeylere sahiptir!" "Ne gibi?" "Genç bir adam dans edebilir... Bir çalgı çalabilir... Ve evlenebilir!" "Kiminle?" "Bu memlekette güzel ve zengin kızlar pek çoktur!" "Aldanıyorsunuz" "Burada bulunmazsa başka yerde aranılır... Seyahat edilir!.. Bakınız... İşte size gayet uygun bir çare!" "Söylediniz!" "Seyahat etmek." "İyi ama, nereye gitmeli?" "Eğer serbestseniz beni takip ediniz!" Çiçikof, bu sözleri söyledikten sonra: "Böyle bir seyahat çok işime yarardı!.. Bütün masrafların yansını öderdi... Fazla olarak arabamı

290

Gogol

da tamir ettirdi!" diye düşündü. Plâtanof sordu: "Siz nereye gidiyorsunuz?" "Şimdilik kendi işlerim için seyahat etmiyorum... Candan bir dostum olan general Betrişçef, bazı akrabalarını ziyaret etmemi rica etti(!). Betrişçef in akrabalarını görmekle memnun olacağıma hiç şüphe olmamakla beraber seyahatten de çok hoşlanırım... Dünyayı gezip görmeyi çok severim... İnsanlar canlı bir kitaptırlar!" Çiçikof, yine içinden: "Mükemmel bir fikir... Hattâ bütün masrafları da ona yükleyebilirim... Hem de onun beygirlerini, arabasını da alırım... Seyahat sırasında beygirlerim onun çiftliğinde kalırlar, dinlenmiş olurlar!" diye söylendi. Plâtanof da: "Böyle bir seyahati niye yapmayacak mışım?... Beni evimde alıkoyacak hiçbir şey yok... Her şeyi kardeşim idare ediyor... Benim hareketim onun durumunu hiç güçleştirmez... Niye gez-miyeyim ben!" diye düşünüyordu. Sonra, Pavel İvanoviç'e sordu: "Biraderimin yanında iki gün kalmayı kabul eder misiniz?... Etmezseniz, o da sizinle birlikte seyahat etmeme izin vermez" "Memnuniyetle, Nasıl istersiniz... İki gün, üç gün... kalırım!" Plâtanof: " O halde, karar karardır, gideceğiz" diye bağırdı. İki dost, birbirlerinin ellerini sıktılar. "Haydi, gidelim!" Uyanan ve gözlerini açan Piyetuh: "Nereye gidiyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz?" diye bağırdı. Hayır,

baylar, bir yere gidemezsiniz... Arabaların tekerlekleri yok... Platon Mihailoviç, sizin düldül de şimdi buradan on beş kilometre uzaktadır! Geceyi burada geçirirsiniz... Yarın, öğle yemeğinden sonra ne zaman isterseniz gidebilirsiniz!"

Artık kalmaktan başka çare yoktu! Gayet hoş bir ilkbahar akşamıydı. Barin, gölde bir gezinti düzenledi. On iki kürekçi, yirmi dört kürek, şarkılar...Sandallar, suyun sakın, berrak yüzeyi üzerinde kaydılar... Sonra, her iki sahili de hafif eyimli bir dereye girildi. Sandalcılar buradan hemen her zaman balıkçılar tarafından kurulan ağların altından geçerlerdi... Derenin suları da dalgalı değildi... Manzara gayet güzeldi... Küçük ormanlar... Korular birbirlerini takip ediyorlardı.

Ölü Canlar

291

Bir anda, on iki kürekçi yirmi dört küreği birden havaya kaldırdılar ve büyük kayık, hafif bir kuş gibi suyun yüzünde kaydı... O zaman geniş omuzlu, gür ve güzel sesli bir delikanlı bir şarkıya başladı... Diğer beş balıkçı nakaratı söylediler... Ve sonunda, diğer altı balıkçı da şarkıyı hep bir ağızdan tekrar ettiler. Piyetuh, oturduğu yerden kımıldadı ve şarkıya katıldı. Sesi soluğu çıkmayan Çiçikof'un ruhunda çok tatlı duygular uyanmıştı. Yalnız Plâtanof: "Bu hazin ve dertli şarkıda insanın ruhuna hüznün vermekten başka bir şey yok!" diye düşündü. Dostlar şatoya dönmek üzere yola çıktıkları zaman artık tamamıyla gece olmuştu. Ây doğmuş ve ortalığı aydınlatmışa. O, ne hoş manzaraydı! Fakat kimse ondan yararlanamıyordu. Nikolaşa ve Aleksaşa kırdı atla gezecekleri yerde, pastanelerden, tiyatrolardan bahsediyorlardı. Babaları ise, yalnız ertesi günkü yemeği düşünüyordu. Plâtanof esniyordu. Bunların arasında Çiçikof'tan başka mutlu ve keyifli kimse yoktu. "Muhakkak, günün birinde benim de bir köyüm olacak!" diye bağırdı ve müstakbel karısıyla küçük Çiçikof lan düşündü.

Akşam yemeği de çok mükemmel ve boldu. Pavel İvanoviç, nihayet yatak odasında yalnız kalınca eliyle karnını yokladı: "Davul gibi şişti!.. Azizim, artık kral için yer kalmadı!" diye mırıldandı. Odası, Pi-yetuh'un odasının yanındaydı. Aralarındaki bölme çok ince olduğundan barin'in söyledikleri işitiliyordu. O, ahçıya ertesi sabah kahvaltı olarak tam manâsıyla bir yemek hazırlamasını emrediyordu: "Anlıyorsun ya... Böreği dört köşeli yapacaksın; bir köşesi mersin balıklı, bir köşesi bulgurlu, diğer iki köşesi, mantarlı, soğanlı, balık yumurtalı ve beyinli olacak... ama, bilirsin ya... gayet nefis olmalı... gevrek olmalı... ağızda kar gibi eriyivermeli... yağlı olmalı..." Piyetuh bunları söylerken dudaklarını da şapırdatıyordu. Çiçikof bütün bunları işiterek: "Hay Allah cezasını versin! Uyumanın imkânı yok!" diye mırıldandı ve yorganı başına çekti. Fakat, Piyetuh hâlâ devam ediyor ve Çiçikof ta: "Mersin balığının etrafına yıldız şeklinde kesilmiş pancar, man-

292

Gogol

tar, havuç, turp, bezelye... daha bir sürü garnitür koyacaksın... Kısaca bol garnitürlü olacak... Anlıyorsun ya..." sözlerini işitiyordu.

Piyetuh daha birçok yemek sipariş etti... Çiçikof, hindi dolması yapılması söylendiği sırada uyudu.

Ertesi gün, Piyetuh'un dostları öyle patlayıncaya kadaryediler ki Platanof, atının üstünde duramadı. At, Piyetuh'un arabacısıyla gönderildi ve Çiçikof la Platanof arabaya bindiler. Köpek İrab'da arabayı güçlükle takip ediyordu; ömründe bu kadar yememişti! Araba, şatonun avlusundan çıktığı zaman, Çiçikof: "Gerçekten bu kadar çok fazla!" dedi. Dostu da: "Ve Piyetuh'un canı da sıkılmıyor... İşte beni sinirlendiren de bu!" cevabını verdi. Pavel İvanoviç: "Eğer benim de senin gibi yılda yetmiş bin ruble gelirim olsaydı, elbette sıkılmaya zaman bulamazdım!" diye düşündü. Platanof: "Hemşiremle enişteme uğraya-hm mı?... Seyahate çıkacağımı onlara da haber vermek isterim" dedi. "Memnuniyetle." "Eniştem, bu civarın en zeki çiftlik sahibidir. Şimdi senede iki yüz bin ruble geliri var... Halbuki bundan sekiz yıl önce, arazisi ona yirmi bin ruble getirmiyordu." "Ben de kendisiyle tanışmayı son derece istiyorum... Her halde çok önemli bir kişi olmalı... İsmi nedir?" "Konstanjoglo." "Aile ismi nedir?" "Konstanten Fedoroviç." "Konstanten Fedoroviç Konstanjoglo... Öyle bir kişiyle tanışmak pek şereflidir!" Platanof, yolu Selifan'a gösterdi; gerçekten bu tedbire gerek vardı; çünkü, arabacı her an dengesini kaybetmek tehlikesiyle yüz-yüzeydi. Petruška'ya gelince, o da, iki defa yere düştü ve sonunda oturduğu yere ipe bağlamak gerekti. Pavel İvanoviç, birkaç kere: "Domuz herif!" diye homurdandı. Platanof: "Bakınız... İşte eniştemin tarlaları!... Onlarla komşularının tarlaları arasında ne büyük farklar var!" dedi.

Gerçekten, küçük bir ormanın ok gibi düz ağaçları görünüyordu... Sonra, daha yukarıda diğer bir orman... Ve yüksek ağaçlı başka küçük bir orman daha göründü.. Sonra, tarlalar... ve yine ormanlar..."Bütün

bunlar tam sekiz yılda yetişti... Başkaları bu ağaçları yirmi yılda bile yetiştiremezler!" "İyi ama... bunları nasıl yetiştirebildi?" Onu kendisine sorunuz... O, toprağı herkesten daha iyi bilir... Her şeyden yararlanır... Hangi araziye ağaç dikileceğini, hangisine buğday ekileceğini bilir. Her şeyi iki, üç maksat için kullanır... Meselâ, bir ormanı ele alalım... Bu, tarlaların rutubetli olmasına yardım ediyor... Gerekli görülen yere istenildiği kadar kuru yapraklarını döküyor.. Gereken yerleri gölgelendiriyor... Eniştemin komşuları kuraklıktan şikâyet ederler... O ise bundan hiç üzüntü duymaz... Her yerde ürün kötü olur, onun ki ise tersine çok iyi olur. Ben, toprak işlerinden anlamadığıma çok üzülürüm. Fakat o bu işlerden çok iyi anlar. Herkes ona büyücü der... Bütün bunlar bendeki can sıkıntısını engellemiyor! Çiçikof: "Eniştesi hakikaten yaman bir adam!." diye düşündü.

Nihayet, köy de görüldü. Bu, küçük bir kasabaya benziyordu. Köylü evleri, üç tepenin üzerinde yapılmıştı... Her yerde ot ve ekin demetleri yığınları göze çarpıyordu. Çiçikof: "Gerçekten burada değerli bir baş bulunduğu görülüyor" diye düşündü. Evler sağlam, sokaklar temiz, arabalar yeniydiler. Köylülerin yüzlerinde zekâ parlıyordu. Hayvanlar bile güzel ve besiliydiler. Adeta insanın bu köy halkının belleriyle para topladığına inanacağı geliyor. Ne İngilizler'e özgü bir park, ne de çimenli yerler vardı. Buna karşılık, yiyecek anbarları, samanlıklar, işçi evleri görülüyordu. Şatonun üstüne de bir kule inşa edilmişti. Buradan, tabiatın güzel manzaraları seyredilmekle beraber en uzak tarlalarda çalışan köylüler de gözlenebiliyordu.

Dostlar, binek taşında: Arkalanna mavi keten bezinden sade gömlekler giymiş olan çevik, dinç uşaklar tarafından karşılanmışlardı.

Evin bayanı da geldi. Bu: bir çiçek gibi körpe, pembe yanaklı, gayet güzel bir kadındı ve Platanof a çok benziyordu. Fakat, biraderi gibi miskin tavırlı değil, gayet şen ve şakrak bir bayandı.

"Hoşgeldin, kardeşim., ne iyi ettin de geldin; çok sevindim. Kons-

tanten burada değil... fakat şimdi neredeyse gelir..."" Nerede?" "Bazı tacirlerle beraber köyde." İki arkadaş, genç kadının arkasından içeri girdiler.

Çiçikof, iki yüz bin ruble geliri olan bu olağanüstü adamın evini inceliyordu. Şatodaki düzen ve disipline göre onun ahlâkı, huyu hakkında bir karar verebileceğini ümit etmekteydi; fakat, hiçbir sonuç elde edemedi. Odalar boş denilecek derecede sade döşenmişti: Resimler, duvar nakışları, tunç heykeller, çiçekler, elajerler, biblolar, hattâ bir kitap bile yoktu. Her şey, ev sahibinin, odaların duvarları arasında kapanarak değil, günlerini hep tarlalar içinde geçirmek suretiyle yaşadığını gösteriyordu.

Bununla beraber oldukça temiz masalar ve bunlar üzerinde de kurumuş çiçekler görülüyordu.

Plâtanof: "Aziz hemşirem, bu pislik nedir böyle?" diye sordu. Ev sahibesi: "Pislik mi? diye bağırdı... bu, sıtmayı iyi etmek için en keskin ilâçtır. Geçen sene, hastalanan bütün köylülerimizi bununla iyi ettik... bunları da, reçel yapacağız... şimdi, alay edecek ve güleceksiniz... ama, yediğiniz zaman pek memnun olacaksınız." Plâtanof, piyanonun yanma giderek bir parça çalmak istedi. "Hemşire, bu da ne niteliksiz şey... hiç sana yakışır mı?"

"Azizim, benim müzikle ilgilenmeye zamanım mı var? Sekiz yaşındaki kızımın tahsil ve terbiyesiyle uğraşıyorum... onu bir yabancı mürebbiyeye teslim etmek istemiyorum!" Plâtanof: "Hemşire, sen de artık çok sinirli olmuşsun" dedi ve pencereden bakmaya başladı. "İşte, Konstanten de geliyor!"

Çiçikof da pencereye yaklaştı. Arkasına deve derisinden bir ceket giymiş olan ve kırk yaşlarında tahmin edilen bir adam geliyordu. Tuvaletine hiç özen göstermediği görülüyordu. Başlıklarını ellerinde tutan iki köle de onu izliyordu; konuşuyorlardı, ısrar ediyor gibiydiler. Bunlar binek taşının yanında durdular ve herkes de ne konuştuklarını işitti. Konstanten: "Senin yapacağın en iyi şey, barininden hürriyetini

satın almaktır... eğer hür olman için paran yoksa ben sana ödünç olarak istediğin parayı veririm... sen bunu, çalışarak alacağın gündeliklerle bana yavaş yavaş ödersin" diyordu. "Hayır, Konstanten Feodoroviç, hürriyetimi satın almaya hiç bir sebep yok... beni ve diğer arkadaşlarımı alınız... biz yanınızda, arzu ettiğiniz gibi çalışmayı öğreneceğiz!.... Hiçbir yerde sizin değerinde bir adam tanımıyoruz! Asıl felâket, bu zamanda kötülükten kaçınmanın zorluğudur. Meyhaneciler, öyle bir rakı icat ettiler ki bir kadehi insanın karnında, bir fıçı suyun bile sön-düremeyeceği bir yangın çıkarıyor! Ancak bütün kapıklar suyunu çekince oradan çıkılabiliyor. İnsanı baştan çıkaran birçok şeyler var! Adeta, yeryüzünde şeytanın hüküm sürdüğü sanılıyor...o,

köylüleri mahvetmek istiyor...Tütün... daha başka tuzaklar... insanın bunlardan kendini koruması pek güç! Ne çare, Konstanten Feodoroviç, biz de nihayet bir insanız!" "Dinleyiniz, dostlarım... Siz burada da serbest ve hür olamazsınız... Aslında, derhal bir ineğiniz, bin beygiriniz olacak... Ama, ben köylülerden başka yerde yapmadıkları işler isterim... Burada, her şeyden önce çalışma vardır... Benim ve diğerlerinin... hepimizin tarlaları vardır. Ben bile bir kürek mahkûmu gibi çalışıyorum... Bunları iyice düşününüz... Aceleye gerek yok... Düşündükten sonra kararınızı veriniz." "Konstanten Feodoroviç.... Bize ihtiyarlar da bunları söylediler: köylülerimizin hepsi de zengin; tabîi bu da çalışmalarının sonucudur.. Papazlarınız da iyi yürekli adamlar... Halbuki bizde, papazlar öyle kötüdürler ki... Bunların kötülüklerden dolayı kimse kiliseye gidip ölmüşleri için dua bile etmez!" "Peki... Bunu da kabul ederim... Ama, gidiniz, düşününüz... danışınız!" Söz söyleyen köylü: "Pekâlâ nasıl isterseniz" dedi. Öteki köylü de: "Konstanten Feodoroviç, fiyatı azaltınız" sözünü söyledi. "Size daha önce de söyledim... Ben pazarlığı sevmem... Ben , kendisini borcunuzun zamanından bir gün önce gidip göreceğiniz çiftlik sahiplerine benzemem... Hepinizi bilirim... Siz onlara gidip yalvardığınız zaman, yarı fiyata bile satmaya

296

Gogol

razı olurlar... Çünkü, hepsinin borçları vardır, paraya ihtiyaçları vardır. Benimse sizin paranıza ihtiyacım yok... Sahip olduğum bütün şeyler... En azından üç yıl burada kalır!" "Ben buna karşı çıkmıyorum, Kons-tanten Feodoroviç... Amacım sizinle iş yapmaya ileride de devam etmektir... Herhangi bir yarar düşüncesi beslemiyorum... İşte size pay olarak üç bin ruble." Konstanjoglo, kayıtsız olarak parayı aldı ve saymadan ceketinin cebine koydu.

Çiçikof içinden: "Vay canına! Herif, banknotları mendil zannetti!" dedi. Konstanjoglo, salona girdi. Güneşten yanmış yüzü, tek tük kırla-şan sık siyah saçları, parlak gözlerindeki ifade, Çiçikof un dikkatini çekti. Konstanten aslen Rus değildi. Kendisi bile atalarının hangi ırka mensup olduğunu bilmiyordu. Rusça konuşuyordu, başka dil bilmiyordu... Demek, Rustu!

Plâtanof, Çiçikof u tanıstırdı. Erkekler öpüştüler... "Azizim Konstanten, can sıkıntısından kurtulmak için biraz seyahat edeceğim... Şöyle bir şehirden diğerine gideceğim... Pavel İvanoviç, kendisiyle birlikte gelmemi teklif etti." Evsahibi, nazik bir edayla "Pekâlâ olur " dedi ve Çiçikofa: "Nereye gideceksiniz?" diye sordu. Pavel İvanoviç, başını sağa eğerek: "Şunu söyleyeyim ki, ben kendi işimden fazla general Betrişçel için seyahat ediyorum...Dostlarını ziyaret etmemi rica etti... Ben de bundan yararlanarak sağlığım için seyahat ediyorum... Çünkü böyle seyahatlerin basur memelerine faydası oluyor... Bundan başka, birçok yerler görülür, insanlar incelenir... Hayat, açık bir kitaptır, başka bir ilimdir!" cevabını verdi. "Evet, çeşitli şehirleri görmek iyidir." "Pek doğru söylediniz... Başka şehirleri tanımak, bilmek çok iyidir. İnsan, hiç görmediği şeyler, hiç rastlamadığı adamlarla karşılaşır! Onlarla konuşmak çok faydalıdır...İşte böyle bir imkân da ortaya çıktı... Muhterem Konstanten Feodoroviç, size danışıyorum... Bana öğretiniz... Gerçeği öğrenmek isteyen beni bilgi ışığınızla aydınlatınız... Sözleriniz benim için bir iksir olacaktır..." Şaşırın Konstanjoglo: "Na-

Ölü Canlar

297

sil?... Niçin?... Ne hakkında? Ben öyle yüksek tahsil görmüş dağılim" sözlerini söyledi. Çiçikof: "Bana, mal varlığı nasıl elde edilir, bunun sırrı nedir... Çiftlik nasıl idare edilir... Bunları öğretiniz... Böylece, vatandaşlarının hürmetini kazanan her yüce gönüllü hemşerinin görevini yerine getirmiş olacaksınız." dedi.

Konstanjoglo:"Beni dinleyiniz.. Burada bir gün kalınız... Size arazimi, çiftliğimi gezdirir, her şeyi açıklaırım... O zaman, bu işte öyle zannettiğiniz gibi hiçbir gizlilik olmadığını anlarsınız," cevabını verdi. Ev sahibesi de: "Kalınız, ne olur!" dedi ve sonra biraderine dönerek: "Kardeşim, ne olur, kalınız burada... Neye acele ediyorsunuz?" sözlerini söyledi. "Bence hava hoş... Ben Pape İvanoviç'e bağlıyım." Çiçikof: "Memnuniyetle kalırdım ama, general Betrişçef in akrabası olan albay Koşkaref i ziyaret etmem gerek" dedi. 'Koşkaref!.. Canım, o deli herifin biridir!" "Biliyorum... Eğer bir dostum olan generalin arzusunu yerine getirmem gerekmeseydi... gitmezdim!" Konstanjoglo: " O halde, hemen oraya gidiniz... On kilometre kadar uzaktadır... arabam hazır... Çay vaktine kadar dönersiniz...!" dedi. Çiçikof, kasketini alarak: "Çok iyi bir fikir!" diye bağırdı.

Araba hareket etti ve yarım saat sonra, Çiçikof, Koşkaref in köyüne ulaştı. Burası karma karışık bir haldeydi: inşaat, tâmirat, tuğlalar, yağmurlar, direkler sokakları geçilmez bir hale getirmişlerdi. Evler âdeta hükümet

dairelerine benziyorlardı. Yıldızlı harflerle yazılmış şu levhalar göze çarpıyordu: "Ziraat âletleri deposu", "Merkez muhasebe dairesi", "Köy işleri komitesi", "Köylü okulu", kim bilir köyde daha neler vardı.... Çiçikof, albayı, yazıhanesinde buldu. Koşkaref kendisini pek nazik bir şekilde kabul etti. Albay, çok yumuşak, çok iyi bir adama benziyordu: Köyü bugünkü refaha erdirinceye kadar çektiği sıkıntıları, zorlukları anlattı. Köylülere asil arzulan, yaşama incelikleri, lüks, sanatı, ilim ve bilimi anlatmanın güçlüklerinden şikâyet etti. Koşkaref,

298

Gogol

köylü karılarına korsa giydirmeyi bir türlü başaramamıştı... Halbuki, 1914 de alayının .bulunduğu Almanya'da, alalâde bir değirmenci kızının piyano çaldığını işitmiş ve görmüştü. Kısaca, insanî cahilliğin pek derin olmasına rağmen, kendi köyündeki köylüleri, sabanını iterken Franklen'in yıldırım siperinden bahseden sayfaları okumak, Virjil'in ziraate ait manzumesini, kimyayı öğrenmek zorunda bırakacaktı. Çiçi-kof: "Evet, evet! Ben ise " Lâ Düşes dö İâ Valliyer"i bitirmek için bir dakika vakit bulamadım!" diye düşündü.

Albay, insanî mutluluktan ve bunun nasıl elde edileceğinden uzun uzadıya bahsetti. Rus köylüleri almanvari giydirildiği takdirde ilmin ve ticaretin pek ilerleyeceğini ve Rusya'nın altın devrini yaşayacağını yeminle sağlaştırmak elbise meselesinde ısrar ediyordu. Çiçikof, onu uzun müddet dinledi ve: "Bununla çene çalmak boşuna!" diye düşünerek ölü kölelere ve kanuna uygun düzenlenecek bir satış sözleşmesine ihtiyacı olduğunu söyledi. Albay: "Sözlerinizden anladığıma göre, benden bir istekte bulunuyorsunuz" cevabını verdi.

"Evet, öyle." Bu isteğinizi yazıyla yapınız. Dilekçeniz, istek masasına gidecek, orası kaydedecek ve bana gönderecek... Ben de tekrar köy işleri komitesine yollayacağım... Sonra inceleme yapılacak ve kâhyaya verilecek; kâhya da yazıcıyla uygun düştükten sonra.... "Çiçikof: "Aman Alla-hım! diye bağırdı... Canım efendim, bu iş bir asır sürer!... Böyle nazik şeylerden yazıyla nasıl bahsedilir... Köleler... şöyle böyle.... ölmüşlerdir... "Tamam işte... Siz de onların şöyle böyle ölmüş olduklarını yazacaksınız!" "Evet, ölmüşlerdir... Ama.. Bu yazılamaz... Onlar, kanunen sağdırlar!" "Alâl. Yazacaksınız!. Ölü kölelerin sağ gibi kabul edilmeleri gerekeceğini yazacaksınız... Biz yalnız yazı ile yapılan başvuruları dikkate alırız! Meselâ: İngiltere ve Napolyon! Durunuz, komisyoncuyla çağırayım... O size yol gösterir."

Albay, zili çaldı. İçeri bir adam girdi. "Kâtib, komisyoncuyla çağırt!" Komisyoncu geldi; bu, ne bir köylüye ve ne de bir memura ben-

Ölü Canlar

299

ziyordu. "O size yol gösterir... Gidiniz beraber!"

Başka çare yoktu! Çiçikof, komisyoncuyla takip etmeye karar verdi. Bu şekilde bütün kalem odalarını görerek meraktan kurtulacaktı. "Dilekçe masası" yalnız tabelasıyla vardı. Kapıları kapalıydı. Bunun âmiri olan Krulef, yeni oluşturulan "köy binaları inşaatı komitesi" ni idare ediyordu. Buna, oda uşağı Berezovski vekâlet ediyorsa da o da inşaat komitesinde bulunuyordu. Bu sebeble Çiçikof, inşaat komitesine gitti. Komite üyeleri onarım işleriyle meşguldüler. Yalnız, fazla içerek sızan bir sarhoş buldular, onu uyandırdılar ama adam, açık bir şey söyleyemedi.

Komisyoncu, Çiçikof a : "Görüyorsunuz ya, burada düzensizlikten başka bir şey yok. Kimi isterlerse barın yaparlar. Her şey imar komisyonunun elindedir. O, diğer kalemlerdeki memurları değiştirir, istediği yere gönderir... "Komisyoncunun, imar dairesine kızdığı anlaşılıyordu. Çiçikof, daha uzağa gitmek istemedi. Tekrar albayı gördü ve ona, dairelerde hüküm süren düzensizlik nedeniyle bir şey yapmayı başaramadığını söyledi. Albay haklı bir kızgınlıkla titredi. Çiçikof un elini, teşekkür anlamında sıktı. Sonra, kalemi eline alarak inşaat dairesine sekiz önemli soru sordu: Köy binaları inşaat komitesi, kendisine ait olmayan memurları ne hakla kullanıyor? Müdür, yerine biri tayin edilmeden komite şefinin görevini bırakmasına nasıl izin vermiştir? Köy işleri komitesi, dilekçe masasının yokluğuna nasıl katlanıyor?

Çiçikof: "Neredeyse kıyamet kopacak!" diye düşündü ve gitmek için ayağa kalktı. Albay: "Asla! diye bağırdı.

Sizi bırakmam! Onurum söz konusudur! Size mükemmel olarak kurulmuş bir idarenin kuvvetini kanıtlayacağım. İşleri, tek başına hepsine bedel bir adama bırakacağım; o üniversite öğrenimi yapmıştır... Zaman kaybetmemeniz için, kütüphaneme geçmenizi rica ederim." Albay, bir kapı açarak: "Orada kitaplar, kalemler, kâğıtlar, kurşun kalemler, her şey vardır... İstedığınız gibi hareket edebilirsiniz... Okumak, geniş bilgi edinmek herkesin

300

Gogol

hakkıdır" dedi.

Bu kütüphane, kitaplarla, içi saman doldurulmuş hayvanlarla dolu büyük bir odaydı. Doğal tarihe, ormancılığa, bahçeciliğe ait eserler... Abone yoluyla getirilmiş ve fakat kimse tarafından okunmamış olan her ilim sahasına ait dergiler vardı. Bu kitaplar, bir saatlik vakti hoşça geçirecek şeyler değillerdi. Çiçikof, başka bir rafı gözden geçirdi... Bu da ötekinden betardi... "İnsanı anlama ilmine giriş" isimli altı büyük ciltlik bir felsefe kitabı ve diğerleri... Çiçikof, kitapları açıyor ve: Soyutlama, var oluş, şekillenme, toplanma gibi felsefi konulardan başka bir şey bulamıyordu.

Üçüncü bir rafa geçti; buradaki kitaplar da hep sanatla ilgili... Açık saçık mitolojik resimli bir kitap aldı. Bu resimler, bekârların ve bu balet resimleriyle diğer az çok açık resimlere bakmaktan zevk alan ihtiyarların pek hoşuna giderdi. Pavel İvanoviç başka bir resimli kitap almış ve henüz açmıştı ki içeriye albay Koşkaref girdi ve : "Her şey düzeldi... Kendisinden size bahsettiğim adam bir dâhidir. Onu bütün dairelere âmir tayin ettim. Eşi bulunmaz zeki bir adamdır o !... Birkaç dakika içinde bütün sorunları yoluna koydu !" dedi. Çiçikof: "Ne âlâ!... diye düşündü ve Koşkaref in okuduğu şeyi dinledi.

"Ekselansınızın bana verdiği emri uzun uzadıya inceleyerek ulaştığım sonucu arz etmekle şeref duyarım:

"1-Okul danışmanı ve şövalye Pavel İvanoviç'in dilekçesinde bir anlaşmazlık var. Nüfus sayımında yazılmış bulunan köleler, dilekçede ölü canlar diye geçmiştir. Bana göre, Pavel İvanoviç "ölüm tehlikesinde olan" demek istiyor. Bu ifade herhalde, canın ölmediği öğrenilen ilkokullarda okutulan kitaplardan alınmış bir fikirden başka bir şey değildir!" Koşkaref, sevinçle: "Ne yaman herif! Sizin o ilkokullarınızla alay ediyor, fakat, üslûbunun ne kadar güzel olduğunu siz de itiraf edersiniz ya!" dedi.

"2-Bizde, nüfusa "ölüm tehlikesinde" olarak yazılmış hiç bir köle

Ölü Canlar

301

yoktur... Zaten bütün kölelerimiz, adam başına yüz elli ruble fazlasıyla, ipotek edilmiştir... Yalnız, sizinle komşunuz çiftlik sahibi Predişcef arasında kavgalı olan küçük Gumailovka köyünün köylüleri ipotekli değildir; fakat, bunlarda, "Moskava haberleri" nin 42'nci sayısında ifade edildiği gibi alıkonulmuşlardır."

Çiçikof, öfkesini gizlemeyi başaramayarak: "Bunu bana niye daha önce söylemediniz? diye bağırdı... Beni niye böyle saçma sapan şeyler için burada alıkoydunuz?" "Bunu size, usulünce yazıyla bildirmek istedim. Bu, şaka değildir."

Çiçikof hemen ayağa kalktı, kasketini giydi ve ev sahibine "Alla-hısmarladık" bile demeden koşa koşa kaçtı. Sinirinden boğulma derecelerine gelmişti. Arabacı kendisini bekliyordu. Beygirlerin koşumlarını çıkarmanın gereksizliğini, beygirlere yem vermek için yazıyla başvurmak gerektiğini ve onlara yulaf verilmesine ilişkin emrin ancak ertesi günü çıkabileceğini pek iyi biliyordu. Albay da koşarak geldi, Çiçikof un elini tuttu, kalbinin üzerine bastırdı ve işlerin yolunda gitmediğini öğretmiş olmasından dolayı kendisine teşekkür etti.

Çiçikof, Konstanjoglo'nun şatosuna döndüğü zaman hâlâ öfkesini yenememişti. Ortalık kararmış olduğundan mumlar yakılmıştı. Kons-tanjoglo: "Niye geç kaldınız?" diye sordu. Plâtanof da: "Onunla hayli münakaşa ettiniz, galiba!" dedi. Pavel İvanoviç: "Ömrümde böyle bir sersem herif görmedim!" diye bağırdı.

Konstanjoglo: "Adam sende! dedi; Koşkaref, bir tuhaftır; kendilerinde bilgi adına hiçbir şey bulunmadığı halde başkalarının ahmaklığını taklid eden bizim bütün âlim taslaklarımızın budalalıklarının ve deliliklerinin canlı bir örneği olması sebebiyle olması gerekli bir adamdır. Bizim çiftlik sahiplerinin idarehaneleri, fabrikaları, okulları, komiteleri... Daha bir sürü şeyleri vardı! Ah! Kendilerini akıllı zanneden bu adamlar! 1812 istilâsının bunları uslandıracağı, akıllarını başlarına getireceği sanılıyordu; fakat, bunların düzeltilmesi mümkün değil!...

Memlekete, Fransızlardan daha

302

Gogol

fazla fenalıkları dokunuyor... Tanıdığınız o Pitor Piyetroviç Piyetuh, bunun en büyük bir örneğidir. "O zavallı adamın da köleleri ipotekli!" "Nesi varsa yakında ipotek edilecektir... Bakınız, kurmak istediği bir mum fabrikası için Londra'dan işçi getirtti!... Bir çiftlik sahibinin mum fabrikatörü olması, ne hoş değil mi?... Dahası var... Dokuma makina-ları da getirtti... Şehrin güzel bakirelerini süslemek için kumaş dokuyacak!" Plâtanof:!

"İyi ama, senin de fabrikaların var! " dedi. "Evet, var... Fakat, onları kuran kim!... Benim, gereğinden fazla yünüm vardı!... Evvelâ, bunlardan köylülerim için gayet ucuz kumaş yaptım... Yıllardan beri balık pullarını

sahile atıyorlardı. Bunlardan tutkal yaptım.. Kırk bin ruble kâr bıraktı... Burada her şey buna kıyastır." Çiçi-kof: "Adamakıllı işgüzarmış bu hayvan herif!" diye düşündü.

Konskanjoglo, sözüne devam ederek: "Bu sanayiye kurmama sebep, birçok işçilerin açlıktan ölmeleri... Ve bu çiftlik sahipleri bayların ekim mevsimini unutmalarından dolayı olan bir kıtlık yılıdır! İstedğim kadar fabrikam olabilirdi... Elimde kalan malzeme ile her yıl bir fabrika kurabilirdim!... Kendi çiftliğinin haline bak... Çöplüğe atılan süprüntülerle insan bir servet sahibi olabilir!.. Ben öyle mermer sütun-lu, cepheleri süslü saraylar yaptırmıyorum!... Çalışıyorum!" "Gerçekten hayrete değer!.. Ve asıl şaşılacak şey , süprüntülerle zengin olma işidir!" "Evet, yalnız çalışmak ve sadelikten ayrılmamak şartıyla... Herkes, çalışma ve gayret sayesinde başarılı olabilir. Fakat, Piyetuh, bu prensibi unutarak fabrika kurmak için İngiltere'ye gidiyor! Ahmak herif! Ve oradan, daha ahmak dönüyor!" Karısı, endişeli bir hareketle: "Konstanten, yine öfkeleniyorsun! Sinirlenmenin sana ne kadar zararlı olduğunu bilirsin!" dedi. "Sinirlenerek mümkün mü canım!... Onların böyle hareket etmeleri, bu şekilde düşünmeleri en fazla bize zarar vermektedir!... Rus ahlâk ve yapısının bu derece bozulması gerçekten çok acıklı bir durumdur. Hepimizin ruhunda, daha önce mevcut olmayan bir donkişotluk var... Bir Rus azıcık eğitim görüp kendini âlim zanne-

Ölû Canlar

303

dince yeni bir Don Kişot daha meydana çıkar... En ahmak adamın bile kurmak istemeyeceği okullar açmaya kalkar!... Ve bu okullardan çıkanlara gelince... Onlar da hiçbir işe yaramazlar... Hepsi de birer panayır hatibi, birer palavracı sarhoş olurlar!... Bizim Rus, felsefeden şikâyet ederek, insanlığa hizmet eden bir Don Kişot olacak... Gereksiz yere hastahaneler, süslü saraylar yapmak için milyonlar harcayacak... Sonunda meteliğe muhtaç bir hale gelecek... Ve bir hafta geçmeden bütün memurları ceplerinde on para bile olmadan sokakta kalacak, sürünecek! İşte insanlığa hizmet aşkının acı sonucu!"

Çiçikof, Rus milliyetçiliğinin bu tarafıyla hiç ilgilenmiyordu; çör-çöpten nasıl para kazanılacağını Konstanjoglo'dan sormak istiyordu... Fakat, Konstanjoglo, onun bir söz söylemesine zaman bırakmadı. Artık bir kere söylemeye başlamıştı ve susmasının imkânı yoktu.

"Onlar, köylülere okuyup yazmayı öğretmek ve onları aydınlatmak, zengin etmek, iyi çiftçi yapmak fikrindeydiler... Bu işler olup bitince gerisi kolaylaşır... Gerçekten düşünemezsiniz; insanın, âdeta bütün dünyanın zamanımızda sersemleştğine, alıklaştğına hükmedeceği geliyor!... O budala yazar taslakları neler yazmıyorlar?.. Bir kitap çıktı mı, hemen herkes onu almaya koşuyor... Ve neler söyleniyorlar? Köylü pek sade bir hayat geçiriyormuş; ona lüksün ne olduğunu öğretmek, daha iyi yaşamak arzusunu aşılacak gerekmiş... Lüksü öneren bu baylar ne haldedirler, acaba?.. Onlar insanlıktan çıktılar, birer tembel oldular!... Hastalıkların her çeşidine uğradılar, henüz on sekiz yaşında iken sefahat ve ayyaşlık sebebiyle bütün insanlık hislerini, kuvvetlerini kaybettiler... Saçları döküldü, dişleri döküldü... Bu adamlar, şimdi köylülerin de ahlâklarını bozmak istiyorlar! Allaha şükür ki, elimizde henüz ahlâkî bozulmamış bu tek halk sınıfı var!... Cenabıhakkı bin kere şükrederim... Rusya'da, hürmete lâyık bir kimse varsa o da Rus köylüsüdür... Onları değiştirmeyiniz... Herkes de onlar gibi olsun!" Çiçikof: "Demek, size göre insanı yalnız ziraat zengin eder!" de-

304

Gogol

di. Konstanjoglo: "Ziraat, en büyük varlıkları değil, en yasal geliri temin eder". "Alnının teriyle toprağı sür, ek" derler. Bunun için de kimsenin nasihate, öğüde ihtiyacı yoktur. Ziraatle uğraşan çiftçi kadar temiz ahlâklı, asil ruhlu kimse olmadığı yüzyıllarca tercübeyle anlaşılmış bir gerçektir! Ben, başka şeylerle de uğraşılmasını demiyorum... Yalnız, toprağı işlemenin her şeyin esasını oluşturduğunu söylüyorum. Fabrikalar kendiliklerinden kurulurlar., halkın ihtiyacından doğan fabrikaları demek istiyorum... İnsanlarda lükse olan eyilimi tatmin edecek ve ahlâk soysuzlaşmasını geliştiren fabrikalar istenmemiştir... Bu çeşit fabrikaların hepsi halkı ahlâksızlığa, yozlaşmaya yönelterek... bir takım istenmeyen araçlarla varlıklarını devam ettirirler. Milyonlarca para kazanacağımı bilsem yine hiçbir zaman burada tütün... içki... şeker ve buna benzer fabrikalar yapmam. Milletin zaafa düşmesine, alçaklık uçurumuna yuvarlanmasına yardım etmek istemem! Allah'ın huzuruna yüzümün akiyla, günahsız olarak çıkmak isterim!... Yirmi yıldan bu yana köylülerle beraber yaşadığım için onların nelere muhtaç olduklarını, kendilerine gereken şeyleri bilirim!" Çiçikof, tekrar muhatabının sözünü keserek: "Beni en fazla hayrete düşüren şey, çerçöple, süprün-tülerle böyle büyük bir sermaye sahibi olmanızdır!" dedi.

Konstanjoglo, Pavel İvanoviç'i dinlemeden devam etti: "Ah! İktisatçılar, iktisatçılar!... Bu iktisatçılar gerçekten yaman adamlardır! Bir ahmağın üzerine diz çöken ve burnunun ucundan ilerisini görmeyen o budalayı kırbaçlayan bir sersem... Bir sandalyenin üzerine çıkarak gözlük takan bir eşek!... Ah!... Ahmak insanlar!..." Karısı: "Dediklerinin hepsi de pek doğru; fakat, rica ederim... öfkelenmeden konuş!" dedi. Çiçikof: "Çok muhterem Konstanten Feodoroviç, insan sizi dinlerken, hayatın gerçek anlamını anlıyor, sorunların en ufak ayrıntısına akıl erdiliyor... Fakat, genel anlamda olan şeyleri bırakalım da özel, şahsî konulardan bahsedelim... Örneğin, farzedelim ki ben bir çiftlik sahibi oluyorum... Ve bütün vatandaşlık görevlerimi yerine getirebil-

Ölü Canlar

305

mek için zengin olmak istiyorum.. Ne yapmalıyım, nasıl çalışmalıyım? " diye sordu. Konstanjoglo: " Zengin olmanız için nasıl mı çalışmalısınız?... Onu da şimdi size söylerim!" dedi. Karısı ayağa kalkarak ve sanki üşüyormuş gibi şalına bürünerek: "Haydi, yemek yiyelim artık!" teklifinde bulundu.

Çiçikof, oturduğu koltuktan bir asker çevikliğiyle sıçrayarak kolunu bayana uzattı ve onu büyük bir hürmetle yemek odasına götürdü. Çorba, sofranın üstünde duruyordu. Hepsi yerlerinde oturdular. Hizmetçiler bütün yemekleri getirdiler ve bir şey eksik olup olmadığını anlamak için dikkatle baktılar ve sonra dışarı çıktılar.

Konstanjoglo: "Hizmetçiler, efendilerinin ne konuştuklarını işit-memelidirler ve yemek yerken lokmaları saymamalıdır" diyordu. Çiçikof, çorbayı bitirdikten ve bir bardak şarap içtikten sonra: "Konstanten Feodoroviç, izin vererseniz, yarıda kalan konuşmamıza dönelim... Sizden: çabuk ve kolayca zengin olmak nasıl mümkün olacağını sormuştum" dedi.

"Müsveddenin birkaç sayfası kaybolmuştur."

Konstanjoglo: "Bana kırk bin rubleye bıraktığı o çiftliği elbette satın alırdım!" dedi. Çiçikof: "Ya, niye almıyorsunuz?" diye sordu. "İnsan kanaatkar olmalıdır... Bana yetecek kadar arazim, malım var... Hem, bu çevredeki soylu taslakları da bana çok kızıyorlar... Beni yok pahasına arazi satın almak için başkalarının sıkıntılarından yararlanmış olmakla suçluyorlar... Bu durum beni üzüyor!" Çiçikof: "İnsanların on parmağında on kara vardır; adam çekiştirmeyi severler" diye bağırdı. "Bizim şehirde haberlerin, dedikoduların bini bir paraya... Hem düşünemeyeceğiniz derecede gülünç şeyler... Bana cimri mi demiyorlar, pinti mi demiyorlar, aleyhimde neler söylemiyorlar!... onlara gelince... kendileri için birçok sebepler buluyorlar: "Tabii, biz iflâs ettik, fakat, bunun sebebi var: hayatın en yüksek ihtiyaçlarını gidermeye çalıştık... sanayicileri teşvik ettik... halbuki, o Konstanjoglo domuz gi-

306

Gogol

bi yaşıyor!" Çiçikof: "Ne olurdu, ben de sizin gibi bir domuz olaydım!... diye bağırdı. "Budalalık! Onların en yüksek hayat ihtiyaçları dedikleri şeyler nedir? Kimi aldatıyorlar?.. Kitapları var.... okumuyorlar!... Hepsi de servetlerini kumarda hatırdılar!... Yemeğe davet etmediğim, kendilerine ödünç para vermediğim için bana kızıyorlar... onlara ziyafet çekmiyorum... çünkü, böyle şeylere alışkın değilim! Çok şükür yemeğimiz var, gelsinler onlar da yesinler!... Biri gelip te ihtiyaç içinde bulunduğunu söylese, paramla ne yapacağını kesin ve açık bir şekilde anlattığı zaman derhal kendisine faizsiz olarak ödünç para veririm... ama, paranın faydalı olarak kullanılacağına, gelirin artmasını sağlayacağına emin olmalıyım!..."

Çiçikof, içinden; "Bunu da hatırımda tutacağım!" dedi. "Böyle hayırlı bir işe araç olmayı hiçbir zaman reddetmem... paramı bile bile sokağa atamam!.. Allah onların cezalarını versin!... Herifler paralarını metreslerine yediriyorlar, gayet süslü mobilyalara veriyorlar, karnavallarda yiyorlar... Ben asla böyle şeyleri sevmem ve yapmam!"

Çiçikof, bir küçük kadeh nefis ağaççileği likörü içerek: "İzninizle konumuzun esasına döneceğim. Demin bahsetmiş olduğunuz çiftliği ben satın alırsam acaba ne kadar zamanda zengin olabilirim?" dedi.

Konstanjoglo, ciddi bir hareketle ve biraz sertçe: "Eğer çabucak zengin olmak istiyorsanız hiçbir zaman zengin olamazsınız!" cevabını verdi. Çiçikof: "Acayip!" dedi. Konstanjoglo, Pavel İvanoviç'e kızmış gibi bir hareketle:

"Öyledir ya! diye bağırdı. Çalışmayı sevmek lâzım, tersine hiçbir şey elde edilemez... İnsan sahip olduğu toprağı sevmek zorundadır... hem emin olunuz, insanın canı hiç sıkılmaz... Köyde sıkıldıklarını söyleyenler ahmaktan başka bir şey değillerdir!... Ben şehirde, o efendilerle beraber kulüplerinde, barlarında, tiyatrolarında yirmi dört saat yaşasam sıkıntıdan patlanm! Bir çiftlik sahibinin sıkılmak için zamanı yoktur... onun hayatında boşluk için yer bulunmaz... Ruhu yükselten çeşit çeşit işler vardır! İnsan, mevsimine göre çalışacak iş

Ölü Canlar

307

bulur. Bakınız, bizim çalışma yılınızı size anlatayım. Henüz ilkbahar gelmeden önce her şey hazırdır, her şey yeni mevsimi bekler... tohumlar, tahılların anbarlarda havalandırılması... kölelerin ekecekleri tarlaların paylaşılması her şey gözönünde tutulur... her şey önceden hesaplanır. Irmakların buzları eridikten, tarlalar kuruduktan sonra beller, tırmıklar, çapalar tarlalarda işlemeye başlarlar... ekilir, dikilir... anlıyorsunuz, değil mi?... Bunlar gelecek üründür... Yaz geldi mi, otlar biçilir... Hasat zamanı çavdar, buğday, arpa, yulaf biçilir... genel bir hareket başlar ! Kaybedilecek bir dakika bile yoktur! İnsanın yirmi gözü olsa yine yetmez... Harman dövmek, savurmak, hububatı anbarlara nakletmek... Sonbaharda tarlaları sürmek... sonra, soğuklar gelir... Anbarlar, kilerler, ahırlar onarılır... Kadın işleri başlar! Bütün bunlar büyük bir gayret ve kuvvet harcanmasını gerektirir... Arkasından kış bastırır!... Değirmenlere, fabrikalara gidilir... Köylüler ziyaret edilir... Elindeki baltayı mükemmel olarak kullanan bir köylü görürüm... Onu iki saat seyretsem yine doyamam... Bu çalışma bana büyük bir zevk verir. Gösterilen bu gayretlerin amacını düşündükçe... işlerin gayet çoğaldığını ve bu şekilde her türlü servet, mutluluk... ve para temin edildiğini gördükçe... Ne derece sevindiğimi düşünemezsiniz! Bu sevincimin para için olduğunu sanmayınız... Hayır... Para için sevinmem... Sevincim, bütün bu faydalı şeyleri yapan ben olduğum içindir... Dünyada buna benzer bir sevinç yoktur... İnsan, Allah'ı taklit eder!... Tanrı, büyüklüğünü göstermek için âlemleri yarattı ve bundan büyük bir sevinç duydu.. Bu sebeple, insandan da, etrafındakilerin refah ve mutluluğu sağlamasını istiyor!... Söyleyiniz şimdi, bu işler insanda can sıkıntısına zaman bırakır mı hiç?"

Çiçikof, bir cennet kuşunun ötüşünü dinler gibi bir hal almıştı... Gözleri, dudakları, bütün varlığı derin bir zevk, bir hayranlık, eşsiz bir mutluluk ifade ediyordu.

Sandalyesinden kalkan ev sahibesi: "Konstanten, zaman geldi!"

308

Gogol

dedi. Hepsi de kalktılar. Çiçikof, kolunu tekrar bayana uzattı.

Plâtanof: "Sen ne istersen söyle, hayatta can sıkıntısı vardır!" diye mırıldandı. Konstanten : "Misafirimiz ahmak bir adam değilmiş. Söylenen sözleri dinliyor ve pek az konuşuyor" diye düşündü ve öğütlerini dinleyen bir adama rastladığından dolayı memnun oldu. Hepsi de küçük salona geçerek, balkonun bahçeye bakan büyük camlı pencerenin yanında oturdular. Mumlar yakıldı ve dostlar , gök yüzünde parlayan yıldızları seyre başladılar. Çiçikof son derece memnundu... Çok seviniyordu... Konstanjoglo'nun sözleri, onda bu ruh halini meydana getirmişti.

O gece, hiçbir şey, Pavel İvanoviç'in gözünden kaçmamıştı: Sade döşenmiş zarif küçük, salon, ev sahibinin tatlı, çekici sözleri, duvar kağıtlarındaki resimler, Plâtanofun içtiği çubuk... Yanan mumlar... Yıldızlarla aydınlanan ilkbahar gecesi, bülbüllerin ötüşleri... Kısaca, her şeye dikkat etmişti. Çiçikof:

"Çok muhterem Konstanten Feodoroviç, sözleriniz benim için son derece kıymetlidir... Rusya'da sizin kadar zeki bir insana henüz rastlamadığımı söylersem, emin olunuz, gerçeği söylemiş olurum... dedi.

Konstanjoglo gülümsedi; bu sözlerin biraz doğru olduğunu anlıyordu... "Hayır... Eğer siz gerçekten zeki bir adam görmek istiyorsanız, ben öyle birini tanırım... Ve emin olunuz, o benden her hususta dahi zekidir, daha değerlidir". Çiçikof hayretle sordu : "Kimdir o?" "Murazof adında bir çiftçi" Pavel İvanoviç: "Bu adamın ismini ikinci defa olarak işitiyorum." diye bağırdı. MO, yalnız bir çiftliği değil, bir hükümeti bile idare edecek güçte bir adamdır!... Bir kral olaydım onu hemen maliye bakanı yapardım." Çiçikof: "Gerçekten değerli bir adammış... On milyonluk bir servet sahibi olduğu da söyleniyor!" dedi. "On mu!... Hele kırk milyonu geçiniz!.. Yakında Rusya'nın yansı onun olacak!" Hayretinden ağzı açık kalan Çiçikof: "Ne diyorsunuz!"

Ölü Canlar

309

diye bağırdı. "Buna tamamıyla eminim... Hem de çok açıktır. Bakınız, birkaç yüz bin rublesi olan bir adam yavaş yavaş zengin olur, fakat milyonlarca sahip olan bir kimse, geniş bir hareket alanına da sahip olur... Giriştiği her iş, gelirini iki, üç misli artırır... Karşısında kendisine rekabet edecek kimse bulunmaz... Onunla uğraşmanın imkânı yoktur... Her şeyi, istediği fiyatla satın alır!" Pavel İvanoviç, istavroz çıkararak: "Aman Allah'ım!" diye mırıldandı. Boğulma derecelerine gelmişti. Sözüne devamla: "Bu inanılacak şey değil... Âdeta taş gibi dondum, kaldım... Düşünemiyorum... İnsan, bir böceğe bakarak Tann'nın ululuğunu takdir eder ve güzel bulur... bir adamın böyle pek büyük bir paraya sahip olduğunu görmek insanı gerçekten hayretler

içinde bırakıyor... İzninizle şunu söyleyeyim... Bu para herhalde başlangıçta... günahsız olarak kazanılmamıştır!" "Tam tersine, gayet namuslu olarak, tamamen yasal yollarla kazanılmıştır." "Bunu hiç zannetmiyorum... Aklim almıyor.. İnanılmayacak bir şey!... Birkaç bin için bu fikri kabul ederim... Ama, milyonlar için..." "Tersine, birkaç bin ruble hırsızlıkla, rüşvetle... milyonlar ise çok kolaylıkla kazanılır... Milyoner olan bir adam, öyle dolaşık, çapraşık yollardan yürümez, dosdoğru hedefe, amaca yürür ve gördüğün her şeyi alır... Ve karşısına hiçbir rakip çıkmaz. Halbuki birkaç bin rubleyle ancak yüzde on, yirmi kazanabilir!" "Asıl işin garibi şu ki... Bu servet, birkaç bin kapikle işe başlama şeklinde toplanmış!" "Her şey böyledir... Ve başka türlü de olamaz... Her iş doğal gidişini takip eder... Doğduğu zaman binlerce rublesi olan, bu servet içinde büyümüştür... Gözü doymuştur... Daha fazla kazanamaz ve kazanmak istemez... Çünkü, istediği her şeye sahiptir... İnsan, her işe, ortasından değil, başından başlamak zorundadır.. Yani, rubleden değil, kapikten başlamalıdır!.. Yukarıdan değil, aşağıdan başlamalıdır... Ve işte ancak o zaman, insanlar ve hayat gereğince öğrenilir... Gayret ve cesaret sahibi olunur... Önüne çıkan engelleri yıktıkça ruh da adamakıllı kuvvetle-

310

Gogol

nir.. Emin olunuz ki, böyle hareket edildiği zaman daha az yanılma ihtimali vardır... Yürüdüğünüz yolun dikenleri elbisenizi yırtmazlar... Buna inanınız... gerçektir bu sözlerim. İnsan bir işe ortasından değil başından başlamalıdır. Bana; yüz bin ruble veriniz, hemen zengin olu-vereyim!" diyen adamın sözüne hiç güvenmeyin...Böyle bir adam, zengin olmak hırsıyla parayı, kâr getirecek işlere yatırmaz. Gelişi güzel kullanır, şans işi gider... Ve sonuçta top atar... Herhalde, işe bir ka-pikle başlamalıdır." Çiçikof, ister istemez, ölü köleleri düşünerek: "Öyleyse, ben de zengin olacağım! diye bağırdı. Çünkü, gerçekte işe sermayesiz, parasız başlıyorum". Karısı: "Konstanten, Pavel İvano-viç'in dinlenme, yatma zamanıdır... Sen de çok konuştun, arak yeter" dedi. Konstanjoglo, karısına cevap vermeksizin: "Elbette, zengin olacaksınız... Altın nehirleri size doğru akacaklar... Ve siz mallarınızı ne yapacağınızı, onları neye harcayacağınızı bilmeyeceksiniz..." sözlerini söyledi.

Pavel İvanoviç, âdeta kendinden geçmişti, altın hayallerine dalarak... zihni, hep o altınlarla meşguldü... "Konstanten... Pavel İvanoviç'in uyku zamanı geldi" "Canım sana ne!... Eğer uykun geldiyse git yat..." ve Plâtanof un, oturduğu koltukta horuldadığını işitince sustu. Nihayet zamanın epey gecikmiş olduğunu anladı ve Plâtanof u sarsarak: "Horlama canım!" dedi ve sonra Çiçikof a dönerek hayırlı geceler diledi ve ayrıldılar. Çiçikof, uzun bir süre uyuyamadı. Büyük bir gelir getirerek bir çiftlik sahibi olmayı düşünüyor ve gözüne uyku girmiyordu. Konstanjoglo ile konuştuktan sonra, artık her şey aydınlanmıştı... Zengin olmak imkânları artmıştı... Dıştan pek güç görünen çiftlik idaresinin çok kolay bir iş ve kendisi için âdeta biçilmiş bir kaftan olduğuna inanmıştı. Satın aldığı ölü köleler karşılığında ödünç para almak... Bir çiftliğe sahip olmak... Bunu, Konstanjoglo'nun öğütlerine uyarak işletmek... Lüks hayattan vazgeçmek, köylünün ruhuna nüfuz etmek... Ömrünü

Ölü Canlar

311

tamamıyla çalışmaya adanarak para kazanmak.. Mükemmel bir çiftlik sahibi hayâli karşısına dikilmişti... Ona göre, Konstanjoglo, Rusya'da kendisine derin hürmetle, şükran hisleriyle bağlandığı tek adamdı. Çiçikof un başka bir hayâli de vardı... Hlobonef in çiftliğini satın almak istiyordu. Yanında on bin ruble vardı ve Konstajoglo'dan on beş bin ruble ödünç almaya çalışacaktı. Zaten Konstanten Feodoroviç, zengin olmak isteyen her adama yardım edeceğini de söylemişti... Bundan sonrası kolaydı... Başka borç paralar alacaktı... Ve alacaklılar da, eğer kaybedecek zamanlar varsa mahkemelere başvurmakta serbesttiler!... Çiçikof uzun süre düşündü... Nihayet, uyku onu bastırdı...

Ertesi gün, iş yoluna girdi. Konstanjoglo, basit bir makbuz karşılığında Çiçikof a kefilsiz ve faizsiz olarak on bin rubleyi memnuniyetle verdi. Bundan başka, Hlobonef in çiftliğini birlikte gezip görmek için Pavel İvanoviç'e beraber gitmek teklifinde bulundu. Çiçikof çok memnundu. İyi bir kahvaltı ettikten sonra Konstanjoglo, Plâtanof ve kendisi, Çiçikof un arabası da arkadan geliyordu. Böylece, Konstanjoglo'nun ormanlarından ve tarlalarından çıkmaksızın on beş kilometre gidildi. Fakat onun çiftliğinin sınırından geçilince arazinin manzarası da değişti. Buğdaylar seyrekleşti; kurumuş ağaç kütükleri göze çarptı. Uzakta görülen köy pek iyi bir yerde bulunuyordu; fakat terkedilmiş gibi görünüyordu.

Kıravatı yana kaymış, sırtında yamalı bir ceket, ayaklarında ökçeleri aşınmış çizmeler bulunan ve kırk yaşlarında tahmin edilen çiftlik sahibi, misafirleri karşıladı. Bunların geliştinden çok memnun olmuştu ve sanki uzun süre ayırdıktan sonra gelen kardeşlerine kavuşmuş gibi sevinmişti. "Konstanten Feodoroviç! Platon Mihailoviç!.. Ne iyi etti- . niz de geldiniz!... Artık kimse beni görmeye gelmiyor... Sanki vebay-

312

Gogol

mışım gibi herkes benden kaçıyor... Herhalde, kendilerinden para isteyeceğimden korkuyorlar!..Ah! Hayat pek çetinleşti, Konstanten Feo-doroviç... Bunun tek sebebi benim; kabahat hep bendedir. Ne çare!.. Pek fena bir ömür geçiriyorum!.. Baylar, sizi bu kıyafetle kabul ettiğimden dolayı beni affediniz... Çizmeler delik deşik... Size ne ikram edeyim?" Konstanjoglo: "Hiç sıkılmayınız... Aramızda teklif yok... Hayırlı bir iş için geldik... İşte size bir müşteri... Pavel İvanoviç Çiçi-kof' cevabını verdi. "Sizinle tanıştığıma pek memnun oldum... Ellerinizi sıkıkmama izninizi rica ederim"... Çiçikof, ellerini uzattı. "Pavel İvanoviç, size çiftliğimi göstermek isterim... Önem vererek inceleme zahmetine değer... Fakat, baylar, yemek yediniz mi?" Pazarlığı bir an önce bitirmek isteyen Konstanjoglo: "Evet, evet, yedik! Vakit kaybetmeyelim ve dolaşmaya başlayalım" cevabında bulundu. Hlobonef de: "Öyleyse hemen yola çıkalım!" dedi. Hepsisi de kasketlerini giydiler, köyün içinden geçtiler. Bu köy, paçavralarla tıkalı dar ve basık pencereci, küçük kulübelerden ibaretti. Hlobonef:"Bunlar, düzensizliğimin, beceriksizliğimin, pasaklılığımın örnekleridir... Gelmeden önce yemek yemekle çok iyi ettiniz... İnanır mısınız Konstanten Feodoroviç, bir tavuğum bile yok... İşte ne halde bulunduğumu anlayınız!" Derinden bir ah çekti ve Konstanjoglo'yu merhamete getiremeyeceğini bildiği için Plâtonof un kolundan tuttu ve onunla beraber önde yürüdü.

Konstanjoglo ile Çiçikof da, kolkola, arkadan ve biraz uzaktan onları izlediler.

Hlobonef, Plâtonof a: "Yaşamak pek güçleşti... Hem ne kadar güç-leştiğini düşünemezsin... Para yok, buğday yok, ayakkabı yok!... Bu sözlerim şüphesiz size garip gelir... Eğer genç ve tek başıma olsaydım zırva sayılırdı... Fakat, bütün bu felâketler başınıza ihtiyarlıkla beraber çöker... bir karınızla beş çocuğunuz da bulunuyorsa... o zaman işin şekli değişir..." sözlerini söyledi. Plâtonof: "Eğer köyünüzü satarsanız durumunuz tabii düzelir" dedi. Hlobonef, kolunu kaldırarak: "Düzel-

Ölü Canlar

313

mek mi? diye bağırdı... Borçlarımı ödemek lâzım... Elimde bin ruble bile kalmayacak!" "O zaman ne yapacaksınız?" "Ne yapacağımı ben de bilmiyorum! " "Bu üzüntülerden, sıkıntılardan kurtulmak için bir işe girmeyecek misiniz?" "Vilâyet yazıcısı rütbem var... Bu memuriyet, önemsiz bir şeydir... Beş yüz ruble aylık... Bir karısıyla beş çocuğu olana yetişir mi hiç! " "Çiftlik kâhyası olunuz." "Kendi çiftliğini idare edemeyen bir adama kim çiftlik teslim edebilir?" "Açlık ve ölüm tehlikesi karşısında kalındığı zaman insan onlara karşı kendini korumak zorundadır.. Enişteme bir sorayım; belki şehirde size bir iş bulur". Hlobonef, derinden bir ah çekerek ve Plâtonof un elini sıkarak: "Hayır, Platon, söylemek zahmetinde bulunmayınız... Ben hiçbir işe yaramam... Zamanından çok erken yıprandım, ihtiyarladım... Gençlik çılgınlıklarının sonucu olarak böbreklerim rahatsız... Omuzlarımda da romatizma var... Bu halde ben ne iş yapabilirim... Devlet hazinesini soymak!..Herkesin sırtından geçinen o kadar çok memur var ki... Bana verilecek bir görev, bir memuriyet yüzünden fakirlerin sırtlarına yüklenen vergiyi artırmak istemem... Allah beni böyle bir günahattan korusun" dedi. Plâtonof: "Bu adamın durumu, benim sıkıntım, uykularımdan daha beter!" diye düşündü.

Hlobonef le Plâtonof böyle konuştukları sırada, Konstanjoglo da, Çiçikof la konuşurken öfkesinden ateş püskürüyordu: "Bakınız, bakınız! diye bağırdı. Köylüyü böyle sefil bir hâle düşürmek insanı çileden çıkarıyor... Ne bir araba ve ne de bir beygir var.. İnsan gerekince her şeyi satabilir... Ama, köylüyü beygirden ve çalışmaktan mahrum etmemek şartıyla... Burasını düzenlemek, işleri yoluna koymak için seneler lâzım!... Buranın köylüsü tembelleşti, ayyaşlaş!.. Köylü bir sene işsiz bırakıldı mı artık hiçbir işe yaramaz bir hale gelir. Pislikten, meyhaneden kendini kurtaramaz!..." Konstanjoglo, kulübelerin arkasında uzanıp giden tarlaları göstererek sözüne devam etti:"Bakınız, hele şu tarlaları bakınız... Bataklık halini almışlar... Ben buraya kenevir

314

Gogol

ekerdim... Ve yılda en az beş bin ruble kazanırdım... Şuraya da şalgam ekirdim... Bundan da dört bin ruble kazanırdım...Zamanında yamaca çavdar ekilirdi, bugün hiçbir şey yok... Artık herif bir şey ekmiyor.. Şu derelere, vadilere ağaçlar diker, öyle yüksek ağaçlı ormanlar yetiştirdim ki!.. Herif, böyle bereketli bir yeri de

ihmal etmiş... hiç bakmamış... Çift sürmek için gerekli olan araçlar, âletler bulunmasa bile... kürekle, çapayla çalışılır... Bir sebze bostanının mı var... Al küreği eline... karına, çocuklarına, hepsine de toprağı aktarmalarını emret... Ölürsen bile çalışırken öl!... Sofra başında patlayıncaya kadar yiyerek öleceğine, hiç olmazsa görevini yaparken öl!..."

Bir tepeye çıktılar... Uzakta bir çayın yıllankavi akışı ve daha uzakta da general Betrişçef in evi görülüyordu... Bütün bu güzel arazinin kendi haline terkedilmiş olmasından pek üzülen Konstanjoglo: "Burada kalamam... Bu hali gördükçe kahrımdan yüreğime inecek... İşi, bensiz de bitirebilirsiniz... Bu altın yuvasını hemen ondan alınız!..." dedi ve Çiçikofun elini sıkarak Hlobonef in yanına gitti ve ondan izin istedi. Çiftlik sahibi: "Konstanten FeodoroviçL" diye bağırdı.. "Daha henüz geldiniz... ve çabuk gidiyorsunuz, nasıl olur?" Konstanjoglo: "Daha fazla kalmama imkân yok... gitmeliyim... Çünkü, görülecek işlerim var..." dedi ve hemen arabasına atlayarak hareket etti.

Hlobonef, böyle çarçabuk gidişin sebebini anladı ve: "Konstanten Feodoroviç bu sefaleti görmeye katlanamadı... Emin olunuz, Çiçikof, bu yıl hiçbir şey ekmedim., tohum yoktu.. Toprağı sürecektir araçlar yoktu.." dedi ve sonra, Konstanjoglo'nu hayli övdü, onun Napolyon kadar bir dehâ sahibi olduğunu söyledi, köylülerinin sefaletinden bahsetti.

Köye döndükleri zaman yine orada görülen haraplıktan çok üzgündüler ve sonunda çiftlik sahibinin evine geldiler. Burada gördükleri sefalet ve lüksün iç içe oluşu Çiçikof u ve Plâtonof u hayrete düşür-

Ölü Canlar

315

dü.

Hlobonef in karısı gayet şık, güzel bir elbise giymişti; misafirlere şehirden, tiyatrodan bahsetti. Çocuklar da dinç ve gülbüzdüler, hepsi de temiz giyinmişlerdi. Bu sırada, çok konuşan ve aptal bir kadın geldi; kadınlarla çocuklar odadan çıktılar... Erkekler yalnız kaldılar.

Çiçikof: "E! Söyleyiniz bakalım! Çiftliğe ne istiyorsunuz?... Yalnız, son kesin fiyatınızı söylemenizi rica ederim... Ben bu çiftliği böyle gayet kötü bir halde bulacağımı hiç ümit etmemiştim.." dedi. Hlobonef: "Pek doğru söylediniz.... Son derece kötü, harap bir haldedir... Dahası var.. Sizden bir şey saklamayacağım... Son nüfus sayımında tam yüz kölem vardı; fakat, şimdi elli kişi kaldı... Ötekiler hep koleradan öldüler... Allah halime acımasa kalan kölelerim de aynı sona uğrayacaklardır... Neyse ben çiftliği size otuz beş bin rubleye bırakıyorum".. Çiçikof pazarlığa başladı: "Otuz beş bin ruble mi dediniz?... Ben ancak yirmi beş bin ruble verebilirim" dedi. Plâtonof, bu pazarlıktan sıkılarak, utanarak: "Alınız, Pavel İvanoviç, dedi. Eğer siz otuz beş bin rubleye almazsanız kardeşimle ben ortaklaşa alırız.." Bu sözlerden korkan Çiçikof:"Pekâlâ! Ben de alıyorum... diye bağırdı. Ama, peşinen yarısını veririm ve öteki yarısını da bir yıl sonra öderim!" "Olamaz, Pavel İvanoviç... Yarısını bugün veriniz ve kalanını da bu ay içinde verirsiniz... Eğer memurlara yedirecek biraz param olaydı, kredi bankası bana bu parayı borç verirdi!" "İyi ama, yanımda ancak on bin ruble var... Bilmem ki ne yapsam..." Çiçikof yalan söylüyordu; çünkü, Konstanjoglo'nun ödünç verdiği parayla beraber yanında yirmi bin ruble vardı; fakat, böyle büyük bir miktarı birden vermek istemiyordu. "Pavel İvanoviç, yine tekrar ediyorum, hemen on beş bin rubleye ihtiyacım var". Plâtonof, Çiçikof a dönerek: "Ben size beş bin ruble ödünç veririm" dedi.

Çiçikof:"Pekâlâ, öyleyse... Madem ki Platon Mihailoviç bana beş bin ruble borç veriyor. O halde şansınız varmış!" dedi ve arabasına gi-

316

Gogol

derek çantasını aldı, Hlobonef e on bin rubleyi verdi ve diğer beş bini de ertesi günü getireceğine söz verdi. Plâtonof: "Şimdi nerede oturmak niyetindesiniz? Başka bir köyünüz var mı?" diye sordu. Hlobonef: "Hayır, yok... Şehre gideceğim... Orada küçük bir evim var... Zaten, nasıl olsa günün birinde yine oraya gidecektim... Kendim için değil, çocuklar için... Onların din dersleri, musiki, dans hocalarına ihtiyaçları var.. Tabii, bu hocaları köyde bulmak imkânsızdır." Çiçikof:"Yiycek bir lokma ekmeği yok, çocuklarına dans dersi verdirmek istiyor" diye düşündü. Hlobonef: "Şimdi, bu hayırlı işi ıslatalım" dedi ve "Kriyuş-ka, haydi bize bir şişe şampanya getir, kardeş!" diye bağırdı. Çiçikof, içinden: "Hem açlıktan nefesi kokuyor, hem şampanya içiyor! " dedi.

Nihayet, şampanya şişesi geldi, herkes üçer kadeh içti... Artık ne-şelenilmişti... Hlobonefin dili açıldı... Hikâyeler anlam... Sözlerinden, insanlar ve hayat hakkında olağanüstü bilgi sahibi olduğu anlaşıyordu. Komşuları olan çiftlik sahiplerini son derece güzel tasvir ediyor, onların hatalarını söylüyor, servetlerini

kaybeden bütün asillerin hayatlarını, iflâs etmelerinin sebeplerini biliyor ve onların alışkanlıklarını öyle tuhaf bir biçimde anlatıyordu ki, hayretlerinden ağızları açık kalan Çiçikof la Plâtonof, onun dünyanın en zeki adamı olduğuna hükmediyorlardı.

Çiçikof: "Gerçekten hayret ediyorum," dedi, "Bu kadar zeki bir kişi olduğunuz halde bulunduğunuz bu kötü durumdan kendinizi kurtaramadığınıza gerçekten şaşıyorum". Hlobonef: "Evet, birçok düşüncelerim var..." cevabını verdi ve bunları anlattı.. Fikirleri, düşünceleri öyle saçma şeylerdi ki dinleyenler ancak omuzlarını silkerek: "Al-lah'ım! Bu adamın derin ilmi ve bilgisiyle, bunlardan yararlanmak için düşündüğü şeyler arasında ne büyük bir uçurum var!" diye hayret etmekten kendilerini alamazlardı.

Her şeyden önce kendisine yüz veya iki yüz bin ruble gerekli olduğuna, o zaman her işin düzeleceğini, çiftliğin mükemmel şekilde

Ölü Canlar

317

idare edileceğini, gelirin dört misli artacağını, bu şekilde bütün borçlarını ödeyeceğini söyledi ve: "Ne yapayım? Bana iki yüz ve yüz bin ruble vermeye razı olacak bir iyiliksever adam tanımıyorum ki" diyerek sözünü bitirdi. Çiçikof: "Bir bu eksikti!.. Bu ahmak herife yüz bin ruble vermeliymiş!" diye düşündü. Hlobonef: "Üç milyon rublelik servet sahibi bir halam var; fakat, gayet dindar bir kadın olduğundan kiliselere, manastırlara birçok para veriyor... Akrabalarından kimseye yardım etmez!... Pek eski asil bir aileye mensuptur... Bilseniz, gerçekten antika bir kadındır... Dört yüz kanaryası... köpekleri, bir sürü kadın ve erkek hizmetçileri vardır. Bunların en genci altmışını geçkin iken halam, ona hâlâ "Yavrum" diye hitabeder. Eğer yemeğe gelen bir misafir bir pot kıracak olursa, halam hemen uşağa, ona yemek vermemesini emreder!... İşte o, böyle bir kadındır!"

Plâtonof gülümsedi ve Çiçikof da: "Adı nedir? Nerede oturur?" diye sordu. "Halam, başkentte oturur... Adı da Alexandra İvanovna Honasrova'dır." Plâtonof: "Bir kere ona başvurunuz.. Ailenizin bu acıklı durumunu öğrenirse size herhalde yardım eder" dedi. "Ondan bir yardım görmenin imkânı yoktur... Ters, bunak bir kadındır; Nuh der peygamber demez... Hem şimdi onu kızdıran birçok kimseler var... Vali olmayı kuran ve onun akrabası olduğunu kabul ettirmeyi başaran birisini de tanırım..." ve Plâtonofa dönerek: "Önümüzdeki hafta şehirde vereceğim büyük ziyafete seni de davet ediyorum!" dedi.

Hayretinden dona kalan Plâtonof, ne cevap vereceğini, ne söyleyeceğini bilemedi... Rusya'nın başkentinde, şehirlerinde, hayatları gerçek bir bilmece olan böyle adamların yaşadıklarını bilmiyordu...

Pavel İvanoviç etrafına baktı ve uzun zamandan beri çok hoş küçük bir ormanın içinden geçmekte olduklarını gördü. Uzakta akçakavak ve kayın ağaçlarının arasında köy gözüküyordu. Yolun üzerinde, kasketli ve elinde kalın bir baston bulunan bir adam kendilerini karşılamaya geliyordu. Bunun önünde de uzun ve bacaklı bir İngiliz köpeği

318

Gogol

koşuyordu.

Plâtonof: "Arabacı, dur!... diye bağırdı ve "İşte kardeşim geliyor" diyerek arabadan indi. Çiçikof da onu takip etti. İki kardeş birbirlerine sarılıp öpüştüler.

Plâtonof un kardeşi Vasili: "Platon beni niye böyle bıraktın!" diye bağırdı. "Ne oldu, kardeşim?" "Ne oldu da ne demek?... Senden bir haber almalıyız üç gün oluyor! Piyetuh'un arabacısı atını getirdi ve senin bir bayla beraber gittiğini söyledi... A mübarek, hiç olmazsa nereye gittiğini, kaç gün kalacağını... niçin gittiğini söyleseydin!... Kardeşim, böyle olur mu ya!... Bugünlerde pek üzüntülüymüm!" "Haklısın ama, unutuverdim işte... Konstanten Feodoroviç'e gittik... Sana selâmı var... Hemşire de selâm söyledi... Pavel İvanoviç... Seni tanıştırayım... Kardeşim Vasili... Kardeşim, Pavel İvanoviç Çiçikof u sana takdim ederim." Çiçikof la Vasili birbirlerinin ellerini sıktılar, kasketlerini çıkardılar ve öpüştüler.

Vasili, nezaket kurallarının el verdiğiince Çiçikofu inceleyerek: "Bu Çiçikof da kim acaba?... Yeni edindiği dostlarla hemen teklifsiz arkadaş oluvermesi, kardeşim Plâton'un öteden beri âdetidir" diye düşündü. Çiçikof da, aynı şekilde Vasili'li inceleyerek onu kardeşinden daha ciddi, daha azimli, daha zinde buldu.

"Vasiliya, ben Pavel İvanoviç'le beraber Rusya içinde küçük bir seyahate karar verdim. Belki bu şeklide biraz ferahlamış olurum!" Bu ânı haberden şaşırp kalan Vasili: "Karar vermekte çok acele etmişsin!" cevabını verdi. Üç dost, sağa döndüler, bir demir parmaklıklı kapıdan geçtiler; eski bir şatonun önündeki eski bir bahçeye girdiler. Bahçenin ortasında bulunan iki ıhlamur ağacı hemen hemen parkın yarısını gölgeliyordu. Bunların

altında da birçok kanapeler vardı. Kuşkirazı ağaçları, leylâklar, şatonun cephesini tamamen denilecek derecede gizlemişlerdi. Dalların arasından yalnız kapılar ve pencereler görünüyordu. Her

Ölü Canlar

319

tarafa bülbüller ötüyordu. Her üçü de, ıhlamur ağacının altına oturdular.

On yedi yaşlarında, pembe gömlekli bir genç hizmetçi Kvas denilen nefis bir içkiyle dolu birkaç sürahi getirdi ve sonra çekilip gitti.

İçkiler içilip biraz dinlendikten sonra, Vasili: "Nereye gideceksiniz?" diye sordu. Çiçikof: "Ben, general Betrişçef'in bir arzusunu yerine getirmek için seyahat ediyorum. Dostlarını ziyaret etmemi rica etti; onun dostları benim de dostlarımdır... Bununla beraber, biraz da kendi zevkim için seyahat etmekteyim... Bunun sağlığıma da çok faydası var... sonra, birçok insanlar görmek, birçok kimselerle tanışmak da çok hoştur..." cevabını verdi.

Vasili bir an kadar sustu ve sonra, kardeşine dönerek: "Aslında, bu seyahat senin için de iyidir... Sendeki sıkıntı, manevîdir... bu şekilde açılır, ferahlırsın... fakat, ben öyle değilim... hiçbir şeyi önemseme-meyi., hiçbir şeye üzülmemeyi ne kadar isterdim!... Ama, bunu bir türlü yapamıyorum!" dedi. Plâtonof: "Olan biten şeylere önem verip vermemek insanın kendi elindedir... sen üzüntü verecek şeyler aranıyorsun ve böylece üzüntüyü bizzat yaratıyorsun!" cevabını verdi. Vasili: "Onları yaratmaya ihtiyacım yok!... diye bağırды. Kendileri geliyorlar... Şu Lienitsin'in bize oynadığı oyundan haberin var mı? Herif, köylülerimizin eskiden beri oyun yeri olan yere el koydu. Aslında arazinin hiçbir değeri yok ama... ben onu her ne pahasına olursa olsun elimden çıkarmak istemem... her ilkbaharda köylüler orada cümbüş yaparlar, eğlenirler... köyün en eski hatıraları bu tarlalara bağlıdır... ve bence, âdetler, gelenekler kutsaldırlar... onlar için her şeyi fedaya hazırım." "Onun bu eğlenceden haberi yok... onun için araziye satın aldı... Adam Petnograd'dan daha yeni geldi, kendisine açıklamak lâzım." "Biliyor... biliyor... kendisine adamlarımı yolladım... kabaca cevap verdi." "Sen kendin gitmeliydin." "Hayır... herif büyüklük taslıyor... kendisini dev aynasında görüyor... ben ona gitmem... istersen sen git."

320

Gogol

II

"Memnuniyetle gitmek isterim ama, ben böyle işlerden anlamam... herif beni aldatır, atlatır." Çiçikof: "Arzu ederseniz ben giderim... işi bana anlatınız" dedi. Vasili, başını kaldırarak baktı ve "Ne tuhaf adam..., rahatsızlıktan zevk alıyor!" diye düşündü. Kahramanımız sözüne devam etti: "Bana sadece o adam hakkında ve işin ne olduğuna dair açıklama yapınız." "Bu işi size bırakmaya utanırım... O, hiçbir değeri olmayan adamın biridir... taşralı eşraftan biri... Petrograd'da zengin bir genç kızla evlenmiş... kendini âdeta derebeyi sanıyor... Buraya gelip bizi haraca kesmek istiyor ama, biz de budala değiliz." "Aranızda anlaşmazlık konusu olan mesele nedir?" "Araziye ihtiyacı var... eğer insanca hareket etmiş olsaydı onunla uyuşabilirdim... halbuki, şimdi... "Bana göre, anlaşmazlık uygun olur... Bana daha önce de böyle işler vermişlerdi... ve bundan dolayı memnun olmayan yoktu... Örneğin, general Betrişçef bunlardan biridir. "Emin olunuz, sizden böyle bir lü-tufta bulunmanızı rica etmekten utanıyorum!"

Çiçikof a ait olmayan pek çok eşya, sandıktan sandığa, bavuldan bavula geçerek, mucize gibi onun sandığında bulunmaktaydı. Tabii, Pavel İvanoviç hiçbir şey çalmamıştı... Yalnız durumdan yararlanmanın yolunu bilmişti... Esasen haynt, insanı çeken, baştan çıkaran, zihnini çelen bir sürü şeylerle doludur. Örneğin, son derece pahalı lokantalar, karnaval eğlenceleri, gezintiler, çingene dansları bunlardandır... Herkes aynı şekilde hareket ettiği ve bu da moda sayıldığı zaman böyle şeylere karşı koymak mümkün olamaz. Çiçikof, çoktan gitmiş olacaktı; fakat yollar çok kötüydü... Bu sırada şehirde yeni bir panayır da kurulmaktaydı... Hem bu defaki pek mükemmel bir şey olacaktı. Bundan önceki panayırda, köylüler, vurguncular tarafından satın alınan davar, beygir, ham maddeler gibi şey-

Ölü Canlar

321

ler satılmıştı... Şimdi ise çerçiler, tüccarlar, büyük Nijni - Novgorod panayırından getirdikleri eşyayı satacaklardı. Yüzleri pomatlı Fransız erkekleri ve Konstanjoglo'nun Mısır çekirdekleri diye küçümsediği son moda şapkalı Fransız bayanları bu panayır için şehre gelmişlerdi.

Ürünün kötü olması, birçok çiftlik sahiplerinin köylerde kalması sonucunu doğurmasına karşılık, memurlar ve bunların hanımları panayır yerini doldurmuşlardı. Şehrin istasyonunda bir Fransız, gayet ucuz fiyatla ve yarısı

veresiye yemek yenilen bir lokanta açmıştı... Üstelik bir de debdebe ve ihtişam yarışı vardı... Cins atlar, elbisesi gösterişli arabacılar... Havanın gayet kötü ve sokakların çamurlu olmasına karşın, oldukça zarif arabalar şehrin sokaklarında mekik dokuyorlardı... Petrograd'ın en süslü, en muhteşem arabaları kadar güzel olan bu arabaların nereden geldiklerini bilen yoktu... Ortalıkta, uzun sakallı Rus'lar görülmüyordu, herkes Avrupalılaşmıştı...

Çığırkanlık eden çocuklar, dükkânların önünde:

"Haydi, baylar... Geliniz, giriniz, görünüz!" diye bağıyorlardı.

Çiçikof:

"Ne gibi kumaşlarınız var?" diye sordu. "Ben kırmızı renkli bir şey istiyorum."

"Emin olun ki, ancak uygar başkentlerde bulabileceğiniz en iyi çeşit kumaşlarımız var."

"Bu iyi değil..." dedi. "En iyi cinsten isterim..."

"Anladım. Şöyle moda bir şey... Yalnız pahalıdır. Çok kalitelidir.

Çiçikof kumaşı beğendi ve fiyatı konuşulmuş olduğu halde yeniden pazarlık etti, aldı, yapılan paket arabaya konuldu.

"Ben siyah çuha istiyorum..."

Çiçikof, Hlobonef in sesini tanıdı ve içinden: "Hay kahrolası herif! " diyerek arkasını döndü. Milyoner halasının mirası hakkında ona açıklama yapmak istemiyordu. Fakat, Hlobonef, Çiçikof u görmüştü. "Canım, Pavel İvanoviç niçin arkanı çeviriyorsun... Sizi aradığım hal-

322

Gogol

de bir yerde bulamadım... Ama, işlerimiz çok kötüleşti, konuşmamız gerek." Çiçikof, Hlobonef in ellerini sıkarak "Aziz dostum... Çoktandır sizi görmeyi istiyordum... Fakat, vaktim olmuyor!..." cevabını verdi ve tam bu anda, içeri giren Murazofu görünce: "Vay! Afanasi Vasilye-viç! Nasılsınız?" diye bağırdı. Murazof şapkasını çıkararak: "Siz de afiyyettesiniz, inşallah!" cevabını verdi. "Ben böbreklerimden rahatsızım... Uyku uyuyamıyorum..." Fakat, Murazof, Pavel İvanoviç'in hastalığıyla ilgilenmedi ve Hlobonef e dönerek: "Semyon Semyonoviç. Size söyleyeceklerim var... Gelebilir misiniz?" dedi. Hlobonef, Murazof la beraber dışarı çıktı. Bu sırada, kaza mahkemelerine, Hlobonef in halasının vasiyetnamesi aleyhinde birçok protesto geliyordu. Bu kadın, hiç kimsenin bilmediği, tanımadığı bir sürü akraba bırakmıştı. Birçok varisler milyoner kocasının mal ve mülkleri üzerinde hakları olduğunu iddia ediyorlardı. Hepsisi de Çiçikof u vasiyetnameyi bozmak, eşya çalmak, ve daha birçok şeyle suçluyorlardı. Gümrük memurluğunda bulunduğu sırada rüşvet aldığı hırsızlıklar da, ortaya çıkarılmıştı. Hiç kimsenin bilmediği bu şeyler nasıl öğrenilmişti? Çiçikof henüz bunlardan haberdar değildi. Bununla birlikte bir kanun adamı tarafından gönderilen bir iki satırlık mektup, ona, rezaletin patlak vereceğini sezdirmişti. Kısa mektupta: "Bir rezalet çıkacağını size bildiririm. Telâş etmemeniz, sakinlik ve dengenizi korumanız gereklidir. Her şeyi yoluna koyacağız" deniyordu.

Tam bu anda terzi de geldi. Pavel İvanoviç yeni elbisesini giymek, frakının kendisine yakışıp yakışmadığını anlamak istedi. Pantolonu çok güzeldi. Frak da güzel olmuştu ama, sağ koltuk altının biraz dar olduğunu anladı. Terzi gülümseyerek: "Rahat olunuz, gayet güzeldir" dedi.

Çiçikof, terzinin parasını verdi ve yalnız kalınca aynanın karşısına geçip, uzun süre kendine baktı... Fakat, bu sırada odasının kapısı bir-

Ölü Canlar

323

denbire açıldı... İçeriye giren iri yarı, kocaman bıyıklı, beli kılıçlı, dev bir adam:

"Hemen valinin yanına gitmeniz konusunda emir var" dedi... Çiçikof şaşırıp kaldı... Gözlen kararı...

Jandarmaların çoğaldığını görür gibi oldu, itiraz etmek istedi. Fakat, gelen adam: "Hemen gelmeniz emir gereğidir!" diye bağırdı... Pavel İvanoviç, koridorda bir jandarma daha gördü... Gitmekten başka çare olmadığını anladı ve arkasına giydiği o yeni elbiseyle jandarmaları takip etti.

Saraya gelince, kendisini toplamaya zaman bırakmadılar. Nöbetçi memur: "Prens sizi bekliyor!" dedi. İçinden:

"Beni hapsedecekler ve yargılamadan hemen Sibirya'ya gönderecekler!" diye geçirdi. Yüreği korkudan şiddetle çarpıyordu. Nihayet uğursuz kapı açıldı. Pavel İvanoviç dosyaları, dolapları, kitapları ve öfkesinden köpüren prensi gördü.

Prens: "Size acıdım! diye bağırdı... Çoktan hapishaneye atılmanız gerekirken burada kalmanıza izin verdim... Bu cömertliğe karşılık, tekrar dünyada hiçbir adamın yapmadığı bir dolandırıcılıkla kendinizi lekelediniz!..." Valinin dudakları titriyordu. Korkudan sapsarı kesilen, dizlerinin bağı çözölen Çiçikof: "Ekselans... ne gibi dolandırıcılık?" diye sordu. Prens, Pavel İvanoviç'e yaklaşarak ve gözlerini ona dikerek: "Kadın!..." diye bağırdı... "Kendisine vasiyetnameyi yazdırıp imzalattığınız kadın... o da tutuklandı... Yüzleşeceksiniz..." Çiçikof, bütün foyaların ortaya çıkmış olduğunu, kurtuluş imkânı bulunmadığını anladı. "Ekselans, size anlatacağım.. Ben suçluyum... Ancak suçum, beni aldatan düşmanlarım kadar değil!"

"Yalan!... Sizi kimse aldatamaz; çünkü siz, yeryüzündeki en alçak insandan daha âdi, daha rezil adamsınız! Elinizde bulunan servet, hırsızlıkla toplanmıştır... Böyle hırsızlıklar ve cinayetler kurşunlu kırbaçla, Sibirya zindanlarına atılmakla cezalanır!... Artık yetişir... Şimdi hapishaneye atılacaksınız ve orada dünyanın en serseri alçakları ve hay-

324

Gogol

dutlanyla beraber hakkında verilecek karar bekleyeceksin!..." Çiçikof: "Ekselans! diye bağırdı... Merhamet ediniz! Siz de aile babasısınız... Bana değil, fakat ihtiyar anama acıyınız!" Prens: "Yalan söylüyorsun!.. Çok zamam önce bana çocuklarından, karından söz ettin; oysa ne karın var, ne de çocukların... Şimdi de anandan söz ediyorsun!" diye bağırdı. "Evet, ekselans, ben aşağılığım, düzenbazım... Yalan söyledim. Fakat, Allah şahidimdir!... Her zaman evlenmek istedim, herkesin saygısını kazanmak için kocalık ve vatandaşlık görevlerini yerine getirmek istedim... Fakat, olaylar ve şanssızlığım buna engel oldu... Ekselans! Hayatımı kanımla kazanmam gerekti... Her adımda karşıma düşmanlar, dedikoducular çıktı!..."

Çiçikof hıçkırarak hıçkırarak ağlıyordu; valinin dizlerine kapandı, alnını yerlere sürdü. Vali: "Geri çekil!.. Askerleri çağırın, bunu alıp götür-sünler!" diye bağırdı. Çiçikof, valinin çizmesini tutarak: "Ekselans!..." dedi... Vali gazapla titreyerek: "Geri çekil !..." diye bağırdı ve bacağını kurtarmak istedi. Halının üzerinde sürünen Çiçikof: "Affedilmeden gitmeyeceğim!" dedi. Vali, büyük bir nefretle: "Size çıkınız diyorum!" dedi ve bacağını şiddetle çekti. Sonunda, iki jandarma tarafından sürüklenerek odadan çıkarıldı.

Merdiven başında Murazofu gördü. Gözlerinden bir ümit ışığı parladı. Jandarmaların elinden kurtularak ihtiyarın ayaklarına kapandı. "Pavel İvanoviç, ne oldunuz?... Bu ne hâl böyle?" "Beni kurtarınız! Hapishaneye, ölüme götürüyorlar beni!" Fakat, jandarmalar söz söylemesine zaman bırakmadan onu tekrar yakaladılar, pis, kötü kokulu bir hücreye kapadılar. Burada kirli bir masa, iki iskemle, tüten bir soba, demir parmaklıklı bir pencere vardı. Çiçikof, en gerekli şeyleri hatta, bütün parasını sakladığı sandığını bile almaya zaman bulamamıştı. Kâğıtları, ölü esirlerin satın alma sözleşmeleri herhalde ele geçmişti. Pavel İvanoviç, büyük bir üzüntü içinde, olduğu yere yığılıver-mişti. Aradan bir saat geçer geçmez hücrenin kapısı açıldı ve Murazof Ölü Canlar

325

içeri girdi.

Çiçikof, sıçradı ve ihtiyarın elini tutarak öptü, kalbinin üzerine bastırdı ve: "Kurtarıcı! Bir zavallı adamı yoklamaya geldiğinizden dolayı Allah sizi kutsasın !" dedi. Ağlıyordu. Murazof, çok üzölmüştü: "Ah! Pavel İvanoviç! Ne yaptınız, siz?" dedi. "Dayanamadım... Çok aşırı gittim.. Zamanında kendimi tutamadım! Lanet olası şeytan beni baştan çıkardı... Bütün aklımı, fikrimi altüst etti... Fakat bu nasıl bir davranış? Araştırma yapılmadan, yargılanmadan asil bir adamı yakalayıp hapse tıkmak... Nerede görölmüş bir şey!... Evime gitmeme, eşyalarımı almama izin verilmedi... Her şey açıkta kaldı... Sandığım... Bütün servetim onun içinde.. Yıllarca didinerek, yokluklara katlanarak biriktirdiğim paralar hep orada... Hepsini alacaklar, çalacaklar..." Çektiği ıstırap ve üzüntüyle inleyerek yine ağlamaya başladı; gra-vatını çekip kopardı, frakının yakasını yırttı. "Pavel İvanoviç, bu servet sizin gözlerinizi ne kadar kör etmiş... Korkunç durumunuzu bile görmemize engel olmuş!..." Herşeyden ümidini kesen Çiçikof: "Benim lûtuftâr efendim, beni kurtarınız! diye bağırdı. Prens sizi sever. Sizi kırmaz." "Hayır, Pavel İvanoviç, istemiş olsam bile sizi kurtaramam; çünkü, sizi hapseden bir adam değil, kanundur! Sakinlesiniz... İnsanlardan değil. Tanrı'dan af dileyiniz, çırpınıp duran alçak ruhunuzu düşününüz!" "Ne kötü şansım varmış, Afanasi Vasiliyeviç. Para biriktirmek için ne kadar yokluklar içinde yaşadığımı, ne kadar didindiğimi düşününüz... Bu serveti alnımın teriyle kazandım... Başkaları gibi hazineyi soymadım... Hayatımın son günlerini rahat yaşamak için!... İşte tek sebep budur... Şunu da itiraf edeyim ki biraz aykırı gittim... Doğrulukla çalışarak amacıma ulaşamayacağımı anlayınca, doğruluktan ayrıldım, çünkü bu şekil daha emindi. Çalıştım... Zenginlerden aldım... Mahkemelerde, hazinenin binlerce rublelik hakkını

çalan, fakirleri soyan o alçakları görmüyorlar mı?... Ne zaman, çalışmamın meyvesini toplamak istedimse, bir fırtına koptu, karşıma bir engel çıktı,

326

Gogol

her şey alt üst oldu. Üç yüz bin rublem, Uç katlı bir evim vardı..."

Çiçikof, tekrar hüngür hüngür ağlamaya başladı. Murazof, uzun zaman ona baktı. Sonra, Çiçikof, ihtiyarın ellerini tutarak: "Kurtarınız beni, kurtarınız beni, lûtuflâ efendim!" "Ne yapabilirim? Kanunla mücadele etmek mümkün mü?... Prens, sert, titiz bir adamdır; kanundan ayrılmaz." "Siz her şeyi yapabilirsiniz!... Ben kanundan korkmam... Mahkemede suçsuzluğumu kanıtlayabilirim. Burada bir köpek gibi öleceğim... Ya, param, kâğıtlarım, sandığım... Ah, kurtarınız beni!" "Pavel İvanoviç, sizi kurtarmak benim elimde değil... Yalnız, hakkınızda daha insaflı hareket edilmesini sağlamak için uğraşacağım... Bunu başarabilecek miyim?... Bilemem... Fakat deneyeceğim. Ve eğer başarırsam, sizden , artık zengin olmak için baş vurduğunuz böyle dalavereli işlerden vazgeçmenizi isteyeceğim. Çok sabırlı, güçlü bir azim sahibisiniz. Bilirsiniz ki ilâçlar acı olurlar, ama hasta şifa bulmak için onları içer; çünkü, başka şekilde iyi olması imkânsızdır. Siz de halinizi düzeltiniz, namuslu yeni bir hayata atılınız, bu yeni yolda başarılı olmaya çalışınız. Sizde, başkalarında bulunmayan bir özellik var, azimlisiniz... Bu sayede her şeyi elde edebilirsiniz."

Bu sözler, Çiçikof u çok derinden etkilemişti:

"Afanasi Vasiliyeviç," dedi, "beni kurtarmayı başarırırsınız, eğer küçük bir servetle bu şehirden çıkabilirsem, size söz veriyorum, bir köy saün alacağım, çiftlik sahibi olacağım, kendim için değil insanlara yardım etmek için para biriktireceğim... Şehirlerin eğlencelerinden uzaklaşarak sade bir hayat geçireceğim."

İhtiyar adam sevinçle:

"Allah yardımcınız olsun ve bu duygularınızı güçlendirsin!" dedi. Tahliye edilmeniz için şimdi gidip prence rica edeceğim... Bunu başarıp başaramayacağımı ancak Allah bilir... Herhalde, yazgınız daha da-yanılabilir bir hale gelecek... Ben prensin yanına gidiyorum."

Çiçikof, yalnız kaldı. Son derece üzüntülü ve heyecanlıydı:

Ölü Canlar

327

"Beceriksiz, duygusuz bir adamım, ama başkalarına iyiliğin ne olduğunu anlatmak için bütün gücümle çalışacağım... Kötü, alçak bir adamım... Fakat, başkalarını günah işlemekten kurtaracağım... Köyümde, namuslu bir şekilde alnımın teriyle çalışacağım... İnsan, çabası sayesinde her şeyi başarır..." diye düşünüyordu. Fakat, zindanın kapısı açıldı... İçeriye bir memur girdi... Bu, geniş omuzlu, güçlü kuvvetli, ayyaş, zevkine düşkün, bir insan olan Samos-vistof idi.

Savaş zamanı olsaydı, onun gibi bir adam harikalar yaratırdı... En tehlikeli yerlere girmenin yolunu bulurdu... Düşmanın gözü önünde bir top bile ele geçirirdi... Fakat, belki namuslu bir adam gibi hareket i edeceği askerî harekât alanı bulunmadığından, medenî hayatta pek re-zilcesine hareket ediyordu. Asıl garibi de, onun kendine göre bazı ilkeleri, kanıları olmasıdır: Arkadaşlarıyla gayet iyi geçiniyordu, asla kimseyi ele vermiyordu ve sözünde duruyordu... Fakat, kendinden v yüksek olan bütün âmirlerini, en ufak hatalarından, zayıflıklarından yararlanarak ezmek arzusundan da vazgeçmiyordu.

Kapıyı kapar kapamaz, Çiçikof a : "Ne kötü bir halde bulunduğunuzu biliyoruz... Cesaretinizi kaybetmeyiniz...

Biz her işi yoluna koyacağız... Ve buna karşılık sizden yalnız otuz bin ruble isteyeceğiz!" dedi. Çiçikof: "Sahi mi? diye bağırdı... Beraat edeceğim ya!" "Her şeyden beraat edeceksiniz ve size zarar ve ziyan da verilecek!"

"Bu zahmetinize karşılık ne istiyorsunuz?" "Her şey dahil olmak üzere otuz bin ruble... Adamlarımız, valinin adamları... Yazıcı... Hepsinin alacağı bu para içinde!" "İyi ama, bu parayı nasıl verebilirim?... Eşyalarım...

sandığım... hepsi de mühürlendi, alındı." "Bir saate kadar her şeyiniz elinize geçecek... Razi mısınız?..."

Çiçikof, Samosvistof un elini sıktı. Yüreği şiddetle çarpıyordu... Böyle bir şeyin olacağına inanamıyordu.

"Şimdilik Allah'a ısmarladık... ortak dostumuz size sakın olmanızı ve dayanmanızı tavsiye edi-

328

Gogol

yor." Çiçikof: "Hım!... Anlıyorum, bizim hukukçu!" dedi.

Samosvistos gitti... Yalnız kalan Çiçikof, rüya gördüğünü sanıyordu. Bununla beraber, aradan bir saat bile geçmeden eşyalarını, sandığını, kâğıtlarını getirdiler... Hiçbir eksiği yoktu.

Samosvistof, Pavel İvanoviç'in yanına bizzat gitme gereğini duyduğundan sandığı aldı, Çiçikof u mahkûm edebilecek bütün kâğıtları topladı, bunları bir paket yaptı, bağladı ve mühürledi. Sonra, bunu bir askere vererek: "Bunlar, tutukluya gece gerekecek şeylerdir! " dedi ve Pavel İvanoviç'e gönderdi.

Bu sırada, mahkemelerde, dairenin bütün kısımlarında, Çiçikof konusu büyük bir önem kazandı... Ama, hukukçu efendi de, görünmez bir bulut gibi el altından çevrilen bütün dolapları idare ediyordu.

Samosvistofa gelince: Çok cesurca ve küstahcasına bir harekette bulundu... Çiçikof un suç ortağı olan kadının hapsedilmiş olduğu yeri öğrenerek hemen çabucak oraya gitti ve nöbetçiye âmirce bir tavırla seslenerek:

"Çoktan beri mi buradasın?" diye sordu. Selam duran nöbetçi: "Bu sabahtan beri, ekselans!" cevabını verdi.

"Seni ne zaman değiştirecekler?" "Üç saat sonra, ekselans." "Sen bana lâzımsın... Gidip zabite söyleyeyim de seni hemen değiştirsin." "Emredersiniz, ekselans!" Samosvistof hemen evine gitti ve işe kimseyi karıştırmak istemediğinden çabucak bir jandarma kıyafetine girdi, iri bıyıklar ve çatal sakal taktı... Onu şeytan bile

tanıyamazdı artık... Tekrar, Çiçikof un suç ortağı olan kadının tutuklu bulunduğu yere geldi, nöbetçiye savdı... Sokaktan geçen bir kocakarıyı yakaladı, hapse tıktı... Ve birkaç dakika sonra, serbest kalan suçlu kadın kaçıp gitti... Onun nereye gizlendiğini kimse öğrenemedi. Bu sırada, hiçbir şeyden haberi olmayan, ne olduğunu anlayamayan kocakarı onun yerine hapsedilmişti.

Samosvistof un bu işi yaptığı sırada, hukukçu da başka mucizeler gösteriyordu... Önce valinin yanına gitti ve ona, savcının kendi aleyhinde Petrograd'a bir jurnal göndererek ihbarlarda bulunduğunu söyle-

Ölü Canlar
329

di... Sonra, jandarma kumandanına giderek, şehirde kıyafet değiştirip kendini tanıtmayan bir memurun, gizli birmektupla korkunç suçlarla suçlandığını haber verdi. Hukukçu öyle kurnazcasına hareket etmişti ki, akılları

başlarından giden bu adamlar kendisinden nasihat istemişlerdi. Artık rezalet göğe çıkmıştı... İhbarlar birbirini izledi... kimsenin aklına gelmeyen birkaç rezalet iş meydana çıkarıldı... Birtakımı da uyduruldu... Filan bir piç imiş... Filanın bir metresi varmış... Filan kadın kocasını aldatarak başkasına metreslik ediyormuş... Bütün belgeler valinin eline geçince, zavallı prens bunlardan bir şey anlamayacak hale geldi... Bunların bir özetini çıkarma emrini alan en zeki, en dayanıklı memur, az kalsın çıldıracaktı!..

Fazla olarak valinin zihnini kemiren başka üzüntüler de vardı. Kıtlik, eyaletin bir kısmını kasıp kavuruyordu...

Buğday dağıtmak üzere gönderilen memurlar büyük hatalar işlemişlerdi., yanlışlar yapmışlardı. Eyaletin diğer bir kısmında da, köylüler, çiftlik sahipleri aleyhine ayaklanmışlardı... Ordudan yardım istenildi... Prens, ne yapacağını şaşırmıştı.

O sabah, kendisine, vergi toplayıcısı Murazof un geldiği haber verildi. Vali: "İçeri giriniz!" dedi.

İhtiyar, içeri girer girmez, prens: "Sizin Çiçikof gerçekten rezil, kepaze herifin biriymiş!" diye bağırdı... Siz de hâlâ onu savunmakta ısrar ediyorsunuz... O, eşi bulunmayan bir hırsızdır!" "Ekselans, izninizle, ben bu işi pek iyi anlayamadım..." "Sahte bir vasiyetname... Bu suç için suçlu herkesin önünde sopayla döğülür!" "Ekselans, Ben Pavel İvanoviç'i savunmak amacıyla söylemiyorum... Ama, araştırma henüz bitmemiştir." "Elimizde delil var... Durunuz. Çiçikof un suç ortağı olan kadını çağırtaım... Onu sizin önünüzde sorguya çekeyim." Prens, zili çaldı ve kadının getirilmesini emretti...

Vali: "Bir alçaklık..." diye bağırdı... "Fakat, işin en kötü yönü,

330

Gogol

şehrin en yüksek memurlarının ve sivil valinin de bu işle ilgisi olmasıdır... İşte cinlerimi başıma sıçratan şey budur!" "Vali varislerdendir... Mirasta hakkı vardır... Diğerlerinin müdahalesine gelince, bu da o kadar insani bir şeydir ki... Kadının biri, doğru kanıt olacak hiçbir belge bırakmadan ölüyor... Servetinin varisi olduklarını iddia eden birçok kimse meydana çıkıyor... Bundan doğal bir şey olamaz ki..." Prens, öfkeyle: "İyi ama, alçakcasına, rezilcesine hareket etmenin sebebi ne?.. Alçaklar!.. Memurlarımın hepsi de alçak herifler!" diye haykırdı. "Ekselans! Kusursuz hiçbir insan tanıyor musunuz? Şehrimizdeki memurlar nitelikli kimselerdir, görevlerini görürler. Fakat, hepimiz de kusursuz değiliz." "Afanasi Vasiliyeviç, tek namuslu adam olan siz, niçin alçakları inatla savunuyorsunuz? Bunun sebebini bana söyler misiniz?" "Ekselans, aşağılık dediğiniz varlık ne olursa olsun... nihayet, bir insandır... Yaptığı hataların yarısına sebep cehaleti ve kabalığından dolayı olan bir adamı savunmamak mümkün olur mu?.. Bizler de her adımda haksızlık yapıyoruz... Her an, hemcinsimizden birinin felaketine sebep oluyoruz... Hatta, ekselans, siz bile bir süre önce böyle bir haksızlık yapmıştınız!"

Şaşıran prens: "Ne gibi!" diye bağırdı. Mura-zof, birkaç saniye düşündükten sonra: "Derpenikof olayını hatırlayınız!" dedi. "Afanasi Vasiliyeviç, devletin esas kanunlarını ayaklar altına almak, vatana ihanettir!" "Ben, bu sözüne kanlamam; çünkü, onu doğru bulmuyorum... Aldatılan, kandırılan bir genci, bir cinayet işleyen hakkında verilen ceza kadar zalimce bir cezaya mahkûm etmek doğru mudur? Derpenikof hakkındaki hüküm, Voron'un ki kadar ağır olmamalıydı... Çünkü, suç derecesi aynı değildir." Açık şekilde üzgün görünen prens: "Allahım!" diye bağırdı. "Bana bu iş hakkında bazı bilgiler verebilir misiniz? Birkaç gün önce, cezanın hafifletilmesi için Petrogrd'a yazdım." "Hayır, ekselans, sizin bildiğinizden fazla bir şey bilmiyorum... Bununla beraber, Derpenikof'un lehine olabilecek bir sebep de gözümünden kaçmadı... Fakat, o, herhalde bir başkasını Ölü Canlar

331

mahkûm ettirmek istemediği için olmalı ki bu fırsattan yararlanmadı. Yalnız şunu söylememe izninizi rica ederim: Bu işte çok acele ettiniz... Bana daima her şeyi size açıkça söylememi emretmişsiniz... Siz de biliyorsunuz ki ben de bir amirim ve yanımda, iyi veya kötü birçok işçi vardır... Amirler daima yanındakilerin geçmişlerini, suçlarını bilmelidir... Olaylar, eğer sakince, soğukkanlılıkla incelenmezse, öfkeye yenilirse, suçlu ürkütülür, gerçek bir itirafta bulunmaz. Fakat ona, bir kardeş şefkatiyle hitabedilirse, derhal suçunu itiraf eder ve kendisini cezalandırdığını anlayarak bu cezasının hafifletilmesini bile istemez."

Prens düşünmeye başladı ve nihayet:

"Söyleyiniz, Afanasi Vasiliyeviç, bu işi örtbas etmem uygun olur rtu? Bütün alçakları affetmek doğru, namusluca bir hareket midir?" dedi. "Ekselans, bütün bu memurların arasında, saygı ve takdire layık olan kimseler vardır. Hayat şartları genellikle insan için pek ağırdır... Evet, pek ağırdır, ekselans... Bazı haller vardır ki, insan çok suçlu görünür... Fakat, bunların sebepleri derin şekilde araştırılırsa, onun suçlu olmadığı meydana çıkar." "İyi ama, onları affettiğim, sorumsuzluklarına karar verdiğim takdirde ne yapacaklar!.. Bazılarının kibiri artacak, ayrıntı kabarcak... Beni korkuttuklarını söyleyecekler... Gemi büsbütün aza alacaklar..." "Ekselans, izninizle ben de fikrimi söyleyeyim... Onların hepsini toplayınız; işledikleri suçları, bildiğinizi anlatınız... Bulduğunuz yer, durum, makamın gerektirdiği görev ve sorumluluğu onlara açıklayınız ve sizler benim yerimde olsaydınız nasıl hareket ederiniz diye sorunuz." "Siz, dalavere çevirmek, yalan söylemekten başka bir şey düşünmeyen o adamların böyle takdir edecek seviyede olduklarını mı sanıyorsunuz?.. Onlar benimle eğleneceklerdir!" "Bunu zannetmiyorum, ekselans... En alçak adamda bile, her şeye rağmen, bir adalet ve hak duygusu vardır... Bu sebeple kendilerine her şeyi söylemek lazımdır... Onlar size gururlu, şansa düşkün, mevki hırsı,

332

Gogol

kendini beğenmiş, aşağı mevkilerdekileri küçük ve horgören bir adam gözüyle bakıyorlar... Fakat, dediğim şekilde hareket ederseniz, sizin soylu hislerinizi, ruh asaletinizi takdir edecekler ve hakkınızda besledikleri fikirleri değiştireceklerdir." Düşünceye dalan prens: "Afanasi Vasiliyeviç, öğüdünüzden dolayı size teşekkür ederim... düşünceğim" cevabını verdi. "Ya, Çiçikof, ekselans!.. Onun tahliyesi için emir vereceksiniz, değil mi?" "O Çiçikof a söyleyiniz, derhal şehirden çıksın ve mümkün olduğu kadar uzağa gitsin."

Murazof, prensin yanından çıkarak doğruca Çiçikof a gitti. Pavel İvanoviç, çevredeki en iyi lokantaların birinden getirttiği yemeğini yemekteydi; halinde. Çok sevinçli ve şen görünüyordu. Murazof, daha ilk sözlerinden, onun dost bir memur tarafından ziyaret edildiğini ve şehirde tanıdık bir sima olan hukukçunun da kendisiyle meşgul olduğunu anladı.

"Beni dinleyiniz, Pavel İvanoviç," dedi. Derhal şehirden çıkmak şartıyla tahliye edildiğinizi size haber veriyorum... Çabucak eşyanızı toplayınız ve yola çıkınız. Aksi takdirde her şey bozulmuş olur!.. Size uygulamada sözü geçen bir adam tarafından ziyaret edildiğinizi biliyorum. Fakat, size gizlice şunu haber vereyim. Müthiş bir olay hazırlanıyor ve o adamı da kimse kurtaramayacaktır... O, hemcinslerini mahvetmekten zevk alan bir alçaktır... Birkaç saat önce sizi, şimdi gördüğümde büsbütün başka bir halde bırakmıştım... Size son bir öğüt vereyim... İnsanların dövüşmelerine, birbirlerini boğazlamalarına sebep olan gereksiz serveti unutunuz... İnsanlar için büyük mutluluk, ahiret hayatını hazırlamaktır. Pavel İvanoviç, artık o ölü ruhları ebediyen unutunuz... Kendi ruhunuzu düzeltmeye çalışınız. Size şunu da haber vereyifn... Ben de gidiyorum... Ve ben olmazsam, burada siz mahvolursunuz..."

Bu son sözün arkasından ihtiyar çıktı. Çiçikof da düşünmeye başladı... Sonra: "Murazof'un hakkı var, hayatımı değiştirmenin tam za-

Ölü Canlar

333

manidir..." dedi.

Birkaç dakika sonra, Pavel İvanoviç hapisten çıktı. Bir asker, sandığını ve eşyasını taşıyordu. Barin'in kurtulması Petruşka ile Selifan'ı çok sevindirdi.

Çiçikof, onlara:

"Dostlarım, çabucak hazırlanınız, hemen yola çıkacağız!" dedi.

Nihayet, her şey hazırlandı ve hareket edildi .Fakat artık, o eski Çiçikof yoktu. Bildiğimiz Pavel İvanoviç tamamiyle değişmişti.

Murazof, Çiçikofdan bir saat önce şehri terketmişti... Pavel İva-noviç'in hareketinden bir saat sonra da prens, şehrin bütün memurlarını olağanüstü toplantıya davet etmişti. Petrograd'a hareketinden önce onları görmek istiyordu.

Vali prensin sarayındaki büyük salonda, sivil validen en küçük memura kadar bütün memurlar, bir kısmı doğrudan doğruya rüşvet alan, bir kısmı vicdanlarına aykırı harekette bulunan memurlar hep oradaydı. Bunlar, heyecan ve üzüntü içinde valiye bekliyorlardı... Nihayet, prens de ciddi, ağırbaşlı bir tavırla geldi; memurlar onu selamladılar... O da, hafif bir baş işaretiyle karşılık vererek söze başladı.

"Petrograd'a gidiyorum... Hareketimden önce hepinizi burada toplamayı gerekli buldum. Bu toplantının sebebi de hepinizin bildiği rezalet bir olaydır... Bu iş araştırılırken aynı derecede utandırıcı diğer işler de ortaya çıktı... Namuslu sandığım adamlar da bu işlere karışmışlardır.

"Hatta, içinizden birçoklarının izlediği gizli gayeleri de öğrenmiş bulunuyorum... Araştırmayı bir çıkmaza sokmak için çevrilmekte dolapları, entrikaları da biliyorum... İzini belli etmemek için çalışmasına rağmen bu alçaklık şebekesinin elebaşısını da biliyorum... Zaten, zaman kaybetmemek için araştırmayı durduracağım, kırtasiyeciliğe son

334

Gogol

vereceğim; sıkıyönetim ilan ettikten sonra işi, çabuk bitirilmesi için divan-ı harbe bırakacağım... İmparatorun bu konuda bana izin vereceğini ümit ediyorum... Mahkemelerin aciz kaldığı, bir sürü yalan ifadelerin yığıldığı vesikaların bulunduğu dosyaların yakıldığı ve herkesin, zaten karışık olan bu işleri yalan haberlerle büsbütün karıştırmaya, çalıştığı bu anda bence tek çare sıkıyönetim... Ve bunun için de sizin görüşünüzü soruyorum..."

"Son zamanlarda, kimsenin haberdar olmadığını sanan suçluları bugüne kadar kollarını sallayarak gezen... büsbütün özel içerikte bir entrikayı da meydana çıkardım... Bunun incelemesini bizzat ben idare edeceğim ve ben bulacağım."

Memurlardan biri titredi ve birçoğu da şaşaladı...

"Tabii, suçluların hepsi de medeni haklarını, mülklerini, memuriyetlerini kaybedeceklerdir... Yazık ki, kuruların yanında yaşlar da yanacaktır... Ne yapabilirim?.. Sizin cezalanmanızın, suskunluğunuzun, yerinize gelenlere bir ibret olmayacağını da biliyorum... Namuslu, doğru olan memurlar namussuz olacaklar. En fazla güvendiğim beni aldatacaklar, ilgimi kötüye kullanacaklar... Bununla beraber, amansız bir şiddetle hareket etmek zorundayım. Çünkü, cezayı hakedenler, o cezayı görmelidirler... Ben de, adalet adına kafalarını kesecek hissiz bir alet olacağım..."

Bütün memurlar titrediler...

Prens sakindi; yüzünde hiçbir öfke eseri yoktu:

"Şimdi dinleyiniz... Eyaletimizde herkesin yazgısını elinde tutan, ricalarınız karşısında asla gevşemeyen, merhamet hissi duymayan adam bugün sizden, kendisine her suçunuzu söylemenizi rica ediyor... Her şey unutulacak, affolunacak... İstedğim şeylere cevap vermeye razı olduğunuz taktirde sizin savunucunuz ben olacağım... Ricam da şudur. Hiçbir araç hiçbir tehdit, hiçbir ceza, yeryüzünden haksızlığı kaldıracak güçte değildir. Bütün memurlar rüşvet kabul ediyorlar... Bu

Ölü Canlar

335

alışkanlık, hatta namuslu olarak doğanlar için bile bir ihtiyaç halini almıştır... Fakat, bütün vatandaşların vatanlarını kurtarmaya koşacakları, insanın kendini her şeye tahammül etmek, her şeyi feda etmek zorunda olduğunu hissettiği kutsal, kesin dakikalarda bulunuyormuşuz gibi, gerçek bir Rus kalbi taşıyan ve asalet kelimesinin gerçek anlamını bilenlere sesleniyorum."

"Burada, içimizden hangimizin daha suçlu olduğunu araştırmamız neye yarar?... Belki ben, hepinize, daha başlangıçta çok ciddi ve sert davranmış olabilirim... Belki, sizden çok fazla şüphelenmiş olmam, bana samimi olarak faydalı olmak arzusunu besleyenleri benden uzak-laştırmıştır... Böyle olmakla beraber, eğer onlar gerçekten namusluca hizmet etmek, vatanının mutluluğu için çalışmak istemiş olsalardı benim kibirimi dikkate almazlardı... Onurlarını yenerler ve gösterdikleri alçakgönüllülük nihayet gözüme çarpar ve günün birinde ben de onların faydalı, uyarılarından memnuniyetle yararlanırdım. Öyle sanırım ki, bir amir yanındakilerin fikri eğilimlerine uymakla değil, alt derecedeki memurlar amirlerine itaat etmekle sorumludur... Fakat, artık aramızda en suçlu olanı aramayalım... Çünkü vatani kurtarmak sözkonu-sudur! Vatan, düşman milletin darbeleri altında ölmez... Onu öldüren kendi cinayetlerimizdir... Ve ne kadar becerikli, bilgili dayanıklı olursa olsun, hiçbir devlet adamı da, hatta en alçak, en ahlâksız memurları gözetim altında bulundurmuş bile olsa bu kötülüğü ortadan kaldıramaz... O memurlar, korkunç bir gizli kuvvet halini almışlar, hükümet içinde hükümet, devlet içinde kuvvetli bir devlet kurmuşlardır... Ve herbirimiz, vatanımızın istilaya uğradığı o korkunç dönemlerde olduğu gibi, zulme ve haksızlığa karşı mücadele etmenin bir görev olduğunu anlamadıkça, ne kadar çalışılırsa çalışılsın, bütün emekler boşa gider... Şimdi sizlere, kalp ve fikir asaletinin ne demek olduğunu bilenlere sesleniyorum... Ve sizden, yeryüzünde insana düşen kutsal görevi hatırlamanızı istiyorum..."

-SON—